

ÜNNAK2017

AKADEMİK KÜTÜPHANELERDE KAYNAK YÖNETİMİ

Atılım Üniversitesi, ANKARA
12 – 14 Ekim 2017

Bildiriler Kitabı

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri
Derneği

Ankara, 2018

ÜNNAK 2017
Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi
Sempozyumu
12 - 14 Ekim 2017, Atılım Üniversitesi, Ankara

Bildiriler Kitabı

Editörler

Dr. Nermin ÇAKMAK

Serhat BAYTUR

Dr. Sümeyye AKÇA

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği
Ankara, 2018

ÜNAK 2017: Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi
12 – 14 Ekim 2017, Atılım Üniversitesi, Ankara

<http://unak2017.unak.org.tr>

ISBN: 978-605-66349-3-2

©2018, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.

Her hakkı saklıdır. Bu kitap içerisinde sunulan bilgilerin bir bölümü ya da tamamı kaynak gösterilmeden kullanılamaz, herhangi bir ortama kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

ÜNAK 2017: Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi (Ankara:2017)

ÜNAK 2017: Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi: Bildiriler, 12 – 14 Ekim 2017, Atılım Üniversitesi, Ankara. Editörler: Nermin Çakmak, Serhat Baytur, Sümeyye Akça -- Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği, 2018.

XVI s., 137 s.

ISBN: 978-605-66349-3-2

1. Kütüphane Bilimi – Türkiye – Kongreler. 2. Kaynak Yönetimi. I. Çakmak, Nermin. II. Baytur, Serhat. III. Akça, Sümeyye.

Z672.5 Ü55 2018

020 Ü55 2018

ÖNSÖZ

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK), 1991 yılından bu yana Türkiye’de Kütüphanecilik ve Bilgibilim ile ilgili güncel konuları çeşitli platformlarda gündeme getiren ve uygulamacıların farkındalıklarını artırmaya yönelik yıllık toplantılar (sempozyum, konferans vb.) düzenlemektedir. Belirlenen temalara yönelik olarak gönderilen bilimsel çalışmalar, konferans bilim kurulu tarafından titizlikle değerlendirilmekte ve inceleme sonucunda ana temaya uygun bulunan çalışmalar toplantı programına alınmaktadır.

Geleneksel olarak her yıl farklı üniversitede, resmi kurumlar ve sponsorların desteği ile gerçekleştirilen ÜNAK yıllık toplantısı, 12 – 14 Ekim 2017 tarihleri arasında Atılım Üniversitesi ev sahipliğinde Atılım Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Direktörlüğü iş birliği ile gerçekleştirilmiştir.

ÜNAK2017 Sempozyumunda, “Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi” ana teması ile, son yıllarda artan elektronik kaynak kullanımı, üniversite kütüphanelerinin bütçe, koleksiyon ve personel gibi temel unsurları üzerindeki etkisi ve bu etki sonucu ortaya çıkan sorunlar ele alınmıştır. Son yıllardaki gelişmeler geleneksel kütüphane yönetimi, hizmetleri ve anlayışlarında da önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak özellikle kütüphanelerin bütçe, koleksiyon ve personel yönetiminde de yeni yaklaşımların ve politikaların geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Akademik kütüphanelerde kaynak yönetiminin en temel unsuru olan bütçe planlaması, artan elektronik kaynak alımları nedeniyle farklı ödeme sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla sempozyumda, özellikle devlet üniversitelerinde, ödeme kalemlerinin farklılığı ve kanuni engeller, taşınır mal yönetmeliğinin getirdiği güçlükler, sanal kaynakları satın alma işlemlerinin yarattığı hukuki sorunlar, sahiplenme ve kullandırma seçeneklerinin bütçesel karşılıkları, senelik bütçe hesaplamalarında konsorsiyal alımların ve ulusal bazlı satın almaların etkisi gibi konular ele alınmış ve bütçe planlaması ve ödeme sorunu mevcut kanunlar çerçevesinde irdelenmiştir.

Kütüphane koleksiyonlarında e-kitap ve e-dergilerin yaygınlaşması, buna bağlı olarak koleksiyon yapısının değişiklikler göstermesi, basılı kaynaklar ve elektronik kaynakların kullanıcıya ulaştırılmasında izlenecek yol ve yöntemlerin çeşitliliği gibi faktörler, geleneksel koleksiyon geliştirme ve yönetimi felsefesinde de önemli değişikliklere yol açmıştır.

Koleksiyon yapısındaki bu değişim ve kütüphane hizmetlerine etkisi personel yönetimine de farklı bir bakış açısı getirmiştir. Personelin istihdamı, hizmet içi eğitimi, konu uzmanlığı ve fakülte kütüphaneciliği, elektronik kaynaklar kütüphaneciliği gibi konularda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sempozyumda akademik kütüphanelerde “personel yönetimi” konusunda yaşanan sıkıntılar ve çözüm önerileri birlikte tartışılarak, kamu ve vakıf üniversitelerine anahtar olabilecek yaklaşımlar irdelenmiştir.

Sempozyumda dengeli bir program çerçevesinde kütüphanelerimizdeki uygulamaların yer aldığı uygulamacı meslektaşlarımızın sunumlarına, içeriğin akademik boyutunu içeren bildirilere ve konu ile ilgili sektör firmalarının sunumlarına yer verilmiştir.

Bu kitapta Sempozyumda sunulmuş ve tam metin olarak hazırlanmış bildirilere yer almaktadır. Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği olarak ÜNAK 2017 Bildiriler Kitabı’nın kütüphanecilik ve bilgibilim alanına önemli bir katkı ve okuyucularına faydalı bilgiler sağlamasını diliyoruz.

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği

Yönetim Kurulu

Temmuz 2018

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
İçindekiler	IV
Düzenleyenler	VI
Sponsorlar	VII
Komiteler	IX
Program	X
Açılış Konuşmaları	
<i>M. Fatih Kumsel</i>	XIII
<i>Emre Hasan Akbayrak</i>	XV
<i>Serkan Eryılmaz</i>	XVI
Davetli Konuşmalar	
Kütüphanelerin Geleceği: Eğilimler ve Bazı Tahminler <i>Bülent Yılmaz</i>	1
Üniversite Kütüphaneleri ve Ulusal Akademik e- Yayınlar: “Büyük Büyük Dev Açık Kütüphane Düşü” <i>Özlem Gökkurt</i>	6
Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi <i>Muhteşem Hakkı Önder</i>	12
Bildiriler	
Kütüphane Bilgi Kaynaklarının Etkin Kullanımında Konu Uzmanlığı ve Konu Rehberleri <i>Coşkun Polat, Mehmet Ali Akkaya</i>	13
Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi İle İlgili “23 Things” <i>Gülsün Güneş, İlkay Tahsin Demirkol, Müceyla Eriş</i>	21
E-Kaynakların Seçimi ve Yönetimi: İYTE Kütüphanesi <i>Gültekin Gürdal, Gönül Kafalı Can</i>	29
Değişen Organizasyon Kültürü ve 21. Yüzyılın Bilgi Profesyonelleri <i>Didar Bayır</i>	44

Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetiminde Bir Öneri: Neo4j <i>Hüseyin Kaya</i>	60
Kütüphaneler Arası Ödünç Verme Hizmeti'nin Akademik Kütüphanelerde Koleksiyon Yönetimine Etkisi: Kadriye Zaim Kütüphanesi Örneği <i>Betül Özdemir Güran, Hüseyin Kaya</i>	67
E – Kaynak Koleksiyon Geliştirme Süreci ve Koleksiyon Kullanımını Arttırma Yöntemleri: Yeditepe Üniversitesi Örneği <i>Nurhan Kabakulak</i>	77
E-Kaynak Yönetimi ve E-Kaynak Yönetiminde Kullanıcı Eğitimlerinin Önemi: Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği <i>Zeynep İspir, Haşim Markuş</i>	91
2010 Yılından Günümüze Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Kurulan Üniversitelerin Kütüphane Personel Politikaları <i>Serkan İpekçi</i>	102
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinde Hasan Âli Yücel Bağış Koleksiyonuna Yönelik Dijitalleştirme Çalışmaları <i>Burcu Böke, Ebru Kaya, Türkan Barutcu, Taner Korkmaz</i>	108
Değişen Dünyada Elektronikleşen Bilgi Kaynakları <i>Betül Kurt</i>	124
Kaynak Yönetiminde “80/20 Kuralı”: Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği <i>Burcu Umut Zan</i>	129

DÜZENLEYENLER

SPONSORLAR

Ana Sponsor

WILEY

GALE
A Cengage Company

Yakut Sponsor

 PALME
YAYINCILIK

EBSCO

Bronz Sponsor

 emerald
PUBLISHING

SPRINGER
NATURE

Diğer Sponsorlar

KOMİTELER

Düzenleme Komitesi

M. Fatih Kumsel, Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi | ÜNAK (Düzenleme Komitesi Başkanı)

Nilüfer Saros, ÜNAK

H. Murat Yücel, Kırıkkale Üniversitesi | ÜNAK

Serhat Baytur, ÜNAK

Ömer Orhan, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi | ÜNAK

Dr. Nermin Çakmak, TMMOB Mimarlar Odası Kütüphanesi | ÜNAK

Yerel Komite

Emre Hasan Akbayrak, Atılım Üniversitesi

Osman Kutlu, Atılım Üniversitesi

Dinçer Azapçı, Atılım Üniversitesi

Pınar Demirtaş, Atılım Üniversitesi

PROGRAM

12 EKİM PERŞEMBE

- 08.45 – 10.00 KAYIT İŞLEMLERİ
- 10.00 – 10.45 İSTİKLAL MARŞI, SAYGI DURUŞU VE AÇILIŞ KONUŞMALARI
M. Fatih Kumsel
ÜNAK Derneği Başkanı; Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi
Emre Hasan Akbayrak
TKD Başkan Yardımcısı; Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan Eryılmaz
Rektör Yardımcısı, Atılım Üniversitesi
- 10.45 – 11.05 DAVETLİ KONUŞMACI
Prof. Dr. Bülent Yılmaz – Hacettepe Üniversitesi
“Kütüphanelerin Geleceği; Eğilimler Bazı Tahminler”
- 11.05 – 11.30 KAHVE ARASI
- 11.30 – 11.50 Kemal Çelik – GALE CENGAGE
“GALE Reference Complete Kütüphaneniz İçin Eksiksiz Dijital Çözüm”
- 11.50 – 12.10 Banu Çermikli – Atılım Üniversitesi
“Bilgi Kaynaklarına Erişim Sorunu”
- 12.10 – 12.30 Yrd. Doç. Dr. Güssün Güneş, Müceyla Eriş, İlkay Tahsin Demirkol – Marmara Üniversitesi
“Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi İle İlgili 23 Things”
- 12.30 – 13.30 YEMEK MOLASI
- 13.30 – 13.50 DAVETLİ KONUŞMACI
Muhteşem Hakkı Önder – Özyeğın Üniversitesi
“Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi”
- 13.50 – 14.10 Seymur Rasulov – EBSCO Information Services
“Elektronik Kitap Temini Süreçlerine Yenilikçi Bakış Açısı GOBI eBooks”
- 14.10 – 14.30 Ömer Orhan – Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
“Derme Geliştirme Politikası Bağlamında Türkiye Üniversite Kütüphaneleri ve Elektronik Kaynak Yönetimi”
- 14.30 – 14.50 Gönül Kafalı Can, Gültekin Gürdal – İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
“E Kaynakların Seçim ve Yönetimi”
- 14.50 – 15.10 Şahin Giray – Springer Nature
“Springer Nature eKitap Koleksiyonları : Analizler ve Türkiye Genel Durumu”

- 15.10 – 15.30 KAHVE ARASI
- 15.30 – 15.50 Zeynep İspir, Haşim Markuş – Özyeğin Üniversitesi
“E Kaynak Yönetimi ve E Kaynak Yönetiminde Kullanıcı Eğitiminin Önemi”
- 15.50 – 16.10 Hatice Uzun, Tansu Yanık – Hacettepe Üniversitesi
“Bilgi Merkezlerinde Toplam Kalite Yönetimi”
- 16.10 – 16.30 Hüseyin Kaya – Atılım Üniversitesi
“Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetiminde Bir Öneri Neo4J”
- 16.30 – 16.50 Celal Özkan – Informascope
“TURCADEMY; Türkiye’nin Önde Gelen Akademik Yayınevleri Tek Platformda”

13 EKİM CUMA

- 09.45 – 10.05 Betül Özdemir Güran, Hüseyin Kaya – Atılım Üniversitesi
“Kütüphanelerarası Ödünç Verme Hizmeti’nin Akademik Kütüphanelerde Koleksiyon Yönetimine Etkisi: Kadriye Zaim Kütüphanesi Örneği”
- 10.05 – 10.25 Yrd. Doç. Dr. Burcu Umut Zan – Çankırı Karatekin Üniversitesi
“Kaynak Yönetiminde Pareto Yasası”
- 10.25 – 10.45 Doğan Küsmüş – EBSCO Information Services
“RosettaStone: Dünyanın Bir Numaralı Dil Online Eğitim Seti (30 dil)”
- 10.45 – 11.05 KAHVE ARASI
- 11.05 – 11.25 DAVETLİ KONUŞMACI
Prof. Dr. Özlem Gökkurt – Ankara Üniversitesi
“Üniversite Kütüphaneleri ve Ulusal Akademik E-Yayımlar “Büyük Büyük Dev Açık Kütüphane Düşü”
- 11.25 – 11.45 Semih Bakar – TechKnowledge
“Yeni Nesil E-Kütüphane Portalı: DeepKnowledge”
- 11.45 – 12.05 Burcu Böke, Dr. Ebru Kaya, Türkan Barutçu, Taner Korkmaz – Bilkent Üniversitesi
“Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinde Hasan Ali Yücel Bağış Koleksiyonuna Yönelik Dijitalleştirme Çabaları”
- 12.05 – 13.45 YEMEK MOLASI
- 13.45 – 14.05 Bahattin Demirelli, Recep Zogo, Selda Yağcı – Trakya Üniversitesi
“Kamu Kütüphaneleri Bütçeleri ve Elektronik Kaynakların Ödeme Süreçleri”
- 14.05 – 14.25 Mine Tonta – Emerald
“Üniversite Kütüphaneleri İçin Yeni Bir Kaynak Türü;Vaka Çalışmaları”

- 14.25 – 14.45 Dr. Güleda Düzyol Doğan, Julie Zhu, Dr. Zehra Taşkın – Hacettepe Üniversitesi
“Web Keşif Araçlarının Türkiye’deki Üniversite Kütüphanelerinde Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”
- 14.45 – 15.25 Serkan İpekçi – Girne Amerikan Üniversitesi
“2010 Yılından Günümüze KKTC’de Kurulan Üniversitelerin Kütüphane Personel Politikaları”
- 15.25 – 15.45 KAHVE ARASI
- 15.45 – 16.05 Nurhan Kabakulak – Yeditepe Üniversitesi
“E – Kaynak Koleksiyon Geliştirme Süreci ve Koleksiyon Kullanımını Arttırma Yöntemleri: Yeditepe Üniversitesi Örneği”
- 16.05 – 16.25 Doç. Dr. Ahmet Bedri Özer – SOBIAD – İntihalnet
“Kütüphanecilikte Milli Yazılımlar”
- 16.25 – 16.45 Yrd. Doç. Dr. Didar Bayır – İstanbul Medeniyet Üniversitesi
“Değişen Organizasyon Kültürü ve 21. Yüzyılın Bilgi Profesyonelleri”
- 16.45 – 17.05 Prof. Dr. Coşkun Polat, Doç. Dr. Mehmet Ali Akkaya – Çankırı Karatekin Üniversitesi
“Kütüphane Bilgi Kaynaklarının Etkin Kullanımında Konu Uzmanlığı ve Konu Rehberleri”

14 EKİM CUMARTESİ

- 10.00 – 10.20 Zeynep Aykut, Dr. Ebru Kaya – Bilkent Üniversitesi
“Üniversite Kütüphanelerinin Akademik Yaşamdaki Yeri”
- 10.20 – 10.45 Betül Kurt – Yeditepe Üniversitesi
“Değişen Dünyada Elektronikleşen Bilgi Kaynakları”
- 10.45 – 11.15 KAHVE ARASI
- 11.15 – 11.35 Mandana Mir Moftakhari, Dr. Ebru Kaya – Bilkent Üniversitesi
“Kütüphaneler Yapılan Yatırımlara Değer Mi?”
- 11.35 – 11.55 Ayşe Korkmaz – Atılım Üniversitesi, Hakan Dikbaş – TAKEV Okulları
“Metaforlarla Elektronik Kaynak Algısı”
- 11.55 – 12.15 Dilek temenniler kapanış

Açılış Konuşması

M. Fatih Kumsel¹

Sayın Rektör Yardımcısı, Sayın kütüphane Yöneticileri, Sayın Sektör Temsilcileri, Değerli Kütüphaneci meslektaşlarımız Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği adına, sizleri saygıyla selamlıyorum.

Derneğimizin Atılım Üniversitesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirdiği ÜNNAK2017 Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi sempozyumuna hoş geldiniz.

Günümüzde, bilim alanlarındaki hızla artan bilgi üretimi ve sürekli gelişen bilgi teknolojileri, bilgi hizmetlerinin daha hızlı, daha verimli ve ekonomik biçimde verilmesini gündeme getirmiştir ve bu durum, bilginin düzenlenmesi, sunumu ve erişiminde, bilgi profesyonelleri, bilgisayar uzmanları ve kütüphanecilerin bir arada çalışmasını zorunlu kılmıştır.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte geleneksel kütüphanecilik anlayışı da değişmektedir. Bu değişim kütüphanelerimizin her alandaki kaynaklarının da değişmesi ve gelişmesine neden olmaktadır.

Kütüphane koleksiyonlarının değişmesinden tutun da personel istihdamına kadar değişen kaynakların verimli bir şekilde yönetilmesi ve günümüze uyarlanması büyük önem kazanmaktadır.

Bu amaçla bu yılki toplantımızın konusunu akademik kütüphanelerde kaynak yönetimi olarak belirledik.

Sempozyum programına baktığımızda kütüphanelerimizin koleksiyon, personel, bütçe gibi konularda tüm kaynaklarının irdelendiği ve örneklediği bildiriler bulunmaktadır. Umarım tüm katılımcılarımızın faydalanacağı bir sempozyum süreci geçiririz.

Derneğimiz hakkında da kısa bir bilgi vermek istiyorum.

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNNAK) olarak 1991 yılından bu yana ülkemizde kütüphanecilik, bilgi hizmetleri, bilgi ve belge yönetimi, bilgi ekonomisi, bilgi okuryazarlığı, elektronik yayıncılık, kütüphanecilikte standartlaşma, toplu kataloglar, kütüphane mimarileri vb. konuları işleyen ve bu alanda çalışan akademisyenleri, kütüphanecileri, yöneticileri, öğrencileri ve diğer paydaşlarımız olan sektör firmalarını üniversite ve araştırma kütüphaneleri bağlamında ortak bir hedefe yönelik olarak bir araya getiren bir dernektir. Bu amaçla tüm paydaşlarımızı, iş birliği olanakları yaratarak hizmetler üretmeye yönelen ve farkındalıklarını artırmaya yönelik, kâr amacı gütmeyen yıllık mesleki toplantılar düzenlemekteyiz.

Bu toplantılarımızda üniversite kütüphanelerinde çalışan meslektaşlarımızın tecrübelerini, üniversitedeki akademisyenlerimizin en son bilimsel bilgilerini ve sektör temsilcisi paydaşlarımızın da son teknolojik ürünlerini sergilediği ortamlar oluşturulmaktadır. Tüm toplantılarımızın sonucu bir editörlük sürecinden geçen ve ISBN almış bildiriler kitabı şeklinde yayınlanmaktadır.

Ülkemizde mesleki anlamda birçok sivil toplum örgütü vardır.

Bilgi ve belge yönetimi ve kütüphanecilik alanında da sayılı dernekler arasında Derneğimiz ülkemizde kurulan ikinci en eski STK'dır.

ÜNNAK olarak yıllık yaptığımız toplantıların dışında kütüphanecilik alanında ihtiyaç duyulan mesleki konularda eğitim toplantıları, çalıştaylar, yayınlar ve bölgesel toplantılar yaparak üniversite ve araştırma kütüphanelerinde çalışan meslektaşlarımızın kişisel mesleki gelişimlerine katkı sağlamaya çalışmaktayız.

Ancak bildiğiniz gibi dernekler tamamen gönüllü insanların çabalarıyla hayatlarına devam etmektedirler. Üyelerinin sahip çıkması ve desteklemesi derneklerin en büyük güç kaynağıdır.

ÜNNAK yönetim kurulu olarak ÜNNAK'ın kuruluş misyonunun devam ettirilmesi, dernek alt yapısının güçlendirilmesi ve kurumsal bir yapıya dönüşmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla yönetim kurulu sektör temsilcilerinden, akademisyenlerden ve özellikle üniversite ve araştırma kütüphanelerinde çalışan meslektaşlarımızdan destek ve katkıları beklemektedir.

¹ ÜNNAK Yönetim Kurulu Başkanı, unak@unak.org.tr

Derneğimizin kurumsal yapısının sağlamlaştırılması ve gelecekte varlığını kişilere bağlı kalmadan devam ettirebilmesi adına tüzüğümüzde de bulunan *Kurumsal* üyelikler kabul edilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Yeditepe Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Uluslararası Final Üniversitesi derneğimizin kurumsal üyeleridir. Kendilerine çok teşekkür ediyoruz ve diğer üniversitelerimizi de derneğimize üye olmaya davet ediyoruz.

ÜNAK yönetim kurulu olarak 2015 yılından bu yana görevde bulunmaktayız. 2015 yılında yapılan genel kurulda tüzüğümüzde değişiklik yaparak genel kurul süresini 3 yıla çıkarmıştık. Bu yıl tüzüğümüze göre 3. yıl dolmuş bulunmaktadır. İnşallah önümüzdeki Kasım ayında genel kurulumuzu yaparak yeni bir güç ve yeni arkadaşlarla derneğimiz yoluna devam edecektir. Bu amaçla üye olmayan meslektaşlarımızı üye olmaya ve üye olan tüm meslektaşlarımızı da Kasım ayında yapılacak genel kurula ve dernek yönetimine katkıda bulunmaya davet ediyorum.

Mevcut yönetim kurulu olarak biz bu üç yıllık dönemde ÜNAK' ın bugüne kadar birikmiş tüm bürokratik işlemlerini tamamlamış bulunuyoruz. Derneğin mevcut binası tamamen yenilenerek meslektaşlarımızın rahatlıkla buluşabileceği ve çeşitli eğitimlerin yapıldığı bir mekâna dönüştürülmüştür. Hepinizi dernek evimize bekliyoruz.

Sayın katılımcılar,

ÜNAK2017 Sempozyumunun gerçekleştirilmesinde ilk önce bize ev sahipliği yapmayı kabul eden ve canı gönülden yardımcı olan Atılım Üniversitesi'nin değerli Rektörü Sayın Prof. Dr. Yıldırım Üçtuğ Hocamıza, Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Serkan Eryılmaz hocamıza, Kütüphane ve Dokümantasyon Direktörü Sayın Emre Hasan Akbayrak'a ve Kadriye Zaim Kütüphanesi personelleri,

Osman Kutlu

Diñçer Azapcı

Pınar Demirtaş

Halil İbrahim Güneş

Erol Korkmaz

Hüseyin Kaya

Semih Günuğur

Banu Çermikli

Gamze Sabancılar

Ayşe Korkmaz

Ayşegül Aras

Hakan Kolcu

Özcan Kılıç

Aysel Şenoğlu

Derya Yücel

Yağmur Kınay Meslektaşlarımıza,

Sempozyumun gerçekleştirilmesine maddi ve manevi katkıları olan sponsorlarımız, Wiley, Gale, Ebsco, Palme, Emerald, Spinger, Nature, Informascope Turcademy, Hiperlink, Sobiad İntihalnet, Eazy Solutions, Techknowledge ve idealonline firmaları yetkililerine...

Sempozyumumuzda sunum yaparak mesleki birikimlerini bizlerle paylaşan akademisyen ve meslektaşlarımıza, katılımlarınızla siz değerli katılımcılara,

Son olarak da, Yönetim Kurulumuzda özveriyle çalışan Nilüfer SAROS, H. Murat YÜCEL, Ömer ORHAN, Nermin ÇAKMAK ve Serhat BAYTUR arkadaşlarıma sonsuz teşekkür eder,

Saygılar sunarım.

Açılış Konuşması

Emre Hasan Akbayrak¹

Sayın Rektör Yardımcım, saygıdeğer hocalarım, değerli meslektaşlarım ve konuklar;

1991 yılından bu yana düzenlenmekte olan ve mesleğimizin en uzun soluklu toplantılarından ÜNAK 2017 Sempozyumu'na hoş geldiniz.

Bu yılki Sempozyum'un ana teması "Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi" olarak belirlenmiştir ve bu bağlamda değişim süreci yaşamakta olan kütüphanelerin ve kütüphanecilik biliminin akademik ve bilimsel serüvenine odaklanılması olanağı bulunulacaktır.

Akademik kütüphanelerin ve bilgi merkezlerinin en önemli ve dikkatle ele alınması gereken unsurlarından biri olan kaynak yönetimi; özellikle 2000'li yıllardan bu yana inanılmaz bir gelişim gösteren elektronik kaynak kullanımının, üniversite kütüphanelerinin koleksiyon geliştirme, rasyonel bütçe planlaması ve personel istihdamı süreçlerine doğrudan etkisi yönünden Sempozyum boyunca irdelenecek ve yaşanmakta olan sorunlar ve çözüm önerileri değerlendirilecektir.

Her türden kütüphanenin ve bilgi merkezinin değişim süreci yaşadığı günümüzde, özellikle akademik kütüphanelerin ve bilgi merkezlerinin bağlı oldukları üniversitelerin araştırma faaliyetlerine doğrudan ve etkin bir şekilde destek olmaları ve bu faaliyetlerin odağında yer almaları yönünde çalışmalar hızlanmış, gerek üniversitelerin kendi içlerinde ve gerekse üniversiteler arası rekabetin ve kıyaslanmanın değerlendirilmesi konusunda etkin rol oynamaları gündeme gelmiştir.

Akademik kütüphanelerin ve bilgi merkezlerinin koleksiyon geliştirme süreçlerinde de gözle görülür değişiklikler yaşanmakta ve bu sürecin daha rasyonel ve verimli bir şekilde özellikle ROI (Return of Investment) yani yapılan yatırımın geri dönüşü ve (Scientific Output) yani bilimsel çıktı performansına etkilerinin değerlendirilmesi yapılarak geliştirilmesi yöntemleri takip edilmektedir.

Akademik kütüphanelerin ve bilgi merkezlerinin bir diğer önemli kaynak yönetimi de özellikle daha verimli ve ölçülü bütçe planlamasıdır. Son yıllarda sıklıkla yaşanmakta olan döviz kurlarındaki dalgalanmalar bütçeleri Türk Lirası olan akademik kütüphanelerin ve bilgi merkezlerinin sağladıkları kaynakların niteliği incelendiğinde neredeyse tamamı yabancı kurlarla ödemeleri gerçekleştirilen kaynak alım bütçelerindeki en önemli sorunların başında gelmektedir.

Akademik kütüphaneler ve bilgi merkezlerinde istihdam edilen personelin niteliği de gelişen teknolojiler ve değişen gereksinimler doğrultusunda farklılaşmakta, özellikle hizmet verilen üniversitenin misyon ve vizyonunu destekler şekilde günümüzün akademik ve bilimsel gerekliliklerine hizmet eder bir düzeye yükseltilmektedir.

Akademik kütüphaneler ve bilgi merkezlerinin, Sempozyum kapsamında yer verilen tüm kaynak yönetim süreçlerinde istenilen düzeye yükseltilebilmesi ve sunulan hizmetlerin kalitesinin artırılabilmesi için gerekli zeminin oluşturulabilmesi adına ÜNAK 2017 Sempozyumu önemli bir görev üstlenerek sektör paydaşlarının bilgilendirilmesi ve gerekli sinerjinin yaratılması konusunda çaba sarfedecektir.

Sempozyum'un tüm katılımcılarımız için verimli ve yararlı geçmesi dileklerimle, saygılar sunarım.

¹ Direktör, Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi ve Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkan Yardımcısı, emre.akbayrak@atilim.edu.tr

Açılış Konuşması

Serkan Eryılmaz¹

Değerli Katılımcılar

“Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi” ana temasıyla düzenlenen ÜNAK 2017 Sempozyumuna hoş geldiniz der, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği'nin 1991 yılından beri düzenlediği bu önemli mesleki toplantıyı bu yıl Atılım Üniversitesi bünyesinde gerçekleştirmekten duyduğumuz mutluluğu belirtmek isterim.

Bilim ve teknolojiadaki baş döndürücü gelişim ve değişim hayatın hemen her alanına doğrudan etki etmekte; bununla birlikte yönetim süreçlerinin yeniden yapılandırılmasını da kaçınılmaz kılmaktadır. Akademik kütüphaneler bir taraftan bu gelişim ve değişime katkı sağlarken diğer taraftan da bu dinamizme ayak uydurabilmek için yeni mekanizmalar geliştirmektedir.

Güvenilir bilgi içeren elektronik kaynakların kullanıcıya ulaştırılması en temel unsur olup bu süreç kütüphanelerin bütçe, koleksiyon ve personel yönetiminde yeni yaklaşım ve politikaları geliştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Çıktısını doğrudan görebildiğimiz, bilgi üretmek te doğrudan nemalandığımız yatırım kütüphaneye yapılan yatırımdır. Araştırma odaklı üniversite olmayı benimsemiş ve bu yönde kendisine Times Higher Education Dünya Üniversiteler sıralamasında ilk 500 içerisinde yer bulmuş Üniversitemiz de bunun bilincinde olup hem fiziki anlamda hem de içerik itibarıyla Ankara'nın en büyük kütüphanelerinden birisi olan Kadriye Zaim Kütüphanesini burada kampüsümüz içerisinde öğrencilerin ve araştırmacıların kullanımına sunmuştur.

Kütüphane hizmetlerinden, elektronik veri tabanlarından azami düzeyde yararlanan aktif bir araştırmacı olarak böyle bir toplantının Üniversitemiz bünyesinde gerçekleştiriliyor olmasından mutluluk duyduğumu tekrar belirtir, bu organizasyonda emeğe geçen herkese ve tüm katılımcılara en derin teşekkürlerimi iletmek isterim. Başarılı bir sempozyum geçirmeniz temennisiyle saygılar sunarım.

¹ Prof. Dr., Rektör Yardımcısı, Atılım Üniversitesi

Davetli Konuşma

Kütüphanelerin Geleceği: Eğilimler ve Bazı Tahminler

Bülent Yılmaz¹

Öz

Bu bildirinin amacı, kütüphanelerin geleceği konusundaki olası eğilimleri ekonomik, toplumsal, kültürel, eğitimsel, teknolojik ve bilgiye ilişkin unsurlar bağlamında tartışmaktır. Çalışmada kütüphanelerin geleceğini belirleyecek beş eğilim ele alınacaktır. Bunlar; yeni teknolojiler ve bilgiye erişim; çevrimiçi eğitim; özel yaşamın korunması ve veri güvenliği; hiper bağlantılı toplumlar ve küresel bilgi ekonomisidir. Bunun dışında bildiri çerçevesinde akademik kütüphanelerin geleceğini belirleyecek şu kavramlara değinilmiştir: Teknolojik yenilikçilik ve kullanıcı kültürü; dijitalleştirme; depolama ve erişim yöntemleri; kütüphanecinin yeni beceriler seti; değişen kullanıcı beklenti ve gereksinimleri; daha yüksek nitelikli hizmet; çevrimiçi/uzaktan öğrenme; telif hakları ve düşünce özgürlüğü sorunları; yeni derme ve materyal yapıları; mekânsal değişimler; artan bütçe baskıları; konsorsiyum girişimleri; dijital ve sanal kütüphaneler; akademik kültür; küreselleşme; altyapısal sorunlar; politik iklim; yayıncılık sanayi; toplumsal değerler ve eğitim teknolojileri.

Literatüre dayalı olarak betimleme yöntemi ile gerçekleştirilen çalışma sonunda, kütüphanelerin geleceği için değişimi iyi ve doğru yönetme, bu bağlamda da stratejik planlama, senaryolar üretme ve projeler geliştirme/uygulama gerekliliği dile getirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kütüphanelerin geleceği, kütüphane gelecek senaryoları, kütüphanelerin geleceği-tahminler.

Giriş

Geleceği tahmin etmeye çalışmak bir toplum ve ülke açısından son derece yaşamsaldır. Bu, en başta varlığını sürdürmek ve yok olmamak için gereklidir. Geleceğin yarattığı değişime ayak uyduramayan birey ve toplumların fiziksel olarak var olsalar da, kendilerini asıl var eden bilim, teknoloji, ekonomi, eğitim ve kültür alanlarında yok olacakları, dışlanacakları ve gelecek haklarını kaybedecekleri açıktır. Bu gereklilik, çağdaş dünyanın parçası olmak, yeni durumlarda uygun pozisyonlar almak ve stratejik liderlik/sorumluluk olgularından da kaynaklanmaktadır. Burada, geleceği tahmin etme durumu kurumsal düzeyde ele alınmaktadır.

Herhangi bir kuruma ilişkin geleceği tahmin etmek, o kurumu çevreleyen genel eğilimleri (kültürel, eğitimsel, teknolojik vb.) belirlemeye çalışmak/belirlemek ve geleceğe/değişime ilişkin senaryolar yazmak ve politikalar oluşturmakla olanaklıdır.

Gelecek ve Kütüphaneler

Nasıl bir gelecek ve değişim sürecinde olduğumuzu doğru saptamak zorundayız. Kütüphane, arşiv ve müzelere ilişkin bazı istatistikler durumu net olarak ortaya koymaktadır. Sadece 2011 yılında yeni yaratılan dijital içerik şimdiye kadar yazılmış tüm kitaplarda bulunandan birkaç milyon kat daha fazladır (Barlett ve Miller, 2011). OECD rakamları, internet trafiğinin geçtiğimiz on yıl içinde %13 000 arttığını ve 2008-2011 yılları arasında üretilmiş olan dijital içeriğin ise bugüne kadar kaydedilen tüm yazılı tarihten fazla olduğunu göstermektedir

¹ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, byilmaz963@gmail.com

(“World Economic Forum”, 2012, s.59). 200 yılda dünyanın en büyük kütüphanesi konumuna gelen Amerikan Kongre Kütüphanesi'nin materyal sayısı yaklaşık 200 milyondur. Dünyada bir yılda 750 adet Kongre Kütüphanesi büyüklüğünde bilgi üretilmektedir. Dolayısıyla dünya artık bilgi toplumunu ve çağını yaşamakta, toplumlar bilgi toplumu olma yolunda ilerlemektedir. Bu sürecin gerekliliklerini yerine getirenler bilgi toplumu olacak, süreci başarı ile yönetemeyen, geleceği öngöremeyen toplumlar sömürge olmayı, geri kalmışlığı sürdüreceklendir.

Kütüphane, bir toplumun ve ülkenin;

- eğitim parçasıdır;
- kültür bileşenidir;
- belleğidir;
- ruhudur;
- ekonomik altyapısıdır;
- teknolojik altyapısıdır;
- gelişmişlik ve çağdaşlık göstergesidir;
- sorgulamasını öğreten öğretmenidir;
- akıllı olmasının koşuludur;
- düşündüğünün göstergesidir;
- az sorunlu olmasıdır;
- daha az şiddetin aracıdır;
- toplumsal barışının düşünsel altyapısıdır;
- hoşgörüsünün mekânıdır;
- demokrasinin varlık koşuludur;
- birlikte yaşama düşüncesinin besleyicisidir;
- sorunları en akıllıca çözüme araçlarıdır.

Kütüphaneler açısından üç gelecek senaryosundan söz edilmektedir. Bunlar sırasıyla;

1. Kütüphaneler varlıklarını bugünkü biçim ve hizmetleriyle aynen sürdüreceklendir. Çünkü; onlar tarihle ortaya çıkmış ve 4500 yıldır varlıklarını sürdürmektedirler; yazı ve bilgi olduğu sürece bundan sonra da olacaklardır.
2. Kütüphaneler yeni bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bilginin denetlenemeyen artış hızı, finansman sorunları, bilgiye yeni, kolay ve hızlı erişim yolları (internet gibi) vb. nedenlerle yok olacaklardır.
3. Değişime ayak uyduran kütüphaneler kalacak, uyduramayanlar yok olacaklardır.

Tüm olasılıklar ciddiye alınmaktaysa da beklenti ağırlıkla üçüncüsü yönündedir. Yani, geleceğe hazırlanan varlığını koruyacak, sürdürecektir.

Kütüphaneleri etkileyecek ve bir bölümünü zaten yaşamaya başladığımız başlıca evrensel gelişmelerin şunlar olacağı tahmin edilmektedir:

1. **Ekonomik, teknolojik ve kültürel boyutuyla küreselleşme:** Kütüphaneler küreselleşmenin tekleştirici kültürel egemenliğine karşı yerel ve ulusal kültürleri koruyacak kuruluşlardır.
2. **Geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde ve hızda artan bilgi nedeniyle bilgi toplumu/bilgi çağı:** Bilgiyi denetleme ve erişim sorunu yaşanacaktır. Bunu çözüme kütüphaneler önemli işlevler görecektir. Bu sorunun kütüphane olmadan çözülmesi olanaklı değildir.
3. **Endüstri 4.0 ve robotik gelecek:** Yapay zekâ uygulamaları yaygınlaşacak ve bu gelişme kütüphanelere hizmet, mekân, kullanım vb. boyutlarıyla yansıtacaktır.
4. **Nesnelerin interneti:** Nesnelerin sensörler aracılığıyla birbiriyle konuşması, böylece insan hayatına doğrudan girmesi ve etkilemesi önemli sonuçlara yol açacaktır.

5. **Dijitalleşme:** Basılı ortamda bulunan bilginin ve kültürel mirasın korunması ve 7/24 mekândan bağımsız erişimi zorunlu olacaktır.
6. **Bilgi ekonomisi:** Bilgi en değerli ticari mal (meta) olacak, bilgi ekonomisi ekonominin lokomotifi olacaktır.
7. **Küresel rekabet:** Küresel rekabetin en ciddi ölçüde yaşanacağı alan, ileri teknoloji olacaktır. Bu rekabet alanı için kütüphane altyapısının varlığı ve işlevi çok önemli olacaktır. 40 TIR fındığın ekonomik olarak bir bilgisayar parçasına eşdeğer olması bugünden geleceğe yönelik fikir vermektedir.
8. **Verimlilik, üretkenlik:** Ekonomideki verimlilik ve üretkenlik için, bilgi hammadde ve sermaye gibi zorunlu bir unsur olacaktır.
9. **İstihdam:** Gelecekte yaşanacak istihdam sorununu aşmada bilgi teknolojileri ve bilgi sektörüne yatırım yapmak çok akıllıca ve kaçınılmazdır. Bu alanlara yapılacak yatırımlar kütüphaneleri dikkate almak zorundadır.
10. **Gerçek-ötesi (Post-truth):** Gerçeğin değil de, bu gerçeğin kitlelere iktidar sahiplerince nasıl kabul ettirildiğinin ve yaratılan algının önem kazandığı ve daha da kazanacağı bir gelecekte bilginin doğrulanması, gerçeğin ısrarla ortaya çıkarılması gereği olarak kütüphaneler önem kazanacaktır.
11. **Veri yönetimi:** Bilgi ekonomisinin ve toplumsal yaşamın sürdürülmesinde veri (data) kavramı ve bunun analiz edilerek yönetilmesi ve kullanılması öne çıkacaktır. Veri enformasyondan daha önemli olabilecektir. Veriye sahip olmak büyük ekonomik sermaye anlamına gelecektir.
12. **Algoritmalar dünyası:** Endüstri 4.0, yapay zekâ uygulamaları, nesnelerin interneti gibi gelişmeler kütüphanelerin bilgi yönetimini algoritmalar üzerinden gerçekleştirmelerini zorunlu kılacak gibi görünmektedir.
13. **Yaşam boyu öğrenme:** Öğrenme sürecinin yaşam boyu ve bağımsız biçimde devam ettiği artık tüm dünyada kabul edilen bir gerçektir. Kütüphaneler yaşam boyu ve bağımsız öğrenmenin vazgeçilemez araçlarıdır ve bu işlevleri daha da güçlenecektir.
14. **Bilgi okuryazarlığı:** Günümüzde üretilen bilgi miktarı geçmiş ile kıyaslanamayacak kadar artmıştır. Ayrıca, bilginin çok büyük bölümü elektronik/dijital ortamda üretilmekte ve kaydedilmektedir. Bu nedenle bilgiye erişim artık teknolojik tabanlıdır. Bu ise bilgiye erişim sürecini karmaşıklaştırmış ve zorlaştırmıştır. Bundan dolayı bilgiye erişim sorununu çözmeye bilgiye erişim becerisi/yeteneği anlamına gelen bilgi okuryazarlığı kavramı büyük önem kazanacak (aslında bugün dahi önem kazanmıştır) ve kütüphaneler bu okuryazarlık becerisinin topluma kazandırılmasında merkezî rol üstleneceklerdir.
15. **Toplumsal belleğin korunması:** Kütüphaneler, toplumsal bellek kuruluşlarıdır. Bellek yitimi kişiler için neyse toplumlar için de aynıdır. Belleksiz bir toplum ne yaptığını/yapacağını bilemez, dengesizleşir, yanlışlar yapar, saldırganlaşır, tutarsızlaşır ve yok olur. Kütüphaneler toplumsal belleğin korunması ve güçlendirilmesinde doğrudan merkezî bir rol alırlar.
16. **Kültürel miras ve paylaşımı:** Son yıllarda öne çıkan ve gelecekte de dikkat çekecek bir konu da kültürel miras sorunudur. İnsanlığın ortak evrensel mirası olan kültürel ürünlere erişim bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Kütüphaneler, bu hakkın kullanılmasında doğrudan rol alacaklardır.
17. **E-devlet (elektronik belge yönetim sistemleri):** Tüm yönetim süreçlerinde olduğu gibi devletin yönetiminde de artık elektronik yönetim yaklaşımı egemen olmaktadır. Bunun gerçekleştirilmesinde, kütüphanelerin sistem geliştirme ve işletme sorumlulukları olacaktır.
18. **Dijital uçurum:** Gelecekte teknolojiye ve onu kullanım bilgisine sahip olan bireyler ve toplumlar bilgiye erişebilecek, olamayanlar erişemeyeceklerdir. Böylece bilgiye erişim açısından toplumsal bölünme ve uçurumlar yaşanacaktır. Kütüphaneler bu uçuruma köprü olma işlevi ile öne çıkacaklardır.
19. **Bilgi güvenliği:** Bilgi teknolojilerinde yaşanan son derece hızlı ve deyim yerindeyse, “akıl almaz” değişimler, üretilen bilginin güvenliğini tehdit eden olumsuz durumlar da ortaya çıkaracaktır. Özel hayatın gizliliğinden, bilginin sahibinin iradesi dışında kullanılması önemli bir sorun durumuna gelecektir.
20. **Yenilikçilik, yaratıcılık:** Hem ekonomik hem de genel anlamda bilim ve teknolojiye gelişmiş bir ülke olmanın temel koşulu, yenilikçi ve yaratıcı bir toplum yaratmaktan geçecektir. Yenilikçilik ve yaratıcılığın ana unsuru bilim, araştırma ve eğitim ise, tüm bu alanların hammaddesi bilgiyi kullanmadır. Kütüphaneler ülkelerin bilim, araştırma ve eğitim kapasitesini artırma anlamında merkezî roller üstleneceklerdir.
21. **Sanallaşan dünya:** Önümüzdeki yıllarda çok büyük ölçüde sanal ortamlarda yaşayacağımız öngörülmekte ve bundan kaynaklanacak yalnızlaşmanın bireylerde ciddi toplumsal ve ruhsal sorunlara

yol açacağı tahmin edilmektedir. Ev ve işyerlerimizden sonra gönüllü olarak gittiğimiz üçüncü mekân olarak kütüphaneler toplumsal buluşma, toplumsal iletişim ve sosyalleşme alanları yaratma işlevleri ile bu sorunu aşmada ciddi katkılar sağlayacaktır.

22. **Yeşil kütüphaneler:** Dünyanın giderek bir çevre felaketine doğru sürüklenmekte olduğu gerçeği, kurumların da çevreye duyarlı yapılara sahip olmalarını gerektirmektedir. Kütüphaneler de, bu bağlamda yeni yaklaşımlar ve modeller geliştirmektedirler.

Gelecek, temel kütüphane unsurları olarak derme, bina, kütüphaneci, kullanıcı, finansman, hizmetler, yönetim ve teknolojiyi elbette değiştirecektir. Örneğin; literatürde derme için değişim tahminleri şöyledir:

- Google 100 milyona yakın kitabı dijitalleştirecek ve erişime sunacaktır.
- Kullanılan tüm kaynaklar için telif hakkı ücreti ödenmek zorunda kalınabilir.
- Yayınlanmış bütün içerik elektronik olarak sunulacaktır.
- Bilimsel dergi yayıncılığında “açık erişim” belirleyici model olacaktır.
- Üniversitelerin yayın güçleri artacaktır.
- Bir geçiş sürecinden sonra basılı materyal yok olacak, tüm derme elektronik yayınlardan oluşacaktır. Bu nedenle basılı materyal seçimi daha dikkatli analizlere dayanacaktır.

Özellikle üniversite kütüphaneleri için gelecek açısından şu 6 senaryodan söz edilmektedir:

- **1. Senaryo. Bugün gelecektir:** Bugün kütüphaneler yaptıklarını aynı biçimde sürdürerek varlıklarını koruyacaklardır.
- **2. Senaryo. Kütüphane düğmesi:** Kütüphaneler, bilgi teknolojilerinin hızlı değişimi ile tümü elektronik ortamda yer alacak bilgiye ulaşmada bir düğme işlevi göreceklerdir.
- **3. Senaryo. Kütüphane bir eğitim/öğrenme kuruluşudur:** Kütüphanelerin eğitim ve öğretim işlevleri belirgin biçimde öne çıkacaktır.
- **4. Senaryo. Hizmet (özellikle kütüphane dışına) rollerini genişletmek:** Kütüphanelerin hizmet anlayışları kütüphane ile sınırlı kalmayacaktır.
- **5. Senaryo. Kampüs bilimsel yayıncısı olarak kütüphane:** Kütüphaneler, içindeki yer aldıkları üniversitelerin yayın etkinliklerinde önemli roller üstleneceklerdir.
- **6. Senaryo. Daha etkin araştırma ortağı olarak kütüphane:** Kütüphaneler, kesinlikle araştırma sürecinin vazgeçilemez çok ciddi bir ortağı ve parçası olacaklardır (Hernon ve Matthews, 2013).

Kuşkusuz, yukarıda sıralanan senaryoların sadece birisinin gerçekleşeceğini, diğerlerinin söz konusu olmayacağını düşünmek doğru değildir. Tam tersine, bu senaryolardan bazıları birlikte de gerçekleşebilir. Dolayısıyla, kurumlar olarak bu senaryoların çoğu gerçekleşecekmiş gibi hazırlanmak gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Tüm bu değişme eğilim tahminleri ve senaryolar çerçevesinde kütüphaneciler olarak ne yapmalı?

- Kütüphaneleri kurumdaki eğitim, bilim, teknoloji ve araştırma politikalarının ve sistemlerinin organik parçası olarak görmek ve kabul ettirmek yönünde çaba harcanmalıdır.
- Kütüphane için “Kurumsal Danışma Kurulu” oluşturulmalıdır.
- Kurumsal politikalar geliştirilmeli ve uygulanmalıdır (Strateji-eylem planı-program-proje bütünlüğünde çalışılmalıdır).
- Gerekli yasal yapı (yönetmelik, yönerge vb.) oluşturulmalıdır.
- Bu alandaki gelişmeler mutlaka izlenmelidir.
- Kurum için senaryolar oluşturulmalı ve bunlara göre pozisyonlar alınmalıdır.
- Proje tabanlı çalışma öğrenilmeli ve benimsenmelidir.
- İşbirliği çabaları artırılmalıdır (Konsorsiyumlar vb. gibi).
- Personelin niteliği yükseltilmelidir.

- SWOT benzeri stratejik kurumsal analizler ve gelecek tahminleri yapılmalıdır.

Elbette tüm bunların ötesinde kütüphane hizmetleri alanında geliştirilecek doğru bir çağdaş ulusal kütüphane politikası temel gerekliliktir.

Dünya bilgi toplumu ya da bilgi çağı denilen yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemi kaçırmak/ıskalamak toplumları tıpkı sanayi devriminde olduğu gibi 200-250 yıl geride bırakacaktır. Kütüphaneler bilgi toplumunun organik parçalarıdır. Bunlara yönelik stratejik yanlışlık ve körlük topluma ve kurumlara pahalıya mal olacaktır. Bu konuda, öncelikle politikacıların farkında olması ve bu vizyon-misyon ile davranması beklenir. Aksi takdirde iş işten geçmiş olacaktır.

Ve unutulmamalı:

Gelecek, mutlaka gelecektir. Gelmeyen gelecek yoktur. Eğer bu geleceğe hazır değilseniz, o sizi de geçmişe gönderecektir.

Kaynakça

Barlett, J. ve Miller, C. (2011). *Truth, lies and the internet: a report into young people's digital fluency*' http://www.demos.co.uk/files/Truth_-_web.pdf adresinden erişildi.

Hernon, P ve Matthews, J. R. (2013). *Reflecting on the future of academic and public libraries*. Chicago, Illinois: ALA.

World Economic Forum (2012). *The global information technology report 2012: Living in a hyperconnected world*. http://www3.weforum.org/docs/Global_IT_Report_2012.pdf adresinden erişildi.

Davetli Konuşma

Üniversite Kütüphaneleri ve Ulusal Akademik e- Yayınlar: “Büyük Büyük Dev Açık Kütüphane Düşü”

Özlem Gökkurt¹

Öz

Bilgi teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü değişim ve gelişim bilimsel iletişimin yöntem ve ortamlarını bütünüyle değiştirmiştir. Bu değişim, akademi ve bilim dünyasının kalbi olan kütüphaneleri hızlı bir uyum sürecinin içine çekmiştir. Kütüphane dermelerinin elektronik yayın içeren ticari veri tabanlarıyla zenginleşmesinde yaşanan ivme, özellikle bilim çevrelerinde kullanıcının bilgi erişim ve paylaşımını basılı kaynaklardan elektronik kaynaklara yönlendirmesine ortam sağlamıştır. Ancak elektronik yayınların kullanım değerinin artmasına karşın kütüphanelerin bu yayınları alım gücünde artış sağlanamamıştır. Özellikle son yirmi yıl içinde enflasyon oranlarında artışın yaşandığı ülkelerde izlenen konsorsiyal alım politikalarının ülkemizde de benimsenmesi kaçınılmaz olmuştur. Üniversite kütüphaneleri, sınırlı kaynakların birden çok kütüphane tarafından paylaşılarak kullanım alanının yaygınlaştırılması için kaynak yönetimi politika ve stratejilerini yeniden gözden geçirerek alternatif modellerin arayışına yönelmişlerdir. Başladığı günden bu güne, açık erişim yayıncılığının ülkemizde bilimsel iletişime önemli bir açılım sağladığı gözlenmektedir. Açık erişim yayıncılığı, ticari veri tabanlarının elektronik bilgi kaynaklarının üretimi ve pazarlanmasındaki tekeli yaklaşımına karşı bir hareket olarak gelişim gösteren ve bugün itibar sahibi ticari yayınevlerinin de belli oranlarda katılımı sağladığı yenilikçi bir uygulamadır. Çok sayıda üniversitenin de kurumsal politikalarıyla bağımsız olarak eklemeli olduğu ve bugün ulusal bir politikaya evrilmeye başlamış olan açık erişim yayıncılığının benimsenmesinde meslektaşlarımızın çok önemli girişim ve çabaları bulunmaktadır. Bu konuda yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, üniversite kütüphanelerimizin dijital dünyada öngörülen teknolojik gelişme ve örgün eşgüdüm paralelinde sürüp giden uyum mücadelesini, teknik altyapı, insan gücü ve bütçe gibi kısıtlamalar bütününde düşündüğümüzde, yeterli ve yetkin düzeyde gerçekleştiremeyeceği kaygısını taşımaktayız. Kütüphaneciler ve bilimsel bilgi yayımındaki tüm paydaşlar elektronik yayıncılık sektöründe alternatif ve ulusal ölçekli konsorsiyal uygulamalar ile kaynaklarını birleştirmek ve yeni stratejiler ortaya koymak zorundadırlar.

Anahtar sözcükler: Açık erişim, üniversite kütüphaneleri, akademik yayıncılık.

Giriş

Bilim adamları beyinlerimizle bilgisayarlara bağlanıp beyinden beyine iletişimin gerçekleşeceği bir zaman diliminden söz ediyorlar (“National Geographic”, 2017). Bu durumda düşünce gücümüzle doğrudan bilgi içeriklerine erişerek dev bir hazineden ihtiyacımız kadarını kendi beyinlerimize aktarabileceğiz. Öyle görünüyor ki, gelecekte beyinlerimizi başka beyinlerin düşüncelerine açabilme yetisi, “açık veri”, “açık bilgi” kavramlarını konuştuğumuz günümüzde açık düşünceli olma ifadesine yeni bir anlam yükleyecek. Böylelikle, doğrudan beyinlerimizle bağlantı kurabileceğimiz internetin, gelenekselden dijital tüm kütüphanelerin içeriklerini barındıran dev bir açık kütüphane ile zihinlerimizi kuşatabilmesi için sadece istememiz yeterli olabilecek. Bizi bu ütopya taşıyan gelişmelerin temelini tarih boyunca kütüphaneleri dolduran ve bilimsel iletişime ayna tutan bilgi kaynakları oluşturmaktadır. 17. yüzyılda Fransa’da ilk örnekleri basılan konu bibliyografyaları için bütün Avrupa’yı dolaşabilecek “duvarsız kütüphaneler” nitelemesi yapılmıştır (Burke, 2004, s.103). Bilimin bütün

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, ozlem.gkurt@gmail.com

konularında basılan bu ve benzeri başvuru kaynakları, dönemin açık bilgi kaynakları olarak bilimsel iletişimin en özgün örneklerini vermişlerdir. 20. yüzyıla gelindiğinde Shera ve Egan (1952), içeriği ile bibliyografyanın ve bibliyografik sistemin disiplinler arası bilimsel iletişimin bir aracı olarak evrensel bilginin paylaşılmasında etkin bir gelişim göstereceğine dikkati çeken bir makale yayımladılar. Bugün dünyanın farklı yerlerinde, farklı disiplinlerde üretilen evrensel bilgiyi paylaşımına sunan Mendeley, Zotero, CiteULike, CiteSeer gibi açık bibliyografyalar bu düşüncenin günümüzdeki yansımalarıdır.

Kütüphane kavramının, 2000'li yılların başında literatürde sadece zaman ve mekândan bağımsız olan dijital kütüphane kavramıyla değil, beraberinde bilgiye sınırsız erişimi sağlayan açık erişim kavramıyla birlikte kullanılmaya başlandığını görüyoruz (Chan, 2004). Üniversitelerdeki kaynak yönetiminde son yirmi yılda radikal değişikliklerin yaşanmasını sağlayan en önemli girişim, açık erişim yayıncılığına verilen destektir. Ancak bugün konuştuğumuz ve kütüphaneleri açık erişim yayıncılığın aktörleri arasında konumlandıran gelişmelerin öncü adımları, bilgiyi üreten bilim insanları tarafından atılmıştır.

Elektronik Yayıncılıkta Açık Erişime İvme Kazandıran Gelişmeler

1990'lı yılların ikinci yarısına kadar enformasyon ve iletişim teknolojisindeki (EİT) ilerlemenin ekonomi ile ilişkisi gözlenmemiştir (Farhadi, Ismail ve Fooladi, 2012). Ancak EİT kullanımının dünya üzerinde bölgesel ve uluslararası yayılım ve kullanım oranlarında son yirmi yılda hızlı bir büyüme gözlenmiştir ("The World in 2009", 2009). Bu değişime paralel olarak yaşanan ekonomik krizle birlikte bilimsel yayının üretim maliyetinin yükselmeye başladığı, abonelik bedellerinin çok arttığı ve aşağıda da değinileceği üzere, kütüphanelerin maddi anlamda alım gücünün kısırlaştığı bir süreç yaşanmıştır. Veri tabanı yayıncılarının bibliyografik ve tam metin erişime dayalı son teknolojik ürünleri kütüphanelere ve bilgi merkezlerine pazarlama mücadelesi sürerken bilimsel iletişim de mekân değiştirmeye başlamıştır. PC temelli kişisel elektronik yayıncılıktan, daha geniş kitlelerin eşzamanlı bilgi erişimine olanak sağlayan ağ ortamına geçilmiştir. Bu bağlamda elektronik yayıncılık, bilimsel çalışmaların içerdikleri bilgilere erişimi sağlayan bir arayüz aracılığı ile internet ortamında depolanması ve paylaşılması olarak tanımlanabilir.

Elektronik yayıncılıkla beraber yayıncılık modellerinde de değişim yaşanmıştır. İlk veri tabanı ürünleri olan CD'ler 1990'lı yıllardan itibaren yayıncılıkta baskıdan dijitale geçişin en önemli simgesi olmuştur. Lisanslama yöntemi ile başlangıçta basılı dergileri de içermekle beraber, aynı anda birkaç kullanıcının erişimine olanak tanıyan çevrimiçi erişimli veri tabanları kütüphaneler tarafından tercih edilir olmuştur. Elektronik yayın abonelikleri için yapılan lisans anlaşmalarına zorunlu olarak basılı versiyonların da dahil edilmesi koşulları bugünün yayıncılık modellerinde geride kalmıştır. Milenyum çağına gelindiğinde, e-kaynakların fiyatlandırılması ve kütüphanelere pazarlanmasındaki teknelci yaklaşımlar tüm dünyada konsorsiyal alımlara yönelmesini sağlamıştır. Bu dönem, Berlin ve Budapeşte bildirgeleri ile kütüphane, yazar ve araştırmacılardan oluşan geniş katılımcı desteği ile ülkelerin bilgi politikalarını derinden etkileyen açık erişim hareketini hazırlayan bir süreçti.

Elektronik yayıncılıkta açık erişime ivme kazandıran gelişmelerin ilk örneklerinde, bilimsel materyal internet ortamında paylaşımına açılırken erişim için bir sınırlama getirilmemiştir. İnternet çalışmaları dizisi olarak adlandırılan RFC (Request of Comments) yayıncılık girişiminde, İnternet Mühendisliği Görev Grubu (Internet Engineering Task Force - IETF) tarafından internetin kuruluşu sürecindeki bilimsel çalışmalar, araştırma metinleri gibi her türlü doküman basılı ortama göre çoklukla elektronik ortamda tutulmuştur. Bu kıymetli dokümanlar internet yayıncılığının ilk ürünleri olduğu için o günün çevrim içi paylaşım ortamı olan FTP üzerinde paylaşımına açılmıştır. Amerikalı bilim adamlarının 1969 yılında başlattığı bu uygulama, günümüzde IETF çalışma gruplarıyla birlikte ve daha geniş çaplı araştırmacı katılımıyla yürütülmektedir. Açık internet standartları bu çalışmalar kapsamında tasarlanmaktadır ("Request of Comments [RFC]", t.y.).

İkinci örnek, The e-Print Arşivi Paul Ginsparg tarafından 1991 tarihinde Los Alamos National Laboratory' de başlatılan arXiv.org adlı bir projedir. Fizik, matematik, bilgisayar bilimi, biyoloji ile ekonomi ve istatistik bilimleriyle ilgili araştırma konularında yazılan güncel ve tematik bir önbaskı materyal dermesini kapsamaktadır. Bugün bu girişim, hakemli yayıncılığa alternatif bir model oluşturmakta ve yazarlarının çalışmalarına ilişkin açık değerlendirmelerin de yayımlanması yönüyle benzerlerinden ayrılmaktadır (arXiv.org, 2017). Ücretsiz abonelik sistemi ile sürdürülen bu arşivin benzerleri farklı ülkelerde ulusal ve kurumsal olarak diğer disiplinler için de oluşturularak açık erişim arşivleri tüm dünyada yaygınlık kazanmaktadır.

Bilimsel iletişim, elektronik posta ve diğer bilgisayara dayalı iletişim olanakları ile büyük hız kazanmıştır. Kişisel, kurumsal ve mesleki web sayfalarının yanı sıra elektronik konferanslar, tartışma listelerini de içeren bu gelişmeler, araştırmacıların kendi aralarında oluşturdukları öncü bilimsel iletişim ortamlarını yaratmıştır. Bu eğilimlere paralel olarak, kütüphaneci ve bilgi profesyonellerinin kaynak ve hizmetlerini elektronik ortama aktarma çalışmalarını veri tabanı üreticilerinin belirlediği fiyat modellerinden oluşan yeni teknelci yaklaşımlar takip etmiştir. 1990'lı

yıllarda bilimsel iletişimin elektronik posta ve diğer bilgisayara dayalı iletişim olanakları ile etkileşimli gerçekleşmesi dijital kültürün bilim dünyasında benimsenmesini hızlandırmıştır.

Son yirmi yıldır akademik kütüphanelerin kaynak yönetimini doğrudan etkileyen en önemli dönüşüm, veri ve bilgi içeriklerinin açık erişimli olarak yayımlanmasıyla gerçekleşmiştir. Elektronik kaynak yönetiminin sağladığı olanaklar, bu sosyal hareketin dünya üzerinde yayılmasını hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır.

Elektronik Kaynak Yönetimi ve Açık Erişime Etkisi

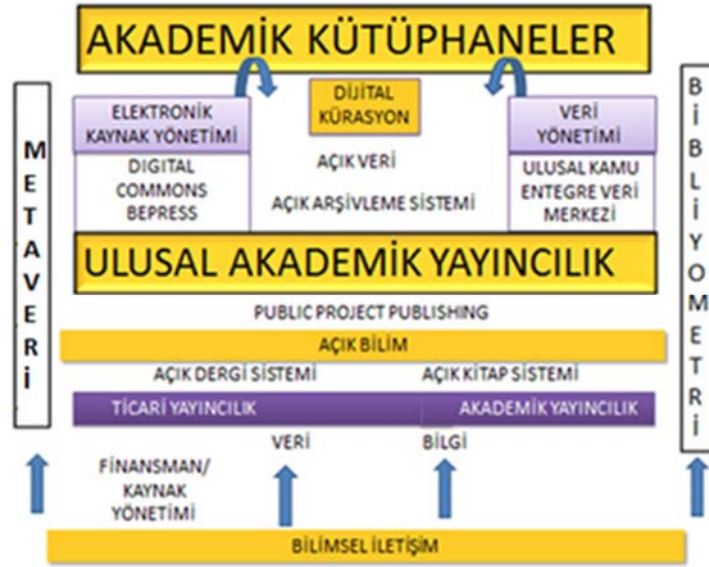
Özellikle elektronik dergiler, veri tabanları ve elektronik kitaplar gibi internet tabanlı kaynakların sağlama sürecini ve temel işlem bilgilerini izlemek için kullanılan yazılım sistemleri ve uygulamaları elektronik kaynak yönetim (EKY) sistemleri olarak bilinmektedir. Bu sistemler, başlangıçta kütüphanelerde elektronik kaynak koleksiyonları ile ilişkili lisans anlaşmaları, ilgili idari bilgileri ve iş süreçlerini yönetmek için ortak özellikleri ve araçların kullanımına olanak sağlamak amacıyla kurulmuştur.

1990’lı yılların sonlarına gelindiğinde, geleneksel kütüphane katalogları ve OPAC olarak bilinen çevrimiçi kütüphane sistemlerinde, web temelli bilgi kaynakları ve veri içeriklerinin üstveri tanımlamaları henüz çok yeterli değildi. Elektronik kaynak yönetim sistemleri geliştirme projesini uygulayan Tim Jewell ve arkadaşları, Dijital Kütüphane Federasyonu Elektronik Kaynak Yönetimi Girişimi’ni (Digital Library Federation-DLF- Electronic Resource Management Initiative) kurmuşlardır. Jewell çalışmalarıyla, bu girişim bünyesindeki 33 Amerikan üniversitesi ile ticari veri tabanı üreticileri karşısında güçlenmek için kütüphanelerinin maddi kaynaklarını birleştirdikleri bir konsorsiyum oluşturulmasına öncülük etmiştir. DLF tarafından e-kaynakları yönetebilmek için kütüphanelerin ortak stratejiler geliştirmelerini sağlayacak standart ve ilkeleri açıklayan bir rapor yayımlanmıştır. Bu rapor, veri tabanlarının lisanslama, arşivleme, kullanım/kullanıcı değerlendirmeleri ve bütçe yönetimine ilişkin yardımcı bilgileri içeren ve bugünün koşullarında da güncelliğini koruyan detaylı bir çalışmanın ürünüdür (Jewel ve diğerleri, 2004).

Campbell (2001, s. 21), web üzerinde oluşturulacak “bilim adamı portalı”na ilişkin düşüncesinin gerçekleşmesiyle birlikte, yine aynı dönemde Open Archives Initiative’in başlatmış olduğu, açık erişim girişiminin, web üzerindeki bilimsel içeriğin üstverilerinin de derlenmesine hizmet edeceğini ifade etmiştir (Bugünün yayıncılık sektörü, kütüphaneler için uyguladıkları e-kaynak sağlama-fiyatlandırma stratejileri ile açık erişim yayıncılığın ivme kazanmasına rağmen pazarını geliştirmeye devam etmektedir. Bilgi kaynakları türü ve içeriğine göre oluşturulan paket ve aboneliğe dayalı fiyatlandırma modeli geçerliliğini korumaktadır. Konuya, yayıncılar tarafından bakmamızı sağlayan Hall (2014, s. 112) profesyonel yayıncılık sektöründe geleceğe yönelik sıraladığı stratejik yaklaşımlarla, müşteriye göre geliştirilen ürünlere dayalı modellere yönelineceğini düşündürmektedir.

Bilimsel nitelikli elektronik yayıncılıkta yazarın doğrudan yayımcı rolünü üstlendiği, yayınlarının kullanımına ilişkin bütün hakların yazar inisiyatifiyle belirlenebildiği bir model, dergi yayıncılığının yerini doğrudan makale yayıncılığına bırakacağına işaret etmektedir. Bu yayıncılık modelini, araştırmacıların çalışmalarını bilim dünyasına açarak referans paylaşımı ve yönetimine de izin veren “açık yayıncılık (açık erişim yayıncılığı)” olarak tanımlayabiliriz. Açık yayıncılık modelinin iyi bir uygulama örneği, Web üzerinde üyelik sistemi ile işletilen ve fen bilimleri alanında yazarların çalışmalarının geleneksel hakem denetimi yerine açık değerlendirme sistemi ile yayımlandığı bir yapıdır (“F1000 – Faculty of 1000”, 2017).

Açık yayıncılık, bilim dünyasında ResearchGate, Academia gibi bilimsel içerikli sosyal ağlar tarafından teşvik edilmektedir. Yayıncılar ve aracı firmalar bilgi ve içerik sağlama ya da makale sağlama gibi hizmetleri ticari olarak zaten yerine getirmekteydiler; ancak bu durum yazarlar ve araştırmacılar için de daha tercih edilebilecek bir uygulamadır. Açık erişim ve yayıncılık platformları tarafından araştırmacı yazarlara yapılan atıfların yanı sıra “altmetrics” gibi ölçme yöntemleri geliştirilmekte ve kullanılmaktadır. Açık yayıncılık ve açık bilim ilişkisinin etki değerinin yeni bibliyometrik yöntemlerle değerlendirilmesiyle, bir yönüyle de açık değerlendirme sistemine katkıda bulunmaktadır (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Ulusal akademik açık yayıncılık bileşenleri

Araştırmacı yazarların yayınları için atıf değerinin yerini giderek etki değeri almaya başlamıştır. Etki değeri atıfların yanı sıra bilim dünyasında açık erişimle kazanılan ve daha geniş bir görünürlük seviyesi ile tanınma, keşfedilme ve kabul görme gibi yeni metrik oranları daha önemli hale dönüştürmektedir. Bu durumda, ilerleyen zamanda yazarın hangi dergilerde yayınlarının yer aldığından çok, hangi bilimsel ve akademik ağlar üzerinden hangi etkinliklerde ve hangi bireysel çalışmalarda bulunduğu öncelikli olacağı düşünülebilir. Böylece yayınevlerinin de dergilerde yer alacak yayınların belirli bir sayıyı doldurması için geçecek zaman aralığı ile ilgili kaygısı ve beraberinde hakemler tarafından bilimsel yayınların değerlendirilme süreci de zamanla ortadan kalkacak gibi görünmektedir. Günümüzde web, kapsamındaki bilgi sistemlerinin açık kütüphane olarak işletildiği bir sosyal yapıdır. Araştırmacılar, bilgi merkezleri, yazarların yanı sıra bilginin iz sürücüsü konumunda olan her birey, kurum ve ülke oyun kurucu konumunda olabilmektedir. Bu yapının dışında kalınamayacağı artık açıktır.

Web: Geleceğin Dev Açık Kütüphane Portalı ve Akademik Yayıncılığın Etkisi

Web, bilim dünyası için evrensel bir “açık erişim kütüphanesi” olma yolunda altyapısını hazırlamış bulunmaktadır. 2016 tarihinde erişilen ve bilimsel açık erişim yayıncılık blogunda verilen analiz bulgularına göre, 2025 yılına kadar tüm bilimsel çalışmaların en düşük ihtimalle % 60, ya da en iyi ihtimalle % 90’ının açık erişimde olacağı tahmin edilmektedir (Gabbay ve Shoham, 2016). Bununla beraber bugün sadece % 20’si görünür, % 80’i ise görünür değildir. Buzdağının altında kalan bu kısmı görünür hale getirmek için Global eJournals Library adlı girişimle, İngilizce dilinde yayımlanan bilimsel çalışmalara, 2016 itibarıyla, dünya ölçeğinde 22.000 açık erişim dergisinde yayımlanan 9 milyon çalışmanın tam metinleri üst verileriyle beraber sınırsız erişime açılmıştır (“Global eJournals Library”, t.y.).

Akademisyenlerin bilimsel faaliyetleri ve yayın sayılarındaki artış, kütüphanelerin açık erişime açacağı bilimsel dermelerinin de genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Özellikle 2000’li yıllara doğru ticari dergilerin bazı sivil toplum örgütleri tarafından satın alınarak açık erişime açılması, bu dermelerin gelişmesine hizmet etmiştir. İkinci dalga olarak anılan bu süreçte, Web of Science atıf indeksinde açık erişim dergileri de indekslenmeye başlamıştır. Scopus ve Google Scholar da bu alana hizmet eden diğer aktörlerdir. Ancak açık erişimin felsefesine aykırı bir yayıncılık hareketi olarak, 2000 yılı sonrasında açık erişim yayıncılığına fon sağlayan makale işlem ücretine (article processing charge -APC) dayalı iş modelinin önemi hızla arttı. Açık erişim taraftarları arasında öncü çalışmalarıyla tanınan Jeffrey Beall, bu süreci destekleyen yayıncı ve kütüphanecileri eleştirmektedir. Beall (2017), APC sürecinin sonlanması gerektiğini ve bu süreçte hakemli dergi niteliğinin zarar görmeye başladığını savunarak makalelerin hakemsiz yayımlanması ve bilimsel etkinliğinin de bilim dünyası tarafından değerlendirmeye açık bırakılması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu açılımı destekleme bağlamında her üniversitenin kendi ürettiği araştırma çıktılarının, birincil veri ve bilgi kaynaklarının kamuya açılmasında, kütüphanelerin araştırmacılarla yayınlar arasında köprü konumunda olduğunu bize hatırlatan görüşler her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Geleceğe yönelik olarak bu kapsamda, üniversite kütüphanelerinde akademik iletişimin kolaylaştırılması için araç ve hizmetlerin geliştirilmesi (Thomas,

2013) önerilmektedir. Gelişmişlik düzeyine göre, farklı coğrafyalarda kütüphane ve kütüphanecilerin rollerinin değişeceğini ve yeni bir bilgi uzmanı profili ile açık bilgi erişiminin daha da güçleneceğini kestirmek zor olmayacaktır. Üniversitelerin iç ve dış paydaşlarıyla yürüttüğü proje ve benzeri etkinliklerinin yayına dönüşmesinde bilgi uzmanının daha etkin bir rol üstlenebilmesi için, araştırmacılar ile kütüphanecinin işbirliğini geliştiren uygulamaların yeni nesil bilgi danışmanlığı ve uzmanlığı faaliyetlerinin arasında yer alması beklenmektedir. Gabbay ve Shoham (2016) yaptıkları araştırmada, üniversite kütüphanecisinin araştırmacılarla daha yakın ilişkide bulunması gerektiğini; ancak araştırma sürecinde rol oynayabilmesi için bu yönde bilimsel araştırma yöntemi bilgi ve becerisini geliştirmeleri gerektiğini ortaya koyan bir çalışma yapmışlardır. Araştırma bulguları, araştırmacı ve kütüphanecilerin bu görüşte uzlaştığını ortaya koymaktadır. Kütüphanelerin, araştırma etkinliklerinden haberdar olarak araştırma süreçlerinde, iş akışlarında ve yayına dönüşümünde rol üstlenebilmesi için araştırma ekiplerinin oluşturulması bu boyutta olumlu bir yapılanma olurdu.

Bu durumda, teknik olarak açık erişim hareketinin paydaşları arasında yer alan kütüphaneler özellikle üniversiteler ve kamu kurumlarının teknik olarak birlikte çalışabilir bir yapıda bir araya gelmeleri mevcut uygulamaların sonuca ulaşmasını kolaylaştıracaktır. Çünkü; ülkeler, ulusal açık veri ve bilgi paylaşım stratejileriyle bilimsel yayıncılık alanında alternatif çözümler üreterek, sözü edilen platformlarda içerikleriyle katkı verdikleri ölçüde bilimsel gelişmişlik düzeylerini yükseltebileceklerdir.

Ülke olarak bu gelişmelerin içinde yer alma atılımlarımızı daha örgütlü, daha merkezi ve iş birliğine dayalı uygulamalarla hızlandırmamız kaçınılmazdır. Özellikle kamuda, bilimsel araştırma ve geliştirme potansiyelimizin çıktılarına erişim için ihtiyaç duyulan üstverinin merkezi olarak kaydedilip işlenebildiği bir havuz oluşturulabilir. EKY sistemleri ile elektronik ortamda üretilen bilgi kaynaklarının ve özellikle web temelli içeriğin bibliyografik denetiminin yapılması olanaklı olmaktadır. Böylelikle evrensel açık kaynak havuzuna katkı veren ulusal açık erişim sistemleri büyük ölçekli bir üstveri işleme ve üretme girişimlerinde yer alabilecektir (Bkz. Şekil 1).

Sözü edilen gelişmeler yaşanırken kütüphaneler de bilim dünyasının değişen ihtiyaç ve yönelimleri ile doğru orantılı olarak veri ve bilgi sağlama merkezlerinin baş aktörü olarak yapılanmak zorundadırlar. Yabancı yayınların sağlanmasında evrensel modellere bağımlı kalmacağı ortadadır; ancak kendi dilimizde üretilen bilimsel bilginin ulusal erişim, paylaşım ve sahiplenme konusunda daha fazla rol üstlenebilir miyiz sorusunun cevabı, kamu ve özel üniversitelerinin arasında oluşturulacak bir ulusal akademik yayın ağı girişimiyle verilebilir mi?

Kaynakça

- Arxiv.org. (2017). <https://arxiv.org/> adresinden erişildi.
- Beall, J. (2017). Research integrity cornet: special issue on predatory journals opinion: What I learned from predatory publishers. *Biochemia Medica*, 27(2),273-278.
- Burke, P. (2004). *Bilginin toplumsal tarihi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Campbell, J. (2001). The case for creating a scholars’ portal to the web: A white paper. *Librarians and the Academy*, 1 January (1), 15-21.
- Chan, L. (2004). Supporting and enhancing scholarship in the digital age: the role of open-access Institutional Repositories. *Canadian Journal of Communication*, 29(3). <http://cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/1455/1579> adresinden erişildi.
- Jewell, T. D., Anderson, I., Chandler, A., Farb, S. E., Parker, K., Riggio, A. ve Nathan, D. M. (2004). *Electronic esource management: Report of the DLF ERM initiative*. Digital Library Federation Council on Library and Information Resources. Washington, D.C. <http://old.diglib.org/pubs/dlf102/> adresinden erişildi.
- F1000 – Faculty of 1000. (2017). <https://f1000.com/> adresinden erişildi.
- Farhadi, M., Ismail, R. ve Fooladi, M. (2012). Information and communication technology use and economic growth. *PLoS ONE*, 7(11). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0048903> adresinden erişildi.
- Gabbay, L. K. ve Shoham, S. (2016). Scholarly communication and academic librarians. *Library & Information Science Research*, 38, 170–179. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2016.04.004> adresinden erişildi.
- Global eJournals Library. (t.y.). <http://www.gejlibrary.com/about-us.html> adresinden erişildi.
- Hall, F. (2014). *Dijital yayıncılık*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- National Geographic: Belgeseller: Geleceğe doğru. (2017). <http://www.natgeotv.com/tr/belgeseller/natgeo/gelecege-dogru> adresinden erişildi.
- Request of Comments. (t.y.). <https://www.ietf.org/rfc.html> adresinden erişildi.
- Shera, J. H. ve Egan, M. E. (Eds.). (1951). *Bibliographic organization*. Papers presented before the Fifteenth Annual Conference of the Graduate Library School, July 24–29, 1951. Chicago: University of Chicago Press.

- The World in 2009: ICT Facts and Figures. (2009). <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2009.pdf> adresinden erişildi.
- Thomas, W. J. (2013). The structure of scholarly communication within academic libraries. *Serials Review*, 39, 167–171. <http://dx.doi.org/10.1016/j.serrev.2013.07.003> adresinden erişildi.

Davetli Konuşma

Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi

Muhteşem Hakkı Önder¹

Kütüphane hizmetleri en genel haliyle, teknik hizmetler ve kullanıcı hizmetleri olarak iki ana koldan oluşur. Kullanıcıya sunduğumuz tüm hizmetlerin teknik hizmetler tarafında bir hazırlık süreci vardır. Bu hazırlık sürecinin başlangıcı kütüphane kaynaklarının verimli yönetimi ile doğrudan ilgilidir. Kaynak yönetiminde kullanıcıların bilgi gereksinimlerini karşılayacak nitelik ve nicelikteki ürünlerin belirlenmesi, sağlanması, sunumu ve erişimde sürekliliğin korunması için ciddiyle oluşturulmuş bir stratejik plana gereksinim vardır. İyi tanımlanmış, değişen ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenen bir koleksiyon geliştirme politikasının varlığı kadar, politikanın hayata geçirildiği iş süreçlerinin de iyi tasarlanmış olması; sürecin girdilerinin, çıktılarının, değerlendirme kriterlerinin, birbiriyle ilgili ve etkili faaliyetlerin, ihtiyaç duyulan mekanizmaların da net bir şekilde belirlenmesi gerekir.

Üniversitelerin bütçelerinde kütüphane bütçeleri önemli ve özel bir yere sahiptir. Bütçe, kütüphane hizmetlerine verilen önemi gösteren, dolayısıyla da bu hizmetlerin kalitesini belirleyen en önemli öğedir. Kütüphaneler kendi satın almalarını kendileri yaparlar, devlet ve vakıf üniversitelerinde farklılıklar, bürokrasi vb. etkenler olsa da bütçelerini kendileri yönetirler. Satın almanın her bir adımı ve kaynak yönetimi süreçleri kütüphane tarafından takip edilir. Burada hangi fakülte için ne kadar bütçe ayrılacağı, elektronik ve basılı kaynakların yönetimi ile doğrudan ilgilidir. Fakülteye ayrılan bütçelere karar verilirken; hangi dillerde eğitim veriliyor, en çok basılı mı yoksa elektronik kaynak mı kullanılıyor gibi sorular sorulmalıdır. Ancak bu ve benzeri soruların doğru olarak yanıtlanmasından sonra fakülte bazlı adil bir dağılım söz konusu olabilir.

Akademik bir kütüphane olarak Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, kaynak yönetiminde Üniversite'nin öğrenim, eğitim ve araştırma programlarını temel alarak hareket etmektedir. Kaynak dağılımını yaparken elektronik kaynakların yıllık kullanım istatistikleri değerlendirilir; basılı kaynakların ise kullanım oranları göz önüne alınarak kopya sayısının artırılması ya da yeni basımlarının koleksiyona dâhil edilmesine karar verilir. Birincil ders kaynaklarının alımı için akademik takvim başlangıçları göz önüne alınarak belirli bir miktar ön görülerek ayrılması gerekmektedir. Birincil ders kaynaklarının alınması süreci, hem geçmiş yılların kullanım oranlarına hem de dersi alan öğrenci sayısına göre yönetilmektedir.

Akademik kütüphanelerde kaynak yönetimi kritik adımları olan bir süreçtir. Hem mali anlamda adil bir dağılım yapılmalı hem de alınan kaynakların kullanıcılara en verimli şekilde kullanılması gerekmektedir. Alınan her bir kaynak üniversitenin akademik birikimine bir yatırımdır; tüm seçimler bu yaklaşım çerçevesinde yapılmalıdır.

¹ Direktör, Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, muhtesem.onder@ozyegin.edu.tr

Kütüphane Bilgi Kaynaklarının Etkin Kullanımında Konu Uzmanlığı ve Konu Rehberleri

Coşkun Polat¹ ve Mehmet Ali Akkaya²

Öz

Kütüphaneyi oluşturan beş temel unsurdan biri olan derme, kütüphanenin benzerlerinden ön plana çıkmasını sağlayıcı gücüdür. Teknolojik gelişmelerle birlikte dermeyi oluşturan bilgi kaynaklarının sayısındaki artış ve biçimindeki çeşitlilik, kısıtlı bütçeyle en uygun sayı ve türde bilgi kaynağının kütüphanelere kazandırılması adına çok yönlü planlamayı da zorunlu hale getirmiştir. Temel yaklaşım kıt kaynaklarla kullanıcıların artan gereksinimleri arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Kütüphane kaynak yönetimi bu iki değişken ile nitelikli hizmetin ve verimliliğin sağlanması anlamına gelmektedir.

Bilgi kaynaklarının sınırlı olduğu geçmişte kütüphaneler için aynı zamanda nitelik anlamına da gelen niceliksel büyüme, günümüzde yerini var olanın etkin kullanımı düşüncesine bırakmıştır. Geçmişte kaynak yönetimi, bütçe ile kütüphaneye sağlanan bilgi kaynağı arasındaki dengeyi ifade ederken, günümüzde maliyet-yarar analizi bağlamında var olan bilgi kaynaklarının etkin kullanımı da kaynak yönetimi içerisinde ele alınmaktadır. Bu nedenle kütüphaneler kullanıcı merkezli ve kişiye özel içerik düşüncesini merkezde tutan bir anlayışla hizmetlerini gelenekselin ötesine taşımak zorundadırlar. Bunu yaparken de teknolojinin sunduğu olanaklardan en üst düzeyde yararlanmalıdırlar. Kütüphanelerde, dinamik ve işlevsel hizmetin verilmesi için kullanılan konu rehberleri, kişiye özel içerik sağlama anlayışı ile kütüphane kaynaklarının etkin kullanımı, dolayısıyla da kütüphane kaynak yönetimi adına önemli araçlardır.

Çalışmada, kullanıcı merkezli hizmet yapılanması bağlamında konu uzmanlığı ile konu rehberleri ilişkisi üzerinde durulmuştur. Nihai amaç, kütüphane kaynaklarının etkin kullanımı aracılığıyla kütüphane kaynak yönetimine olumlu katkının ortaya konması olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırmada konu rehberliğinde kullanılan ücretli ve açık kaynak kodlu yazılımlar da değerlendirilmiş, konu rehberlerinin bilgi hizmetlerinde kullanımına yönelik yöntemler ve ilkeler ele alınmıştır. Çalışmanın sonunda, ortaya konan bilgilerin ışığında araştırma kütüphanelerinde konu rehberi hazırlamaya ve uygulamaya ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Konu uzmanlığı, konu rehberleri, kütüphane kaynak yönetimi, kullanıcı merkezli hizmet, akademik kütüphaneler.

Giriş

Bilgi teknolojilerindeki gelişmelere koşut olarak yaşanan bilgi patlaması, nicel artış yanında bilgi kaynaklarının formatlarında ve dağıtım biçimlerinde de çeşitlenmeyi sağlamıştır. Elektronik ortamda bilginin hızlı ve kolay üretim, depolama ve iletim olanağı, kütüphanelerin hizmete sundukları dermenin öncelikle biçiminde farklılaşmaları beraberinde getirmiştir. Elde etme, düzenleme, hizmete sunma ve saklama işlemlerinde de geleneksel dermeden farklı özelliklere sahip bu derme, kütüphaneler için geçmişten farklı ve çok yönlü planlama yapmayı zorunlu kılmıştır. Hiç şüphesiz, bu planlamayı zorunlu kılan yalnızca söz konusu dermenin biçimsel farklılığı değildir. Değişimin getirdiği olanaklar ile kullanıcıların bilgi hizmetleri bağlamında kütüphanelere yönelik farklı beklentileri de bu planlamanın zorunlu gerekçelerinden olmuştur. Yanı sıra, artan ve çeşitlenen bilgi

¹ Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, polatcoskun@karatekin.edu.tr

² Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, mehmetaliakkaya@karatekin.edu.tr

kaynakları karşısında kütüphane bütçelerinin yetersizlikleri de kaynak yönetimini olmazsa olmaz bir unsura dönüştürmüştür.

Kütüphanelerde kaynak yönetimi, kıt olanaklar ile en uygun nicelikte ve nitelikte dermenin sağlanması, düzenlenmesi, hizmete sunulması ve korunması anlamına gelir. Her bir aşama dikkat ve özen isteyen işlemleri ifade etmekle birlikte, kütüphanelerin nihai hedefi kullanıcı memnuniyeti ile katma değer yaratmaktır. Bu durumda, dermenin etkin bilgi hizmetleri ile kullanıcılarla buluşturulması, kütüphane kaynak yönetiminde diğer işlemleri de anlamlı kılan üst ve nihai işlemdir. Teknolojik olanaklar ile desteklenen kullanıcı beklentileri odaklı bilgi hizmetleri, kütüphanenin amacına ulaşmasında en etkili unsurdur.

Kütüphanelerin geçmişteki bilgi hizmetleri, binaya dayalı bir planlama ile yapılmıştır. Teknolojinin bilgi kaynaklarına erişim ve elde etmede uzaktan kullanım olanağı sağlaması, binaya dayalı hizmet planlamasının geçerliliğini ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle kütüphaneler, geleneksel bilgi hizmetlerini web ortamına taşımakla kalmamış, yeni araç ve yöntemlerle kullanıcılarına farklı ve özel hizmetler vermeye yönelmişlerdir.

Kütüphanelerde, özellikle üniversite kütüphanelerinde dinamik ve işlevsel hizmetin verilmesinde kullanılan yöntemlerden biri de konu rehberleridir. Konu rehberleri esasen bir veri tabanı hizmeti olup, kişilere/gruplara özel içerik sağlama anlayışı temelinde kütüphane kaynaklarının etkin kullanımı, dolayısıyla da etkin kütüphane kaynak yönetimi adına önemli araçlardır.

Çalışmada, kullanıcı merkezli hizmet yapılması bağlamında konu uzmanlığı ile konu rehberleri ilişkisi açıklanmıştır. Çalışmanın amacı, kütüphane kaynaklarının etkin kullanımı aracılığıyla kütüphane kaynak yönetimine olumlu katkının ortaya konmasıdır. Bu bağlamda araştırmada konu rehberliğinde kullanılan ücretli ve açık kaynak kodlu yazılımlar da değerlendirilmiş, iyi örnekler ışığında konu rehberlerinin bilgi hizmetlerinde kullanımına yönelik yöntemler ve ilkeler ele alınmıştır. Çalışmanın sonunda, ortaya konan bilgilerin ışığında, araştırma kütüphanelerinde konu rehberi hazırlamaya ve uygulamaya ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Kütüphane Konu Uzmanlığı ve Konu Rehberleri

Kütüphanelerde konu rehberlerinin kullanımı, konu uzmanlığı ve konu kütüphaneciliği ile birlikte ele alınması gereken bir konudur. Literatürde akademik kütüphanelerle ilişkilendirilen konu uzmanlığı, belirli bir akademik disiplinde (veya alt disiplinde) uzmanlaşmış kütüphaneci tarafından, ilgili konuda materyallerin seçilmesi, kullanıcılara bibliyografik eğitim ve referans hizmetlerinin verilmesi (Online Dictionary for Library and Information Science [ODLIS], 2017) biçiminde tanımlanmaktadır. Konu uzmanlığı kavramı, 1960'lı yıllarda ABD ve İngiltere'deki akademik kütüphanelerde derme geliştirme için fakülte kütüphanecilerinden yararlanılması düşüncesiyle tartışılmaya başlanmıştır. Buna karşın, konu uzmanı karşılığı kütüphaneciye atfedilen kavram ile ilgili fikir birlikteliği mümkün olmamıştır. Bu konuda, konu uzmanı, konu kütüphanecisi, uzman konu kütüphanecisi, konu alanı uzmanı, fakülte kütüphanecisi, irtibat kütüphanecisi, konu destek kütüphanecisi ve konu danışmanı gibi kavramlar, amacı aynı olmakla birlikte içerik ve yöntem itibarıyla farklı yönler vurgu amacıyla kullanılan terimler olarak literatürde yerini almıştır. (Hay, 1990). Martin (1996) bu farklılığın konu uzmanının rolü, kütüphanenin büyüklüğü, kütüphanedeki görev ve hizmetlerdeki çeşitlilik ve kurumsal olanaklardan kaynaklandığına işaret etmektedir. Örneğin Staley (2005), konu rehberlerinin oluşturulma amacının üniversite eğitiminde öğrencilerin araştırma ödevlerini farklı kaynaklara dayalı olarak hazırlayabilmesi olduğuna dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, hangi terimle ifade edilirse edilsin disipline yönelik dermenin seçimi ve değerlendirilmesi, kullanıcılarla irtibat, danışma hizmetleri ve kullanıcı eğitimi gibi hizmetler konu uzmanının ortak sorumluluğudur. Anılan işlem ve hizmetlerin kütüphanelerde merkezi olarak da yapıldığı düşünüldüğünde, konu uzmanlığında ayırt edici özelliğin, işlemlerin ve hizmetlerin disipline özgü olması ile bunların yerine getirilmesinde farklı yöntem araç ve tekniklerden yararlanılması olduğu açıktır. Kütüphane konu rehberlerinin kütüphanelerde kullanılmasının da, kullanıcı beklentilerindeki farklılıktan yola çıkılarak disipline özgü bilgi kaynaklarının özel araç, teknik ve yöntemlerle hizmete sunulması düşüncesinin ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Amacı aynı olmakla birlikte, önceleri manuel olarak oluşturulan konu rehberlerinin, teknolojinin sunduğu olanaklarla günümüzde disipline özgü kaynakların listelendiği ve tam metinlere erişildiği, çok çeşitli hizmetlerin uzaktan sunulabildiği paket programlardan yararlanılarak hazırlandığı görülmektedir ("LibGuides Community", 2018).

Bazen kütüphane kılavuzları (pathfinders) veya araştırma rehberleri (research guides) olarak da adlandırılan kütüphane konu rehberleri, herhangi bir disiplinde yapılacak araştırmalar için danışma kaynakları, elektronik veri tabanları, web siteleri, dergiler, tezler, standartlar, patentler ve diğer bilgi kaynaklarının bibliyografik listesi olarak tanımlanır (Reeb ve Gibbons, 2004). Hamilton (2011) kütüphane konu rehberlerini araştırmacılara yardım amacıyla bir disipline ait kaynakların hazır listesi olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda, kütüphane kullanıcılarının materyalleri bulmaları ya da bir disipline ait temel kaynaklarla ilgili bilgi verme anlamında bibliyografik eğitim

aracı olarak da düşünülen konu rehberlerinin 1970'lerden itibaren kütüphanelerde kullanıldığı görülmüştür (Reeb ve Gibson, 2004).

Hemmig'e göre (2005) konu rehberlerinin iki temel amacı vardır. Bunların ilki araştırma sürecinin başlangıcında kullanıcılara ilgili temel kaynakların gösterilmesi, ikincisi de araştırma sürecinin kolaylaştırılmasıdır. Konu rehberleri araştırma sürecinin etkinliğini kolaylaştırmaya yönelik tasarlanan araçlardır. Araştırmacıya yardımcı olma düşüncesi ile hazırlanmaya başlanan konu rehberlerinin, bilgi teknolojilerinin sunduğu olanaklar ile listelenen kaynakların tam metinlerine erişirme, etkin bilgi erişimi için kullanım rehberleri hazırlama, kullanıcıya özel bilgi hizmetleri sunma, dermenin seçimi ve değerlendirilmesinde kullanıma dayalı sonuçlar çıkarma, kütüphane kullanıcı eğitimlerinde araç ve ortam olarak yararlanma gibi farklı hizmetlerin ve işlemlerin gerçekleştirilmesinde kullanıldığı görülmüştür. Zaman içinde ticari çevrimiçi veri tabanları üzerinde de oluşturulan rehberler, günümüzde kaynakların listelenmesinin ötesinde güncel duyuru, kütüphaneciye sor, sanal danışma, bilgiye erişim eğitimi, bilgi okuryazarlığı eğitimi, konu uzmanlığı eğitimi gibi bütüncül ya da disipline özgü çok farklı hizmetlerin gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır (Binici, 2013).

Konu rehberlerinin hazırlanması, düzenlenmesi ve etkin kullanımında temel sorumluluk konu uzmanlarındadır. Kütüphanenin pek çok hizmetinin konu rehberleri ile bütünleştirilmesi, konu uzmanlarının disipline yönelik bilgi ve beceriler yanında farklı becerilere de sahip olmasını gerektirir. Bununla birlikte kullanıcı özellikleri ve beklentilerinin de farklı olması konu rehberlerinin hazırlanmasında kullanıcı odaklı yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Yukarıda da anıldığı gibi, günümüzde konu rehberlerinin hazırlanmasında amaca uygun geliştirilmiş olan web tabanlı yazılımlardan yararlanılmaktadır. Bu araçlara ilişkin bilgi aşağıda verilecektir.

Kütüphanelerin, araştırmacılara yönelik geçmişten gelen bir uygulamayı teknolojik olanaklarla farklı yönlere taşımasıyla oluşturulan konu rehberleri, derme yönetiminden kullanıcı eğitimine, bilgi hizmetleri ile kütüphane hizmetlerinin ve kaynaklarının tanıtımına kadar pek çok işlevin yerine getirilmesinde etkin bir ortam olarak kullanılmaktadır. Konu rehberlerinden kütüphanelerde hangi amaçların ve işlemlerin gerçekleştirilmesinde yararlanıldığı aşağıdaki başlıklar ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırma Aracı Olarak Konu Rehberleri

Yukarıda da belirtildiği gibi, konu rehberlerinin ortaya çıkışındaki temel amaç, araştırmacılara yol gösterme amacıyla ait oldukları disipline ilişkin temel kaynakların listelenmesidir (Reeb ve Gibson, 2004). Nitekim kütüphane konu rehberlerinin tanımı yapılırken, araştırmaya yardımcı olma amacı özellikle vurgulanmaktadır. Konu rehberlerinin akademik kütüphanelerle özdeşleşmiş olması da bu araçların öncelikle araştırma amaçlı olduğunu göstermektedir. Staley (2005) konu rehberlerini "bir disipline ilişkin temel bilgi kaynaklarının akademik kütüphane web sitelerindeki listesi" olarak tanımlarken, akademik kütüphanecilerin konu rehberlerini belli bir alanda araştırma yapacaklar için kritik öneme sahip araştırma rehberleri, kütüphane araştırma araçları, elektronik kütüphane rehberi olarak gördüklerini belirtmektedir.

Araştırma süreci, bilgi kaynaklarının tespit edilmesi ile başlayıp bu bilgi kaynaklarının elde edilmesi, değerlendirilmesi, yeni bilgiye dönüştürülmesi ve rapor edilmesi işlemlerini içerir. Araştırmanın başarısı, başvuru bilgi kaynaklarının niceliği ve niteliği ile doğrudan ilişkilidir. Konu rehberleri bir disipline ait olmazsa olmaz öneme sahip her türden bilgi kaynağını, gereksinim duyan araştırmacılara tek bir yerden ulaştırması nedeniyle önemlidir. Araştırmacı çok farklı yerlerden, değişik araç ve yöntem kullanarak elde etmek zorunda olduğu kaynağa kolay ve hızlı bir şekilde erişecek, bu kaynağı elde edecek, araştırmanın zahmetli ve çok zaman alan sürecinin üstesinden gelmiş olacaktır. Kütüphanelerin kullanıcı merkezli yapılanmasının ürünü olarak, konu rehberlerine ilişkin kazanımı da kütüphanenin tercih edilirliliği ve etkin kullanımı olacaktır.

Derme Yönetimi ve Konu Rehberleri

Kütüphane konu rehberleri, konu kütüphaneciliği anlayışının ürünü olarak ortaya çıkmış araçlardır. Konu kütüphanecilerinin rolü kurumdan kuruma farklılık göstermesine rağmen (Martin, 1996), kütüphaneye ilişkin tüm işlemlerde disiplin temelli uzmanlaşma profesyonel yaklaşımı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle konu uzmanları, yalnız disipline özel bilgi kaynaklarının listesinin hazırlanmasının ötesinde sorumluluklar üstlenmişlerdir. Uzman olduğu konuya ilişkin dermenin seçimi, sağlanması, kataloglanması ve sınıflanması, uygun erişim araçlarının kullanılması ile bütüncül derme yönetimine "konu alanı" çerçevesinden bakılmasını sağlar (Pinfield, 2001). Bu yaklaşım, yetersiz bütçe nedeniyle bilgi kaynaklarını teminde sıkıntı yaşayan kütüphaneler için uygun ve yararlı kaynakların en verimli biçimde hizmete sunulmasına yardımcı olur.

Brewerton (2011) başlangıçta kütüphane derme yönetiminin konu kütüphanecilerinin sorumlu oldukları bir konu olmadığına, konuyla ilgili derme alanındaki uzmanlığın bütçenin doğru kullanılması, isabetli yatırım ve kullanıcı

merkezliliği sağladığından dolayı doğal sorumluluk alanına girdiğine dikkat çekmektedir. Kütüphane konu rehberleri kullanılarak oluşturulan dermeye ilişkin kullanıcı geribildirimleri ise, kütüphane kaynak yönetiminde rasyonel ve yararlı politikalar oluşturulması için önemli girdi sağlayacaktır. Bu politikaların kütüphanelere yansımaları, etkin bilgi hizmeti ile kullanıcı memnuniyetinin sağlanması biçiminde olacaktır.

Bilgi Hizmetleri ve Konu Rehberleri

Kütüphane konu rehberleri herhangi bir çalışma alanına ilişkin bilgi kaynaklarının listesinin oluşturulması biçiminde ortaya çıkmış olmasına karşın, özellikle paket yazılımlar ile oluşturulan konu rehberlerinde, listelenen kaynaklara tam metin erişimin sağlanmasından, kütüphanenin kullanıcılarına sunmuş olduğu tüm hizmetlerin verildiği görülmektedir (“LibGuides Community”, 2018). Esasen, konu rehberlerini özel araç ve yöntemlerle, özel kişiler tarafından kullanıcılara özel hizmetler verilmesi olarak ifade etmek mümkündür. Daha açık bir ifadeyle, konu rehberleri kütüphane kaynaklarının uzmanlaşmış bir kişi tarafından disiplin tabanlı olarak bölümlenmesi, kullanıcıların farklı beklentileri dikkate alınarak oluşturulan bir planlama dâhilinde hizmete sunulması amacı ile oluşturulmuştur. Artan bilgi kaynakları, farklılaşan kullanıcı beklentileri ve bilgi teknolojilerinin sunduğu olanaklar, kütüphanelerin etkinliğini sürdürülebilirliği adına bu tür bir yaklaşımı zorunlu kılmıştır.

Günümüzde konu rehberleri üzerinde yalnızca disipline ait kaynaklar listelenmemekte, aynı zamanda araştırma sürecinde araştırmacıya yardımcı olmaya ilişkin bilgi erişim, elde etme ve kullanma hedefli bilgiler, veri tabanlarında bilgi aramaya ilişkin bilgilendirmeler, araştırma raporunun yazılmasında kullanılan kaynakça yönetim programları (Endnote, Zotero, vb.) ve atıf vermeye ilişkin bilgilendirmeler, kütüphane ve bilgi kaynakları ile ilgili kütüphaneci ile anlık mesajlaşma gibi çok çeşitli bilgi hizmetleri sunulmaktadır.³ Konu rehberlerini, “yeni şişelerdeki eski şarap” olarak betimlediği çalışmasında Gilmour (2010), konu rehberlerinin kütüphanenin hedef kitlesine ulaştırmak istediği her türden haber ve bilgi için en doğru ortam olduğunu, bu nedenle de bilgi hizmetlerinde kullanıcıyı yönlendirme adına çok önemli araçlar olarak kabul edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, konu rehberleri kullanıcı beklentilerine uygun tasarlanıp hizmete sunulduğunda, kütüphane bilgi hizmetlerinin işlevselliğine önemli katkı sağlayacağından yeni bir kurumsal işleyiş modeli anlamına da geldiğini belirtmiştir.

Kullanıcı Eğitimi ve Konu Rehberleri

Araştırma kütüphanelerini diğerlerinden ayıran en önemli özellik hiç şüphesiz araştırma odaklı hedef kitleye hitap ediyor olmasıdır. Üniversiteler başta olmak üzere tüm araştırma kurumlarında kütüphanelerin başlıca hedef kitlesi araştırmacılar olduğu için, bu kütüphaneler kaynak ve hizmet planlamasında güncelliği, doğruluğu ve geçerliliği daha da önemsemek durumundadırlar. Güncellik ve geçerlilik, gelişmelerin takip edilerek bilgi kaynaklarının hedef kitlenin taleplerine uygun biçimde oluşturulması, uygun araç ve yöntemlerle de kullanımının sağlanmasını gerektirir. Bunun yanında, kütüphane kaynakları ve hizmetleri konusunda kullanıcıların bilgilendirilmesi de etkin kullanım sürecinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Dermenin basılı kaynaklardan oluştuğu geçmişte okuyucu eğitimi, kullanıcı eğitimi, kütüphane kullanım eğitimi, kütüphane oryantasyonu, bibliyografik eğitim gibi adlarla, çoğunlukla akademik kütüphane kullanıcılarının kütüphane kaynaklarını etkin kullanımına yönelik eğitimler verilmiştir (Wilson, 1995). Bu eğitimler kütüphane ortamında kullanıcılarla uygulamalı olarak yürütülen oturumlar şeklinde olmuştur. Teknolojik gelişmelerin kütüphane kaynak ve hizmetlerinden uzaktan yararlanmayı olanaklı kılması, kütüphane kullanıcı eğitiminin içeriğindeki önemli değişim yanında eğitimin web tabanlı olarak tasarlanması ve uygulanmasını da beraberinde getirmiştir. Çoğu zaman bilgi okuryazarlığı adıyla yürütülen bu eğitimler, önceleri bilgi okuryazarlığı konularına ilişkin bilgilerin ve örneklerin verildiği, kullanıcı ile etkileşimin olmadığı paketler biçiminde oluşturulmuş ve kütüphane web sitelerinde ilgili sekme ile erişimi sağlanmıştır. Araştırma sürecinde bilgi erişim ve kullanımına ilişkin bilgilerin yer aldığı bu eğitimlerin özellikle üniversitelerde hayli rağbet görmesi, bilgi okuryazarlığı eğitiminin pek çok disiplinin eğitim-öğretim programında yer almasını sağlamıştır. Üniversite öğrencilerine yönelik yürütülen bilgi okuryazarlığı programları gereksinimler ve hedefler doğrultusunda değişik biçimlerde uygulanırken, uygulamanın merkezinde hep kütüphane yer almıştır. Günümüzde bölüm ve kütüphane ile işbirliği içinde belirli adlarla eğitim programlarına konan bazı dersler ya da belli bir dersin içeriğine entegre edilmesi biçimindeki uygulamalara çokça rastlamak mümkündür (Polat ve Odabaş, 2008).

Kütüphane kullanıcı eğitimine yönelik bu gelişme, eğitimin bilgi okuryazarlığı adıyla ve disiplin temelli olarak planlanması ve uygulanmasını da zorunlu kılmıştır. Böylece, bilgi okuryazarlığı eğitimi konu uzmanlarının temel

³ Konu rehberleri ile verilen çeşitli hizmetlere ilişkin <https://community.libguides.com/> adresindeki örneklere bakılabilir.

görevleri arasına girerken, bu eğitim programlarına ilişkin tüm materyallerin konu rehberleri üzerinden planlanması ve yürütülmesi de hızla yaygınlaşmıştır.

Kütüphane kullanıcı eğitimi ya da bilgi okuryazarlığı eğitimi, web tabanlı konu rehberleri üzerinde oluşturulan vazgeçilmez başlıklardan biridir. Bunlar bazen doğrudan bilgi okuryazarlığı eğitimi adı ile oluşturulurken, çoğu zaman da araştırma süreci dikkate alınarak, sürecin her unsuru ile ilgili bilgilendirme ve örnek uygulamalar biçiminde yapılandırıldıkları da görülmektedir. Bilgi okuryazarlığı programları için de bir açılım anlamına gelen konu rehberleri aracılığıyla yürütülen bu uygulamaları, araştırma kütüphanelerinin disipline ve bu disiplinin kullanıcılarına özel hizmet verme anlayışının bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Böylece kullanıcılar araştırma sürecine ilişkin unsurlarla ilgili bilgiler alırken, aynı zamanda da yine aynı ortamdan disipline özel bilgi kaynaklarının erişimi ve kullanımına yönelik uygulamaları gerçekleştirebilmektedir.

Kütüphane Tanıtımı ve Konu Rehberleri

Bilişim teknolojilerinin bilgi erişim ve kullanımına ilişkin yeni ortam ve araçlar sunması, kütüphaneleri içerik ve hizmet araçları anlamında sürekli yenilenmeye zorlamıştır. Kütüphaneler bir yandan bu yeni uygulamalara adapte olmaya çalışırken, bir yandan da yeni araç ve yöntemlerin kullanıcılara hızla duyurulması sorumluluğu altına girmişlerdir. Web teknolojisinin bu anlamda sunmuş olduğu olanaklar, kütüphaneler için büyük kolaylık sağlamıştır.

Kütüphanelerin gerçek anlamda varlıkları, ancak hizmet verdikleri hedef kitlenin gereksinim ve beklentileri doğrultusunda yapılanmaları ile mümkündür. Bu ise, kütüphane kullanıcıları ile yoğun ve sürekli bir ilişkiyi zorunlu kılmaktadır (Yılmaz, 2002). Kütüphanelerin kaynaklarını ve hizmetlerini kullanıcılara etkin bir biçimde duyurmasında doğru ortamları kullanması son derece önemlidir. Daha açık bir ifadeyle kütüphaneler tanıtım için kullanıcıların en yoğun dolaştıkları ortamları seçmelidirler. Günümüzde özellikle araştırma kütüphanelerinin kullanıcıları, kütüphane hizmetlerini uzaktan kullanmayı tercih eden bir gruptur. Bu nedenle, kütüphaneler tanıtım için elektronik ortamı, bu ortamda da kullanıcıların en çok ziyaret ettikleri yerleri seçmelidir. Disipline özel konuda hazırlanmış olan konu rehberlerinin, özellikle ilgili disipline ait kaynaklarının ve hizmetlerinin tanıtımına katkısı büyüktür. Konu rehberlerini kullanan araştırmacılar ve öğrenciler, kütüphanenin mevcut kaynak ve araçlarından zamanında haberdar olacaklardır.

Konu Rehberlerinin İçeriği ve Hazırlanması

Önceden de ifade edildiği gibi, konu rehberleri araştırmacıların yararlanması için herhangi bir disipline ait temel kaynakların listesinin hazırlanması anlayışının bir ürünüdür. Buna karşın, teknolojik olanaklarla birlikte günümüzde konu rehberlerinin kaynak listelemenin çok ötesinde bir amaç ve içerikle hazırlandığı görülmektedir. Araştırma süreci rehberliği, bilgiye erişim rehberliği, konu uzmanlığı, kullanıcı eğitimi, bilgi okuryazarlığı eğitimi, sanal danışma, kütüphaneciye sor, güncel duyuru ve kütüphane hizmetlerinin tanıtımı mevcut konu rehberlerinde yer alan başlıklardır (Binici, 2013).

Konu rehberlerinin içeriğinin hazırlanmasında kullanıcı özellikleri ile onların beklentilerinin üst düzeyde karşılanması temel amaçtır. Çünkü kütüphane, kullanıcıların bilgiye en hızlı, en kolay ve en ekonomik erişimi ve eriştiği bilgiyi kullanabilmesi düşüncesinin bir ürünüdür. Bu nedenle konu rehberlerinin hazırlanmasında ve geliştirilmesinde kullanıcı araştırmalarına sık başvurulması önem arz eden bir konudur.

Mevcut konu rehberleri incelendiğinde, geleneksel anlayış olan belli bir disipline ait her tür ve ortamdan bilgi kaynağının listelenmesinin merkezde bir anlayış olduğu görülmektedir. Bunun yanında, kullanıcı beklentilerinde ve teknolojiye meydana gelen değişimin, konu rehberlerinin içeriğinde önemli zenginleşme sağladığı da açıktır. Konu rehberlerine ilişkin uygulamalar dikkate alındığında, bir disipline ait olmak üzere, konu rehberinin içeriğinde olması gereken temel unsurları şöyle sıralamak mümkündür (Binici, 2013; "Subject Guides", 2017):

- Genel değerlendirme
- Kütüphane kataloğu arama aracı
- Danışma kaynaklarının listesi
- Elektronik veri tabanları (Bibliyografik ve tam metin)
- Web tabanlı kaynakların listesi
- Açık erişimli kaynakların listesi
- Süreli yayınların listesi

- Resmi yayınların ve kuruluşların listesi
- Birincil kaynakların listesi
- Özel dermelerin listesi
- Gör-ışit materyallerinin listesi
- En önemli bilgi merkezlerinin listesi
- Kullanıcı ile iletişim aracı (e-mail, chat, vb)
- Kullanıcıların kaynak isteği ile görüş ve önerilerini sunacakları bir araç
- Kütüphane tanıtımı
- RSS beslemeleri
- Kullanıcı eğitimi/bilgi okuryazarlığı eğitimi
- Araştırmacılar için araştırma araçları
- Kaynakça yönetim programları ve kullanımına ilişkin bilgi
- Atıf verme ve kaynakça hazırlamaya ilişkin bilgi
- Disipline ait yakın zamanda gerçekleşen/gerçekleşecek bilimsel etkinliklere ilişkin bilgi

Konu rehberlerinin içeriğinin hazırlanması kadar önemli bir diğer konu da, rehberin düzeninin ve kullanılan dilin uygunluğudur. Günümüzde konu rehberlerinin hazırlanmasında ticari elektronik yazılımların kullanılması yaygın olsa da, konu uzmanının kullanıcıya ve kütüphaneye ilişkin özelleştirmeleri yapması gerekmektedir. Sade, anlaşılır, çekici bir arayüz, kullanıcı dostu web ortamının vazgeçilmezidir. Daha da önemlisi, menülerin içerikleri anlaşılır olmalıdır. Disipline özel konu rehberlerinde ilgili alana ait terimlerin doğru ve yerinde kullanılması kullanıcı merkezliliğin bir gereğidir. Genel içerikli menülerde ise düzgün ve akıcı bir dil kullanılmalıdır. Bunun yanında kullanıcıların, o alana yeni başlayan araştırmacıdan, alanda uzman kişilere kadar çeşitlilik göstermesi, konu uzmanının örneğin alanın kıdemli akademisyeni kadar henüz eğitim gören öğrencilere yönelik yardım dokümanlarını hazırlamasını gerektirir. Terimler listesi bu konuda yararlı bir menü olabilir.

Konu rehberlerinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesinde kullanıcı görüşleri son derece önemlidir. Bunun yanında rehberlerin genel anlamda değerlendirilmesine ilişkin bazı ölçütler de mevcuttur. Kapoun (1995) rehberleri değerlendirmede format, kapsam, okunabilirlik ve kullanım olmak üzere dört ölçüt önermektedir. Dahl (2001) ise konu rehberlerinin tutarlılık, kapsam, okunabilirlik ve kullanılabilirlik ölçütleri ile değerlendirilmesinin uygun olacağını savunmuştur. Dunsmore (2002) de konu rehberlerinin değerlendirilmesinde tutarlılık, şeffaflık ve erişilebilirlik ilkelerinin esas olduğunu belirtmiştir.

Konu rehberlerinin amacına ulaşması, kullanıcı beklentilerini karşılama oranı ile ilişkilidir. Bu nedenle, başarılı bir konu rehberinin hazırlanmasında, hem başlangıçta hem de geliştirmede kullanıcı görüşleri alınmalıdır. İçeriğin düzenlenmesinde ve sunumunda konu uzmanının becerisinin önemli olduğu da unutulmamalıdır.

Konu Rehberli Hazırlamada Kullanılan Araçlar

Elektronik ortamın kütüphanelerde yaygınlaşması ile birlikte basılı olarak hazırlanmış konu rehberleri ortadan kalkmıştır. Web ortamında konu rehberlerinin hazırlanmasında ise Web2.0 araçlarından ticari yazılımlara kadar çok çeşitli araçların kullanıldığı görülmektedir. Buna karşın profesyonel anlamda konu rehberlerinin hazırlanmasında web tabanlı paket programların kullanılması en yaygın tercihtir. Bu programlardan en bilineni ve yaygın kullanılanı Libguide adlı ticari yazılımdır.

Hâlihazırda Libguide platformu üzerinde 71 farklı ülke ve 4760 kuruluşun 140.359 konu uzmanı kütüphaneci tarafından oluşturulmuş 543.424 konu rehberi bulunmaktadır.⁴ Ticari bu araca alternatif olarak kullanılan açık kaynak kodlu SubjectPlus⁵ platformunda hazırlanmış olan çok sayıda konu rehberi vardır. Bunların dışında Library a la Carte, Netvibes, Sybbaloo, Scoop.it, LiveBinders, Wikispaces gibi çevrimiçi platformlar üzerinde hazırlanmış konu rehberi örnekleri de mevcuttur (Binici, 2013).

⁴ <https://community.libguides.com/>, 16 Eylül 2017 tarihinde erişildi.

⁵ <http://www.subjectsplus.com/>, 16 Eylül 2017 tarihinde erişildi.

Konu rehberlerinin amaca uygun hazırlanmasında ve beklenen verimin elde edilmesinde kullanılan platform önemlidir. Hamilton (2011), konu rehberi hazırlamak için platform seçiminde göz önünde bulundurulması gereken unsurları şöyle sıralamaktadır:

- Maliyet (ücretli/açık kaynak kodlu/çevrimiçi)
- Teknik destek
- Çoğaltılabilir içerik kolaylığı
- Gömülü kod türlerinin desteklenmesi
- Rehberler hazırlanırken birden fazla kullanıcı desteğinin sağlanması
- Hazırlanan içeriğin bir topluma paylaşılabılır olması
- Platformun mobile sürücüleri desteklemesi
- Rehberlerin taranabilir olması.

Sonuç ve Değerlendirme

Kütüphanelerin etkinliği ve verimliliği kullanıcılara verdikleri memnuniyet düzeyi ile orantılıdır. Kullanıcıların kütüphanelerden beklentileri ise güvenilir ve doğru bilgi kaynakları ile güncel ve geçerli bilgi hizmetinin sunulmasıdır. Kütüphanelerin varlık nedeni, kullanıcıları memnun etme adına kullanıcı beklentileri ile bilgi kaynaklarını geçerli araç ve yöntemler kullanarak buluşturmaktır.

Kütüphane konu rehberleri, kütüphanelerin kullanıcıya özel hizmet anlayışının bir yansıması olarak belli bir disipline ait her türden temel bilgi kaynaklarının listesinin hazırlanması biçiminde başlayan bir uygulamadır. Uygulamanın özünde araştırmacılara yardım etme ve kolaylık sağlama vardır. Günümüzde konu rehberleri artan ve çeşitlenen bilgi kaynaklarından en uygun olanının araştırmacıya sunulması anlamında kütüphanenin önemli bir hizmeti olarak değerlendirilebilir.

Konu rehberleri, konu uzmanlığı ile birlikte ele alınan bir konudur. Konu rehberinin başarısı, konu uzmanının bilgi ve becerisi ile doğru orantılıdır. Bu nedenle kütüphaneciler, kullanıcılarına daha iyi hizmet verebilmek için bilgi ve belge yönetimine ilişkin genel bilgi ve beceri yanında, bir disipline yönelik bilgi kaynakları ve hizmetleri geliştirmede uzmanlaşmalıdırlar.

Konu uzmanlığı özel kullanıcılara, özel derme, araç ve yöntemlerle, özel bilgi hizmetlerinin verilmesi olarak özetlenebilir. Bu da, günümüz kullanıcılarının, özellikle de araştırmacılarının kütüphanelere ilişkin temel beklentisidir. Kullanıcılara kendilerini özel hissettirme aracı olarak konu rehberleri, kütüphanelerin geleceğine olumlu katkı sağlama adına önemli bir hizmettir.

Konu uzmanlığı ve konu rehberleri, bina ve derme ile özdeşleşen ve mevcut kullanıcılar tarafından rağbet görmeyen geleneksel kütüphane anlayışından, bilgiye gereksinim duyanlarla bilgi kaynakları arasında köprü olma temel felsefesine uygun biçimde değişime ve yeniliğe doğru bir açılım aracı olarak görülmelidir.

Konu rehberlerinin başlangıcında araştırmacıya yardım düşüncesi olması, bu aracın araştırma kütüphaneleri ile özdeşleşmesine neden olmuştur. Konu rehberleri araştırmacılara yönelik önemli bir hizmet aracı olmakla birlikte, her türden kütüphanenin tüm kullanıcılarına yönelik kullanılması gereken bir araçtır da aynı zamanda. Bu nedenle, yalnızca araştırma kütüphaneleri değil, halk, okul ve özel kütüphaneler de konu rehberleri üzerinden bilgi hizmetlerini yürütmelidirler. Burada, disiplin tabanlı yaklaşım yerine kullanıcı özelliğine dayalı (örneğin halk kütüphanelerinde çocuk, genç, yetişkin, yaşlı, engelli, vb.) konu rehberinin üretilmesi en uygun yöntem olacaktır.

Özellikle Avrupa ve Amerika'da çok farklı içerikle ve araçla üretilen konu rehberlerinin ("LibGuides Community", 2018), ülkemiz araştırma kütüphanelerinde çok yaygın olmadığı bilinmektedir. Bunun nedeni ülkemizde kütüphane ve bilgi hizmetlerinin gelişmişliği ile ilgili olsa da, konu uzmanlığının ülkemizde yaygın olmaması bu eksikliğin asıl nedenidir. Ülkemizde kütüphanecilerin belli bir disiplinde uzmanlaşması teşvik edilmelidir. Bilgi ve belge yönetimi eğitiminden sonra uzmanlaşacağı alanda lisansüstü eğitim alma, bağımsız araştırmalar yapma, akademik etkinliklere katılma, vb. faaliyetler, disipline özel hizmet üretme ve konu rehberleri oluşturmada yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Binici, K. (2013). Bilgi erişiminde konu rehberleri: Türkiye'deki kütüphaneler üzerine bir değerlendirme. *ÜNAK 2013 Konferansı: Bilgi Sistemleri, Platformlar, Mimariler ve Teknolojiler 19-21 Eylül 2013, Marmara Üniversitesi*,

- İstanbul* içinde (ss. 104-114). <https://www.unak.org.tr/upload/userfiles/files/UNAK2013bildiri.pdf> adresinden erişildi.
- Brewerton, A. (2011). ‘... and any other duties deemed necessary.’ An analysis of subject librarian job descriptions. *SCONUL Focus*, 51, 60–67.
- Dahl, C. (2001). Electronic pathfinders in academic libraries: An analysis of their content and form. *College and Research Libraries*, 62(3), 227-237.
- Dunsmore, C. (2002). A qualitative study of web-mounted pathfinders created by academic business libraries. *Libri*, 52, 137-156.
- Gilmour, R. (2010). Old wine in new skins: Thoughts on academic library Web guides. *College & Research Libraries News*, 71(7), 350-357.
- Hamilton, J. (2011). *Creating Subject Guides for the 21st-Century Library*. ALA TechSource Webinar, sunulmuş bildiri. <http://www.slideshare.net/Ubuffyjhamilton/pdf-file-creating-subject-guides-for-the-21st-century-library-by-buffy-hamilton> adresinden erişildi.
- Hay, F. J. (1990). The subject specialist in the academic library: A review article. *Journal of Academic Librarianship*, 16(1), 11-17.
- Kapoun, J. M. (1995). Re-Thinking the Library Pathfinder. *College & Undergraduate Libraries*, 2(1), 93-105.
- LibGuides Community. (2018). <https://community.libguides.com/> adresinden erişildi.
- Martin, J. V. (1996). Subject specialization in British University Libraries: A Second Survey. *Journal of Librarianship and Information Science*, 28(3), 159–169.
- ODLIS. (2017). *Subject specialist*. http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_s.aspx adresinden erişildi.
- Pinfield, S. (2001). The changing role of subject librarians in academic libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*, 33(1), 32-38.
- Polat, C. ve Odabaş, H. (2008). Bilgi toplumunda yaşam boyu öğrenmenin anahtarı: Bilgi okuryazarlığı. Ş. Aksoy ve diğerleri (Yay. Haz.), *Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 27-30 Mart 2008, Antalya, içinde (ss. 596-606). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Reeb, B. ve Gibbons, S. (2004). Students, librarians and subject guides: Improving a poor rate of return. *Libraries and The Academy*, 4(1), 123-130.
- Staley, S. M. (2005). *Academic subject guides: A case study of use at San Jose State University* (Doktora tezi, San Jose State Üniversitesi. ABD). http://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3784&context=etd_theses adresinden erişildi.
- Subject guides. (2017). https://www.libsuccess.org/Subject_Guides adresinden erişildi.
- Wilson, L. A. (1995). Instruction as a reference service. R. E. Bopp ve L. C. Smith (Ed.), *Reference and information services: An introduction. general* içinde (ss. 152-184). Englewood: Libraries Unlimited.
- Yılmaz, E. (2002). *Kütüphanelerimiz ve halkla ilişkiler*. <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak02/u02-15.pdf> adresinden erişildi.

Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi İle İlgili “23 Things”

Güssün Güneş¹, İlkay Tahsin Demirkol², Müceyla Eriş³

Öz

Günümüzde kütüphaneler, kullanıcılarının ihtiyaçlarına yönelik olarak farklı türlerde ve birçok farklı alanda hizmet vermektedir. Ülkemizde de farklı beklentilere sahip olan kesimlerin bilgi ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına, farklı türlerde kütüphaneler mevcuttur. Genel anlamda kütüphaneler, türü ve hizmet alanı fark etmeksizin, kullanıcıların gerek duyduğu bilgi gereksinimini en üst düzeyde ve en hızlı şekilde karşılama amacındadırlar. Bu amaca yönelik yapılan çalışmalarda da kütüphane yönetiminin kaynak yönetimi ile ilgili alacağı kararların önemi yadsınamaz bir gerçektir. Kaynak yönetiminin sadece finansal bağlamda ele alınması ise, kütüphaneler açısından oldukça hatalı bir kaynak yönetimi planlamasına sebebiyet verecektir. Kaynak yönetimi, kütüphanenin tüm unsurlarının yönetimi ile ilgili alınan kararlar bütünüdür. Bu unsurların kütüphane ile doğrudan veya dolaylı ilgisi olan unsurlardan meydana gelebileceği unutulmamalıdır.

Uygulandığı alanın özelliklerine ve yapısına göre uyum sağlayan “23 Things” kavramı, her alana uygulanabilme gibi önemli bir özelliğe sahiptir. Bu özelliği sayesinde “23 Things”, kütüphanelerde kaynak yönetimi hususunda da uygulanabilir bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kütüphaneler için yönetim kavramı, kütüphanenin sahip olduğu tüm kaynaklarında yönetimini içerisinde barındıran, genel anlamda yönetim ve kontrol süreçlerini kapsamaktadır. Bu kaynaklar personel, bütçe, bina, koleksiyon, kullanıcı unsurları ile beraber teknolojiyi de içine alır. Gerek kullanıcı kitlesinin beklenti ve talepleri gerekse kütüphanenin amacı ve imkânları doğrultusunda, kütüphanelerin ve kütüphanecilerin kaynak yönetimi hususunda benzer ve farklı kararlar alması kaçınılmazdır. Hazırlanan bu bilimsel çalışmada, kütüphanelerin ve kütüphanecilerin kaynak yönetimi ile ilgili ortak olarak kullanabileceği 23 adet öneri üzerine bir çalışma yapılmıştır. Maddeler halinde sunulan öneriler, kaynak yönetimi planlamasında kütüphaneler için bir yol haritası olacak biçimde verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kütüphaneler, kütüphanelerde kaynak yönetimi, 23 things, 23 öneri.

Giriş

Günümüz dünyası için önemi yadsınamaz bir gerçek olan kaynak yönetimi kavramı gerek bireysel gerekse kurumsal ölçekte pek çok farklı unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Daha çok gelir-gider dengesi gibi maddi unsurların ön planda olduğu kaynak yönetimi, artık insan kaynağı gibi pek çok unsura da değinerek, çok yönlü bir kavram haline almıştır. Kütüphaneler için kaynak yönetimi kavramı, bir kütüphanenin temel unsurlarını oluşturan bütçe, bina, koleksiyon, personel ve kullanıcı unsurlarının yönetilmesi olarak tanımlanabilir. Bireysel bazda kaynak yönetimi ile ilgili ilk eğitim süreci, toplumun en temel yapı taşı olan ailede başlamaktadır. Bireysel öğrenim süreci, bebeklikten itibaren ebeveynlerin ailevi bilgi birikimini ve kişisel deneyimlerini aktarmaları ile başlar (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Birey, bu temel eğitimi çocukluk çağları itibari ile deneyimlerini katarak yoğurur ve kendisinden sonraki nesle aktarır. Kurumsal bazda da kaynak yönetimi öğrenimi, tıpkı bireysel öğrenim süreçleri gibi işlemektedir. Bireysel bazda eğitimlik rolü ebeveynler tarafından üstlenilmekteyken, kurumsal

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, gussun.gunes@marmara.edu.tr

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, tahsin_0651@hotmail.com

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, meris71@hotmail.com

bazda bu rol bağılı bulunulan bir üst kurumsal yapı veya mirası devralınan bir başka kurumsal yapı tarafından üstlenilebilmektedir.

Yüzyıllardır önemli bir kurumsal yapı olarak yaşantısını sürdüren kütüphaneler, kaynak yönetimi kavramından doğrudan etkilenmektedir. Gelir-gider dengesi nedeniyle bütçeleri kısıtlanan veya kapatılan kütüphanelerin yanı sıra, savaşlar ve afetler gibi nedenlerle koleksiyonu zarar gören kütüphaneler de kaynak yönetimi hususunda oldukça acı tecrübeler edinmişlerdir (Anameriç, 2006). Bugün kaynak yönetimi dâhilindeki unsurların kütüphaneleri çok eski çağlardan beri etkilediği oldukça açık bir gerçekliktir.

İçinde yaşadığımız bilgi çağında, bilgi ve bilgi kaynakları önemli bir değer kazanmıştır. Doğru ve güncel bilgiye zamanında erişmek ise oldukça önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda kütüphaneler, kullanıcıların değişen bilgi ihtiyaçlarına yönelik farklı türlerde ve alanlarda hizmetler geliştirmeye devam etmektedir. Bu hizmetlerin geliştirilmesindeki süreç içerisinde kaynakların etkili ve verimli kullanılması oldukça önemlidir. Kütüphanelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için kaynaklarını oldukça iyi yönetebilmesi, kaynakları iyi yönetebilmek için ise kaynak yönetimi ile ilgili doğru kararlar alması gerekmektedir. Bu nedenle kaynak yönetimi kütüphaneler açısından sadece finansal bağlamda düşünülmemelidir. Kütüphane ile doğrudan ve dolaylı ilgisi bulunan her şeyin bir kütüphane kaynağı olduğu göz önüne alınarak, kaynak yönetiminin kütüphanenin tüm unsurlarının yönetimi ile ilgili bir kararlar bütünü olduğu bilinmelidir.

Gerek kullanıcı kitlesinin beklenti ve talepleri gerekse kütüphanenin amacı ve imkânları doğrultusunda, farklı kütüphanelerin kaynak yönetimi hususunda benzer ve farklı kararlarının olması kaçınılmazdır. Ancak kütüphaneyi oluşturan personel, bütçe, bina, koleksiyon ve kullanıcı unsurlarının da tüm kütüphaneler için ortak birer kütüphane kaynağı olduğu göz önüne alınmalıdır (Yılmaz, 2014). Bu durum kaynak yönetimi hususunda alınacak genel manadaki kararların, tüm kütüphaneler için uygulanabilir olduğunun bir göstergesidir. Kaynak yönetimi sürecinin planlaması aşamasında elinde örnek bir yol haritası bulunmayan kütüphaneler, kaynak yönetimi için bir başlangıç noktası belirlemede zorluklar yaşayabilir. Hazırlanan bu çalışmanın “Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi ile İlgili 23 Öneri” kısmında bahsedilen 23 öneride, farklı türdeki kütüphanelerin kaynak yönetimi ile ilgili ortak olarak kullanabileceği 23 adet genel öneri ve bu öneriler ile ilgili kısa açıklayıcı notlar verilmeye çalışılmıştır.

23 Things Kavramı

İlk olarak “Learning 2.0” programının bir parçası olarak ortaya çıkan “23 Things” kavramı, günümüzde oldukça farklı alanlarda kullanılır hale gelmiştir. 2006 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde bir eğitim ve öğretim programı olarak başlatılan “23 Things”, Charlotte Mecklenburg Kütüphanesi personelinin yeni teknolojileri araştırıp öğrenmesine yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Kütüphane yöneticisi Helene Blowers tarafından hazırlanan eğitim programı 8,5 hafta boyunca sürmüştü ve bu süre içerisinde program katılımcılarından 23 adet ödev yapmaları istenmiştir. Süreç boyunca katılımcılar, verilen 23 ödevin tamamladıkları her bir maddesi ile ilgili edindikleri bilgileri ve deneyimleri kişisel bir blog sayfasında paylaşmışlardır. Web 2.0 ve diğer yeni teknolojilerin araştırılmasını teşvik amacıyla hazırlanan eğitim programı, Flickr ve Youtube gibi çeşitli fotoğraf ve video paylaşım sitelerinin öğrenilmesini de teşvik etmiştir. 23 ödevi başarıyla tamamlayan Charlotte Mecklenburg Kütüphanesi personeli için çeşitli ödüller duyurulmuş, bu sayede katılımın artması hedeflenmiştir. Adını bu 23 ödevden alan “23 Things” daha sonra her alana uygulanabilen ve uygulandığı alanın özelliklerine ve yapısına göre farklı başlıklar belirlenebilen bir yol haritası şekline dönüşmüştür (Blowers, 2006).

Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi İle İlgili 23 Öneri

Kaynak yönetimi ile ilgili kütüphaneler için bir yol haritası olması amacıyla hazırlanan bu çalışmada, kütüphanelerde kaynak yönetimi ile ilgili genel anlamda 23 öneri maddeler halinde sıralanmıştır. Hazırlanan öneriler, kütüphaneyi oluşturan bütçe, bina, koleksiyon, personel ve kullanıcı unsurları temel alınarak oluşturulmuştur.

1-Kütüphanenizin hedeflerini tanımlayın ve varoluş nedenini net bir şekilde belirleyin.

Kütüphane hedeflerinin tanımlanması, kaynak yönetimi sürecinde hem kaynakların belirlenmesi hem de bu kaynakların kullanımına ilişkin kararlarda belirleyici bir rol oynayacaktır. Hedeflerin belirlenmesinde kütüphanenin var oluş nedeni açıkça ortaya konulmalı; hangi alanda, kime ve nasıl hizmet verileceği belirlenmelidir (Iacono, 2006).

2-Kütüphane kaynaklarınızı tespit edin ve kaynaklarınızı sınıflandırın.

Bir kütüphanenin sahip olduğu kaynakların sadece kitap, dergi ve elektronik materyaller olarak sınırlandırılması oldukça hatalıdır. Kütüphane içerisinde bulunan masa, raf, bilgisayar, iklimlendirme sistemi gibi tüm unsurların yanı sıra bina dışındaki park, bahçe, yürüyüş yolu gibi unsurlarda kütüphanenin sahip olduğu birer kaynaktır. Kaynakları iyi yönetebilmek için de öncelikle tüm kaynakların tespit edilmesi gerekir. Farklı sınıflardaki kaynakların yönetimi de farklı olacağından sınıflandırmanın doğru yapılması kütüphanelerde kaynak yönetimi açısından hayati öneme sahiptir (Iacono, 2006).

3-Kaynaklardan en iyi şekilde nasıl yararlanabileceğinizi kararlaştırın.

Kaynakların tespit edilerek sınıflandırılmasının ardından sahip olunan bu kaynaklardan en doğru ve en verimli bir şekilde nasıl yararlanılabileceği kararlaştırılmalıdır. Bu süreç içerisinde bilgi kaynağının durumunun tespiti amacıyla detaylı bir koleksiyon analizi yapılmalıdır. Daha önce yapılmamış ise kullanıcı beklentileri, bina yeterliliği, personel yetkinliği gibi analizler yapılarak, kütüphanenin performansının ölçülmesi sağlanmalıdır (Heath, 2011). Bu ölçümlerin yapılmasında, kütüphanelerde performans değerlendirme standartlarının belirlenmesi amacıyla hazırlanan ISO 11620 Standardının kullanılması yararlı olacaktır. Kurumsal performans ölçümüne yönelik farklı standartlar da bulunmaktadır. Ancak ISO 11620 standardı kütüphanelerde performans ölçümüne yönelik özel olarak hazırlanmış olup, ülke ve tür ayrımı gözetmeksizin tüm kütüphanelere yönelik geliştirilen performans ölçümlerine yer vermektedir (ISO, 2014). Günlük, aylık, yıllık değerlendirmeler detaylıca yapılarak istatistiksel veriler ortaya çıkartılmalıdır. Elde edilen veriler dikkatlice incelenmelidir. Kaynakların etkili kullanımında iletişim kanallarının kullanımı ve ilgili kişilere duyuruların yapılması hususları da gözden kaçırılmamalıdır.

4-Kaynak yönetimi ile ilgili yasal mevzuatı detaylıca inceleyin.

Kaynak yönetimi sürecinde bürokratik birtakım sorunlar ve engeller ile karşılaşılması olasıdır. Yasal hak ve sorumlulukların iyi bir şekilde biliniyor olması, bu tür olumsuz durumların giderilmesinin yanı sıra, zaman tasarrufu ve kullanıcı memnuniyeti sağlayacaktır (Jaeger, Gorham, Sarin ve Bertot, 2013). Satın alma ve dijitalleştirme gibi süreçlerin ihale edilmelerinde **Kamu İhale Kanunu'nun** detaylıca incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca personel özlük hakları, kullanıcı hakları, telif hakları gibi kütüphane ile doğrudan veya dolaylı ilgisi bulunan unsurlara yönelik yasal mevzuatın da iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

5-Kaynak yönetimi ile ilgili politikalar belirleyin ve oluşturduğunuz politikalarınızın nasıl daha etkin olabileceğini araştırın.

Kaynak yönetimi sürecinin bir unsuru olarak kütüphane kaynakları ile ilgili politikalar belirlenmelidir. Koleksiyon geliştirme politikası, satın alma politikası, bağış politikası, dolaşım politikası gibi birçok hususta politikalar belirlenebilir. Kaynakların verimli bir şekilde yönetilmesi için etkili politikaların belirlenmesi oldukça önemlidir (Iacono, 2006). Katı bir kuralcılık yerine gerektiğinde esneyebilen politikaların oluşturulması, politikanın etkisinin yüksek olmasını sağlayacaktır.

6-Kaynak yönetimi ile ilgili belirlediğiniz politikaları düzenli aralıklarla gözden geçirerek güncelleyin.

Her şeyin oldukça hızlı gelişip değiştiği günümüz çağında, ihtiyaçlara göre politikaların da güncellenmesi gerekmektedir. Kütüphane kaynakları, kullanıcılar, kütüphaneciler ve binalar gibi unsurlar zaman içerisinde değişebilmektedir. Bu değişimlerin olumsuz etkilerinden korunmak için belirlenen politikaların düzenli aralıklarla kontrolü sağlanarak, gerekli güncellemeler yapılmalıdır (Iacono, 2006).

7-Kurumda çalışan personelinizi tanıyın, onların ilgi ve becerileri hakkında bilgi sahibi olun.

İnsan kaynağı, kütüphaneler için oldukça önemlidir. Finansal kaynakların yönetimi konusunda gösterilen dikkatin, insan kaynakları hususunda da gösterilmesi gerekmektedir. Tüm kaynakların etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasında insan kaynağının bilgi, beceri ve deneyimleri önemli bir rol oynamaktadır. Çalışma alanının gerektirdiği niteliklerin belirlenmesi ve bu niteliklere göre personele görevlerinin verilmesi, insan kaynağının sahip olduğu donanımdan tam anlamıyla yararlanılması hususunda oldukça önemlidir (Smith, 2015). Bu nedenle yöneticilerin, kurumun sahip olduğu insan kaynağı hakkında detaylı bir bilgiye ihtiyacı vardır. Personelin bilgisi,

becerileri, deneyimleri, ilgi alanları ve hobileri doğru kişinin doğru görevde bulunması için alınacak kararlarda önemli bir role sahip olacaktır.

8-İnsan kaynaklarının daha etkin kullanılmasını sağlayacak yol ve yöntemler geliştirin.

Uzun vadeli planlamaların yapılması ve karmaşık süreçlerin yönetimi, kurumdaki tüm personelin bilgi ve deneyimlerinin bir araya getirilmesi gerekliliğini ortaya çıkartabilir (Shaheen ve Abu Baker, 1997). Yönetimin alacağı kararlarda personel ile değerlendirmeler yapılarak, ortak bir karara varmak birçok avantajı beraberinde getirmektedir. Çalışanların alınacak kararlarda pay sahibi olması, onların sorumluluk üstlenmelerine ve alınacak kararların çok yönlü olarak değerlendirilebilmesine olanak sağlar. Çalışanların ödüllendirilmesi ise insan kaynağının etkili kullanımını açısından önemlidir. İnsan psikolojisinde ödüllendirmenin etkin ve verimli çalışmayı artırıcı bir etkiye sahip olduğu, bilimsel olarak kanıtlanmış bir gerçektir (Karatepe, 2005). Bu nedenle personelin motivasyonunu artırıcı yöntemlere başvurmak hem kurumsal hem bireysel açıdan olumlu sonuçların alınmasını sağlayacaktır.

9-Başkaları ile nasıl daha etkin iletişim sağlanabileceğinin yollarını arayın.

Etkin bir kaynak yönetimi süreci ilgili kurum, kuruluş ve şahıslarla sürekli iletişim halinde olunmasını gerekli kılacaktır (Belanger, Bliquez ve Mondal, 2012). İletişimin sağlanmasında ise tüm iletişim araçları etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Düzenli aralıklarla ilgililerle bir araya gelerek toplantıların düzenlenmesi, karşılıklı fikir alışverişi açısından son derece önemlidir. Kaynak yönetimi sürecinde olumlu veya olumsuz birçok durumla karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu nedenle kütüphane ile ilgili doğrudan ve dolaylı kararlar alabilecek yetkili kişilerle sürekli iletişim halinde olunması ve görüş alışverişi içerisinde bulunulması gereklidir.

10-Uzman personel istihdamına önem verin, çalışanlarınızı uzmanlıklarını dikkate alarak doğru görev ve sorumluluklar verin.

Her alanda uzmanlaşmanın ön plana çıktığı günümüzde, kütüphanelerde uzman personel istihdamı gerekli bir hale gelmiştir. Kütüphanenin türü ve kullanıcı kitlesinin gerektirdiği alanlarda uzmanlığa sahip personel, kütüphanecilik hizmetlerindeki verimin artmasına da katkı sağlayacaktır. Uzman personelin uzmanlık alanına uygun görev ve sorumlulukların verilmesi, işlerin doğru ve hızlı bir şekilde ilerlemesinde büyük kolaylık sağlayacaktır (Smith, 2015).

11- Kurum personelinin alanında uzmanlaşmasına yönelik eğitimlere katılmasını teşvik edin.

Kurum personelinin uzmanlık eğitimlerine katılmasının teşvik edilmesi, insan kaynağının verimli kullanımında oldukça önemlidir. Personelin alacağı uzmanlık eğitimleri, gerek bireysel gerekse kurumsal bilgi birikimine katkıda bulunarak, kişinin ve kurumun rekabet gücünü arttıracaktır (Shaheen ve Abu Baker, 1997). Hizmet içi eğitim, sürekli eğitim, personel değişim programları ve ulusal-uluslararası toplantılar personelin alanında uzmanlaşmasında önemli roller üstlenmektedir.

12-Bütçeyi detaylıca inceleyin, bütçe hakkında ayrıntılı bir analiz hazırlayın.

Bütçenin yönetimi, tüm kaynakların yönetimini etkileyen önemli bir husustur. Bu nedenle bütçenin gelir ve gider kalemleri oldukça ayrıntılı bir şekilde incelenerek, detaylı analizler yapılmalıdır (*Research Information Network*, 2010). Ortaya çıkan veriler daha sonra tekrar kullanılabilmesi için raporlaştırılmalıdır.

13-Yeni finansal kaynakların bulunması ve finansal tasarruf seçeneklerinin belirlenmesi hususunda değerlendirmelerde bulunun.

Yeni gelir kaynaklarının oluşturulması ve var olan harcamalardan biraz tasarruf yapılması, maddi nedenlerden dolayı gerçekleştirilemeyen bazı fikirlere maddi destek anlamına gelmektedir. Kütüphane kaynak yönetiminde gelir kalemleri çok önemli olduğundan, kütüphane gelirlerinin artırılması için çeşitli yollar aranması gerekmektedir (Özdemirci, 1990). Örneğin; bir üniversite kütüphanesi için eski kurum çalışanları ve mezun öğrencilerle iletişime geçilerek, bu kişilerin desteğinin alınması gibi.

14-Kütüphane kaynak yönetimi sürecinde AR-GE'ye önem verin.

Kaynak yönetimi sürecine araştırma ve geliştirmenin dahil edilmesi, kütüphaneler ve kullanıcılar açısından verimliliğin artışı sağlayacaktır. Kütüphanenin çağın gerekliliklerine uygun hale gelmesi, hali hazırda kullanılan teknolojilerin gelişiminde ve yeni teknolojilerin geliştirilmesinde kütüphanenin ön ayak olması ile mümkün hale gelecektir. Bu hususta kütüphanelerin diğer kütüphaneler ile ortaklaşa çalışması veya çeşitli kurum ve mesleki birlikler ile çalışmalar yapması gerekebilir (Seefeldt ve Syré, 2007). Kütüphane katkısı ile geliştirilen teknolojilerin iş süreçlerine adapte edilmesi, kullanıcı memnuniyetinin yanı sıra kütüphanenin finansal olarak yeni gelir kaynaklarına sahip olmasını da sağlayacaktır (Tonta, 2009).

15-Kütüphanenin mevcut fiziksel imkânlarının tespitini yapın.

Kütüphane binası ve bina yakınlığında bulunan açık alanlar, kütüphanenin fiziksel imkânlarını oluşturmaktadır. Fiziksel imkânların ne ölçüde verimli kullanılabilirdiği ve kullanıcıların beklentilerini bu olanakların ne ölçüde karşılayabildiği tespit edilmelidir. Mevcut fiziksel olanaklardan maksimum verimlilik ile yararlanmak, kütüphanenin kullanıcı kitlesinin beklentilerini karşılamada kilit bir role sahiptir. Bu süreçte kütüphanenin kullanıcı kitlesi ve kullanıcıların beklentileri perspektifinde, binanın gerek fiziki yapısı gerekse tasarımının beklentileri karşılayıp karşılamadığı sorusu sorulmalı, ulaşılan sonuçlar bir rapor haline getirilerek ileride alınacak kararlar için kullanılabilir durumda bulundurulmalıdır (Iacono, 2006).

16-Kütüphanenin güvenliğini sağlayın.

Gerek binanın afetlere karşı güvenliğini sağlanması gerekse kütüphane materyali ve kullanıcıların özel eşyalarına yönelik güvenliğin sağlanması, kaynak yönetimi sürecinde ele alınması gereken önemli bir husustur. Bu süreç içerisinde olası güvenlik tehditleri ve güvenlik açıklarına karşı risk analizleri yapılarak, risklerin gerçekleşmesi durumunda yapılabilecekler belirlenmelidir (Kuzucuoğlu, 2014).

17-Kütüphane binasına kısa, orta ve uzun vadede yapılması gerekenleri belirleyin, bina tasarımında çağın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurun.

Risk analizleri ve kullanıcı beklentileri gibi bina ile ilgili hazırlanan raporlar dikkatlice gözden geçirilmelidir. Raporlar göz önüne alınarak kısa, orta ve uzun vadede bina yapısında ve tasarımında gerçekleştirilmesi düşünülen değişimler planlanmalıdır (Iacono, 2006). Kütüphane binası yeniden inşa edilecekse veya çok detaylı bir tadilatın geçeceği ise uzun vadeli düşüncelere uygun kararlar alınması isabetli olacaktır. Basılı yayınların azalarak dijital yayınların artmaya başladığı günümüzde, teknolojik imkânlardan faydalanmayı sağlayacak alanlar ile toplu çalışma alanları ve eğitim salonları gibi alanlara yer ayrılması önemlidir (Tonta, 2009).

18- Koleksiyon oluşturma, koleksiyonu koruma ve koleksiyon dışı bırakma hususları ile ilgili bir kütüphane koleksiyon politikası oluşturun.

Kütüphanede mevcut, erişilebilir ve etkin şekilde kullanılacak kaynakların, kullanıcıların kütüphaneyi kullanma konusundaki tercihlerinde önemli bir rol oynadığı, kütüphane kullanıcıları üzerinde yapılmış bilimsel çalışmalarla ispatlanmıştır (Tang, 2009). Bu nedenle kütüphaneye alınacak kaynakların, kütüphaneden en iyi şekilde istifade edilmesini sağlayacak şekilde belirlenmesi oldukça önemlidir. Kütüphaneye alınacak kaynakların neler olacağı ve nasıl seçileceği konusunda uygulanacak yazılı politikalar mevcut olmalıdır. Bu durum zaman içerisinde kütüphane yönetiminde istikrar sağlayıcı bir unsur olmanın yanı sıra kayıt altına alınmış kararlar, uzun yıllar başvurulabilecek bir kaynak sağlayacaktır. Zamanın getirdiklerine göre yapılacak güncellemeler sayesinde hazırlanan bu politika, kurumda yeni görev alan çalışanlara yol gösterici olacaktır. Kütüphanelerin en önemli kaynaklarından birisi olan koleksiyon ile ilgili her tür bilgiyi içeren bir politikanın varlığı, hem çalışanların gerek duyduklarında başvurabilecekleri bir yazılı kaynak oluşturacak hem de standardize olmuş süreçler sayesinde birimdeki personel değişikliklerinde kurumun en az şekilde etkilenmesini sağlayacaktır (Johnson, 2009).

19-Koleksiyonlar konusunda çağın gerekliliklerini takip edin.

Akıllı mobil cihazların yaygın olarak kullanılmaya başlandığı günümüz dünyasında, bilgiye erişim için fiziksel sınırlar ortadan kalkmıştır. Bu durumun bir neticesi olarak da basılı yayınlar yerini hızla dijital yayınlara bırakmaktadır. Bu bağlamda kütüphaneye kazandırılan kaynakların dijital dünyanın gerekliliklerine uygun olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Levine-Clark, 2014). İnternetin mobil cihazlar üzerinden her yerde

ulaşılabilir bir hale gelmesi ile bireylerin bilgi ihtiyaçlarını web ve sosyal ağlar üzerinden karşıladığı görülmektedir (Tonta, 2009). Bu nedenle artık kütüphanelerin en iyi koleksiyona sahip olması yeterli olmamakta, sahip olduğu koleksiyonu en iyi şekilde pazarlayabilmesi de gereklidir (Konya, 2005).

20-Koleksiyonunuzdaki nadir ve önemli materyalleri belirleyin, bu tür materyalleri koruma altına alın.

Matbu ve el yazması materyallere sahip olan bir kütüphanenin bu materyalleri koruma altına alması oldukça önemlidir. Koleksiyondaki daha yakın tarihli materyaller ise nadirlik vasfına sahip olup olmadıklarına göre dikkatlice incelenmelidir. Özel basım, sınırlı baskı, ilk baskı vb. türlerde özelliklere sahip materyaller belirlenmelidir. Nadir eser kavramı daha çok el yazması ve eski matbu eserleri belirtmede kullanılmasına rağmen yakın tarihlere ait materyaller içerisinde de bu vasa sahip materyallerin bulunması olasıdır. Bu nedenle gelecekte nadir eser vasfı taşıyabilecek materyallerin önceden belirlenmesi ve gerekli koruma önlemlerinin alınarak bu materyallerin durumunun takibi, kaynakların verimli ve etkili kullanımı hususunda oldukça önemlidir (International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA], 2014).

21-Kullanıcı topluluğunuzu ve bilgi ihtiyaçlarını tanımlayın.

Kısa vadede kullanıcı memnuniyetinin sağlanabilmesi için kullanıcı kitlesinin ve bu kitlenin beklentilerinin her yönden analiz edilmesi gereklidir. Orta ve uzun vadede ise kütüphanelerin, kullanıcılarında veya var olan kullanıcıların beklentilerinde değişiklikler görülebileceğini göz önünde bulundurarak planlamalar yapması gerekmektedir. Bu nedenle kullanıcı kitlesi dikkate alınarak kısa, orta ve uzun vadede kullanıcı memnuniyetinin sağlanmasına yönelik planlamalar dikkatlice yapılmalıdır. Kullanıcılara aradıkları bilgiyi hızlı ve doğru bir şekilde ulaştırabilmek için kullanıcı kitlesinin bilgi ihtiyaçları da oldukça detaylı bir şekilde analiz edilmelidir (Kress ve Wisner, 2012). Ayrıca kütüphanelerde halkla ilişkiler çalışmalarına önem verilmeli, yenilikler çeşitli iletişim araçları ile kullanıcılara duyurulmalıdır (Yılmaz, 2002).

22-Teknolojideki yenilikleri ve gelecek öngörülerini sürekli takip edin.

Hızla artan bilginin kontrol altına alınması, kullanıcılara hızlı ve etkin bir şekilde hizmet sunulması, işlemlerin hızlı ve doğru bir şekilde yürütülebilmesi için kütüphaneler, teknolojideki yenilikleri ve öngörülerini takip etmelidir. Kütüphaneler teknolojinin vermiş olduğu imkânlar sayesinde, kullanıcılara mümkün olan en fazla içeriğe erişim sağlamaya çalışmalıdır (Levine-Clark, 2014). Sadece koleksiyon çerçevesinde teknolojik yenilikleri takip etmek yeterli olmayacaktır. Bu nedenle kütüphanenin her unsurunda teknolojik imkânlardan en üst düzeyde yararlanılması gereklidir. Ödünç verme işlemlerinin makineler ile yapılması ve dijital kaynaklara kütüphane dışından erişim sağlanması gibi teknolojik alt yapı gerektiren hususlar, artık birçok kütüphanede kullanılır hale gelmiştir. Ancak sadece güncel teknolojinin kütüphanelere uygulanması yeterli olmayacaktır. Deneysel aşamada olan teknolojilerin de kütüphane için uygulanabilirliği incelenmelidir. Araştırma geliştirme faaliyetlerinde bulunan kurum ve üniversiteler ile iş birliği içerisinde olmak bu nedenle önemli bir husustur. Ayrıca yeni iletişim teknolojileri de dikkate alınmalıdır. Kullanıcıların bilgiye ulaşım alışkanlıklarının değişimi göz önüne alınarak, kütüphanelerin teknolojinin sunmuş olduğu web ve sosyal ağ araçlarından azami ölçüde faydalanması gereklidir (Tonta, 2009).

23-Düzenli aralıklarla kütüphane personeli ve kullanıcıları için bilgi okuryazarlığı eğitimleri düzenleyin.

Bireylerin bilgiye erişme, bilgiyi kullanma ve ihtiyaç duyulan bilgiyi en hızlı bir şekilde iletme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Bilgi okuryazarlığı becerilerinin kullanıcılara ve personele kazandırılması için eğitimler düzenlenmesi, bilgi merkezlerinde verimliliği arttırmak adına faydalı bir adım olacaktır (Kurbanoglu & Akkoyunlu, 2001).

Sonuç

Yukarıda değerlendirilen tüm bu öneriler, bilgi ve belge yönetimi alanında hizmet veren ya da verecek olan bilgi ve belge yöneticilerine bir yol rehberi niteliğindedir. Çalışmanın kilit noktası, kütüphanenin stratejisinin ve hedeflerinin doğru bir şekilde belirlenebilmesidir. Bu sayede kütüphane kaynakları doğru bir şekilde yönetilerek, istenilen hedeflere ulaşmak için etkili planlamalar ve eylemler geliştirilebilecektir. Elbette ki kaynak yönetimi sürecinin tamamıyla planlanması oldukça zor ve zaman alan bir süreç olabilmektedir. Ancak planlamaların geciktirilmesi veya hatalı kararlar ile yapılması, telafisi güç sonuçlara neden olabilecektir. Kaynakların plansız

yönetimi ise başta verimsizlik olmak üzere pek çok finansal sorunu da ortaya çıkartabilecektir. Bu nedenle kaynak yönetimi planlaması ciddiyetle ele alınması gereken önemli bir süreçtir.

Yapılan bu çalışma ile kaynak yönetiminde nereden ve nasıl başlanılması gerektiği ile ilgili, kütüphanenin ana unsurları temel alınarak, bazı önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır. Kaynak yönetimi sürecinde kütüphanenin sahip olduğu kaynakların nicelik ve niteliklerinin detaylı bir şekilde tespit edilmesine oldukça fazla önem verilmelidir. Nitekim sahip olunan kaynakların tam ve detaylı bir incelemesi yapılmadıktan sonra kaynak yönetimi için yapılacak tüm çabalar boşa sarf edilecektir. İnsan kaynağının yönetimi hususu ise bu sürecin en önemli adımını oluşturmaktadır. Kütüphanenin sahip olduğu kaynaklarla doğrudan etkileri olan personel ne derece etkin olur ise kaynaklar da o derece verimli kullanılacaktır. Bu nedenle etkili bir kaynak yönetimi sürecinde insan kaynağının da etkili bir şekilde yönetilmesi gereklidir. Kaynak yönetimi ile ilgili 23 öneri, kaynak yönetiminde dikkate alınması gerekenleri genel hatlarıyla ve belirli bir düzen içerisinde vermektedir. Kütüphanenin temel unsurlarını oluşturan personel, bütçe, bina, koleksiyon, kullanıcı ve teknoloji ele alınarak genel bir kaynak yönetimi süreci yol haritası olarak çıkartılmıştır. Ancak kütüphanelerin her bir unsurunu tek tek ele alarak detaylı bir planlama yapılması gereklidir. Bu planlamalar farklı türdeki kütüphaneler arasında farklılıklar gösterebileceği gibi aynı türdeki kütüphaneler arasında da farklılıklar gösterebilir. Kütüphanelerin her bir kütüphane unsuru için kullanıcı, bütçe, personel, bina vb. gibi durumlarını dikkate alarak 23 önemli şey listesi yapması yerinde bir karar olacaktır. 23 şey kavramı, kurum içi eğitim programlarına da uygulanabilmektedir. Nitekim bu kavramın ilk ortaya çıkışında da kurum personelinin yenilikleri öğrenebilmesi amaçlanmıştır. Kütüphane tarafından hazırlanacak bir eğitim programı, kütüphane personeline uygulanabileceği gibi kullanıcılara da uygulanabilir. Belirli bir alanda verilecek eğitim için katılımcılardan 23 uygulama yapması istenebilir. İlgiyi artırmak ve etkinliğe katılımı desteklemek için çeşitli ödüller de belirlenebilir.

Kaynak yönetimi tüm kütüphaneyi etkileyen, birbirine bağlı pek çok unsurdan bir araya gelen karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte yapılacak en önemli hata, bir kaynağa çok önem verirken diğer bir kaynağa fazla önem göstermemektir. Örneğin; bütçeye oldukça önem verilirken, bütçenin kullanımında doğrudan veya dolaylı görev alan personelin yönetimine önem verilmemesi, bütçe yönetiminde sorunlara neden olacaktır. Bu nedenle kütüphanenin her bir kaynağının yönetimde gerekli özen gösterilerek, kaynak yönetimi süreci dikkatli ve detaylı bir inceleme ve planlama ile yapılmalıdır.

Kaynakça

- Anameriç, H. (2006). Osmanlılarda kütüphane kültürü ve bilimsel yaşama etkisi. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 19, 53-78. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/otam/article/view/5000085202/5000079288> adresinden erişildi.
- Belanger, J., Bliquez, R. ve Mondal, S. (2012). Developing a collaborative faculty-librarian information literacy assessment project. *Library Review*, 61(2), 68 - 91.
- Blowers, H. (2006). Learning 2.0 [Blog yazısı]. <http://plcmcl2-things.blogspot.com.tr/> adresinden erişildi.
- Heath, F. (2011). Library assessment: The way we have grown. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 81(1), 7-2.
- Iacono, F. P. (2006). *Rhode Island Public Library trustees handbook*. Rhode Island: Rhode Island Office of Library and Information Services. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED496655.pdf> adresinden erişildi.
- International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA]. (2014). *Nadir ve yazma eser dermelerinin dijitalleştirilmesinin planlanması için kılavuzlar* (N. Özel, Çev.). <https://www.ifla.org/files/assets/rare-books-and-manuscripts/rbms-guidelines/guidelines-for-planning-digitization-tr.pdf> adresinden erişildi.
- ISO. (2014). *ISO 11620:2014*. <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:11620:ed-3:v1:en> adresinden erişildi.
- Jaeger, P. T., Gorham, U., Sarin, L. C. ve Bertot, J. C. (2013). Libraries, policy, and politics in a democracy: four historical epochs. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 83(2), 166-181.
- Johnson, P. (2009). *Fundamentals of collection development and management*. Chicago: American Library Association.
- Karatepe, S. (2005). Ödüllendirme yönetimi: Örgütlerde güdülemeye duyarlı bir yaklaşım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(4), 117- 132. http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/60/4/Karatepe_Selma.pdf adresinden erişildi.
- Konya, Ü. (2005). Bilgi pazarlaması ve kütüphaneler. *ÜNAK'05: Bilgi Hizmetlerinin Organizasyonu ve Pazarlanması*, 22-24 Eylül 2005, İstanbul, Türkiye içinde (ss. 162-170). İstanbul: Kadir Has Üniversitesi. <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak05/u05-17.pdf> adresinden erişildi.
- Kress, N. ve Wisner, J. (2012). A Supply chain model for library quality and service improvement. *Journal of Operations and Supply Chain Management*, 5(2), 40-53.

- Kurbanoğlu, S. ve Akkoyunlu, B. (2001). Öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 81-88.
- Kuzucuoğlu, A. H. (2014). Arşiv ve kütüphanelerdeki risklere yönelik pasif korumanın önemi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(3), 338-351. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2448/2431> adresinden erişildi.
- Levine-Clark, M. (2014). Access to everything: building the future academic library collection. *Libraries and the Academy*, 14(3), 425-437.
- Özdemirci, F. (1990). *Halk kütüphanelerinin mali kaynaklarını geliştirme yolları*. Prof. Dr. Osman Ersoy'a armağan içinde (ss. 108-121) Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Research Information Network. (2010). *Challenges for academic libraries in difficult economic times: A guide for senior institutional managers and policy makers*. <http://www.rin.ac.uk/system/files/attachments/Challenges-for-libraries-FINAL-March10.pdf> adresinden erişildi.
- Seefeldt, J. ve Syré, L. (2007). *Geçmişe ve geleceğe açılan kapı Almanya'da kütüphaneler*. Hildesheim: Bibliothek & Information Deutschland e.V. (BID).
- Shaheen, S. ve Abu Baker, M. (1997). Competences for future library professionals of academic libraries in Malaysia. *Library Review*, 46(6), 381 - 393.
- Smith, B. J. (2015). Academic library management, human resources, and staff development: International collaboration outside traditional boundaries. *Creating Sustainable Community: The Proceedings of the ACRL 2015 Conference, 25-28 March 2015, Portland, Oregon* içinde (ss. 1-12). Chicago: Association of College and Research Libraries. <http://alaac15.ala.org/files/alaac15/SmithB-Paper.pdf> adresinden erişildi.
- Tang, M. C. (2009). A study of academic library users' decision-making process: A Lens model approach. *Journal of Documentation*, 65(6), 938-957.
- Tonta, Y. (2009). Dijital Yerliler, sosyal ağlar ve kütüphanelerin geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 742-768. <http://ebulten.library.atilim.edu.tr/shares/files/tonta-dijital-yerliler-tk-2009.pdf> adresinden erişildi.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Aile ekonomisi* (Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1427). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Yılmaz, B. (2014). Ankara'da halk kütüphanesi sistemi: niceliksel bir değerlendirme. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 115-130. http://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_2_2_115_130.pdf adresinden erişildi.
- Yılmaz, E. (2002). Kütüphanelerimiz ve halkla ilişkiler. *ÜNAK'02: I. ÜNAK Genel Konferansı, 10-12 Ekim 2002, Samsun, Türkiye* içinde (ss. 1-32). Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi. <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak02/u02-15.pdf> adresinden erişildi.

E-Kaynakların Seçimi ve Yönetimi: İYTE Kütüphanesi

Gültekin Gürdal¹ ve Gönül Kafalı Can²

Öz

Akademik kütüphane bütçelerinin %90'ından fazlası elektronik kaynaklar için harcanmakta ve bu kaynaklar genellikle yurtdışı kaynaklı olduğundan, döviz artışları özellikle devlet üniversitelerinde bütçe planlamalarını zorlaştırmaktadır. Gerek bütçelerin etkin, etkili ve verimli kullanılabilmesi, gerekse bütçe planlamalarının sağlıklı yapılabilmesi için elektronik kaynakların seçimi, değerlendirilmesi ve yönetilmesi süreçleri büyük önem taşımaktadır. Çalışmada İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) Kütüphanesi örneğinden yola çıkılarak elektronik kaynakların seçim sürecindeki temel değerlendirme kriterlerine, maliyet/fayda analizine ve bütçe planlamasının nasıl yapılabileceğine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda; elektronik kaynakların kullanımı ve yönetilmesi, kullanım istatistiklerinin artırılması için neler yapılabileceği, bu konuda destek alınabilecek teknolojik araçlar ve gelişmeler, elektronik kaynaklar ile ilgili eğitim yöntemleri ve eğitimlere ilginin nasıl artırılabilmesine ilişkin öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: e-kaynaklar, akademik kütüphaneler, İYTE Kütüphanesi, kütüphane bütçe planlaması, e-kaynak seçimi, e-kaynak yönetimi.

Giriş

“Bilim ve teknoloji alanlarında ileri düzeyde araştırma, eğitim, öğretim, üretim, yayın ve danışmanlık yapmak” misyonu ve “Bilim ve teknolojiye öncü, eğitimde özgün bir dünya üniversitesi olmak” (“Misyon ve vizyon”, 2017) vizyonu doğrultusunda hareket eden İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE), oldukça gelişmiş bir araştırma altyapısı ve bu altyapıyı etkin kullanan insan kaynağına sahiptir. İYTE'nin misyon, vizyon ve hedefleri doğrultusunda, dinamik ve değişime öncülük eden İYTE Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı “Üniversite eğitimi ve bilimsel araştırma-geliştirme çalışmalarının bir parçası olarak; gerekli olan her tür formatta bilgi kaynağını sağlamak ve kullanıcıların bilgi gereksinimlerini karşılamak” misyonu ve “Akademik bilginin kaynağı ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün öğrenme ortamının sürekli gelişimini sağlayan önemli bir ortağı olmak” (“Kütüphane”, 2017b) vizyonu ile hareket ederek, gerek kaynak seçimlerinde gerekse sunduğu hizmetlerde farklılığını sergilemektedir.

Hem hizmet kalitesi hem de sahip olunan kaynaklar açısından kullanıcı memnuniyetini ön planda tutan İYTE Kütüphanesi, koleksiyonunu zenginleştirmeye devam ederek her türlü bilgi ihtiyacının karşılanmasında kullanıcılarının yanında yer almaktadır. İYTE Kütüphanesi, özellikle son 10 yılda elektronik ortamda hizmet veren bir bilgi merkezi olma yolunda önemli mesafe kaydetmiştir. Zengin veri tabanı, elektronik dergi ve kitap koleksiyonu sayesinde tüm İYTE mensupları ve İYTE - Teknopark şirketleri araştırma faaliyetlerini kampüsten çıkmadan yapabilmekte, ihtiyaçları olan bilgiye ulaşabilmektedirler. Ayrıca, kampüs dışından da elektronik kaynaklara kolayca tam metin erişilebilmektedir (“Kütüphane”, 2017b).

Verilen hizmetler çerçevesinde, İYTE Kütüphanesi yatırım bütçesinin elektronik kaynaklara harcanma oranı da yıllar itibarıyla artış göstermiş, son yıllarda elektronik kaynaklara yapılan harcamaların kütüphane yatırım bütçesine oranı %95'e yaklaşmıştır. Kütüphane bütçelerinin sınırlılığı karşısında ihtiyaçların göreceli olarak

¹ Daire Başkanı, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, gultekingurdal@iyte.edu.tr

² Öğr. Gör., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, gonulkafali@iyte.edu.tr

sınırsız olması; özellikle elektronik kaynakların seçimi, değerlendirilmesi, yönetilmesi, kullanımının artırılması konularını da son derece önemli hale getirmektedir.

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Hakkında

İleri düzeyde eğitim-öğretim, araştırma, üretim, yayın ve danışmanlık yapmak üzere 1992 yılında kurulan İYTE, lisans ve lisansüstü seviyede toplumun ve sanayinin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte eğitim veren, araştırmalar yapan ve araştırma sonuçlarını geniş çevrelere sunmayı ilke edinen bir devlet Üniversitesidir. Üretimde öncülük edecek, kendi iş ortamını oluşturacak bilim insanları, mühendisler, mimarlar ve planlılar yetiştirerek ülkemize katkıda bulunmayı hedefleyen İYTE, çok sayıda fakülte ve bölüm yerine yetkin olduğu/yetenliğini arttırmayı planladığı fakülteler (Fen Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Fakültesi) ve bölümlerden oluşmaktadır (İYTE, 2017). Lisansüstü eğitimde ise multidisipliner araştırmalara ağırlık verilmektedir. Belirlenen strateji doğrultusunda elde edilen kazanımlar şöyle sıralanabilir;

- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından, üniversitelerin girişimcilik ve yenilikçilik performanslarına göre sıralandığı Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2016 yılı sıralamasında İYTE dokuzuncu sırada yer almıştır. (TÜBİTAK, 2017)
- Türkiye Üniversite Memnuniyet Araştırması (TÜMA) 2017 sonuçlarına göre “Üniversitelerin Genel Memnuniyet Sıralaması”nda İYTE ikinci sıradadır. “Devlet Üniversitelerinin Memnuniyet Alanlarına Göre Sıralamaları”nda “Genel Memnuniyet Puanı”na göre ilk 10 üniversite Tablo 1’de yer almaktadır. Tablodan da görüleceği üzere “Yerleşke ve Yaşamın Doyuruculuğu” ile altıncı sırada yer alan İYTE “Genel Memnuniyet” de dahil olmak üzere diğer tüm alanlarda birinci sıradadır (Karadağ ve Yücel, 2017).

Tablo 1. Devlet üniversitelerinin memnuniyet alanlarına göre sıralamaları

Sıra	Üniversite	Genel Memnuniyet Puanı	Öğrenim Deneyiminin Tatminkârlığı		Yerleşke ve Yaşamın Doyuruculuğu		Akademik Destek ve İlgisi		Kurumun Yönetim ve İşleyişinden Memnuniyet		Öğrenme İmkân ve Kaynaklarının Zenginliği		Kişisel Gelişim ve Kariyer Desteği	
			Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra
1	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	566	94	1	91	6	95	1	93	1	96	1	97	1
2	Abdullah Gül Üniversitesi	550	91	4	94	4	89	5	89	8	92	5	95	3
3	İstanbul Üniversitesi	546	89	7	92	5	88	7	90	6	94	2	93	4
4	Akdeniz Üniversitesi	535	88	8	95	3	88	6	93	2	88	15	83	21
5	İstanbul Teknik Üniversitesi	528	90	5	90	7	84	13	75	36	94	3	95	2
6	Galatasaray Üniversitesi	528	92	2	95	1	86	8	88	9	75	43	92	8
7	Boğaziçi Üniversitesi	526	90	6	95	2	89	4	68	62	92	8	92	6
8	Gebze Teknik Üniversitesi	521	83	17	79	35	85	11	91	3	91	9	92	7
9	Süleyman Demirel Üniversitesi	520	83	18	90	8	84	14	91	4	86	20	86	15
10	Karadeniz Teknik Üniversitesi	519	82	19	88	12	85	10	85	14	91	10	88	12

- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Performans Endeksi 2015’e göre genel sıralamada Teknopark İzmir dördüncü sırada yer almıştır ("Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı", 2016).
- Enstitü akademisyenleri 2014-2016 arasında akademik performans değerlendirme aracı olan SciVal’ın 25.08.2017 tarihli verilerine göre toplam 936 makale yayımlamış, bu yayınlara 4.690 atıf almıştır (SciVal, 2017).
- Enstitünün araştırma yetkinliğinin uluslararası platformda da görülmesi ve tanınırlığının artırılması bağlamında İYTE; Times Higher Education (THE), U-Multirank, Quacquarelli Symonds (QS) Dünya Üniversite Sıralamaları gibi sıralamalarda yer almaktadır.

Dinamik ve Değişime Öncülük Eden İYTE Kütüphanesi

Yukarıda açıklandığı üzere Türkiye’nin en iyi üniversiteleri arasında yer alan İYTE gibi bir kurumun Kütüphanesinin de farklı olması ve gerek hizmet politikası gerekse aldığı kararlar ile kurumun başarısına katkıda bulunabilmesi beklenir. Bu bilinçle hareket eden İYTE Kütüphanesi, bir eğitim kurumunun prestijinin kütüphanesinin kalitesi, sahip olduğu kaynaklar ve sunduğu hizmetler tarafından belirlendiği felsefesini benimsemekte ve kullanıcı merkezli hizmet anlayışı ile her türlü bilgi ihtiyacında İYTE mensuplarının kütüphaneyi başlangıç noktası olarak görmelerini hedeflemektedir.

İYTE Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı; 1992 yılında Enstitü bünyesinde kurulmuş ve 6.100 metrekarelik alana sahip, 795 kişilik oturma kapasitesi olan en son teknoloji ile donatılmış yeni binasına Ekim

2007'de taşınmıştır. LIBER (Avrupa Kütüphaneler Birliği) tarafından 2008 yılında yapılan çalışma neticesinde, Avrupa'da son 4 yılda yapılan en iyi 29 kütüphane binası arasında İYTE kütüphanesi de yer almıştır ("Kütüphane", 2017a)

İYTE Kütüphanesi; Türkiye'de kütüphanecilik alanında birçok konuda ilkleri gerçekleştirerek öncü olan, yenilikçi bir kütüphanedir. İlk AB proje ortağı, ilk mobil kütüphane web sitesi, ilk facebook uygulaması, ilk mobil kütüphane katalog tarama uygulaması, ilk sosyal medya politikası, ilk zorunlu açık erişim politikası, akıllı araç çubuğu kullanılması, kütüphane kayıtlarının Google books ve dünya kataloğunda taranabilmesi, ilk RDA'ya geçen kütüphane olması gibi. Gerek fiziki şartları ve koleksiyonlarının güncelliği, gerekse kullandığı bilgi teknolojileri ve dünya standartlarında zengin bir veri tabanı ve elektronik kaynak koleksiyonuna sahip olmasının yanı sıra bu kaynaklara hızlı ve kolay erişim imkânları sunması bakımından Türkiye'nin en iyi akademik kütüphaneleri arasında yer almaktadır. Yüksek kalitede koleksiyonları, uluslararası standartlarda bütünlük otomasyon sistemi, mobil teknolojilere uyumlu alt yapısı ve konforlu fiziki mekânı olan İYTE Kütüphanesi, Türkiye'de en fazla veri tabanı aboneliği bulunan ilk 10 üniversite kütüphanesinden biri olarak araştırmacılara ve öğrencilere hizmet vermektedir. İYTE Kütüphanesi tarafından; bilimsel iletişim çalışmaları kapsamında, Enstitü ve araştırmacıların evrensel bilime katkısı ve uluslararası yayın sıralamasındaki yerlerinin belirlenmesi amacıyla bibliyometrik analizler yapılmaktadır.

İYTE Kütüphanesi, dünyada kütüphanecilik alanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek sürekli gelişme ve kendini yenileme anlayışı ile hareket etmektedir. Özellikle son yıllarda kütüphane hizmetlerinin yanı sıra araştırmacılar, araştırma yöneticileri ve proje koordinatörlerinin AB Açık Bilim ve Açık Erişim politikalarına uymalarına yardımcı olmak amacıyla tasarlanmış AB bilimsel teknik alt yapı projesi olan OpenAIRE projesinin Türkiye ortağı olması, düzenlediği çeşitli toplantı ve etkinlikler, başka kurumlarda düzenlenen konferanslarda farklı konularda sunduğu bildirimler, uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış makaleler, ulusal ve uluslararası üyelikleri ile hem ulusal hem de uluslararası ölçekte fark yaratmakta, liderlik etmekte ve mesleğe yön vermektedir.

OpenAIRE projesi ile bağlantılı olarak 2013 Haziran ayında çalışmalarına başlanılan İYTE Akademik Arşiv Sistemi "DSpace@IZTECH", İYTE bünyesinde üretilen kitap, makale, tez, bildiri, rapor gibi tüm akademik kaynakları uluslararası standartlarda dijital ortamda depolamakta ve etkisini artırmak için telif haklarına dikkat ederek açık erişim olarak sunmaktadır. Türkiye'nin ilk "Zorunlu Açık Erişim Politikası" özelliğine sahip olan İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Açık Erişim Politikası, 08.10.2013 tarihli İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Senatosu kararıyla onaylanmıştır. Şu anda İYTE adresli bilimsel çalışmaların yaklaşık %95'lik bölümü açık erişim olarak DSpace@IZTECH üzerinden tüm dünya ile paylaşılmaktadır. Ayrıca, İYTE araştırmacıları tarafından yapılan tüm yayınlar ve öğrenciler tarafından hazırlanan tezler, Kütüphane web sitesi üzerinden erişime sunulmaktadır. Açık erişim politikası ile İYTE bünyesinde üretilen akademik çalışmaların uzun dönemli derlenmesi ve korunması sağlanmakta ve en geniş çevrelerde erişime sunulmaktadır.

Sınav dönemlerinde yirmidört saat hizmet veren İYTE Kütüphanesi, konforlu bir çalışma ortamı sunarak daha fazla sayıda öğrenci ve personelin haftanın yedi günü kütüphaneden yararlanmasına olanak sağlamaktadır. ANKOS (Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu Derneği), TÜBİTAK-EKUAL (Elektronik Kaynaklar Ulusal Akademik Lisansı), LIBER (Avrupa Kütüphaneler Birliği), IATUL (Uluslararası Teknik Üniversite Kütüphaneleri Derneği), EuroCris (Güncel Araştırma Bilgi Sistemleri) ve COAR (Açık Erişim Arşivleri Konfederasyonu) gibi ulusal ve uluslararası üyelikleri bulunmaktadır ("Kütüphane", 2017b).

İYTE Kütüphanesi ve E-Kaynaklar

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin özellikle internet ve Web'in yaygın kullanımı bilginin üretilme, depolanma ve erişilme biçiminde önemli değişiklikler meydana getirdi (Kaur, Kaur, Walia ve Walia, 2016). Bu değişim kütüphanelerin koleksiyon geliştirme politikalarını etkileyerek, basılı materyallerden elektronik kaynaklara kaymaya neden oldu ve elektronik kaynaklar, kütüphanelerin koleksiyon oluşturma faaliyetlerinin giderek önemli bir bileşeni haline geldi. "Elektronik kaynaklar" kişisel bilgisayar, sunucular veya elde taşınabilen mobil cihazlar aracılığı ile bilgisayar erişimi gerektiren materyalleri ifade eder. İnternet üzerinden uzaktan ya da lokal olarak erişilebilirler. En sık karşılaşılan türlerinden bazıları şunlardır (Johnson ve diğerleri, 2012):

- E-Dergiler
- E-Kitaplar
- Tam metin (toplu) veritabanları
- İndeks ve özet veritabanları
- Referans veritabanları (biyografiler, sözlükler, dizinler, ansiklopediler vb.)

- Sayısal ve istatistiksel veritabanları
- E-görüntüler
- E-görsel/işitsel materyaller

E-koleksiyonlar, tüm kurumlar ve bireyler açısından anında, amaca uygun ve geniş kapsamlı bilgileri edinmek için çok yararlı bilgi kapılarıdır. E-kaynakların bazı önemli özellikleri aşağıda listelenmiştir (Chandra, 2002):

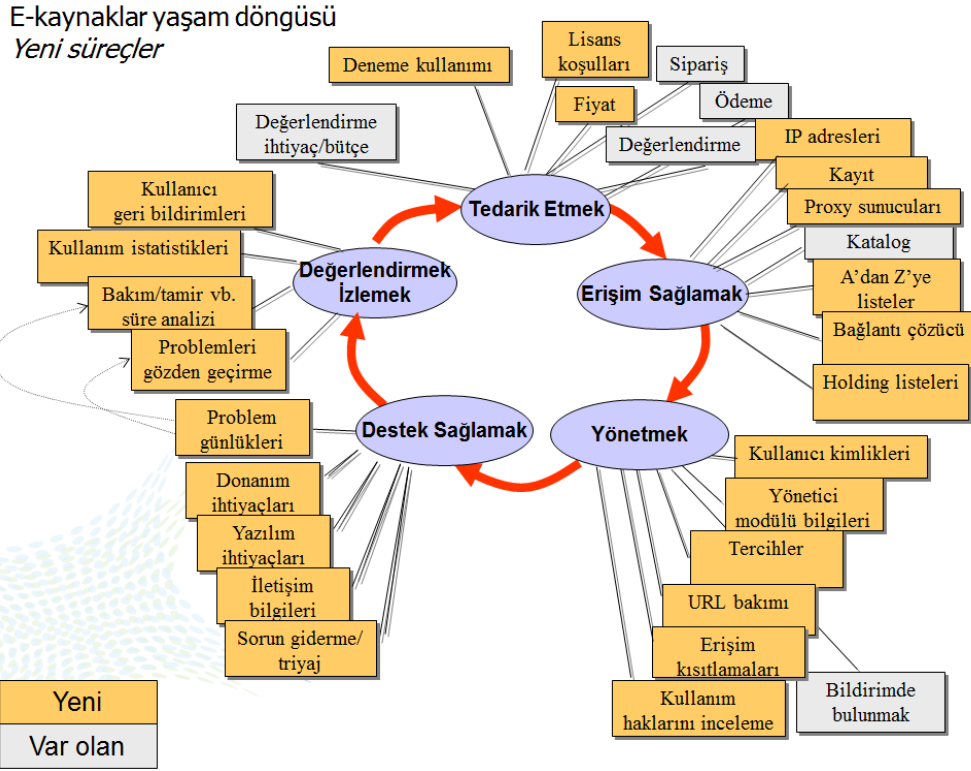
1. Küreselleşmiş erişime imkân sağlar.
2. Kullanıcılar aynı kaynakları, aynı zamanda, herhangi bir yerde kullanabilirler.
3. Kolayca kopyalanır, saklanır ve dağıtılır.
4. Kolay güncellenir, yönetilir ve entegre edilir.
5. Kâğıttan daha az hantaldır.
6. Hızlı teslim edilir.
7. Hizmetlere değer katar.
8. E-koleksiyonlar kullanıcılara zaman kazandırır.
9. Kullanıcılarda memnuniyet yaratır.
10. E-koleksiyonun alım ve satımı WWW (World Wide Web) üzerinden yapılır.
11. Uzaktaki kullanıcılar ile etkileşimi destekler.
12. Çevrimiçi kullanıcıların takibi mümkündür.
13. E-Koleksiyonlar Ar-Ge'yi etkin ve verimli şekilde artırır.

Waghmare ve Salunkhe'ye (2013) göre ise e-kaynakların basılı kaynaklara göre avantajları şunlardır:

- Çoklu Erişim – Birden çok eşzamanlı kullanıcı için 7x24 erişim imkânı sunar.
- Hız – Bilgiyi arama ve göz atmada elektronik cihazlar çok hızlıdır, çeşitli yayınlar arasında çapraz referans arama yapılabilir.
- İşlevsellik – Kullanıcılara yayınların içerik analizini yapmasına olanak sağlar.
- Tür – İçerik – Farklı bilgi kaynakları ve karma ortamları içerir.

Bunların dışında, uluslararası erişim, sınırsız kapasite, maliyetleri düşürmesi, raf sorunu olmaması, arama ve erişim yetenekleri diğer avantajlar arasında sayılabilir.

Bu avantajlara karşın; elektronik kaynaklar, basılı materyallerin seçimi ve satın alınmasında karşılaşılmayan bir takım güçlükleri de beraberinde getirmiş ve bu kaynakların seçim ve yönetimi konusunda yeni yollar geliştirmek zorunluluk haline gelmiştir. Şekil 1'de Oliver Pesh'in elektronik kaynaklar yaşam döngüsü bu zorunluluğu gözler önüne sermektedir.

Şekil 1. Elektronik kaynaklar yaşam döngüsü (Pesch, 2009).

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak İYTE Kütüphanesi de koleksiyon geliştirmede, zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın bilgiye erişimi mümkün kılan elektronik kaynaklara öncelik vermiş ve elektronik ortamda hizmet veren bir bilgi merkezi olma yolunda önemli mesafe katetmiştir. İYTE Kütüphanesi öncelikle E-kaynaklar ile ilgili genel sorumluluklarını belirleyerek, elektronik kaynaklar koleksiyon geliştirme politikası oluşturmuş ve seçim kriterlerini belirlemiştir.

İYTE Kütüphanesinin E-Kaynaklar İle İlgili Genel Sorumlulukları

- E-kaynak değerlendirme ve seçim kriterlerinin belirlenmesi.
- İYTE e-kaynak gereksinimlerinin tespiti.
- E-kaynak taleplerinin toplanması ve değerlendirilmesi.
- İYTE için uygun fiyat modellerinin geliştirilmesi ve tanımlanması.
- Yayıncılardan veya firmalardan gelen kaynak önerilerinin değerlendirilmesi ve görüşülmesi.
- Yayıncılara / firmalara gerekli bilgilerin sağlanması.
- Değerlendirilen e-kaynaklar için bilgi havuzunun oluşturulması.
- Talep edilen ve değerlendirmeye alınan kaynakların Kütüphane Komisyonu'na sunulması.
- E-kaynaklar ile ilgili gelişmelerin takip edilmesi.
- Eğitimler verilmesi.
- Dünyadaki benzer kurumların faaliyetlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi.
- Yayınevlerinin e-mail listeleri ve yurtdışı tartışma listelerinin takibi (Reference and User Services Association List rusa-l@lists.ala.org, Web4Lib Electronic Discussion Web4Lib@listserv.uc.edu, vb.).

İYTE E-Kaynak Koleksiyon Geliştirme Politikası

E-kaynakların seçim ve değerlendirilmesi basılı kaynaklara göre çok daha karmaşıktır. Bu nedenle kütüphanelerin e-kaynakların seçim ve satın alınmasında kendilerine rehberlik edecek e-kaynak koleksiyon geliştirme politikalarının olması önem taşımaktadır. Bu düşünce ile hareket eden İYTE Kütüphanesi, gerek Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS)'nda aldığı görevler neticesinde edindiği tecrübe ve deneyimlerle gerekse IFLA'nın E-Kaynak Koleksiyon Geliştirme konusunda Kütüphaneciler için hazırlamış olduğu kılavuzda yer alan aşağıdaki başlıkları baz alarak (Johnson ve diğerleri, 2012), İYTE Kütüphanesi e-kaynak koleksiyon geliştirme politikası oluşturmuş, seçim ve değerlendirme kriterlerini belirlemiştir.

- Teknik Uygunluk
- İşlevsellik ve Güvenilirlik
- Satıcı Desteği
- Sağlama
- Lisanslama

Politika ayrıca, basılı ve elektronik formatta mevcut içerik seçimi ile karşı karşıya kalındığında, formata karar vermede yardımcı olmak için de rehberlik etmektedir:

Güncellik / geçerlilik – basılı eşdeğerleri olan e-kaynaklar basılı materyallerin gerisinde kalmamalıdır.

Para değeri – e-kaynaklar basılı eşdeğerleri veya diğer analog formatların üzerinde yeterli katma değeri sağlamalıdır (artan işlevsellik, artan erişilebilirlik gibi).

Doğruluk ve bütünlük – e-kaynaklar basılı eşdeğerleri ile karşılaştırıldığında aynı veya artan içeriği yansıtmalıdır.

Duplikasyon – e-kaynakların eşdeğer analog formatlar ile duplikasyonu, elektronik yayın arşivlenmiyor ve saklanamıyor ise değerlendirilebilir; maliyeti düşük olmalı ve farklı formatlar erişim ve kolaylık açısından değişik kullanıcı ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilmelidir.

İYTE Kütüphanesi E-Kaynaklar İçin Seçim ve Değerlendirme Kriterleri

İYTE Kütüphanesinin misyonuna uygun olarak, Enstitü eğitim programları ve araştırmalarını destekleyecek elektronik kaynaklara öncelik verilmektedir. Basılı kaynak türlerinde olduğu gibi, e-kaynaklar için de içerik en önemli seçim kriteri olmaktadır. İçerik dışında, teknik gereksinimler, kullanım özellikleri, firma desteği, satın alma metodu, lisanslama özellikleri e-kaynak seçiminde dikkate alınan kriterlerdir. Bir e-kaynağın İYTE kütüphanesinin koleksiyonuna uygun olup olmadığını belirlemek için genel olarak aşağıdaki kriterlere dikkat edilmektedir (Gürdal ve Kafalı, 2013). Değerlendirme yapılırken bu kriterlerin tüm e-kaynaklar için geçerli olmayabileceği göz önünde bulundurulmaktadır.

➤ İçerik Özellikleri

- Enstitünün eğitim programları ve araştırma ihtiyaçlarını desteklemelidir.
- Koleksiyon geliştirme politikasına uygun olarak, mevcut koleksiyona niceliksel ve niteliksel olarak değer (derinlik veya genişlik) katmalıdır.
- Güvenilir, kaliteli ve benzersiz (saygın yayınevi, yazar veya dergi itibarı, bilimsel ve hakemli) olmalıdır.
- Doğru, geçerli ve sürekli güncellenen bilgiler içermelidir.
- Kendi bilim dalında önemli ve Enstitü için beklenen bir kullanım seviyesi olmalıdır.
- Diğer İYTE veritabanları ile (varsa) örtüşme oranı ve kütüphanenin basılı ve diğer kaynaklar ile bağlantısı incelenmelidir.
- Kaynak için uygunsa tam metin tercih edilir.
- Beklenen veya gösterilen talep önemlidir.
- Kaynak türü ve sayısal dağılımı göz önünde bulundurulur.
- Açık erişim dergi sayısı ve açık erişim yayın modeli incelenir.

➤ **Teknik Gereksinimler**

- Uzaktaki ana makinelere web üzerinden erişim tercih edilmektedir.
- IP üzerinden ve Ezproxy veya proxy ile kampüs dışı erişim tercih edilmektedir.
- Farklı platformlarla uyumlu olmalıdır. (PC, Mac, vb.)
- Yerel kurulum ve bakımın gerekli olduğu hallerde, kütüphane tarafından desteklenen mevcut yazılım ve donanımlarla uyumlu olması beklenmektedir.
- Kütüphane kullanıcıları için gizlilik ve mahremiyet olmalıdır.

➤ **İşlevsellik ve Güvenilirlik**

- Arayüz kullanıcı dostu olmalı, kolay dolaşılmalı ve sezgisel olmalıdır (eğitsel dokümanlar, tanıtım ekranları, bağlam duyarlı yardım, kişiselleştirme seçenekleri, arama geçmişinin kaydedilebilmesi vb.) tercihen hâlihazırda kullanılan diğer arayüzlerle tutarlı olmalıdır.
- Arama yazılımı, güçlü, esnek ve kullanıcı dostu olmalıdır. (anahtar kelime ve Boolean arama, tam metin arama, kısaltma, gelişmiş arama, eş anlamlılar, alaka düzeyine göre sıralama, arama geçmişi vs.)
- İçerik kolay bulunabilmesi için keşif araçlarında indekslenmelidir.
- Referans ve tam metin bağlantı linkleri ile diğer kaynaklarla entegrasyonu desteklemelidir.
- Sonuçların ve makalelerin dışa aktarılma seçeneklerini desteklemelidir (e-posta, yazdırma, kaydetme, indirme vb.)
- Endnote, RefWorks, Mendeley gibi bibliyografik yönetim sistemlerine aktarmaya izin vermelidir
- Sistem yedi gün yirmi dört saat kesintisiz kullanılabilir ve teknolojik açıdan güncel olmalıdır.
- Birden çok kullanıcının aramalarında en uygun yanıt sürelerini desteklemek için uygun kapasite ve ağ yapısına sahip olmalıdır.

➤ **Satıcı (Yayınevi / Firma) Desteği**

- Köklü geçmişi olan saygın ve güvenilir satıcılar tercih edilir.
- Satın alınmadan önce denemeye açılabilir veya demo gösterimi yapılabilir.
- Müşteri hizmetleri ve teknik destek zamanında, hatasız ve profesyonel olarak sağlanmalıdır.
- Talep edilmesi durumunda başlangıçta veya ilerleyen zamanda personel eğitimi verilmelidir.
- Kullanıcı eğitimi ve desteği sağlanmalıdır. Eğitim seminerleri, ürünün kullanımı ile ilgili yardımcı dokümanlar, çevrimiçi el kitapları vb.
- İçerik ve platform değişiklikleri ile hizmet kesinti süreleri konularında önceden bilgilendirme yapılmalıdır.
- Gerekirse özelleştirmeler yapılabilir ve kütüphanenin tercih ettiği formatta kalıcı URL'ler, bibliyografik kayıtlar ve diğer üst veriler sağlanabilir.
- İnternetin değişen ortamını yansıtacak şekilde platformlar güncellenmelidir.
- Referans listesi sağlanmalıdır.
- MARC kayıtları sağlanmalıdır.
- Kullanım istatistikleri/admin bilgileri sağlanmalıdır. COUNTER uyumlu tercih edilir.

➤ **Sağlama**

- ANKOS üyesi olarak, ANKOS'ta yer alan veritabanları için yapılan anlaşma şartları bağlayıcı niteliktedir.
- ANKOS dışındaki veritabanları için, satıcı tarafından Kütüphanenin seçim yapabileceği fiyat modelleri sunulmalıdır (Tam zamanlı kullanıcı sayısı-Full-time Equivalent [FTE]), eş zamanlı kullanıcı sayısı, abonelik, satın alma vs.).

- Maliyet öngörülen kullanıma uygun olmalıdır.
- Bir kaynağın hem basılı hem de elektronik versiyonlarının satın alınmasına gerek kalmamalıdır.
- Abonelik bedeli, abonelik iptal edilmiş olsa dahi satın alınan bilgileri kullanmak için kalıcı haklar içermelidir.
- Ödeme için gerekli belgeler istenen özelliklerde sağlanmalıdır (fatura, tek yetki belgesi).
- Ödeme zamanında satıcı esnek olmalı ve kütüphane firma ile birlikte ödeme zamanını belirleyebilmelidir.
- Otomatik yenileme olmamasına dikkat edilmelidir.

➤ Lisanslama

- Türk Ulusal Site Lisansı (TRNSL), ANKOS'un konsorsiyum üyesi olan Türk üniversite ve araştırma kütüphaneleri adına eğitim amaçlı elektronik malzeme toplu alımı görüşmelerini hangi koşullarla yapacağını belirlemektedir (ANKOS, 2017b). İYTE, ANKOS'ta yer alan veritabanları için ANKOS Lisans Anlaşmaları Grubu tarafından incelenip, kabul edilen tüm lisans anlaşmalarını geçerli kabul etmektedir.
- Kurumsal aboneliklerde de mümkün olduğunca TRNSL'e uyumlu olmasına dikkat edilir.
- Lisans sözleşmesinin sona ermesinden sonra, abone olunan içeriğe elektronik erişim sağlanması beklenir.
- Uzun dönemli korumanın garanti altına alınmış olmasına dikkat edilir. LOCKSS (Lots of Copies Keep Stuff Safe), Portico gibi dijital koruma servisleri veya açık kaynak kodlu bir arşivleme sistemi ile anlaşmasının olması aranır.

İYTE Kütüphanesi Mevcut E-Kaynaklar İçin Değerlendirme Kriterleri

Bir yanda teknolojinin hızla değişen doğası ve firmalar/yayınevleri tarafından sunulan yeni e-kaynaklar diğer tarafta kütüphane bütçelerinin beklenen oranlarda artmayıp aksine, yükselen döviz karşısında erimesi gözönüne alındığında kütüphanelerin mevcut e-kaynaklarını belirli dönemlerde gözden geçirmeleri kaçınılmazdır. İYTE Kütüphanesi olarak, aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurularak mevcut e-kaynakların değerlendirilmesi yapılmaktadır:

- Kullanım istatistikleri: İstatistiksel veriler kaynakların ne kadar efektif kullanıldığını tespit etmenin en etkili yoludur. Yenileme veya iptal kararlarında her bir veritabanı için makale başı birim maliyet ve yıllar itibarıyla istatistiksel değişimlerin gözlenmesi büyük önem taşımaktadır.
 - Makale başı birim maliyet: Aşağıdaki formüle göre hesaplanmakta ve makale birim maliyeti 10 \$'ın üzerinde olan e-kaynakların iptal edilebilirliği üzerinde durulmaktadır. Ancak bazı e-kaynaklar belirli programlar için seçildiğinden, kullanıcı sayısına bağlı olarak birim maliyeti 20 \$'a kadar kabul edilebilmektedir.

$$\text{Makale başı birim maliyet} = \text{E-kaynak fiyatı} / \text{Yıllık Toplam Kullanım}$$

- Yıllar itibarıyla istatistik değişimlerinin kontrolü: E-kaynakların yıllar itibarıyla istatistikleri karşılaştırılarak artan mı yoksa azalan mı bir eğilim sergilediği incelenmektedir.

İstatistikler değerlendirilirken İYTE Kütüphanesi olarak aynı zamanda aşağıdaki soruların değerlendirilmesi yapılır:

- Kütüphane olarak e-kaynağın tanıtımı yeterince yapılabildi mi?
- Kullanımı ile ilgili yardımcı dokümanlar sağlandı, yeterli eğitimler verildi mi?
- İstatistikler güvenilir mi? (COUNTER uyumlu mu vs.)

İstatistikler karar sürecinde çok önemli olmasına rağmen tek ölçüt olarak kabul edilmemekte, istatistikler yorumlanırken İYTE Kütüphanesinin koleksiyon geliştirme politika ve uygulamaları da göz önünde bulundurulmaktadır. Kullanım istatistiklerinin yanısıra mevcut e-kaynaklar için dikkate alınan diğer değerlendirme kriterleri şunlardır:

- Yıllık artış oranlarının kontrolü ve satın alma/abonelik fiyatlama modelindeki değişikliklerin değerlendirilmesi.

- Arşiv hakları, kullanım koşulları ve erişim metodları vb. konularda değişiklik olup olmadığı ile ilgili lisans anlaşmasının kontrolü.
- Platformda değişiklik söz konusuysa yeni platformun değerlendirilmesi.
- İçeriğin yeniden kontrol edilmesi ve benzerlik analizi yapılması.
- Kullanıcı geri bildirimlerinin değerlendirilmesi.

E-Kaynaklarla İlgili Karar Sürecinde Önemli Faktörler

Elektronik Kaynaklar birimi tarafından her yılın Ekim ayında, elektronik kaynaklar ile ilgili aşağıda belirtilen konularda bilgileri ve hesaplamaları içeren bir sunum dosyası hazırlanarak Kütüphane Komisyonuna sunulmakta ve bu bilgiler doğrultusunda Kütüphane Komisyonunun iptal ya da abonelik yönlü aldığı kararlar uygulanmaktadır. Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı doğal üye olmak üzere Kütüphane Komisyonu; kütüphaneden sorumlu Rektör Yardımcısı ve Enstitüdeki her bir birimden (Fen Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Diller Yüksekokulu), birimlerini temsilen birer kişi olmak üzere toplamda yedi üyeden oluşmaktadır.

İYTE Kütüphanesinin mevcut e-kaynaklarla ilgili karar süreçlerinin her yıl büyük bir titizlikle yürütülmesi sonucu, mevcut koleksiyon çekirdek koleksiyon niteliğini kazanmıştır.

Yeni Abonelik veya Abonelik Yenileme Yönündeki Kararlarda Önemli Faktörler

- Bütçe: Bir sonraki yılın bütçesinin belli olmasından sonra, öncelikle bütçenin mevcut e-kaynak aboneliklerini karşılayıp karşılamayacağına ilişkin hesaplamalar yapılmaktadır. Bu hesaplamalar yapılırken döviz kurlarında belli oranlarda artışlar öngörülmekte ve mevcut e-kaynakların eğer belli ise bir sonraki yılın fiyatları, eğer belli değilse mevcut fiyatlara belirli oranlarda artışlar yansıtılmaktadır. Basılı ve diğer formattaki kaynaklar için de ihtiyaç rakamları hesaplanmaktadır. Bütçenin mevcut abonelikleri karşılaması durumunda, kalan bütçeye göre yeni abonelik seçenekleri değerlendirilmeye alınmaktadır.
- Kullanım istatistikleri: Makale başı birim maliyet düşükse ve kullanım istatistikleri yıllar itibari ile istikrarlı veya yükselen bir grafik sergiliyorsa yenileme kararı alınmaktadır. Yeni abone olunacak kaynaklar için de deneme dönemindeki kullanım istatistiklerinin yüksek olup olmamasına göre değerlendirme yapılmaktadır.
- Kullanıcı talepleri: Kullanıcı talepleri yeni abonelik kararlarında etkilidir. Ancak bütçe kısıtlarından dolayı yeni aboneliklerde mevcut e-kaynakların sayı ve maliyet olarak bölümlere göre dağılımı ve bölüm akademisyenlerinin akademik çıktıları ve bu çıktıların etkisi dikkate alınmaktadır.

İptal Edilmesi Yönündeki Kararlarda Önemli Faktörler

- Bütçe: Bütçenin yaklaşık %95'inin elektronik kaynaklara harcanması nedeniyle, bütçenin düşmesi veya aynı kalmasına rağmen döviz artışları ve e-kaynaklardaki yıllık artışlardan dolayı mevcut aboneliklerin tamamına devam etmenin mümkün olmaması durumunda bazı e-kaynaklar için zorunlu olarak iptal kararları alınabilmektedir.
- Kullanım istatistikleri: Yıllar itibari ile sürekli bir düşüş söz konusu ise ve makale başı birim maliyet yüksekse iptal kararı alınabilmektedir.
- İçerik: Aynı veya benzer içerikte başka bir kaynağa abone olunması söz konusu olması durumunda iptal edilebilmektedir.
- Kullanıcı talepleri: Kaynağı talep eden araştırma grubunun ilgili araştırmalarını sonlandırmış olması veya talep eden kişilerin kurumdan ayrılmış olması durumunda ilgili kaynağın kullanım istatistikleri de düştüğünden iptal yönlü karar alınabilmektedir.

İYTE Kütüphanesi Açık Erişim Kaynakları Değerlendirme Kriterleri

Budapeşte Açık Erişim Bildirgesinde açık erişim, “bilimsel literatürün İnternet aracılığıyla finansal, yasal ve teknik bariyerler olmaksızın, erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir olması” şeklinde tanımlanmıştır (Chan ve diğerleri, 2002).

Açık erişim kaynak, mali ya da yasal bariyerler olmaksızın kullanıcıların erişimine sunulan kaynaklardır (bazı kaynaklar, sadece dergiler gibi belli bir içeriğin açılması şeklinde olabilir ya da kayıt isteyebilir) (Bulut, Kafalı, ve Türkfidanı, 2014).

- Yayın, ücretsiz olarak çevrimiçi erişime açık olmalıdır, abonelik talep edilmemelidir.
- Okuyucunun, AE materyalini, yasalara uygun şekilde her türlü kullanımına olanak sağlamalıdır (indirme, kopyalama, çıktı alma, tarama, link verme, yazılıma veri olarak aktarılma, vb.).
- Kurum/kişi ve yayıncı arasında lisanslamaya ilişkin herhangi bir bağ/ilişki olmamalıdır.
- Yayın ücretsiz deneme erişiminde, abonelik yoluyla sağlanan yayına ek olarak açılmış, bir açık erişim pilot projesinin parçası ya da sonradan dahil olabilecek (optin) bir başlık olmamalıdır.
- Yayın büyük bir dijitalleştirme projesinin parçası olmamalıdır (örn: Google books, Open Content Alliance, vb.).

Açık Erişim Kaynakları Nelerdir?

- Dergi Makaleleri / Dergiler
- Kitaplar
- Tezler
- Sunumlar/ Konferans Bildirileri
- Araştırma çıktıları
- Veri – Veri Setleri
- Öğretim Nesneleri

İYTE Açık Erişim E-Kaynak Değerlendirme Kriterleri

- Enstitünün araştırma ve eğitim alanlarını destekleyen bilimsel açık erişim kaynakları değerlendirmeye alınır: Konu ile ilgili bir otorite tarafından sağlanan/oluşturulan bilgiler veya saygın/güvenilir kaynaklar olmalıdır. Saygın yayınevlerinin açık erişim kaynakları koleksiyona eklenir.
- DOAJ (Directory of Open Access Journal) ve DOAB (Directory of Open Access Books) gibi indekslerde yer almalıdır.
- Siteye sık sık erişim sıkıntısı yaşanmamalıdır.
- Web sitesi tarayıcı/yazılım ile erişilebiliyor olmalı ve mevcut ağ ortamı ile uyumlu olmalıdır. Özel bir teknolojiye ihtiyaç duyulmamalıdır.
- İçerik güncel olmalı ve güncellenme tarihi belirtilmeli, yayın tarihleri yer almalıdır.
- Görsel çekiciliği olan bir tasarıma sahip olmalı ve kullanımı kolay, içerik kolay bulunur olmalıdır.

İYTE Kütüphanesi E-Kaynaklar İş Akışı

➤ *E-kaynakların değerlendirilmesi, yönetimi, takibi*

- E-kaynak taleplerinin toplanması, değerlendirilmesi,
- Yeni abone olunan ve denemeye açılan e-kaynakların kütüphane web sitesi veri tabanları sayfasına linklerinin ve bilgilerinin eklenmesi, takibinin yapılması,

- Açık erişim yayınlar konusunda bilgi sahibi olması ve koleksiyona eklenmesinin sağlanması,
- Denemeye açılan elektronik kaynakların takibinin yapılması ve deneme erişimi taleplerinde bulunulması,
- E-kaynakların erişimlerinin kontrol edilmesi,
- Aboneliği biten ve deneme erişimi sona eren elektronik kaynakların kütüphane web sitesinden kaldırılması,
- Belirli periyotlarda e-kaynakların kullanım istatistiklerinin alınması, kullanımın düşük olduğu aylarda ilgili birimler ile iletişime geçilmesi,
- EzProxy config bilgilerinin takibi ve güncellenmesi,
- E-kitap veri tabalarının MARC kayıtlarının otomasyon sistemine aktarılabilmesi için yeni aboneliklerde ve iptallerde kataloglama biriminin bilgilendirilmesi,
- Lisans anlaşmalarının kontrol ve takip edilmesi,
- E-kaynaklar için abonelik/satın alma ödeme evraklarının takip ve kontrol edilmesi,
- Ödeme sonrası ödeme bilgilerinin işlenmesi,
- E-kaynaklar ile ilgili rapor hazırlanarak Kütüphane Komisyonuna sunulması (fiyatları, kullanım istatistikleri, maliyet analizi, yeni talepler, bütçe vb.)

➤ **Duyuru Hizmetleri**

E-kaynaklar ile ilgili duyuruların Türkçe/İngilizce hazırlanarak;

- Kütüphane web sitesinde yayınlanması,
- İYTE listeleri üzerinden tüm ilgili kullanıcılara duyurulması,
- İYTE Kütüphanesi sosyal medya hesapları (facebook, twitter, instagram) üzerinden duyuru yapılmasının sağlanması,
- Kütüphane ödünç verme bankosunda bulunan LCD TV ekranından tanıtımlar, duyurular yapılması.

➤ **Kütüphane kaynaklarının etkin şekilde kullanılmasına yönelik faaliyetler**

- Firma eğitimleri / web seminerlerinin planlanması: Eğitimlere ilgiyi arttırmak için Kütüphane binası ve kampüs içinde farklı yerlere afişler asılmakta, ilgili bölüm başkanlıkları ile iletişime geçilerek eğitim ile ilgili bilgi verilerek, katılım konusunda destekleri beklenmekte ve katılanlar arasında çekiliş yapılarak firma tarafından hediye verilmesi sağlanmaktadır.
- E-kaynaklar ile ilgili bireysel veya grup olarak kullanıcı eğitimleri verilmesi,
- E-kaynaklar ile ilgili gelen sorulara cevap verilmesi ve sorunların çözümü (e-posta, telefon veya yüz yüze),
- Kampüs dışı erişim ile ilgili gelen soru ve sorunlarda kullanıcılara yardımcı olunması,
- Konu rehberleri hazırlanması,
- Kütüphane koleksiyonlarının, hizmetlerinin ve araştırma stratejilerinin kullanıcılara tanıtılması,
- Kütüphane ile ilgili E-Bülten hazırlanması,
- E-kaynaklarla ilgili firmalardan gelen afişlerin kütüphanede görünen yerlere asılması,
- E-kaynaklara ilişkin videolar, broşürler hazırlanması.

E-Kaynaklar ile İlgili İletişim Kanalları

- Yayıncılar / firmalar: Mevcut aboneliklerle ilgili talep ve sorunların çözümünde, fiyat görüşmeleri, yeni kaynaklar için deneme talepleri, eğitimler vb. e-kaynaklar ile ilgili tüm konularda yayıncılar veya firmalar ile sürekli iletişim halinde olunmaktadır.
- Kullanıcılar: İYTE akademik ve idari personeli ile öğrencilerini kapsamaktadır.

- ANKOS:

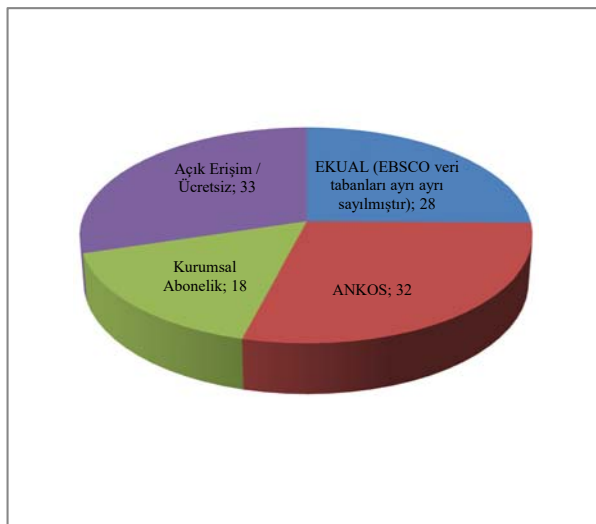
Üniversite ve araştırma kütüphanelerinin en uygun fiyatla, en fazla elektronik bilgi kaynağına erişimlerini sağlamak, ölçek ekonomisi çerçevesinde bu ürünlere yapılan yatırımı paylaşmak, Türkiye’deki akademisyen ve öğrencilerin küresel bilgi ağına en üst düzeyde erişimlerini gerçekleştirerek, eğitim ve araştırmaya kütüphanelerin desteğini arttırmak için ortak çalışmalar yürütmektir (ANKOS, 2017a).

İYTE Kütüphanesi olarak ANKOS’tan gelen duyurular takip edilmekte ve e-kaynaklar ile ilgili ANKOS Veritabanı Sorumluları ve ANKOS Yönetimi ile iletişim halinde olunmaktadır. ANKOS’ta İYTE Kütüphanesinden de 3 personel görev yapmaktadır.

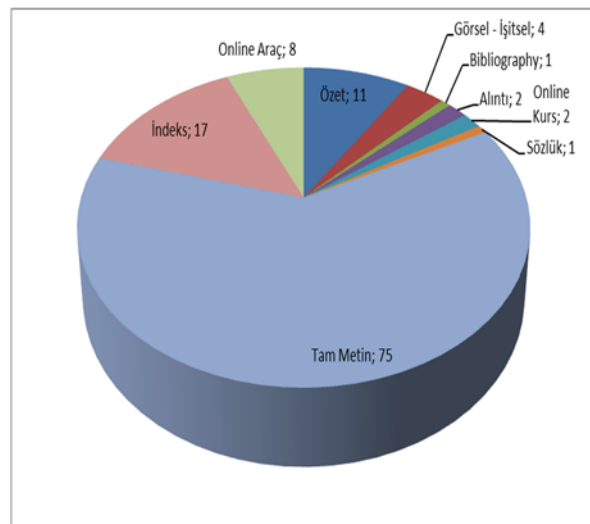
- TÜBİTAK - EKUAL (Elektronik Kaynaklar Ulusal Lisans Anlaşması): “Ülkemiz araştırma kurumlarının akademik içerikli elektronik bilgi kaynaklarına etkin ve yaygın erişimlerinin sağlanması, ulusal ve uluslararası bilimsel yayın üretiminin etkinleştirilmesi amacıyla dünyanın önde gelen yayınevleri ve veri tabanı üreticileri ile yapılan ulusal lisans anlaşmaları ve çalışmalarını kapsamaktadır” (Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi [ULAKBİM], 2017). İYTE Kütüphanesi olarak EKUAL kapsamındaki veritabanları ile ilgili sorunlar, talepler vb. konularda ilgili sorumlu ile iletişim kurulmaktadır.
- Diğer kurumların e-kaynak biriminde çalışanlar: Danışma, bilgi paylaşımında bulunma vb. konularda diğer kurumların e-kaynak birim çalışanları ile iletişimde bulunmaktadır.
- Tartışma listelerinin takip edilmesi: E-kaynaklar ile ilgili dünyadaki tartışma listeleri takip edilmektedir. (Reference and User Services Association List rusa-l@lists.ala.org, Web4Lib Electronic Discussion Web4Lib@listserv.uc.edu, vb.)

Rakamlarla İYTE E-Kaynakları

Şekil 2’de rakamsal olarak dağılımı görüleceği üzere; EKUAL aracılığıyla erişime sunulan, ANKOS aracılığıyla ve kurumsal olarak abone olunan veya satın alınan, ücretsiz olup veri tabanları web sitesine eklenmiş olan 2017 yılı rakamları ile toplam 111 veritabanına İYTE Kütüphanesi tarafından erişim sağlanmaktadır. Şekil 3’te ise e-kaynakların türlerine göre dağılımı verilmiştir.

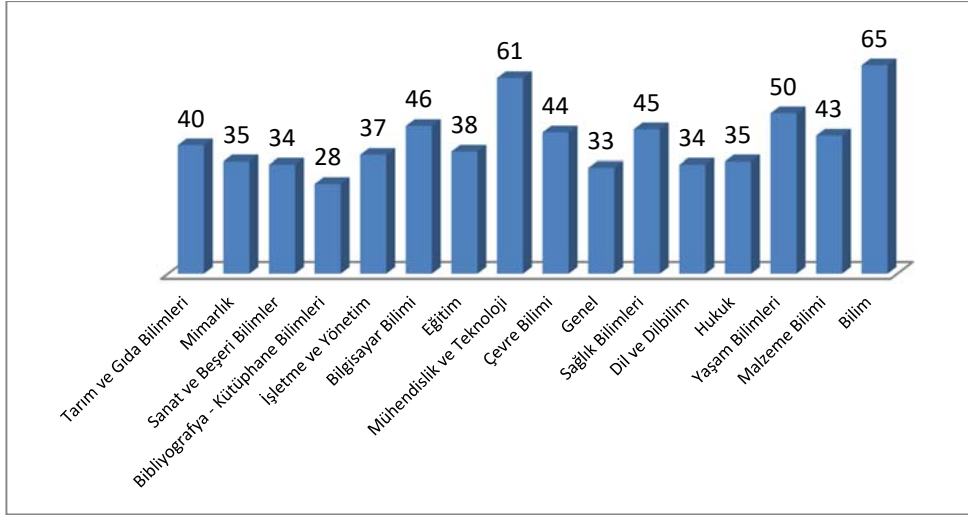

Şekil 2. İYTE e-kaynakları - Toplam: 111

Şekil 3. Türlerine göre İYTE e-kaynakları

Gerek veri tabanları aracılığı ile erişilebilen gerekse kurumsal olarak abone olunan elektronik dergi sayısı 34.492, elektronik kitap sayısı ise 411.748’dir. E-kaynakların konulara göre dağılımı Şekil 4’te verilmiştir.

Şekil 4. Konularına göre İYTE e-kaynakları

İYTE E-Kaynaklarına Hızlı ve Kolay Erişim İmkânları

E-kaynakların koleksiyona dahil edilmesi yetmemekte, aynı zamanda kullanıcılara abone olunan kaynaklara kolay erişebilme ve kullanabilme yolları sunulmalıdır. İYTE Kütüphanesi bu alanda Türkiye ve dünyadaki bilimsel gelişmeleri ve teknolojik yenilikleri takip etmekte ve uygulamaktadır. Bu yönde yapılan çalışmalara ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır ("Kütüphane", 2017b):

- **LibGuides:** İYTE Veritabanları LibGuides platformundan, görsel olarak zengin bir ara yüzden hizmete sunulmaktadır. Veritabanlarına; konusu, türü, sağlayıcı/yayıncı bilgilerine göre ve alfabetik olarak kolayca erişilebilmektedir.
- **IYTEXplore (EDS):** Tek bir tarama kutusu ile İYTE Kütüphanesinin sahip olduğu dijital ya da basılı koleksiyonu, abone olunan veri tabanları ve dergi makaleleri aynı anda taramakta ve sonuçları analiz ederek çok hızlı bir biçimde çeşitli seçeneklerle sunmaktadır. Sonuçlar ilgililik sırasına göre sunulmakta böylece en ilgili sonuç listenin en üst kısmında görüntülenmektedir.
- **Libx:** Virginia Teknik Üniversitesi Kütüphane ve Bilgisayar Merkezi işbirliği projesi sonucunda oluşturulmaya başlanmış, ücretsiz bir aplikasyon olan LibX'in İYTE Kütüphanesi için olan versiyonu kullanıma sunulmuştur. LibX sayesinde;
 - Tarayıcıda hangi sayfa açık olursa olsun, kütüphane web sitesine gelmeden; İYTE kataloğu, dergiler, IYTEXplore'da taranabilmektedir.
 - Herhangi bir sayfada iken, seçilen kelime veya kelime grubu Kütüphane kataloğu ve/veya IYTEXplore'da taratılabilmektedir.
 - Uzaktan erişim için kısa yol erişim imkânı sunmaktadır.
 - Popüler web sitelerini kütüphane web sitesine bağlar. (Örneğin, amazonda bir kitap arandığında eğer o kitap kütüphanede mevcut ise, kütüphane katologunda ilgili kayda yönlendirir.)
- **Link Source:** Link bağlayıcı olan Link Source sayesinde; veri tabanlarından ve Google Scholar'dan yapılan taramalar neticesinde gelen sonuçlardaki makalelere erişilmeye çalışıldığında, kaynağa abonelik olması şartına bağlı olarak, tam metinlerine tek tıkla ulaşılabilir. Böylece tüm elektronik kaynaklar arasında bir bağlantı kurulmaktadır.
- **Browzine:** Dergilerin kolayca keşfedilebilmesi amacıyla, 2015 yılından itibaren Browzine kullanılmaya başlanmıştır. Bilgisayardan, tablet ya da akıllı telefonlardan kütüphanenin abone olduğu tam metin dergiler kolayca keşfedilebilmekte, okunabilmekte ve alanında önemli dergiler takip edilebilmektedir.
 - Binlerce bilimsel dergi tablet cihazlar için optimize edilmiş bir şekilde kolayca okunabilir.
 - Favori dergiler için kişisel kitaplık oluşturulabilir.
 - Derginin yeni edisyonu yayınlandığında uyarı gelmesi sağlanabilir.

- Kolayca EndNote, Zotero, Mendeley vb. servislere kaydedilebilir.
 - Elektronik posta gönderilebilir.
 - Tablet ya da akıllı telefonlara indirebilir ve çevrimdışı okunabilir.
 - iAnnotate ve DropBox dahil olmak üzere diğer pek çok uygulamada açılabilir.
 - Atıflar ve yorumlar Twitter veya Facebook üzerinden paylaşılabilir.
 - **Kampüs Dışı Erişim:** İYTE mensubu kütüphane kullanıcıları proxy ayarlarını yaparak veya EzProxy aracılığı ile kampüs dışından da kütüphane kaynaklarına erişebilmektedirler.
 - **İYTE Digital Library (OverDrive):** Elektronik kitap, sesli kitap, müzik ve video sağlama hizmeti sunan bu servis aracılığıyla, İYTE Kütüphanesi kullanıcıları kendi cep telefonlarına ya da cep bilgisayarlarına kaynakları yükleyip yedi gün yirmidört saat kullanabilmektedirler. Sesli kitapları MP3 çalarlarına yükleyerek seyahat ederken ya da spor yaparken dinleyebilmektedirler.
 - **Konu Rehberleri:** Enstitüde bulunan her bir bölüm için ayrı olarak hazırlanmış rehberler aracılığıyla, bölümlerle ilgili tüm kütüphane kaynaklarına tek yerden erişim sağlanmaktadır. Aynı zamanda yeni hizmet ve abone olunan kaynaklar, açık erişim, akademik yazım ve referans gösterme, araştırma görünürlüğünü artırma vb. konularda çeşitli rehberler hazırlanmaktadır.
 - **E-Bülten:** Kütüphane ve kütüphane kaynaklarının tanıtımına yönelik olarak, her eğitim-öğretim döneminin başında olmak üzere, yılda iki kez e-bülten hazırlanmakta, yeni abonelikler, kütüphaneden haberler, öneriler, en fazla kullanılan kaynaklar gibi İYTE kütüphanesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.
 - **Sosyal Medya:** Kullanıcıların olduğu her yerde olmaya özen gösteren İYTE Kütüphanesi, ihtiyaç duyulduğu her an en iyi hizmeti sunabilmek için facebook, twitter ve foursquare gibi sosyal medya araçlarını aktif olarak kullanmakta, kütüphane çalışanlarına ve sunulan hizmetlere ulaşımı ve yararlanmaları kolaylaştırmaktadır. İYTE Kütüphanesi 2014 yılında “İYTE Kütüphanesi Sosyal Medya Politikası” oluşturmuş ve sosyal medya politikasını oluşturan ilk üniversite kütüphanesi olmuştur.
- İYTE kullanıcıları, İYTE Kütüphanesi'nde bulunan tüm kaynakların, kütüphane web sitesi üzerinden olduğu gibi, Facebook erişimi sırasında da taranmasını sağlayan bir ara yüz sayesinde; kütüphaneye gelmeden, Facebook üzerinden kütüphane hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Örneğin; kitap taraması yapabilmekte, okumak istedikleri kitap eğer başka bir kullanıcının üzerinde ise ayırtma işlemi yapabilmekte, ödünç aldığı kitapları görebilmekte ve süresini uzatabilmektedirler.
- **Sizin İçin Seçtiklerimiz:** Koleksiyona yeni eklenen yayınların duyurusunu yapmak ve kullanıcıların bazı yayınlara ilgisini artırmak amacıyla sizin için seçtiklerimiz sayfası aylık olarak düzenlenmektedir.

Sonuç

Geleneksel anlamda akademik kütüphanelerin görevi bilimsel çalışmalar için malzeme edinmek, depolamak ve ödünç vermektir. Ancak 2000'li yılların başlarından itibaren akademik kütüphaneler sahiplikten bilgiye erişime geçiş yapmaya başlamıştır. Değişime ayak uydurmanın seçim değil bir zorunluluk halini aldığı günümüzde, yeniliklere, gelişmekte olan teknolojilere ayak uydurmakta başarısız olan kütüphaneler, kütüphane kullanıcılarının temel bilgi ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalacaktır (Kebede, 2000). Bu düşünceden hareketle, tüm dünya ve Türkiye'de kütüphanecilik alanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yakından takip eden İYTE Kütüphanesi, değişen koşullara paralel olarak kaynak tercihini e-kaynaklar yönünde yapmaktadır. İYTE Kütüphane bütçesinin %95'ine yakınının elektronik kaynaklar için ayrılıyor olması, elektronik kaynakların seçim ve yönetimi konusunu son derece önemli hale getirmektedir. İYTE Kütüphanesi, e-kaynak koleksiyon geliştirme politikası oluşturmak, seçim ve değerlendirme kriterlerini belirlemek suretiyle sınırlı olan maddi kaynaklarını en efektif şekilde kullanma yolunda önemli adımlar atmıştır. İYTE Kütüphanesi, sadece e-kaynak koleksiyonunun geliştirilmesinin yeterli olmayacağı kütüphane kullanıcılarının elektronik kaynaklara kolayca erişebilmesi ve kullanabilmesi için de uygun yollar sunulması gerektiği bilinci ile hareket etmektedir. Artık kütüphaneler yaptıkları yatırımın geri dönüşünü hesaplamak (Return on Investment [ROI]) ve bütçelerini buna göre harcamak zorundadırlar.

Teşekkür

Kütüphanenin tüm proje ve çalışmalarına destek sağlayan İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Rektörlüğüne teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu Derneği. (2017a). *ANKOS'un amacı*. <http://www.ankos.gen.tr/web/> adresinden erişildi.
- Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu Derneği. (2017b). *Türk ulusal site lisansı: Lisans ilkeleri*. <http://www.ankos.gen.tr/web/index.php/lisans-anlasmalar/trnls-ilkeler> adresinden erişildi.
- Bulut, B., Kafalı, G., ve Türkfıdanı, A. (2014). Açık erişim bilgi kaynaklarının seçimi ve sunumu [Powerpoint slayt] <https://www.slideshare.net/BurcuBulut/2014-3-ulusal-ac-altay-ak-eriim-bilgi-kaynaklarn-seimi-ve-sunumu> adresinden erişildi.
- Chan, L., Cuplinskas, D., Eisen, M., Friend, F., Genova, Y., Guédon, J.-C., . . . Velterop, J. (2002, 14 Şubat). *Read the Budapest open access initiative*. <http://www.citeulike.org/group/15400/article/11855295> adresinden erişildi.
- Chandra, H. (2002). *E-Resources management with specific reference to E-reference sources: Initiatives and issues en Paperlandia*. <http://eprints.rclis.org/6695/1/resources.pdf> adresinden erişildi.
- Gürdal, G. ve Kafalı, G. (2013). How to manage e-resources [Powerpoint slayt]. <http://openaccess.iyte.edu.tr/handle/11147/6252> adresinden erişildi.
- Johnson, S., Evensen, O. G., Gelfand, J., Lammers, G., Sipe, L. ve Zilper, N. (2012). *Key issues for e-resource collection development: a guide for libraries*. <https://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/electronic-resource-guide-en.pdf> adresinden erişildi.
- Karadağ, E. ve Yücel, C. (2017). *Türkiye üniversite memnuniyet araştırması [TÜMA-2017]* https://docs.wixstatic.com/ugd/779fe1_df4bc17412614459a0bc18222ca7e433.pdf adresinden erişildi.
- Kaur, M., Kaur, M., Walia, P. K. ve Walia, P. K. (2016). Collection development of electronic resources in management libraries of India. *Collection Building*, 35(3), 73-83. doi:<https://doi.org/10.1108/CB-04-2016-0007>
- Kebede, G. (2000). Collection development and management in the twenty-first century with special reference to academic libraries: an overview. *Library Management*, 21(7), 365-372. doi:10.1108/01435120010372551
- Kütüphane. (2017a). *Genel bilgi*. <http://library.iyte.edu.tr/tr/hakkimizda/genel-bilgi> adresinden erişildi.
- Kütüphane. (2017b). *İYTE KDDB 2017 yılı birim faaliyet raporu*. <http://library.iyte.edu.tr/files/files/2017%20BirimFaliyetRaporu.pdf> adresinden erişildi.
- Misyon ve vizyon. (2017). *İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü*. <http://www.iyte.edu.tr/AltSayfa.aspx?m=46> adresinden erişildi.
- Pesch, O. (2009). ERMs and the e-resource life-cycle [Powerpoint slayt]. <http://tinyurl.com/ERLifeCycle> adresinden erişildi.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü. (2016). *Teknoloji geliştirme bölgeleri performans endeksi 2015*. <https://teknopark.sanayi.gov.tr/Upload/SingleFile/Dosya-957-47.pdf> adresinden erişildi.
- SciVal. (2017). *Overall research performance of Izmir Institute of Technology*. <http://scival.com/> adresinden erişildi.
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. (2017). *Girişimci ve yenilikçi üniversite endeksi*. <https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-girisimci-ve-yenilikci-universite-endeksi> adresinden erişildi.
- Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi. (2017). *Elektronik kaynaklar ulusal akademik lisansı*. <http://cabim.ulakbim.gov.tr/ekual/> adresinden erişildi.
- Waghmare, B. ve Salunkhe, S. (2013). Usage of e-resource in academic institution. *International Journal of Innovative Research and Development*, 2(12), (Special Issue), 262-264.

Değişen Organizasyon Kültürü ve 21. Yüzyılın Bilgi Profesyonelleri

Didar Bayır¹

Öz

Konuyla ilgili literatürün araştırılmasına ve okunmasına dayalı olarak hazırlanan bu çalışmanın amacı; bir yandan değişen organizasyon kültürü ve yapısındaki değişimi incelerken, diğer yandan da 21. yüzyılın bilgi profesyonellerinin bu değişimden nasıl etkilendiklerini ve bu değişimin üstlendikleri rollere nasıl yansıdığını kısaca ortaya koymaktır.

1980'lerden sonra hızla hayatımıza giren bilgi ve iletişim teknolojileri toplumsal yapıyı derinden etkilemiş, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere yol açmıştır. Kütüphanelerin de bu değişim sonucu ortaya çıkan yeni zorluklara ve fırsatlara karşı gerekli düzenlemeleri yapmaları ve değişiklikleri uygulamaya koymaları kaçınılmazdır. Özellikle son yirmi yılda kütüphanelerin sahip olduğu içerik ve buna bağlı olarak verdiği hizmetler ile kullanıcı profili çok fazla değişime uğramıştır. Bu değişim ister istemez organizasyon kültürüne yansımakta ve bu kültürü yeniden düzenlemek ve yönetmek durumunda olan kütüphane liderlerinin ve profesyonellerinin üstlendikleri rolleri de yeniden şekillendirmektedir.

Öncelikle organizasyon kültürü ve yapısı nedir, bunlar birbirini nasıl etkilemektedir gibi konuların açıklığa kavuşturulması gerekir. Günümüzde artık hiyerarşik yapılanmaların yerini liderliğin paylaşıldığı takım düzeyli yapılanmaların aldığını görüyoruz. Liderliğin paylaşıldığı organizasyon yapılarında liderin rolü gittikçe daha çok önem kazanmakta ve çeşitli liderlik modelleri tartışılmaktadır.

Kütüphane işlemlerinin takımlar halinde organize edilmiş bilgi profesyonelleri tarafından yürütülmesi ve yönetilmesi günümüzde daha çok akademik kütüphanelerde görülmektedir. Takım halinde çalışması gereken bilgi profesyonellerinin değişen ve gelişen organizasyon yapılarına ve kültürlerine ayak uydurabilmeleri için sahip olması gereken nitelikler ve beceriler vardır. Bu çalışmada bu nitelik ve beceriler de ayrıca vurgulanacaktır.

Anahtar sözcükler: *Organizasyon kültürü, liderlik, bilgi profesyonelleri, kütüphane yönetimi, insan kaynağı yönetimi.*

Giriş

“Artık dünya çapında üniversite kütüphanesinin, bir koleksiyon deposu durumundan çıkıp keşif ve yaratıcılık için bir katalizör pozisyonuna geçişi gerçekleşmektedir. Kütüphaneler, dünyanın en büyük zorluklarıyla mücadele etmek üzere insanların, bilginin ve araştırmanın kesiştiği yer olarak her zamankinden daha fazla önem taşımaktadırlar.”

Brad Lukanic, CannonDesign Küresel Eğitim Uygulaması İcra Direktörü

1980'lerden sonra hızla hayatımıza giren bilgi ve iletişim teknolojileri toplumsal yapıyı derinden etkilemiş, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere yol açmıştır. Bilgi özellikle ekonomik gelişmenin ve küreselleşmenin temelini oturmuş ve en önemli stratejik kaynak haline gelmiştir. Bunun sonucunda değişen ve gelişen organizasyon yapıları ve yönetim anlayışlarıyla kurumlar bilgiyi doğru kullanan ve yorumlayan yenilikçi liderlerle rekabet ortamında ayakta kalabilmeyi başarmışlardır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, didar.bayir@medeniyet.edu.tr

Değişen organizasyon kültürüne iyi bir örnek olarak McDonalds'ın yenilikçi yaklaşımı verilebilir. 1954'de California'da Amerikalıları hızlı yemek kültürüyle tanıştıran McDonalds bugün dünyanın yaklaşık 100 ülkesinde 32.000'den fazla restorana sahiptir ve günde 60 milyondan fazla insana hizmet vermektedir. Bu çok kolay bir iş değildir. Ancak McDonalds'ın sahip olduğu güçlü değerler ve etkili yönetim şekli onu bugünkü konumuna taşımıştır (UKEssays, 2015).

2004 yılında McDonalds'ın CEO'luk koltuğuna oturan ve 2009'da Chief Executive dergisi tarafından *Yılın İdari Müdürü* seçilen Jim Skinner karizmatik ve *dönüştüren* bir lider olarak tanımlanmaktadır. Yeni vizyonu ile McDonalds'ı canlandırmış, sahip olduğu yaratıcı ve yenilikçi nitelikleriyle önceliği müşterilerine ve çalışanlarına vermiştir. Skinner'ın dizginleri eline alıp başarıyla ileri yürüyebilmesinin bir nedeni, McDonalds'ın beklenmeyen gelişmelerle başarıyla başa çıkabilecek güçte, net bir organizasyon kültürüne sahip olmasıydı. McDonalds organizasyonunu ya da operasyonlarını tanıtırken *kültür* sözcüğünü kullanmamasına rağmen *hızlı, temiz ve ucuz* olma ilkelerine dayanan bir kültüre sahipti. Bu durumu gıda tarihçisi Burce Kraig, "Amerikan yiyecek dünyasının amentüsü" olarak tanımladığı *kazanma planı* (plan to win) stratejisini oluşturan *kalite, hizmet, temizlik ve değer* ilkelerinin varlığı ve kaynakların bunları gerçekleştirmek üzere seferber edilmesi olarak açıklamaktadır (Stanford, 2014).

İş dünyasında gerçekleşen gelişme ve değişimlere paralel olarak akademik dünyada da bilgi kurumlarının yenilikçi liderlere olan ihtiyaçlarına, organizasyon kültürü ve yapılarında meydana gelen değişimlere dikkati çeken çalışmalar ve araştırmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalardan en dikkat çekici olanı; 2012'de Cold Spring Harbor Laboratory, Sloan Vakfı ve Rockefeller Üniversitesi'nin desteği ile Amerika, Kanada, İngiltere, Fransa ve Almanya'dan 35 davetli kütüphaneci, bilim insanı, araştırmacı ve diğer paydaşların bir araya gelmesiyle Long Island'da gerçekleştirilen "Araştırma Kütüphanelerinin Geleceği" başlıklı sempozyumdur. Sempozyum sonrasında yayınlanan rapor kısaca aşağıdaki konuları ele almaktadır (Feltès, Gibson, Miller, Norton ve Pollock, 2012).

Teknolojinin sürekli gelişmesi araştırmayı daha iş birliği hale getirmektedir. Son zamanlarda açık veri / açık araştırmaya doğru olan ilerleyiş, bilim insanlarının araştırma kavramlarını geliştirme ve yürütme yöntemlerini yeniden şekillendirmektedir. Durum böyle olunca bir yandan gittikçe azalan kaynaklarla (en başta bütçe olmak üzere) başa çıkmak durumunda olan kütüphanecilerden, aynı zamanda giderek artan miktardaki veriyi ve yayınlanan içeriği, açık erişimin farklı yönlerini, akademik çalışmaların (verilerin) yeni biçimlerini yönetmeleri ve büyük veri setlerini organize etmeleri beklenmektedir.

21. yüzyıl kütüphanesi liderleri, kurumlarını dönüştürme (transforming) konusunda daha cesur, girişimci ve bilgili olacaklardır. Kütüphaneler bütçelerini arttırmak için hibe fonlarından yararlanacaklardır. Kütüphane liderleri ve çalışanları kütüphanelerden dışarı çıkarak bilgi, beceri ve hizmetlerini araştırmacıların iş akışlarına (*Science Informationist Model* - Bilim Bilgi Ekibi Modeli) göre düzenleyebilme konusunda uzmanlık (örneğin bilim hakkında derinlemesine bilgiye sahip olma) kazanacaklardır. Kütüphaneciler araştırmacılar ile birlikte çözüm ortağı olacaklardır.

Yayınlanan raporda ayrıca kütüphanelerin kendi kullanıcıları ve kurumlarına karşı varlıklarını koruyabilmeleri için başa çıkmak zorunda oldukları on anahtar konu saptanmıştır. Bunlar önem derecelerine göre şu şekilde sıralanmaktadır (Feltès ve diğerleri, 2012): Sürdürülebilir bir gelecek için farklı türde vizyon belirleme (odaklanılacak konular: bütçeleme/mali yönetim; iletişim; mimari, tasarım ve mekân; koleksiyon ve teknoloji), kütüphanecilerin mevcut beceri/yetenek durumları, *değerli* kütüphane hizmetlerinin yeniden tanımlanması, veri yönetimi, kullanıcılara karşı ortaklık yaklaşımı uygulama ve kütüphaneden dışarı çıkarak onlarla güçlü ilişkiler geliştirme, araştırma ve eğitim (bilgi okuryazarlığının ötesinde), bilimsel mirasın korunması, yayıncılık hizmetlerinde kütüphanenin rolü, diğer bilgi kurumlarıyla radikal iş birliği, açık erişimi destekleme.

Bu sonuçlar; kütüphanelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için liderleri ve çalışanları ile birlikte organizasyon kültürlerini, yapılarını ve verdikleri hizmetleri yeniden şekillendirmek ve değiştirmek durumunda olduklarını kaçınılmaz bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca bilgi profesyonellerinin değişen rolleri ve sahip olması gereken beceriler ile yönetsel konuların ön sıralarda yer alması konunun önemini daha da arttırmaktadır.

Kültür, Organizasyon Kültürü ve Organizasyon İklimi

Pek çok disiplinin konusu olan organizasyon kültürü ile ilgili sayısız araştırma ve kaynak vardır. Kütüphane yönetimi ve liderliği ile ilgili yayınlarda da organizasyon kültürü kütüphaneler açısından kritik bir faktör olarak ele alınmıştır. Organizasyon değişikliği ve gelişimi için ilk adım olarak değerlendirilen ve kurumsal başarının en önemli unsuru olarak kabul edilen organizasyon kültürünün tanımına geçmeden önce kültür kavramını tanımlamak faydalı olacaktır.

Kültür açıklaması zor, soyut, karmaşık ve sorunlu bir kavramdır. Örneğin, 1952'de Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn (Karcıoğlu, 2001, s. 267'de aktarıldığı gibi), “Kültür: Kavramlar ve Tanımlar için Eleştirel Bir Gözden Geçirme” başlıklı eserlerinde kültüre ilişkin 164 tanımın listesini derlemişlerdir. “Kültür kavramı, felsefe, tarih, biyoloji, güzel sanatlar, antropoloji, sosyoloji vb. bilim dallarında ve günlük dilde, değişik biçimlerde kullanılmakta ve bu muamma kavrama her bilim adamı, yazar, araştırmacı ve hatta bireyler farklı anlamlar yüklemekte, değişik tarzlarda tanımlayabilmektedirler”.

Kültür sözcüğü antropologlar tarafından ilk defa 19. yüzyılın sonlarında geliştirildi. İlk ve kolay anlaşılır tanımlamalardan biri İngiliz antropolog ve kültürel antropolojinin kurucusu Sir Edward Burnett Tylor'a aittir. Tylor, 1871 tarihli “Primitive Culture” başlıklı kitabında kültürü; “kişinin toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve diğer alışkanlık ve yeteneklerin karmaşık bütünü” olarak tanımlar (Street, 2017).

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü'nde kültür kelimesinin karşılığı olarak “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” şeklinde verilmektedir.

Tanınmış psikolog Çiğdem Kağıtçıbaşı (1996) ise kültürü şu şekilde tanımlamaktadır:

“...birey olarak insanın geliştirdiği tüm bilgi, inanç, sanat, ahlak, âdet, yetenek ve alışkanlıklarla toplumsal kuramları kapsar” (s. 262).

Kültür kavramını tanımlamak ne kadar zor ise organizasyon kültürü kavramını ve çoğu zaman bu kavramla eş anlamlı olarak kullanılan ve kavram kargaşasına neden olan organizasyon iklimi kavramını da tanımlamak o kadar zordur. Organizasyon kültürü kavramını yönetim ile ilgili yayınlarda ilk kez Blake ve Mouton (1964), akademik yayınlarda ise ilk kez Pettigrew (1979) kullanmışlardır (Martin, 2011). 1980'lerde yayınlanan iki kitap ise eleştirmenlerin ve özellikle iş dünyasının ilgisini bu konuya çekmeyi başarmıştır. Bunlardan birincisi Tom Peters ve Robert Waterman'ın “Mükemmeli Arayış” (In Search of Excellence), diğeri de Terrence Deal ve Allen Kennedy'nin “Şirket Kültürleri” (Corporate Cultures) adlı kitaplarıdır. Her iki kitap da eleştirmenlerce pekiyi karşılanmamış olsa da iş dünyasının tepkisi oldukça olumlu olmuş ve bu iki kitabı organizasyon kültürüne dair diğer kitaplar, makaleler, konferanslar izlemiştir (Stanford, 2014).

Organizasyon kültürünün babası olarak tanınan Edgar Schein bu kavramı, “bir organizasyonun temelini oluşturan oldukça derine gömülü, bilinçsiz temel varsayımlar” olarak ifade eder (Bradigan ve Hartel, 2013, s. 8'de aktarıldığı gibi). Ünlü yönetim danışmanı Peter Drucker'ın (Bradigan ve Hartel, 2013, s. 9'da aktarıldığı gibi) “kültür kahvaltı için stratejileri yer” sözü ise pek çok kez alıntılanmıştır. Başka bir deyişle, işyeri stratejileri ne kadar iyi olursa olsun, kültür bu tür stratejilere karşı koyabilir. Martin (2013) organizasyon kültürünü en yalın haliyle şu şekilde tanımlamış ve bir kurumun organizasyon kültürünü anlayabilmek için o kurumun paylaşılan değerlerini ve normlarını anlamının gerekli olduğunu yazmıştır:

“Organizasyon kültürü, bir kurumda öğrenilen ve çalışan davranışını yönlendiren paylaşılan değerler, normlar ve inançlar olarak açıklanabilir” (s.39).

Kurumlara kimlik kazandıran, müşterek bağlılık sağlayan, sosyal sistem istikrarı oluşturan ve insanların kurumlarını anlamalarına izin veren organizasyon kültürüdür. Çok derin kökleri olan ve bu nedenle de değiştirilmesi zor olsa da organizasyon kültürünün gücünü arttırmak ve olumlu gelişmeleri şekillendirmeye yardımcı olmak mümkündür (Shepstone ve Currie, 2013).

Organizasyon kültürü ve ikimi literatürde çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılan iki farklı kavramdır. Her iki kavramın farklı tanımlarına yazısında değinen Karcıoğlu (2001) örgüt [organizasyon] iklimini şu şekilde tanımlamıştır:

Örgüt İklimi; örgütün kişiliğini oluşturan, örgütü diğer örgütlerden ayıran, örgütü betimleyen, örgüte egemen olan, örgütün iç çevresinin oldukça kararlı, değişmez, sürekli niteliğine sahip ve örgütte bulunan bireylerin davranışlarını etkileyen ve onlardan etkilenen, somut olarak gözle görülüp elle tutulamayan ancak örgüt içindeki bireylerce hissedilip algılanabilen ve bütün bu özellikleri içine alan psikolojik bir terimdir. (s. 270)

Benjamin Schneider ve diğerleri “Perspectives on Organizational Climate and Culture” başlıklı kitaplarında organizasyon kültürü ve iklimini *kardeş* olarak tanımlamış ve her ikisinin de bir kurumun psikolojik hayatında yer

aldığını, ancak iklimin daha çok bireye, kültürün ise topluluğa odaklandığını belirtmişlerdir. Organizasyon iklimi politikalar, uygulamalar ve ödülleri ilgilleyen, organizasyon kültürü inançları, değerleri, sembolleri ve iş yeri hikâyelerini kapsamaktadır (MacDonald, 2013, ss. 60-61’de aktarıldığı gibi). Benzeri bir karşılaştırma yapan Kyriillidou ve Baughman (2009), “organizasyon iklimini işlerin *nasil* yapıldığı, organizasyon kültürünü ise işlerin *niçin* yapıldığı” olarak tanımlarlar.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere organizasyon kültürü içinde değerler önemli bir rol oynamaktadır. Bradigan ve Hartel’in (2013, ss.11-12) yazılarında Senn Delaney danışmanlarından aktardıkları ve üniversite kütüphanesi örnekleriyle açıklanan temel değerler listesi şu şekilde sıralanmaktadır:

- **Performans değeri:** Hesap verebilirlik ve kendi kendini güçlendirme bu kategorinin temel prensipleridir.
- **İş birlikçilik değeri:** Bugünün akademik kütüphane ortamında işbirliği önemlidir. Bunun anlamı içerde bölümler ya da birimler arasında, dışarıda ise kullanıcılarla işbirliği yapmaktır. Bilgi ve deneyimi paydaşlarla paylaşmak gelişim için fırsatların doğmasına yol açar.
- **Değişim değeri:** Akademik kütüphaneler sürekli değişimle yüz yüzedir. Değişim değerinin anlamı, profesyonel gelişme fırsatlarını ve bilgi paylaşımını destekleyerek bir öğrenme kültürü yaratmaktır.
- **Etik/Dürüstlük değeri:** Bu değeri desteklemek için liderler, çalışanları ve kullanıcılarıyla saygılı, sevecen ve güvenilir iletişim ve ilişkiler için örnek oluşturmalarıdır.
- **Örgütsel sağlık değeri:** Kişisel sağlık olduğu gibi, kütüphanenin de sağlıklı, teşvik edici ve pozitif düzeyde işletilmesidir.
- **Müşteri/kullanıcı değeri:** Kütüphane çalışanları kullanıcıya odaklanmanın önemini farkındadırlar. Bu değer, bütün yeni girişimlerde kullanıcının sürekli akılda tutulması ve sıklıkla onların fikirlerinin ve geri bildirimlerinin alınmasını temsil eder.

Senn Delaney danışmanları, başarılı organizasyonların uygun kararları ve davranışları belirlemede çalışanlara rehberlik edecek bir araç olarak politika ve prosedürlerden ziyade paylaşılan bu kültürel değerleri kullandıklarını saptamışlardır. Ayrıca bu değerlerden herhangi birinin eksik olması halinde performansın zarar görebileceğine de dikkati çekmektedirler (Bradigan ve Hartel, 2013).

Bir kurum içinde herkes tarafından benimsenebilen organizasyon kültürünün ve ikliminin yaratılmasında ve sürdürülebilir olmasında liderlere ve yöneticilere çok iş düşmektedir. Bu nedenle lider ya da yöneticinin sahip olması gereken özellikler ile bilgi ve beceriler bütününe iyi bir model oluşturması gerekir.

Liderlik ve Yöneticilik

Liderlik ile ilgili yayınlara bakıldığında geçen altmış yıldan fazla bir süre içerisinde liderlik için 65’den fazla tanım yapıldığı görülür. Tanımlar, kişisel özellikleri tanımlamaktan, süreç ve ilişkileri tanımlamaya kadar değişmektedir. Literatürdeki tanımların ortak tek noktası 19. yüzyılın sonlarından itibaren geçerli olan *komuta* ve *kontrol* temelli liderlik modellerinin bugünkü ortamlarda geçerli olmamasıdır. Artık liderler, karşılıklı olarak üzerinde anlaşılacak hedeflere ulaşmada yardımcı olacak eylemlerde çalışanları da işe katmanın yollarını aramaktadırlar (Giesecke ve Maxe-Harris, 2013).

Balun ve Erbay’a (2015) göre;

...toplumlar arası kültürel etkileşim boyutunda pozitif bir reaksiyon olarak kabul edilebilecek teknolojinin kitlesel konumlanması aynı zamanda bilgiye ulaşım ve iletişim maliyetlerini mikro seviyelere taşımış; toplumsal dinamikler, üretim yapıları, sosyal kurum ve kuruluşların yapı ve fonksiyonlarında radikal dönüşümlere yol açmıştır. Toplumsal yapının kökeninde; teknoloji ve iletişim endeksinde meydana gelen bu dönüşüm ile birlikte karşılıklı bağımlı değişken sonucu çevresel uyum sürecinde yeni bir bilgi toplumu yapısı ortaya çıkmıştır. Toplumsal dinamiklerde meydana gelen değişim ve gelişmeler organizasyonların yapısını, yönetim anlayışlarını, kullanılan teknolojileri, çalışanları da etkileyerek yönetim örgütlerinin işlevlerini ve yöneticilerin rollerini de etkilemiştir. ...Yönetim bilimleri alanında klasik yönetici ve lider

yaklaşımları günümüz toplumu açısından yeterli düzeyde görülmemeye başlanmıştır. Bu anlayış çerçevesinde örgütleri ve kurumları ileri noktalara taşıyacak yönetici ve lider yaklaşımları yönetim bilimleri alanının tartışma konularından birisi olmuştur. (s. 70)

Ortaya çıkan bilgi toplumu yapısı yeni bir liderlik anlayışını da beraberinde getirmiştir. Kırmaz'a (2010) göre bilgi çağı lideri;

diğer liderlik türlerinden farklı olarak gücünü bulunduğu pozisyondan, yasalardan veya sahip olduğuna inanılan olağanüstü güç ve yeteneklerden değil, *bilgiden* almaktadır. Bilgi çağı lideri, gelişmeleri takip ederek kendine bir yer edinmek ve *fark* yaratmak zorundadır. Zira gelişime karşı durmak ya da geri kalmak, liderin sonu olacaktır. (s. 207)

Ünlü eğitimciler ve ödüllü yazarlar James M. Kouzes ve Barry Posner (Bradigan ve Hartel, 2013, s. 12'de aktarıldığı gibi), liderliğin sadece karizmatik erkekler ve kadınlar için tanımlanmadığını ileri sürerek, "sıradan insanların kendileri ve diğerleri için en iyiyi üretirken kullandıkları süreç" olduğu inancındadırlar. Kütüphanelerde organizasyon kültürü ve liderlik birlikte çalışmaktadır ve pek çok yazar tarafından yapılan liderlik tanımlarında bunu gözlemlemek mümkündür. Christi Olson ve Paula Singer ise (Bradigan ve Hartel, 2013, s. 13'de aktarıldığı gibi) kütüphanelerdeki liderliği "kendimizi ve organizasyonlarımızı geliştirme, paydaşlarımızla ortaklık kurma ve üyelerimizle pozitif ilişkileri teşvik etme, anlamlı çalışma ortamları yaratma, yeni liderler yetiştirme ve misyonumuza uygun yüksek kaliteli yenilikçi programlar ve hizmetler sunma kapasitesi" olarak tanımlamaktadırlar.

Kırmaz'a (2010) göre;

"genel olarak liderlik, otoriteden kaynaklanan bir güç olmaksızın insanları ikna etme veya onları yönlendirme kabiliyetine sahip olma, kendisini takip ettirmeyi başarma, grup tarafından liderliği kabul edilme, onlara bir hedef aşılama, bu hedef etrafında izleyenleri canla başla çalıştırma olarak nitelendirilebilir" (s. 208).

Göktepe (2004, s. 5) ise liderliği; "yapılması gerekene ikna ettiğiniz diğer kişileri, bir şeyler yapmaya istekli hale getirme sanatı olarak" da görmektedir.

Kurumunun misyonunu çok iyi anlayarak geleceğe dönük vizyon geliştirebilen, değişime ayak uydurabilen, oluşabilecek sorunları önceden görerek krize dönüşmeden çözebilen, çalışanları ile iletişimi güçlü, işleri delege edebilen, yenilikçi liderler günümüzün yönetim anlayışının ihtiyacı olan liderlerdir. Diğer taraftan liderlik ve yöneticilik aynı anlama gelen sözcükler değildir. Liderlik özelliklerine sahip olmayan yöneticiler olduğu gibi, yönetici olmayan liderler de vardır. Kavramsal olarak liderlik bir etkileşim süreci iken, yönetim aktif bir süreçten çok daha fazlasıdır. Liderler, diğerlerini (izleyiciler veya astlar) kendilerini takip etmeleri için etkilerler. Liderlik; yön göstermek, diğerlerine enerji vermek ve örgüt vizyonu hakkında gönüllülüğü sağlama sürecidir (Göktepe, 2004).

Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness (GLOBE) Projesi kapsamında 2007'de yapılan bir araştırmada 62 ülkeden 17.000 kişi tarafından evrensel olarak desteklenen 21 liderlik özelliği saptanmıştır. Ayrıca etkili bir lider olmanın önündeki engeller de belirlenmiştir. Saptanan pozitif liderlik özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: İnanılan, öngörü sahibi, pozitif, güven inşa eden, akıllı, kazan-kazan problem çözücü, idari becerisi olan, adil, geleceği planlayan, dinamik, motivasyonu olan, belirleyici, konuşkan, koordinatör, dürüst, teşvik edici, güvenilir, etkili pazarlıkçı, bilgili, takım oluşturucu. Negatif liderlik özellikleri ise yalnız, asabi, acımasız, asosyal, açık olmayan, diktatör, iş birlikçi olmayan, benmerkezci olarak sıralanmıştır (Virkus, 2009; "GLOBE Project", 2004).

Yine GLOBE Projesi çerçevesinde yapılan araştırmada altı küresel liderlik davranışı belirlenmiştir:

1. Karizmatik / değer temelli liderlik, güçlü tutulan temel değerlere dayanılarak başkalarından ilham alma, motive olma ve yüksek performans gösterme yeteneğini sergiler.
2. Takım odaklı liderlik, ekip oluşturmaya ve takım üyeleri arasında ortak bir amaca sahip olmaya vurgu yapar.
3. Katılımcı liderlik, başkalarını karar alma ve uygulama süreçlerine ne derecede kattığını yansıtır.

4. İnsan odaklı liderlik, destekleyici, düşünceli, merhametli ve cömert olduğunu vurgular.
5. Özerk liderlik, özerk ve benzersiz olmayı içeren bağımsız ve bireysel liderliği ifade eder.
6. Kendini koruyan liderlik, liderin ve grubun emniyetini ve güvenliğini sağlayan davranışlarına sahiptir (“GLOBE Project”, 2004).

Ayrıca olumlu bir liderlik davranış biçimi olan otantik liderlik iş dünyasında etik liderliğin azalmasına ve 21. yüzyıldaki toplumsal zorlukların artmasına yanıt olarak ortaya çıkarılmış, son zamanların tercih edilen liderlik stilidir. Otantik liderlik, olumlu ve etik değerleri vurgulayan ve liderlerle onu izleyenler arasında olumlu ilişkiler geliştiren bir liderlik yöntemidir (Giesecke ve Maxey-Harris, 2013).

Ülkemizde Ümit Konya ve Neslihan Gürel tarafından yapılan bir araştırmada ise dönüşümcü (transformational) ve etkileşimli (transactional) liderlik kavramları altında üniversite kütüphanesi bilgi profesyonellerinin yöneticilerinin liderlik yaklaşımlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, devlet üniversite kütüphaneleri çalışanları liderlerinin yaklaşımlarını daha çok dönüşümcü bulurken, vakıf üniversite kütüphaneleri çalışanları bunun aksine liderlerini etkileşimli ya da diğer liderlik türlerine yakın bulmuşlardır. Bu araştırmadan çıkan bir başka önemli sonuç da yöneticilerden çoğunun mesleki eğitim almamış olmasıdır. Bu durum ve mesleki eğitim almış yöneticilerin çalışanları tarafından daha yüksek derecede değerlendirilmiş olması mesleki eğitimin önemini vurgulamaktadır (Konya ve Gürel, 2014).

Genel olarak kültür, organizasyon kültürü, iklimi ve liderlik kavramlarına açıklık getirdikten sonra bu kavramların bir bilgi kurumu olarak üniversite kütüphanelerindeki yerine ve uygulamalarına bakmakta yarar var.

Üniversite Kütüphanelerinde Organizasyon Kültürü, Yapısı ve Liderlik

Organizasyon kültürü ve yapısı anlam ve kapsamı açısından birbirinden farklı olsalar da organizasyon yapıları kültürü şekillendirmeye yardımcı olabilir ya da kültür organizasyon yapısını şekillendirebilir. Adeyoyin (2006), kütüphaneyi gelişen bir organizma olarak tanımlayan Ranganathan'ın beşinci kütüphane yasasına atıfta bulunarak teknoloji, koleksiyon ve nüfusun getirdiği hızlı değişimlerle başa çıkabilmek için bir kütüphanenin kültüründe esnekliğe ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Yeni kültür öğrenilebilir ve kültürel değerler organizasyon yapısına başarılı bir şekilde yerleştirilebilir.

Üniversite kütüphanelerinin organizasyon kültürü ve yapıları üzerine çok az araştırma yapılmıştır. İlk kapsamlı araştırma “Minerva Library” takma adını taşıyan bir üniversite kütüphanesi ile ilgili olarak Rona Ostrow'un 1998 yılında yaptığı ve “Library culture in the electronic age: A case study of organizational change” başlıklı doktora tezidir. Araştırma, kütüphaneye 1990'ların başında atanan yeni müdürün üniversite rektörünün de desteğiyle mevcut organizasyon yapısını ve kültürünü değiştirmek üzere gerçekleştirdiği bir dizi yenilik ve bunların nasıl gerçekleştirildiği ile ilgilidir. Yeni lider; kütüphanenin organizasyon kültürü ve yapısında gerekli yenilik ve değişimleri yaparken yeni pozisyon ve görev tanımlarının yazılması, terfi kriterlerinin belirlenmesi, kütüphanenin teknoloji ile tanıştırılması, yeni kültüre daha iyi uyum sağlayacak yeni kütüphanecilerin işe alınması gibi konulara öncelik vermiştir (Martin, 2011, s. 54'de aktarıldığı gibi).

İkinci detaylı araştırma “New Millennium Library” olarak adlandırılan bir üniversite kütüphanesinin organizasyon kültürü hakkında S. Lee tarafından 2000 yılında “Organizational culture of an academic library” başlığıyla yine doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Lee araştırmasında tüm kütüphaneye hâkim bir pasiflik kültürü saptamıştır. Kütüphane çalışanlarının terfi ve gelişim olanaklarının olmaması düşük performansın kabul gördüğü bir atmosfer yaratmıştı. Kütüphaneciler kendilerini ve mesleklerini değersiz görmek ve bu durum yeni ve hevesli kütüphanecilerin ya işten ayrılmasına ya da vasat kültür ortamına uymalarına neden olmaktadır. Sonuç olarak, bu iki çalışmaya konu olan her iki kütüphane de benzer özellikler taşıyorlardı ve değişimleri yavaş oluyordu. Zira sahip oldukları köklü bir kütüphane kültürü ve onun alt kültürleri vardı (Martin, 2011, ss. 54-55'de aktarıldığı gibi).

Organizasyon kültürü genellikle organizasyon çaplı perspektiften değerlendirilir. Oysa organizasyonun içinde yer alan bölüm ya da birimlerin her birinin kendine özgü alt kültürü de olabilir. Örneğin teknik hizmetleri oluşturan takımlar kendi kültürel değerlerini ve davranışlarını geliştirebilir ve iş birliği içinde çalışmayı teşvik eden günümüz kütüphanelerinde bu geleneksel takımlar kültürel değişimler yaşayabilirler. Ayrıca yöneticilerin ve çalışanların ya da farklı cinsiyetlerin ve etnik nüfusun sahip oldukları değerler bakımından organizasyon kültürüne bakış açıları da değişik olabilir (Bradigan ve Hartel, 2013).

2008'de yayımlanan bir başka araştırmada da (Martin, 2013, ss. 44-46), bir üniversite kütüphanesinin yönetiminde gerçekleşen değişim öncesi ve sonrası kütüphane kültürü incelenmiştir. Yeni kütüphane yöneticisi, oldukça otoriter ve karar verme sürecinde çok şeffaf olmayan eski yöneticiye göre farklı bir liderdi. Açık kapı stratejisi uygulayan yeni yönetici sık sık kütüphaneyi geziyor, herkesle birebir görüşüyor ve onlara sorular soruyordu. Daha az

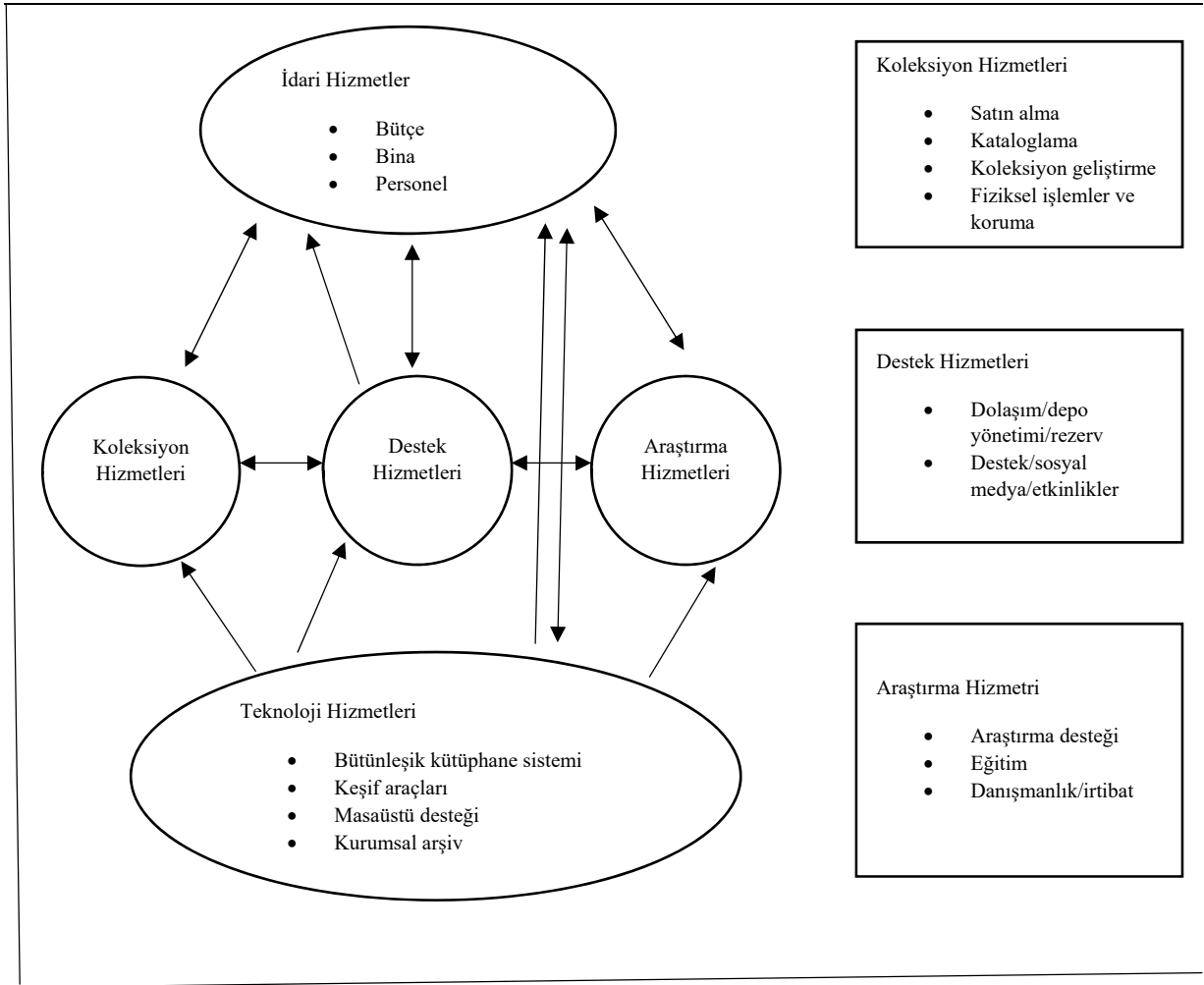
hijerarşik düzene sahip bir kütüphane kültürü yaratmaya çalışarak herkesi kendi kararlarını vermede ve sonuçlarına katlanmada özgür bırakıyor ve böylece çalışanlar karar verme süreçlerine katılıyorlardı. Sadece değişime hazırlanmak değil, kütüphane kültürünü de değiştirmek hiç kolay bir görev değildi ve yeni yönetici tüm zorluklara rağmen bu iki görevi de başarmıştı. Yapılan bu araştırmaya göre birlikte çalışmak ve birer takım oyuncusu olmak, kütüphane içinde oldukça değerli ve bütün kütüphanecilik görevleri açısından kritik bir öneme sahipti. Zira masada bir soruyu cevaplamada yardıma ihtiyacı olan referans kütüphanecisinden, hangi *cutter* numarasını kullanacağı konusunda tavsiye isteyen kataloglama kütüphanecisine kadar herkesin kütüphane çapında bir işe ya da projeye katkıda bulunabilmesi ve birbirine yardım edebilmesi gerekiyordu.

Yoose ve Knight'ın (2016) Pugh'dan aktardıklarına göre de kütüphanelerin hayatta kalabilmeleri için; merkezi olmayan, iş birliğinin teşvik edildiği ve ürünün değil, sürecin odak noktası olduğu düz yapılara sahip olarak yaşayan ağlar haline gelmeleri gerekmektedir. Oysa pek çok üniversite kütüphanesi takım çalışmasına vurgu yapmakla beraber daha çok hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Olumsuzluğu olumlu duruma dönüştürmek için her şeyden önce organizasyon içinde liderlik sisteminin yapılandırılması ve liderliğin paylaşılması gerekmektedir.

Eski bir üniversite kütüphanesi direktörü ve kütüphane danışmanı olan Sheila Creth, farklı çalışanlar ve pozisyonlar arasında liderliğin paylaşılmasının resmi olmayan yollarla yapılmakta olduğunu, oysa bunun kütüphane içinde daha bilinçli bir şekilde yapılmasını savunur. Örneğin, kurum içindeki kütüphane çalışanlarından yeni hizmet ve programlar geliştirmek üzere projelere liderlik ya da komitelere başkanlık yapmaları istenebilir. Ayrıca bütün çalışanların liderlik kapasitelerinin gelişimi için gerekli sorumluluğu almak da önemlidir. Böylece her bir çalışanın yenilikçi hizmetler ve çözümler geliştirmedeki yetenek ve enerjisinin tam kapasite kullanılması, kampüs içinde sağlam ilişkiler kurulması ve organizasyonun vizyon ve hedeflerinin desteklenmesi mümkün olacaktır (Bradigan ve Hartel, 2013).

2008'de Grinnell Üniversite Kütüphanelerinin yeniden yapılanmaları sırasında yürütülen çalışmalar sonucunda kümeler halinde yapılanma (cluster structure) modelinin ortaya çıkması, liderliğin çalışanlarla paylaşıldığı ve kütüphanedeki işler etrafında çeşitli çalışma gruplarından oluşacak düz bir yapılanmaya vurgu yapılmaktaydı. Bu modelin diğer kütüphanelerdeki takım temelli yapılanmalardan farkı liderliğin paylaşılmış olmasıydı. Üniversite ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (ACRL), 2011 Üniversite Kütüphaneleri Mükemmellik Ödülü'nü bu yapılanma sonucu gerçekleştirilen projelerle Grinnell Üniversite Kütüphanelerine vermiştir (Yoose ve Knight, 2016).

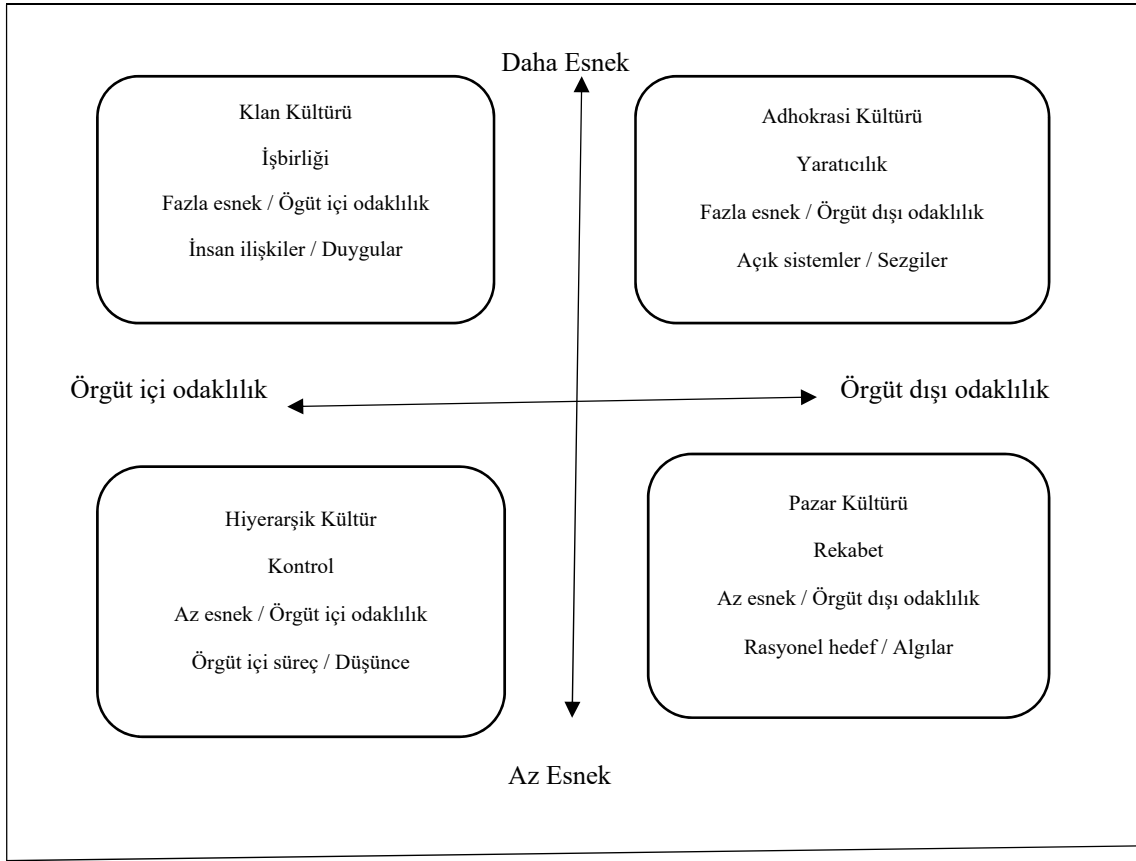
Kümeler halinde yapılanma modelinde, kütüphanedeki her bir ortak iş alanı için lider gruplar oluşturulur (Şekil 1). Böyle bir yapılanma, iş akışlarında küçük değişiklikler yapabilme fırsatı vermenin yanı sıra, yeni girişimlerle ilgili kararlar almak için eşit pozisyonlarda olanları bir araya getirme avantajı da sağlamaktadır. Bu tür yapılanmalarda paylaşılan liderlik, özellikle planlama projelerinde, kütüphane faaliyet alanlarının daha iyi bir şekilde birleştirilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Lider grupların oluşturulması sırasında herhangi bir çalışan yönetici ya da iş değiştirmez. Bir kümenin başındaki yönetici ayrıldığında, başka bir küme lideri, gerekli süre için yönetim görevini üstlenir (Yoose ve Knight, 2016).

Şekil 1. Kümeler halinde yapılanma modeli (Yoose ve Knight, 2016, s. 7'den uyarlanmıştır)

Badia (2015) kendi üstleriyle birlikte paylaştığı çeşitli liderlik deneyimlerini anlattığı yazısında, üniversite kütüphanelerindeki üst düzey yöneticilerin, karşılaşılabilecek değişimlerde ve kendi topluluklarının ihtiyaçlarını gidermede kütüphanecilerin liderlik becerilerini ve yeteneklerini geliştirip kullanabileceklerini belirtmektedir. Yöneticiler, kütüphanecileri proje yöneticileri / koordinatörleri olarak çalıştırarak ve onların profesyonel derneklerde görev almalarına fırsat tanıyarak liderlik beceri ve yeteneklerini geliştirmelerini sağlayabilirler.

Kim S. Cameron ve Robert E. Quinn'in geliştirmiş olduğu Rekabetçi Değerler Sistemi (Competing Values Framework -CVF), organizasyon kültürünü anlamak için teorik bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede dört temel kültür türü vardır (Şekil 2): Klan/Takım kültürü (insan ve ilişki odaklılığı, tutarlılığı, katılımı, aidiyeti, takım çalışmasını ve çalışanların gelişimini vurgular) Adhokrasi/Girişim kültürü (yeniliği ve değişime hızlı tepkiyi yansıtır), Hiyerarşik/Bürokratik kültür (istikrara, açık otoriteye, kurallara ve prosedürlere ve hesap verebilirliğe değer verir) ve Pazar/Rekabet kültürü (dış konumlandırma, rekabet gücü, üretkenlik ve ölçülebilir amaç ve hedeflere ulaşılmasına odaklanır) (Maloney, Antelman, Arlitsch ve Butler, 2010).

Şekil 2. CVF'nin elementleri ve özellikleri (Maloney ve diğerleri, 2010, s. 324'den uyarlanmıştır)

Bugün pek çok akademik kütüphanede, mevcut ve tercih edilecek organizasyon kültürünü ve yapısını belirlemek için CVF ile birlikte, altı temel kültürel başlık altında bir dizi sorununun yer aldığı bir anket olan Organizasyon Kültürü Değerlendirme Aracı (Organizational Culture Assessment Instrument – OCAI) kullanılmaktadır. Anketin uygulanmasından sonra mevcut kültür yerine tercih edilen kültür unsurlarının kütüphanelerde yerleştirilmesiyle ilgili stratejik planlar, model projeler, personel ve liderlik geliştirme plan ve programları oluşturulmakta ve uygulamaya konulmaktadır (Bradigan ve Hartel, 2013).

Organizasyon kültürü, liderlik fırsatları, kariyer geliştirme olanakları, mentörlük ve iş memnuniyeti gibi alanları kapsayacak şekilde araştırmalar planlanmalıdır. Bu türden bir araştırmada, Amerikan Araştırma Kütüphaneleri Derneği (ARL)'nin ClimateQUAL gibi değerlendirme araçları kullanılarak ya da kurum dışından konu uzmanı biri görevlendirilerek (örneğin organizasyon psikolojisi danışmanı) bir üniversite kütüphanesinin ne kadar sağlıklı bir organizasyon kültürü ve iklimine sahip olduğu ortaya çıkarılabilir.

Üniversite kütüphaneleri kendi kampüs kültürlerinden etkilenir ve ona göre de şekillenirler. Başarılı kütüphaneler kurumsal stratejileri hizmetleriyle, koleksiyonlarıyla ve iş birlikleriyle birleştirmeye ve bunları geliştirmeye çalışırlar. Kütüphane liderleri ve tüm çalışanları uzmanlıklarını paylaşmak, eğitim programlarını değiştirmeye katkıda bulunmak, bilgi ve iletişim programlarını genişletmek ve bilgi teknolojisi sistemleri ve çözümlerini geliştirmek için kampüste bulunan fakülte üyeleri ve personelle iş birliği yapmak üzere teşvik edilmektedirler. Bu değişen ilişkiler ve iletişim ağı fırsatları, kültürel değişim için imkânlar açmaktadır (Bradigan ve Hartel, 2013).

Organizasyon kültürü; çalışanların kendilerini adadıkları ve başarısına katkıda buldukları kurumda sağlıklı bir iş ortamının yaratılmasında kritik bir rol oynar. Kurumda yapılacak kültür analizi ile değerler, organizasyon yapısı, liderlik ve yönetim girişimleri ve kütüphane çalışanlarının ilerleyişini ve başarısını destekleyecek olumlu, yaratıcı ve ödüllendirici bir çalışma ortamını kolaylaştıran destek mekanizmalarını belirlemek mümkündür (Shepstone ve Currie, 2008).

Weare (2015) akademik kütüphanelerin gelecekteki stratejik insan kaynağı planlamaları için dört öneri yapmaktadır. Bunların birincisi, mevcut kütüphane liderlerinin başka yerlerde çalışıyor olsalar bile liderlik potansiyeline sahip olanlara mentörlük ve rehberlik yapmaya devam etmelidirler. İkincisi, kütüphane liderleri

mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarını belirlemek için kütüphanedeki ve kütüphane dışındaki kültürü sürekli değerlendirmelidirler. Kütüphanecilik hızla değişen bir meslek olduğundan kütüphanede yeni bir pozisyona nerede ihtiyaç duyulabileceğine göre potansiyel boş kadrolar değerlendirilmelidir. Üçüncüsü, boş pozisyonları doldurmak yerine, kütüphanenin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarını en iyi karşılayacak pozisyonlar yaratılmalıdır. Her yeni pozisyon boşluğu, kütüphanenin stratejik hedeflerini en iyi şekilde karşılayacak yeni bir konum yaratma fırsatı olarak görülmelidir. Dördüncüsü, mümkün olduğunda, bu gibi yeni oluşturulmuş pozisyonlar, kurum dışından işe alınan nitelikli adaylarla doldurulmalıdır. Belirli bir boş pozisyon ile ilgili bir karar verildikten sonra, lideri değişecek olan organizasyona yeni bir bakış açısı veya perspektif getirecek bir dış aday için arama yapılmalıdır.

Üniversite Kütüphanelerinin Organizasyon Kültürü ve Yapısını Etkileyen Unsurlar

Küresel ve teknolojik eğilimler ve gelişmeler, adına ister kütüphane ister bilgi merkezi ister arşiv denilsin bilgi kurumlarının dönüşümünü tetikleyen en önemli unsurlardır. Kütüphaneleri etkileyen küresel eğilimleri belirleyen 2016 Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu (International Federation of Library Associations and Institutions - IFLA) Eğilim Raporu, 2013'de beş kilit eğilim saptamıştı. Bu eğilimler şunlardı:

1. Yeni teknolojiler bilgiye erişimi olanın olanaklarını hem genişletecek hem de sınırlayacaktır.
2. Çevrimiçi eğitim küresel öğrenmeyi demokratikleştirecek ve sekteye uğratacaktır.
3. Mahremiyetin sınırları ve verinin korunması yeniden tanımlanacaktır.
4. Hiper-bağlantılı toplumlar yeni sesleri ve grupları dinleyecek ve onları güçlendirecektir.
5. Küresel bilgi ekonomisi yeni teknolojiler tarafından dönüştürülecektir.

IFLA 2016'da raporu ulusal ve bölgesel tartışmaları ve vaka analiz sonuçlarını da dikkate alarak güncellemiş ve kütüphanelerin rolü, beceriler, altyapı ve finansman, stratejik koordinasyon ve iş birliği gibi diğer önemli konuları da gündeme getirmiştir (*Dalgaları aşmak*, 2013; *IFLA Trend Report*, 2016).

Kütüphaneler için farklı düzeylerde ele alınması gereken eğilimleri belirleyen bir başka önemli kaynak da The New Media Consortium (NMC) tarafından Horizon Projesi kapsamında yayınlanan raporlardır. Horizon Report: 2017 Library Edition'da kısa, orta ve uzun vadede teknolojinin üniversite ve araştırma kütüphanelerinde uygulanmasına yönelik eğilimler belirlenmiştir (Adams ve diğerleri, 2017):

Kısa vadede: Araştırma verilerinin yönetimi, kullanıcı deneyimine önem verilmesi.

Orta vadede: Yaratıcı kullanıcılar, kütüphane mekânlarının yeniden planlanması.

Uzun vadede: Kurumlar arası iş birliği, bilimsel kayıtların gelişen doğası.

Üniversite kütüphanelerinin tüm bu eğilimlerle başa çıkabilmeleri için organizasyon kültürleri, yapıları ve yönetimleri başta olmak üzere sahip oldukları materyalleri, verdikleri hizmetleri, çalışanların beceri ve görevlerini, fiziksel olarak mekânlarını değiştirmek ve geliştirmek durumundadırlar.

İnternet teknolojisinde görülen ilerlemeyle birlikte, kütüphaneler oldukça fazla sayıda dijital kaynağı sunmaya başlamışlar; binalarının ağ, kablolu ve kablosuz altyapılarını güncellemişler; sanal ve kişiye özel yeni hizmetler tasarlamışlardır. Bununla birlikte, kütüphanelerin organizasyon kültürü ile internet nesli (Net Generation-Net Gen) öğrencilerin kültürü arasında kopukluk oluşmasını engelleyememişlerdir (Lippincott, 2005).

Bugün pek çok üniversite kütüphanesi yine teknolojinin yardımı ile artık bu tür sorunların üstesinden gelir hale gelmiştir. Kütüphane kataloğunun ve diğer elektronik kaynakların tek bir ara yüzden taranmasına imkân veren yeni nesil ürünler (EBSCO Discovery Service - EDS, Serials Solutions - Summon, Ex Libris - Primo gibi), kütüphane kaynaklarının ders yönetim sistemlerine dahil edilmesi, elektronik rezerv, anlık mesajlaşma, sosyal medya ve mobil teknoloji kullanımı, interaktif web sayfaları gibi yenilikçi hizmetler geliştirmişlerdir. Ayrıca bu hizmetleri tasarlarken öğrencileri de işin içine katarak onların yaratıcılıklarından ve teknik becerilerinden yararlanmış, hizmetlerin onların ihtiyaç ve çalışma stillerine cevap verecek nitelikte olmasını sağlamışlardır.

Üniversite kütüphanelerine ve kaynaklarına 7/24 erişimin sağlanması eğilimi kütüphaneleri elektronik materyaller satın almak ve geleneksel hizmetlerini (sanal referans hizmeti gibi) dijital hizmetleri de kapsayacak şekilde yeniden tasarlamak durumunda bırakmıştır. Bu yeni hizmetlerin geleneksel kütüphane hizmetleriyle birleştirilmesi iki önemli sorunu ortaya çıkarmıştır. Birincisi dijital hizmetlerin sunulmasında daha yetenekli çalışanlara ihtiyaç duyulması, ikincisi ise bütün bu işlerin geri planda yapıyor olması ve kampüs içinde kütüphaneleri daha az görünür kılmasıdır. Örneğin, çok az öğrenci ve öğretim üyesi Google Scholar'da tam metin linklerine erişimin kendi kurumlarındaki kütüphane çalışanları tarafından gerçekleştirildiğinin farkındadır. Kullanıcı algısı ne olursa olsun, dijital bilgi kaynaklarına duyulan ihtiyaç kütüphanelerin çalışanlarını yeniden organize etmesine ve yeni elektronik birimlerin oluşturulmasına neden olmuştur (vanDuinkerken ve MacDonald, 2013).

Kütüphanelerde geleneksel olarak kabul edilen hizmetlerin dijital hizmetleri ve özellikle bilgi teknolojilerini kapsayacak şekilde geliştirilmesi daha çok öğrenme merkezleri (başlangıçta information commons - IC, daha sonraları learning commons - LC) olarak tanımlanan hizmetlerin de ortaya çıkmasına (ilk örnekler: 1992-Iowa Üniversitesi, 1994-Güney California Üniversitesi ve Washington Üniversitesi) neden olmuştur (MacWhinnie, 2003). Öğrenme merkezleri; çeşitli alanlarda kullanılmak üzere yazılımlarla donatılmış birçok iş istasyonunu içeren, bireysel ve grup çalışma alanları sunan, rahat mobilyalarla döşenmiş, bilgi erişim ve yeni ürünler geliştirmek için teknoloji kullanımıyla (film edit etme, video hazırlama vb.) ilgili faaliyetleri desteklemek üzere çalışanı bulunan bir fiziksel alandır (Lippincott, 2005). Öğrenme merkezi genellikle referans ve bilgi erişim gibi geleneksel hizmetlerin, üniversitenin yazma ve öğrenme destek merkezleri ile bilgi teknolojileri ve medya üretim merkezlerinin birleşimidir. Lisa Shen'in 2009 tarihli yazısında da belirttiği gibi, üniversite kütüphaneleri artık multimedya ve sosyal ağlar yoluyla sanal ve kültürel merkezler (virtual & cultural commons) kurmaya başlamışlardır (Beagle, 2012, ss. 530-531'de aktardığı gibi). Bölümler ya da merkezler arası bütünleşmenin nasıl organize edileceği kütüphanenin organizasyon kültürüne, çalışanlarına ve onların sahip oldukları becerilere göre şekillenmekte, kütüphaneden kütüphaneye değişmektedir (Weisbrod, 2013).

Kütüphaneciler mesleki alandaki bütün bu gelişme ve değişimlere kendilerini nasıl hazırlayacaklar? Öncelikle mevcut bilgi ve becerilerine, yeni teknolojilerle başa çıkabilecek ve onları en iyi şekilde kullanabilecek yeni bilgi ve beceriler katabilmenin yollarını bulmak ve sürekli değişen rollerine uyum sağlamak durumundadırlar.

Bilgi Profesyonelleri: Değişen Roller, Değişen Beceriler

Kütüphaneler kitapların, dergilerin ve başka türden materyallerin insanların kullanımına sunulduğu yerler; kütüphaneciler de gözünde gözlüklerle sürekli "sessiz olun" diyerek kütüphanenin yönetimi ve bakımından sorumlu kişiler olma görüntüsünden kurtulalı çok oldu. 21. yüzyılın dijital ve sanal bilgi dünyası artık fiziksel bir mekân ya da zamanla sınırlı değildir. Sadece kütüphanelerde değil, okullarda, kurumlarda, toplum merkezlerinde ve hatta mobil araçlarda uzmanlıklarına ihtiyaç duyulan kütüphaneciler artık birer "bilgi profesyoneli" (information professional), kütüphaneler de "bilgi kurumu" (information organization) olarak tanımlanmaktadır (Hirsh, 2015).

Bilgi profesyonelleri değişen rolleri ve görevleri nedeniyle "melez kütüphaneci" (blended librarian) olarak da tanımlanırlar. Melez kütüphaneciler, öğretme-öğrenme sürecine teknolojiyi uygun bir şekilde uyarlayabilmek için kütüphaneciliğin geleneksel becerilerini genelde bilişim teknisyeninin donanım/yazılım becerileri ve öğretim veya eğitim tasarımcısının yetenekleri ile birleştiren üniversite kütüphanecileridir (Bell ve Shank, 2004).

Yine değişen ve gelişen bilgi teknolojileri, açık erişim ve telif hakları, dijital kaynaklar, personel çeşitliliği gibi konular farklı görev alanları yaratmış ve bilgi profesyonelleri farklı isimlerle anılmaya başlanmıştır. Örnek vermek gerekirse; çok çeşitlilik ya da kültürel çeşitlilik kütüphanecisi (diversity librarian), bilimsel iletişim kütüphanecisi (scholarly communication librarian), coğrafi bilgi sistemleri kütüphanecisi (geographic information systems librarian), metadata kütüphanecisi (metadata librarian) (kataloglama kütüphanecisi yerine), gelişen teknolojiler kütüphanecisi (emerging technologies librarian), dijital girişimler kütüphanecisi (digital initiatives librarian), web kütüphanecisi (web librarian), bilgi bilimci (science informationist).

Croneis ve Henderson (2002) 1990-2000 yılları arasında College and Research Libraries News'de çıkan iş ilanlarını analiz ettiklerinde dijital ya da elektronik kelimelerinin yer aldığı pozisyonların çarpıcı bir biçimde arttığını belirlemişlerdir. Araştırmayı yapanların ilginç bir saptaması da "dijital" kelimesinin yer aldığı pozisyonlar daha çok idari, dijital projeler, eğitimler gibi sorumlulukları içerirken, "elektronik" kelimesinin yer aldığı pozisyonların referans, eğitim, koleksiyon geliştirme ve web sayfası hazırlama gibi görevleri içerdiği şeklindedir.

Wang, Tang ve Knight yine College and Research Libraries News'de 1966-2009 yılları arasında çıkan referans kütüphanecileriyle ilgili iş ilanlarını analiz etmişlerdir. Bu ilanlarda; 1990 yılının başlarından itibaren standart hale gelen web tasarımı, kütüphane sistemleri, uzaktan eğitim desteği ve dijitalleştirme gibi teknoloji ile ilgili görevlerin ağırlıklı olarak bulunduğu saptanmıştır (Wang, Tang ve Knight, 2010).

Bu iki çalışmaya benzer bir başka çalışma da yine bir tek pozisyona odaklanmış ve gelişen teknolojiler kütüphanecisi (emerging technologies librarians) ile ilgili olarak ALA JobsList'de 2006-2012 yılları arasında çıkan iş ilanları analiz edilerek bu pozisyon için sıralanan görevler ve beceriler saptanmaya çalışılmıştır (Radniecki, 2013).

2012'de Amerika'da yapılan Sempozyumun ardından yayınlanan raporda ise 21. yüzyıl bilgi profesyonellerinin sahip olması gereken temel bilgi ve beceriler altı ana başlık altında şu şekilde sıralanmıştır (Feltus ve diğerleri, 2012):

Veri: Dönüşüm, kürasyon (curation), yönetim, büyük verilerin anlaşılması, metadata, alan adı arşivleri (domain repositories).

Teknoloji: Modern araç uygulamalarını (tabletler, mobil cihazlar) bilmek, internet, semantik web (standartlar, diller, bağlantılı açık veri dâhil), ontolojiler, kodlama yapabilme becerisi, uygulama yaratma ve ara yüzler oluşturma (bilgisayar + Kütüphane ve Bilgi Bilim / Master of Library and Information Science - MLIS alanında yüksek lisans derecesi).

Araştırma: Araştırma yöntemlerini ve moleküler analiz araçlarını bilme, istatistiksel analiz yapabilme, analitik olma, görselleştirme, araştırmacılar ile ‘uyum içinde’ olma - ne kullandıklarını ve neye ihtiyaçları olduğunu bilme, bilim kültürünü anlayabilme.

Konu Uzmanlığı: Derin konu / alan uzmanlığı ve bir bilim kütüphanecisi olmaktan daha fazlası (yüksek lisans veya doktora + MLIS), biyoenformatik / bilişim becerileri, daha fazla sistematik incelemeye yardımcı olma.

Genel: Araştırma etkisini ve yaygınlaştırılmasını değerlendirebilme, kütüphane hizmetlerini değerlendirebilme, yaratıcı dijital kürasyon (curation) çözümleri bulma, analiz etme, iş bilgisi, yasal uzmanlık (telif hakkı), öğretim ve pedagojik beceriler, teknoloji ile sıkıntısı olmama, kurumsal vizyonu başkalarına iletebilme, yeni becerileri hızlı öğrenme, proje yönetimi.

Kişilerarası: İş birliği, yaratıcılık, esneklik, tutku, yazma becerileri, pazarlama, sosyal medya kullanımı, yenilik ve risk alanları uzmanlığı, yüksek düzeyde farklı görevleri yerine getirebilme ve farklı rollerdeki ekiplerde çalışabilme yeteneği.

Bilgi profesyonellerinin işlerini en iyi şekilde yapabilmelerini sağlayacak becerileri kazanabilmelerinin en önemli yollarından biri aldıkları profesyonel eğitimlerdir. Bu nedenle kütüphanecilik ve bilgi yönetimi eğitimi veren kurumlar ders programlarını şekillendirirken ihtiyaç duyulan bilgi ve becerilerin neler olduğunu saptamaya çalışmakta ve bu konuda yapılan araştırmalardan büyük ölçüde yararlanmaktadır. Bu araştırmalardan birisi, Kanada’da yürütülen üç yıllık bir araştırmanın ardından yayınlanan “The 8Rs Research Team” raporudur. Bu rapor MLIS eğitim programlarının en fazla yönetim, liderlik ve iş becerilerine odaklanmasını ve pratikte deneyim kazanmak için daha fazla olanak sağlanmasını (örneğin uygulama ve staj programları) önermektedir. Bu araştırmaya katılanlar arasında, profesyonel kütüphanecilere hizmet içi eğitimlerin verilmesinde mesleki derneklerin yardımcı olması gerektiğini düşünenlerin oranı ise %85 idi. (“The 8Rs Research”, 2005). Bu durum da gösteriyor ki bilgi profesyonellerinin mesleki gelişimlerinde okullara olduğu kadar mesleki derneklere ve kuruluşlara da çok fazla görev düşmektedir.

Araştırmada bilgi profesyonellerinin üstlendikleri rollerin değişmesinde en büyük etkiye sahip kurumsal değişiklikler olarak şunlar ön plana çıkmıştır: Bilgi teknolojisinin artan kullanımı (%87), yeniden düzenleme (re-engineering) (%51), işlevsel alan birleşmesi (functional area integration) (%38), küçülme (%28) veya artan merkezileşme (%17) (“The 8Rs Research”, 2005).

Yunanistan’da üniversite kütüphanecilerinin iş analizleri üzerine yapılan ve sadece kütüphane yöneticilerine uygulanan bir başka araştırmada beş ana kategori (genel yönetim, koleksiyon yönetimi, materyal organizasyonu, kullanıcı hizmetleri ve sistem yönetimi) ve her birinin altında (sistem yönetiminde beş görev) altışar kategoride tanımlanan görevler (161 görev) değerlendirilmiştir. Araştırma her ne kadar bilgi profesyonellerinin sahip olması gereken becerilere odaklanmıyor olsa da, elde edilen sonuçlar yaşam boyu öğrenme, bilgi ve iletişimi artırmak üzere çalışanlar arasında takım çalışması ve işbirliği ruhu geliştirme, diğer kuruluşlarla ortak çıkarılara dayalı iş birlikleri kurma gibi alanlara vurgu yapmaktadır (Mouza ve Grigoriadou, 2016).

Amerika’daki San José Devlet Üniversitesi Enformasyon Bölümü’nün iş ilanlarının analiz edilerek bilgi profesyonelleri için kariyer eğilimlerinin saptandığı yıllık raporları da dikkate alınması gereken önemli birer kaynaktır. Bu raporlar, bilgi yönetimi bölümlerinin ders programlarını yönlendirdiği gibi, öğrencilerin ve çalışmakta olan bilgi profesyonellerinin kariyer gelişimleri ve bilgi kurumlarının liderlerinin istihdamları için de yol gösterici olmaktadır. Üniversite’nin yayınladığı Bahar 2017 araştırma raporuna göre, analiz edilen iş ilanlarında bilgi profesyonellerinin sahip olmaları beklenen özelliklerin başında iletişim ve kişilerarası beceriler gelmektedir. İkinci sırada ise bütünsel kütüphane sistemleri/yazılım /teknoloji deneyimi/yönetim bulunmaktadır. Kütüphanecilik mesleğinin takım odaklı doğasını da vurgulayan iş birliği/takım çalışması da en çok listelenen görevler arasında yer almaktadır. Ayrıca iki katından fazla iş ilanında (toplamda 400 iş ilanı incelenmiştir) mesleki eğitim almış adayların arandığı ya da tercih edildiği belirtilmektedir (*MLIS skills at work*, 2017).

Kütüphanelerin dönüşümü ve değişimiyle birlikte bilgi profesyonellerinin üstlendikleri roller ve görevler de değişmekte ve bu değişime olumlu yaklaşmayan ya da direnenler görevlerinden ayrılma yolunu tercih etmektedirler. Deneyimli çalışanları elde tutabilmek için bu değişimin organizasyon kültürü içerisinde çok iyi yönetilmesi gerekmektedir. Mevcut bilgi profesyonellerini değişime ve gelişime hazırlayacak bilgi ve becerileri kazandırmak üzere hizmet içi eğitimler, uzaktan eğitim, mesleki derneklere görev alma, mesleki toplantı katılımları, kütüphaneler arası personel değişimi gibi yol ve yöntemler bilgi kurumları tarafından desteklenerek teşvik edilmelidir.

Sonuç ve Öneriler

21. yüzyıl, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı etkilemesiyle hızlı gelişmelere ve köklü değişikliklere sahne olmaktadır. Bilgi kurumları da bu gelişme ve değişimlerden kendi payına düşeni alarak özellikle organizasyon kültürü, personel, kullanıcı, koleksiyon, mekân gibi temel alanlarda çağın gereklerine uygun olarak yeniden yapılanmaya başlamışlardır.

Uluslararası bilgi kurumları ve dernekleri tarafından saptanan küresel ve yerel eğilimler de, kendi kullanıcı ve kurumlarına karşı varlıklarını korumak ve bunu gittikçe azalan bütçeleriyle yapmak durumunda olan bilgi kurumlarını şekillendirmekte; yöneticileri, liderleri ve bilgi profesyonellerinin sahip olması gereken yeni bilgi ve becerilere dikkat çekmektedir.

Organizasyon kültürü içinde bir takım kültürel değerlerin önemli bir role sahip olmaları ve bu değerlerin hem yöneticiler hem de personel tarafından sahiplenilmesi ve paylaşılmasıyla bilgi kurumları başarılı organizasyonlar haline gelmektedir.

Yönetim bilimlerinde klasik yönetici ve lider yaklaşımları artık günümüzde geçerli değildir. Gücünü bilgiden alan, değişime ayak uydurarak kurumunda fark yaratan, çalışanlarıyla pozitif ilişkiler kuran, işleri delege etmesini bilen, geleceği planlayan yenilikçi liderlere ihtiyaç vardır. Bu niteliklere sahip liderlerle çalışacak olan bilgi profesyonellerinin de yeni bilgi ve becerilere sahip olmaları kaçınılmazdır.

Ülkemizdeki üniversite kütüphanelerine baktığımızda mevcut durumda ve geleceğe hazırlanmak adına neler yapılmakta olduğu konusunda detaylı araştırmalara ve bilgilere sahip değiliz. Ancak 2014'de yayınlanmış olan 2023'e Doğru Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri: Mevcut Durum, Sorunlar, Standartlar ve Çözüm Önerileri başlıklı raporu üniversite kütüphanelerimizin mevcut durumunu ortaya koyması, sorunları dile getiren ve çözüm yolları öneren bir kaynak olması bakımından önemlidir. YÖK Üniversite Kütüphaneleri Çalışma Grubu tarafından hazırlanan bu rapora göre, yükseköğretimin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilen ve üniversitelerin sosyal ve kültürel merkezi konumunda olan üniversite kütüphaneleri; yeterli sayı ve nitelikte basılı ve elektronik yayınlara donatılmalı, 7/24 hizmet sunulan modern mekânlara sahip olmalı, uygun miktarda ve sürdürülebilir mali kaynaklarla desteklenmeli, üniversitenin büyüklüğüne göre yeterli sayı ve nitelikte kütüphaneci ve destek personeli çalıştırmalı, güncel bilgi teknolojilerini kullanmalı, diğer kütüphanelerle işbirliği ve kaynak paylaşımı yapmalı ve ortak projeler üretmeli, eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinde akademik birimlerle sürekli işbirliği içinde olmalıdırlar.

Bu yazıda bahsi geçen temel konularda üniversite kütüphanelerinin durumunu iyileştirmeye yönelik önerilerde bulunmak gelecekte yapılacak bazı araştırmalara yok gösterici olması bakımından doğru bir yaklaşım olacaktır.

Ülkemizdeki üniversite kütüphanelerinde yaşanan gelişme ve değişimleri gözlemlemek ve etkilerini araştırmak üzere bu yazıda bahsedilen bazı araçların kullanılarak bilgi kurumlarının organizasyon kültürlerini ve yapılarını incelemek başarılı organizasyon yapılarının kurulmasını sağlayacaktır.

Organizasyon kültürü ve yapısını da dikkate alarak işe alma, seçme, yerleştirme, işe alıştırma, performans değerlendirme, hizmet içi eğitimler gibi bütün insan kaynağı yönetimi süreçlerini destekleyecek olan iş analiz ve tanımları ile insan kaynağı planlamasının yapılması son derece önemlidir. Ülkemizde özellikle devlet eliyle bu yönde çalışmalar yapıldığı söylenemez. Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) bölümlerinin, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün ve mesleki derneklerimizin iş birliği yaparak bilgi profesyonellerinin demografik profilleri (yaş, cinsiyet, eğitim gibi), coğrafik dağılımları, dereceleri, pozisyonları, görevleri gibi birtakım kriterlere dair verileri toplayıp, bu verilerin analiz edilip değerlendirilmesi ve daha da önemlisi hangi alanlarda arz ve talebe ihtiyaç olduğunun ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Üniversite kütüphanelerinde yaşanan ve yaşanacak olan gelişme ve değişimlerle başa çıkabilmek üzere bilgi profesyonellerinin sahip olmaları gereken bilgi ve becerilerin saptanması ve çıkan sonuçlara göre öncelikle BBY bölümlerindeki ders programlarının ve çeşitli mesleki kuruluşlar tarafından verilen hizmet içi eğitimlerin tasarlanması gerekmektedir. Bilgi kurumu düzeyinde ise sağlıklı bir organizasyon kültürüne sahip olabilmek için takım çalışmasının artırılması, liderliğin paylaşılması, çalışanlara kariyer gelişim ve işlerinde terfi edebilme fırsatları verilmesi, bilgi profesyonellerinin tanınırlığının artırılması, kendilerine saygı duyulması ve değer verilmesi, yaptıkları katkının takdir görmesi, karar verme aşamalarına katılımlarının sağlanması, işbirliği, açık iletişim gibi her biri organizasyon kültürünün bir parçası olan konuların dikkatle ele alınması önemlidir.

Bilgi profesyonellerinin işlerini en iyi şekilde yapabilmeleri için kütüphanelerin gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarına yönelik hizmet içi eğitim programlarına bütçe ayırmaları ve aşağıda sıralanan eğitim fırsatlarından yararlanmalarını sağlamaları gerekir:

- Anadolu Araştırma Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) personel değişim programı

- Bölge seminerleri
- BBY Bölümlerinin sunduğu hizmet içi eğitim programları (BBY Bölümlerinin hangi alanlarda eğitime ihtiyaç duyulduğunun belirlenebilmesi için paydaşlarıyla sık sık bir araya gelerek iş birliği yapmaları ve buna bağlı olarak ders programlarını gözden geçirmeleri gerekir).
- Mesleki derneklerin sundukları programlar (tecrübeli kütüphanecilerin konuşmacı olarak davet edilmesi, yıllık toplantılar, Kütüphane Haftası vb. Dernekler, mesleki gelişim programları düzenlemek istediklerinde ne tür eğitim talep edildiğini belirlemek için üyeleri ve diğer paydaşlarıyla birlikte çalışmalıdırlar).
- Yurtiçi ve yurtdışı mesleki toplantılar
- Erasmus personel değişim programları
- Mesleki kuruluşlarda gönüllü çalışmalara katılma
- Amerikan Kütüphane Derneği (ALA), Avrupa Araştırma Kütüphaneleri Derneği (LIBER) gibi mesleki kuruluşların lider geliştirme programlarında yer alma

Kütüphaneler, dernekler ve BBY bölümleri hem yüksek kalitede hem de kolayca erişilebilir bir mesleki eğitim modelini (uzaktan eğitim programı) geliştirmek için birlikte çalışmalıdırlar. Bu türden eğitim programlarına katılımda burslar ya da işveren tarafından çalışanlara sağlanan maddi destek kritik öneme sahip olacaktır.

Diğer taraftan sayıları gittikçe artan BBY bölümleri ders programları, öğretim üyesi sayısı ve kalitesi, öğrenci sayısı ve kalitesi, eğitim olanakları (sınıf, laboratuvar, kütüphane vd.) gibi kriterlere göre mercek altına alınmalı ve geleceğin bilgi profesyonellerini yetiştirecek düzeye gelmeleri sağlanmalıdır.

Gelecekte üniversite kütüphanelerini ve kütüphanecilerini bekleyen zorluklar ve fırsatlar vardır. Önemli olan tehditleri zamanında ön görerek sağlıklı bir organizasyon kültürü ve yapısı, iyi bir lider ve donanımlı bir ekip ile fırsata çevirmektir.

Kaynakça

- Adams, B. S., Cummins, M., Davis, A., Freeman, A., Giesinger Hall, C., Ananthanarayanan, V.,...Wolfson, N. (2017). *NMC Horizon Report: 2017 Library Edition*. Austin, Texas:
- Adeyoyin, S. O. (2006). Managing the library's corporate culture for organizational efficiency, productivity, and enhanced service. *Library Philosophy and Practice*, 8 (2), 1-15.
- Badia, G. (2015). Calling all academic librarians to lead!: Developing and using inside talent to stay ahead. *Library Leadership and Management*, 30(1), 1-9.
- Balun, B.ve Erbay, G. (2015). Bilgi toplumu sürecinin liderlik tipolojisine etkisi ve geleceğin liderlik tanımlaması. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 14, BÜROKON özel sayısı, 68-80. http://www.ejovoc.org/makaleler/november_2015/pdf/06.pdf adresinden erişildi.
- Beagle, D. (2012). The emergent information commons: Philosophy, models, and 21st century learning paradigms. *Journal of Library Administration*, 52, 518–537.
- Bell, S. J. ve Shank, J. (2004). The blended librarian. *College and Research Libraries News*, (July-August), 372-375.
- Bradigan, P. S. ve Hartel, L. J. (2013). Organizational culture and leadership: Exploring perceptions and relationships. K. Blessinger ve P. Hrycaj (Ed.), *Workplace culture in academic libraries: The early 21st century* içinde (ss. 7-19). Oxford: Chandos Publishing.
- Croneis, K. S. ve Henderson, P. (2002). Electronic and digital librarian positions: A content analysis of announcements from 1990 through 2000. *Journal of Academic Librarianship*, 28(4), 232-237.
- Dalgaları aşmak ya da gelgite yakalanmak? Gelişen Bilgi Ortamını Yönetmek: Eğilim raporu'ndan açılımlar. Hollanda: IFLA. https://trends.ifla.org/files/trends/assets/documents/ifla_trend_report_tr.pdf adresinden erişildi.
- Feltes, C., Gibson, D. S., Miller, H., Norton, C. ve Pollock, L. (2012). *Envisioning the future of academic libraries*. Library Research Paper 1. http://digitalcommons.rockefeller.edu/library_research/1 adresinden erişildi.
- Giesecke, J. ve Maxey-Harris, C. (2013). Cultural competencies in authentic leadership. K. Blessinger ve P. Hrycaj (Ed.), *Workplace culture in academic libraries: The early 21st century* içinde (ss. 111-123). Oxford: Chandos Publishing.
- GLOBE Project. (2004). *Understanding the relationship between national culture, societal effectiveness and desirable leadership attributes: A brief overview of the GLOBE Project 2004*. http://globeproject.com/study_2004_2007#data adresinden erişildi.

- Göktepe, A. O. (2004). *Stratejik liderlik özelliklerinin analizi ve bir uygulama*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Hirsh, S. (2015). The transformative information landscape: What it means to be an information professional today. S. Hirsh (Ed.), *Information services today: An introduction* içinde (ss. 3-9). Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- IFLA trend report 2016 update. (2016). <https://trends.ifla.org/files/trends/assets/trend-report-2016-update.pdf> adresinden erişildi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *İnsan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Karacioğlu, F. (2001). Örgüt kültürü ve örgüt iklimi ilişkisi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (1-2), 265-283.
- Kırmaz, B. (2010). Bilgi çağı lideri. *Ankara Barosu Dergisi*, 68(3), 207-222.
- Konya, Ü. ve Gürel, N. (2014). Leadership approaches of university library managers in Turkey. *Library Management*, 35(6/7), 486-494.
- Kyrillidou, M. ve Baughman, M. S. (2009). ClimateQUAL: Organizational climate and diversity assessment. *College and Research Libraries*, 70(3), 154-157.
- Kültür. (t. y.). *Türk Dil Kurumu büyük Türkçe sözlük* içinde. <http://www.tdk.org.tr> adresinden erişildi.
- Lippincott, J. (2005). Net generation students and libraries. D. G. Oblinger ve J. L. Oblinger (Ed.). *Educating the net generation* içinde (ss. 13.1-13.5). www.educause.edu/educatingthenetgen/ adresinden erişildi.
- Lukanic, B. (2014). 4 ways academic libraries are adapting for the future. <https://www.fastcompany.com/3036939/4-ways-academic-libraries-are-adapting-for-the-future> adresinden erişildi.
- MacDonald, P. (2013). Organizational climate assessment and improvement planning. K. Blessinger ve P. Hrycaj (Ed.), *Workplace culture in academic libraries: The early 21st century* içinde (ss. 59-77). Oxford: Chandos Publishing.
- MacWhinnie, L. A. (2003). The information commons: The academic library of the future. *Libraries and the Academy*, 3(2), 241-257.
- Maloney, K., Antelman, K., Arlitsch, K. ve Butler, J. (2010). Future leaders' views on organizational culture. *College and Research Libraries*, 71(4), 322-345.
- Martin, M. J. (2011). *In the process of becoming: The organizational culture of the Metropolitan Academic Library* (Doktora tezi). etd.fcla.edu/CF/CFE0003585/Martin_Michael_J_201105_EdD.pdf adresinden erişildi.
- Martin, J. (2013). Organizational culture and administrative change: A case study at a metropolitan academic library. K. Blessinger ve P. Hrycaj (Ed.), *Workplace culture in academic libraries: The early 21st century* içinde (ss. 39-49). Oxford: Chandos Publishing.
- MLIS skills at work: A snapshot of job postings Spring 2017. (2017). https://ischool.sjsu.edu/sites/default/files/content_pdf/career_trends.pdf adresinden erişildi.
- Mouza, A. M. ve Grigoriadou, S. P. (2016). Job analysis of academic librarians in Greece: Investigating differences among institutions regarding obligations and responsibilities. *Library Management*, 37(1-2), 29-54.
- Radniecki, T. (2013). Study on emerging technologies librarians: how a new library position and its competencies are evolving to meet the technology and information needs of libraries and their patrons. IFLA WLIC 2013, Singapur'da sunulmuştur. <http://library.ifla.org/134/1/152-radniecki-en.pdf> adresinden erişildi.
- Shepstone, C. ve Currie, L. (2008). Transforming the academic library: Creating an organizational culture that fosters staff success. *Journal of Academic Librarianship*, 34 (4), 358-368.
- Shepstone, C. ve Currie, L. (2013). Building on our strengths: Working towards a preferred workplace culture. K. Blessinger ve P. Hrycaj (Ed.), *Workplace culture in academic libraries: The early 21st century* içinde (ss. 21-37). Oxford: Chandos Publishing.
- Stanford, N. (2014). *Organizasyon kültürü* (Ü. Şensoy, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Street, B. V. (2017). Sir Edward Burnett Tylor: British anthropologist. *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Edward-Burnett-Tylor> adresinden erişildi.
- The 8Rs research team. (2005). *The future of human resources in Canadian libraries*. Edmonton: University of Alberta. <http://www.ls.ualberta.ca/8rs/8RsFutureofHRLibraries.pdf> adresinden erişildi.
- The new media consortium. (2017). <http://cdn.nmc.org/media/2017-nmc-horizon-report-library-EN.pdf> adresinden erişildi.
- UKEssays. (2015, 23 Mart). *Analysis of Mcdonalds leadership style management essay*. <https://www.ukessays.com/essays/management/analysis-of-mcdonalds-leadership-style-management-essay.php?cref=1> adresinden erişildi.
- vanDuinkerken, W. ve MacDonald, K. I. (2013). Challenges of redesigning staff work space. K. Blessinger ve P. Hrycaj (Ed.), *Workplace culture in academic libraries: The early 21st century* içinde (ss. 147-162). Oxford: Chandos Publishing.

-
- Virkus, S. (2009). *Leadership dimensions: Culture and leadership*. http://www.tlu.ee/~sirvir/IKM/Leadership%20Dimensions/universally_desirable_and_undesirable_leadership_attributes.html adresinden erişildi.
- Wang, H., Tang, Y. ve Knight, C. (2010). Contemporary development of academic reference librarianship in the United States: A 44-year content analysis. *Journal of Academic Librarianship*, 36(6), 489-494.
- Weare, W. H. (2015), Succession planning in academic libraries: A reconsideration. Samantha S. Hines ve M. Simons (Ed.) *Library Staffing for the Future (Advances in Library Administration and Organization* içinde, 34, (ss. 313 – 361). UK: Emerald Group Publishing Ltd.
- Weisbrod, E. J. (2013). All integration is local: Merging cultures in an academic library. K.Blessinger ve P. Hrycaj (Ed.), *Workplace culture in academic libraries: The early 21st century* içinde (ss. 163-174). Oxford: Chandos Publishing.
- Yoose, B. ve Knight, C. (2016). Clusters: A study of a non-traditional academic library organizational model. *Library Leadership and Management*, 30 (3), 1-23.
- Yükseköğretim Kurulu Üniversite Kütüphaneleri Çalışma Grubu. (2014). *2023'e doğru Türkiye'de üniversite kütüphaneleri: Mevcut durum, sorunlar, standartlar ve çözüm önerileri*. Ankara: YÖK. <http://yok.gov.tr/documents/9273450/9459025/%C3%9Cniversite+K%C3%BCt%C3%BCphaneleri+Raporu+Yeni/0afe641a-1e58-4822-a8de-a8ae35d4c4db> adresinden erişildi.

Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetiminde Bir Öneri: Neo4j

Hüseyin Kaya¹

Öz

İçinde bulunduğumuz dijital çağda bilgi, zamandan ve mekândan bağımsız olarak üretilmekte ve tüketilmektedir. Bunun sonucunda bilgi miktarı sürekli artmakta ve bilgi yığınları oluşmaktadır. Bilgi yığınlarını analiz etmek ve bilgiyi anlamlandırmak, gerek bilgi üreticileri gerek bilgi tüketicileri için fayda sağlayacaktır. Kullanıcıları için bilgiyi en etkili ve en verimli şekilde sunmayı amaçlayan akademik kütüphaneler de sahip oldukları verileri analiz etmek ve anlamlandırmak zorundadır. Bunu gerçekleştirebilen akademik kütüphaneler kaynak yönetiminde başarılı olmaktadır. Akademik kütüphanelere kaynak yönetimi konusunda yardımcı olabilecek araçlardan birisi ise “Neo4j”dir.

Araştırmanın amacı Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi’nden en çok ödünç alınan bilgi kaynakları ile bilgi kaynaklarını ödünç alan kullanıcıların özelliklerini değerlendirerek, varlık-ilişki veri modellemesi kurmak ve bu sayede akademik kütüphanelerde koleksiyon ve bütçe yönetiminin önemine dikkat çekmektir.

Araştırmada “Kadriye Zaim Kütüphanesinden en çok ödünç alınan bilgi kaynakları koleksiyona hangi yolla sağlanmıştır?” ve “Kadriye Zaim Kütüphanesi, koleksiyona eklenecek bilgi kaynakları konusunda hangi konu başlıklarına öncelik vermelidir?” sorularına yanıt aranmaktadır.

Araştırma kapsamında veriler, “Sirsidyne” otomasyon sisteminde yer alan “Raporlar” modülünde “En Popüler Demirbaşlar” raporu aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler, açık kaynak kodlu “Neo4j” isimli çizge(graph) veri tabanı aracılığıyla yorumlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Kaynak yönetimi, çizge veri tabanı, varlık-ilişki modeli.

Giriş

Bilgiyi duvarlara resmederek başkalarına aktaran ilk insanlar, yaşadıkları dönemin şartlarına göre bilgi yönetimini başarılı bir şekilde gerçekleştiriyorlardı. Kendileri için önemli olan, içselleştirdikleri bilgiyi başkalarına aktarıyor ve duvar üzerinde bilginin depolanmasında rol alıyorlardı. İnsanoğlu zaman içerisinde bu davranışını kil tabletler, papirüs, parşömen ve kağıt aracılığıyla devam ettirmiş ve bilgi yönetiminin gittikçe daha zor hale geldiğini fark etmiştir. Değişen dünyada gelişen teknoloji ile günümüzde bilgi yönetimi daha da zor bir hal almıştır. Özellikle dijital çağ ile gelen birçok yenilik, bilginin sadece basılı ortamda yer alamayacağını, üretiminden depolanmasına kadar geçirdiği her aşamanın çok önemli olduğunu göstermiştir.

İçinde bulunduğumuz dijital çağda bilgi, zamandan ve mekândan bağımsız olarak üretilmekte ve tüketilmektedir. Bu nedenle bilgi yığınlarını analiz etmek ve bilgiyi anlamlandırmak, gerek bilgi üreticileri gerek bilgi tüketicileri için fayda sağlayacaktır.

Bilgi serüveninin ilk aşaması olan bilginin saf hali, veriyi tanımak bilgi yönetimini verimli ve etkili şekilde gerçekleştirmek için önemlidir. Veri işlenmemiş ham enformasyon parçacıklarıdır. Veri ve enformasyon, beyin dışından transfer edilen, alınan ve kaydedilen formlardır (Akgün ve Keskin, 2003, s. 176).

¹ Uzman Kütüphaneci, Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi, huseyin.kaya@atilim.edu.tr

Bilginin işlenmemiş hali olan veri, çok kıymetlidir. Ancak veriyi analiz etmek ve anlamlandırmak bunun sonucunda ise bir değer elde etmek çok daha önemlidir. Veri analizi, özellikle içinde bulunduğumuz dijital çağın gerekliliklerindedir.

Dünyadaki veri boyutlarının son yıllarda oldukça fazla arttığı bilinmektedir. Bu da karşımıza büyük veri kavramını çıkarmaktadır. Bu kavram tek bir sunucuya sığamayacak ölçüde büyük, satır-sütun yapılı veri tabanlarına uyabilecek ölçüde yapılandırılmamış veya statik bir veri ambarına sığamayacak şekilde sürekli akan veriler için kullanılır (Davenport, 2014, s.7).

Büyük veri adından da anlaşılacağı gibi birçok verinin bir araya gelmesiyle oluşmuş veriler topluluğudur. Verinin günümüzde oldukça kısa sürede çok fazla üretilmesinin sebeplerinden birisi internet araçları ve uygulamalarının yaygınlaşmasıdır. İnternette yapılan herhangi bir araştırma, dosya indirme, sosyal medya paylaşımları, alışveriş gibi yapılan birçok davranış büyük verinin sadece küçük bir parçasıdır.

Sadece insanlar değil, kurumlar da internet araçları ve uygulamalarıyla bilgiyi üretmeye, aynı zamanda tüketmeye devam etmektedir. Burada unutulmaması gereken ise veri hacminde artışa neden olanların sadece insanlar olmadığıdır. Endüstri 4.0 ile hayatımıza daha fazla giren akıllı cihazlar da veri artışına katkı sağlamaktadır. Veri ürettikleri kadar üretilen veriyi de kısa sürede yorumlayabilen ve buna bağlı olarak kendi başına karar alabilen makineler büyük verinin katkı sağlayıcılardan biridir.

Büyük veriler her ne kadar ilgi çekici olsa da, büyük veriyi analiz etmek ve yönetmek kurum ve kuruluşlar için çok daha önemlidir. Özellikle büyük verinin her bir değerinin satır ve sütun formatında olmadığı düşünülecek olursa, veriyi yapılandırmak, analiz etmek ve veriden yarar sağlamak oldukça zordur. Büyük veriye bu konuda yardımcı olacak araçlardan biri ilişkisel veri tabanlarıdır.

İlişkisel Veri Tabanı: Neo4j

1960'lı yıllarda kendini bir matematikçi olarak geliştiren Dr. Codd, veri modelleri üzerinde çalışmalar yapmıştır. Çalışmaları sonucunda veri modellerinin veri ilişkilerini göstermede kullanışsız olduğunu tespit etmiştir (Harrington, 2009, s. 85). Bunu gidermek için yaptığı çalışmalar sonunda 1970 yılında ilişkisel veri tabanını öne sürmüştür. İlişkisel veri tabanları, satır ve sütunlardan oluşan tabloları yapısında barındıran ve bu tablolar arasındaki ilişkiyi gösteren veri tabanı çeşididir. 80'li yıllarda oldukça fazla kullanılan hiyerarşik veri tabanlarının aksine ilişkisel veri tabanları, içerdiği bilginin yönetiminin daha kolay olmasına olanak sağlamaktadır (Estabrook, 1979; Woodward ve Eger, 1987; Woodward, 1989; Callegari ve Toscani, 1998; Beolchini, 2002, s. 66'da aktarıldığı gibi).

İlişkisel veri tabanı yönetim sistemleri (RDBMS) ile NoSQL sisteminin eksi yönleri giderilerek, eksi yönlerinin geliştirilmesi ile çizge (graph) veri tabanları oluşturulmuştur. "Çizge, objeler (düğüm) ve ilişkilerden (ayrıt) oluşan grafiksel veri yapısıdır. Karmaşık veriler bu yapıyla görselleştirildiğinde daha anlaşılır sonuçlar çıkmaktadır. Bu yöntem uzun süredir kullanılmaktadır" (Brath ve Jonker, 2015; Karagöz ve Komesli, 2017, s. 780'de aktarıldığı gibi). "Çizge veri tabanı da aynı doğrultuda verinin bu yapı üzerinde saklandığı, tüm düğümlerin ve ayrıtların da özelliklerinin olabildiği veri tabanı sistemidir. İlişkisel veri tabanlarının aksine tablolar yer almamaktadır. Bu sayede, sorgular sırasında performansı en çok etkileyen tablolar arası geçiş işlemleri çizge veri tabanında ortadan kalkmıştır. Özellikle veri boyutu büyüdükçe, çizge veri tabanının performansı ilişkisel veri tabanına göre çok daha büyük bir ivmeyle artmaktadır" (Vicknair ve diğerleri, 2010; Karagöz ve Komesli, 2017, s.780'de aktarıldığı gibi).

Çizge veri tabanı örneklerinden biri Neo4j'dir. Neo4j, açık kaynak kodlu, Java ile geliştirilmiş ve Cypher sorgu dili ile çalışan çizge veri tabanıdır (Neo4j, 2017). Neo4j, verilerin anlamlandırılmasına, bunun sonucunda ise kullanım alanlarında bilginin etkili ve verimli şekilde kullanılmasına yardımcı olmaktadır.

İçinde bulunduğumuz çağın gerekliliklerinden dolayı kullanıcıları için bilgiyi en etkili ve en verimli şekilde sunmayı amaçlayan akademik kütüphaneler de sahip oldukları verileri analiz etmek ve anlamlandırmak zorundadır. Kullanıcılarına daha iyi hizmet verebilmek için kütüphane, işleyişinde yer alan süreçleri iyi analiz edebilmek kütüphanelerin başlıca görevlerindedir. Bunu gerçekleştirebilen akademik kütüphaneler kaynak yönetiminde başarılı olabilirler.

Yöntem

Araştırmada akademik kütüphanelerde kaynak yönetimine dikkat çekmek için Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi koleksiyonu ele alınmıştır. Araştırma kapsamında 2015 ve 2016 yıllarında en çok ödünç alınan 20'şer bilgi kaynağına, "Sirsidynix" otomasyon sisteminde yer alan "Raporlar" modülünde "En Popüler Demirbaşlar" raporu aracılığıyla erişilmiştir.

Erişilen bilgi kaynaklarının ve bu bilgi kaynaklarını ödünç alan kullanıcıların özellikleri belirlenmiştir. Bilgi kaynaklarının özellikleri “Kitap Adı”, “Yazar”, “Fiyat”, “Durum”, “Demirbaş Numarası” ve “Alan” başlıkları adı altında toplanırken, bilgi kaynaklarını ödünç alan kullanıcıların özellikleri “Kullanıcı Numarası”, “Kullanıcı Adı”, “Fakülte”, “Bölüm”, ve “Profil” başlıkları adı altında toplanmıştır. Bilgi kaynağının özellikleri ile bilgi kaynaklarını ödünç alan kullanıcılar arasındaki ilişki, açık kaynak kodlu “Neo4j” isimli çizge(graph) veri tabanı aracılığıyla kurulmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Soruları

Araştırmanın amacı Kadriye Zaim Kütüphanesi’nden en çok ödünç alınan bilgi kaynakları ile bilgi kaynaklarını ödünç alan kullanıcıların özelliklerini değerlendirerek, varlık-ilişki veri modellemesi kurmak ve bu sayede akademik kütüphanelerde koleksiyon ve bütçe yönetiminin önemine dikkat çekmektir.

Araştırmada “Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesinden en çok ödünç alınan bilgi kaynakları koleksiyona hangi yolla sağlanmıştır?” ve “Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi, koleksiyona eklenecek bilgi kaynakları konusunda hangi konu başlıklarına öncelik vermelidir?” sorularına yanıt aranmıştır.

Uygulama

Neo4j veri tabanına veri girişi el yordamıyla yapılabileceği gibi toplu halde veri girişi CSV, Cypher ve Grass formatında hazırlanmış dosyalar ile de yapılabilmektedir. Bu çalışmada Neo4j veri tabanında veriyi analiz edebilmek ve nesnel arasında ilişki kurabilmek için ilk olarak el yordamıyla veri girişi yapılmıştır.

Çalışma kapsamında Kadriye Zaim Kütüphanesi’nden 2015 ve 2016 yıllarında en çok ödünç alınan toplamda 40 bilgi kaynağı, koleksiyona eklenme şekli göz önüne alınarak “*satın alma*” ve “*bağış*” olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Bazı bilgi kaynaklarının, hem bağış hem de satın alma yoluyla koleksiyona eklenmiş farklı kopyaları olmasından dolayı, toplam 48 bilgi kaynağının veri girişi Neo4j veri tabanına yapılmıştır.

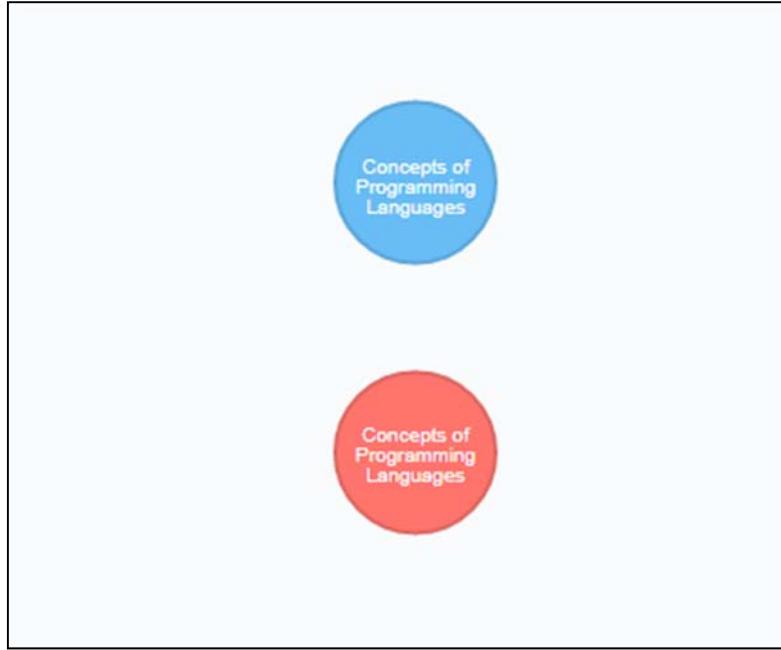
Neo4j’de ilk olarak “*satın alma*” sınıfının altında satın alma yoluyla koleksiyona eklenen bilgi kaynaklarına ait; bilgi kaynağının adı, yazarı, alanı, demirbaş numarası, durumu, fiyatı ve ödünç verilme tarihi gibi özelliklerini gösteren etiketler yaratılmış ve her bir bilgi kaynağı için düğümler oluşturulmuştur.

```
$ CREATE (x:SatinAlma{Ad:"Concepts of Programming Languages",Yazar:"Robert W.
Sebesta",Alan: "Bilim/Matematik",DemirbasNu:"76024",Durum: "Satın
Alma",Fiyat: "77.50 TL",Oduncverilmetaarihi:"2015"})
```

Şekil 1. Satın alma yoluyla koleksiyona eklenen bilgi kaynağının yaratılması

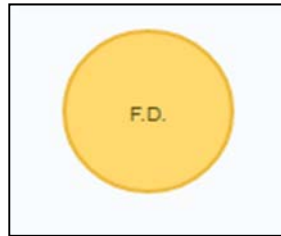
Şekil 1’de görüldüğü gibi her bir bilgi kaynağının etiketleri veri tabanına girilmiş ve bunun sonucunda düğümler oluşturulmuştur. “*Satın alma*” sınıfında toplamda 13 adet düğüm ve 91 adet etiket yaratılmıştır.

Satın alma yoluyla koleksiyona eklenen bilgi kaynağı için yapılan tüm işlemler bağış yoluyla koleksiyona eklenen bilgi kaynakları için de yapılmış, “*bağış*” sınıfında toplamda 35 adet düğüm ve 91 adet etiket yaratılmıştır. Şekil 2’de görüldüğü üzere satın alma yoluyla koleksiyona eklenen bilgi kaynakları kırmızı renkle gösterilirken bağış yoluyla koleksiyona eklenen bilgi kaynakları mavi renkle gösterilmiştir.

Şekil 2. Satın alma ve bağış yoluyla koleksiyona eklenen bilgi kaynaklarının gösterimi

“Satın alma” ve “bağış” sınıfının ardından bilgi kaynaklarını ödünç alan kullanıcıların bilgilerini veri tabanına girmek amacıyla “kullanıcılar” sınıfı yaratılmıştır. Kullanıcılara ait isim, fakülte/birim/enstitü, bölüm, öğrenci numarası/sicil numarası, profil gibi etiketler yaratılmış ve her bir kullanıcı için düğümler oluşturulmuştur. Şekil 3’te görüldüğü üzere kullanıcılara ait bilgileri içeren düğümler sarı renkle gösterilmiş, isim ve sicil/öğrenci numarası gibi bilgiler kısaltma yapılarak gizli tutulmuştur. “Kullanıcı” sınıfında 218 adet düğüm ve 1081 adet etiket yaratılmıştır.

Şekil 3. Kullanıcılara ait bir düğüm gösterimi

Şekil 4’te görüldüğü üzere kullanıcı bilgileri ve bilgi kaynakları özellikleri tanımlandıktan sonra kullanıcılar ile bilgi kaynakları arasında ilişki kurulmuştur. Hangi kullanıcının hangi kitabı aldığı tanımlanmış ve kullanıcılar ile bilgi kaynakları arasında bağlantılar oluşturulmuştur. 218 kullanıcı için 345 bağlantı kurulmuştur. Çünkü bazı kullanıcılar birden fazla kaynak ödünç almışlardır.

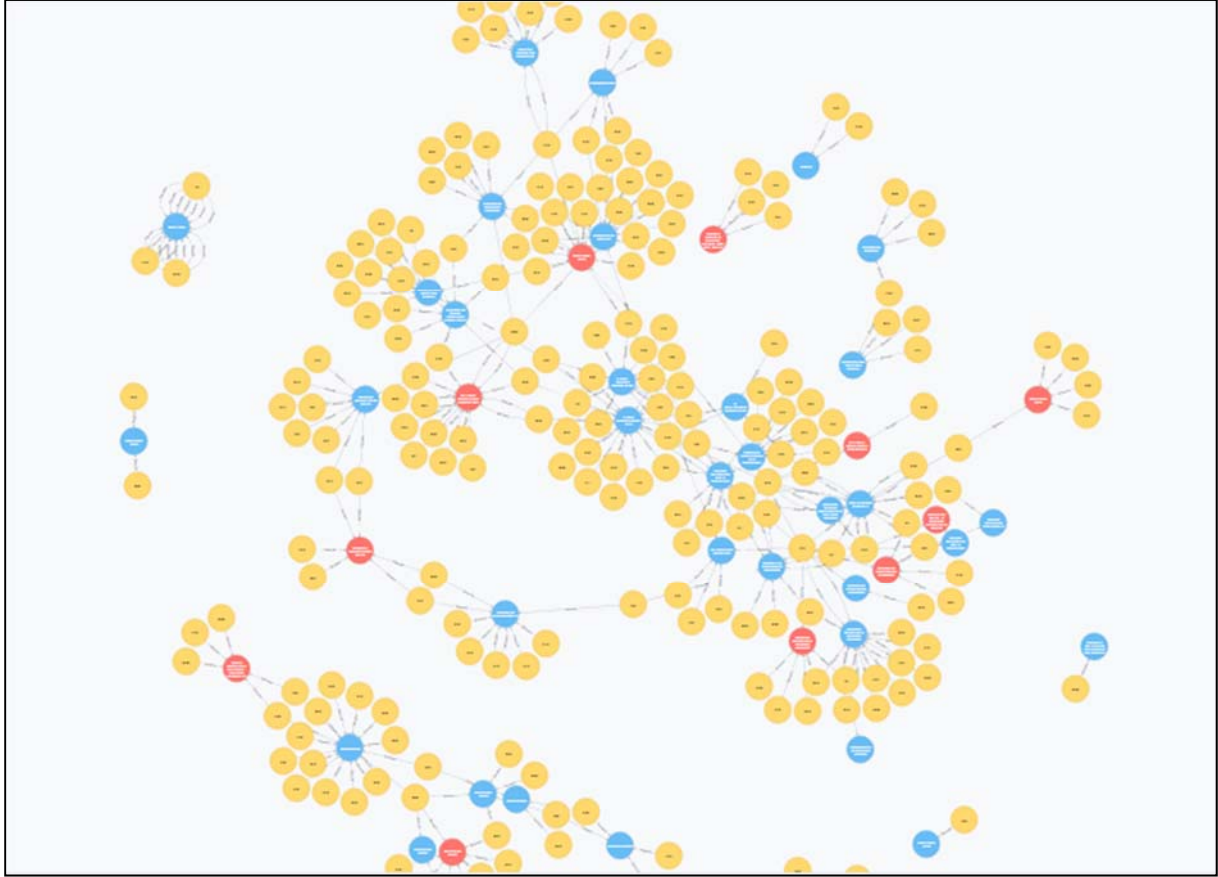
```

$ MATCH(n:Kullanicilar{İsim:"F.D.", Bolum: "Yazılım", OgrenciNu:
  "1203080**"}), (d:SatinAlma{Ad:"Concepts of Programming Languages",
  Oduncverilmetarihi:"2015", DemirbasNu: "76024"})
  CREATE
  (n)-[r:ÖdünçAldı]->(d)
  RETURN r,n,d

```

Şekil 4. Kullanıcı ile bilgi kaynağı arasında bağlantı kurulması

Her bir kullanıcı için ödünç aldığı bilgi kaynakları ile arasındaki bağlantı ayrı ayrı oluşturulmuştur. Tüm bu adımların sonunda toplam 266 düğüm, 1263 etiket ve 345 bağlantı oluşturulmuştur. Veri girişleri tamamlandıktan sonra uygulama çıktısı şekil 5'teki gibi olmuştur.

Şekil 5. Uygulama çıktısı

Bulgular

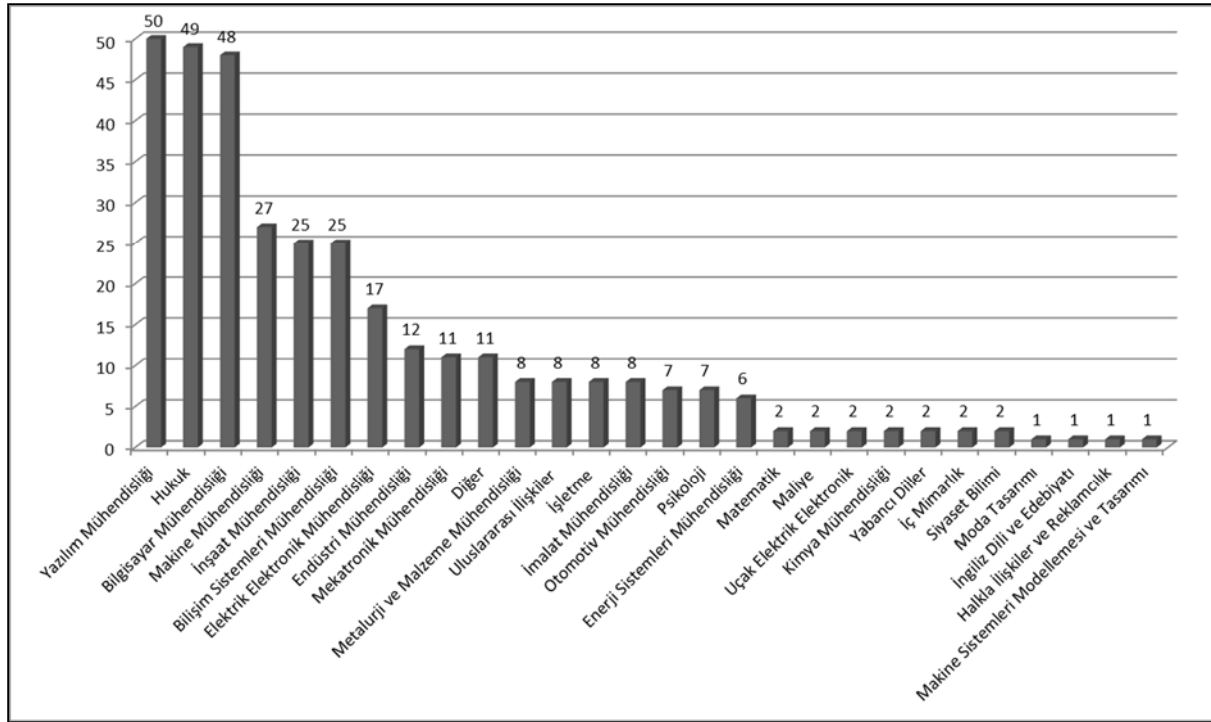
Çalışmanın bu bölümünde elde edilen verilerin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Elde edilen veriler Neo4j aracılığıyla incelendiğinde 2015 ve 2016 yıllarında Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi koleksiyonundan en çok ödünç alınan, toplamda 48 bilgi kaynağının 35'i bağış yoluyla, 13'ü satın alma yoluyla koleksiyona eklenmiştir.

En çok ödünç alınan bilgi kaynaklarının konu başlıklarına² baktığımızda %48'inin bilim, %21'inin teknoloji, %17'sinin hukuk ve %15'inin edebiyat alanından olduğu görülmektedir³. Bunun yanında hem 2015 hem de 2016 yılında en çok ödünç alınan bilgi kaynağı listesine giren bilgi kaynakları şunlardır; **“Concepts of programming languages; C++ dersi : nesne tabanlı programlama; Dağın öteki yüzü; İdare hukuku; Uluslararası hukuk; Production and operations analysis; Discrete mathematics and its applications ve C dersi : çözümlü problem kitabı”**. Bu bilgi kaynaklarından üçünün yazarı Atılım Üniversitesi'nde akademik personel olarak görev yapmaktadır. Bu bakımdan ders kapsamında zorunlu olarak kullanıma olasılığı oldukça yüksektir.

Çalışmada en çok ödünç alınan bilgi kaynakları ile ilgili veriler incelendiğinde, toplam 345 ödünç alma işleminin gerçekleştiği görülmüştür. Kullanıcı profili olarak değerlendirme yapıldığında ise 345 ödünç alma işleminin 320'sini lisans öğrencilerinin, 11'ini idari personelin, 6'sını akademik personelin, 5'ini yüksek lisans öğrencilerinin ve 3'ünün de doktora öğrencilerinin gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

² Konu başlıkları Library of Congress Sınıflama Sistemi dikkate alınarak hazırlanmıştır.

³ Yüzdelerin yuvarlanmış değerleri verilmiştir.

Şekil 6. Ödünç alma işleminin bölüm bazında dağılımı

345 ödünç alma işleminin kullanıcı profilinin değerlendirilmesinin yanı sıra, kullanıcıların bölümlerine göre dağılımı da incelenmiştir. Çalışmanın başında Neo4j veri tabanına, idari personeller hariç geri kalan kullanıcıların “bölüm” bilgisi girilmiştir. İdari personellerde “bölüm” bilgisi yerine “birim” bilgisi yer almaktadır. Bu yüzden 345 ödünç alma işleminin bölüm bazına dağılımında idari personellerin bilgisi “diğer” başlığı ile gösterilmiştir. Ödünç alma işleminin gerçekleştirildiği kullanıcıların bölüm dağılımına bakıldığında en çok ödünç alma işleminin 50 işlem ile “Yazılım Mühendisliği” bölümüyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunu “Hukuk” ve “Bilgisayar Mühendisliği” bölümü takip etmektedir (Şekil 6).

Sonuç

Bilgiyi depolayan, kullanıcıya en doğru yolla aktarmaya çaba gösteren akademik kütüphaneler, daha iyi hizmet verebilmek için organizasyon olarak yaptığı işler sonucu ürettiği bilgiyi de saklamak ve yorumlamak zorundadır. Organizasyon dışında üretilen bilgi kadar organizasyonun sunduğu hizmetlerin bilgisi de bir o kadar değerlidir. Sadece bu bilgiyi yorumlamak ve analiz edebilmek akademik kütüphanelere güç katacaktır.

Araştırmada 2015 ve 2016 yıllarında Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi koleksiyonundan en çok ödünç alınan bilgi kaynaklarının büyük bir çoğunluğunun koleksiyona bağlı yoluyla eklendiği görülmüştür. Yine bu bilgi kaynakların konu başlıklarına bakıldığında büyük bir kısmının fen bilimlerine ait olduğu görülmektedir. Ödünç alma işlemini gerçekleştiren kullanıcıların büyük bir çoğunluğu lisans öğrencileridir. Kullanıcı kitlesinin “bölüm” bilgisine bakıldığında ise çoğunluk mühendislik bölümlerinde çalışmalarını sürdüren kişilerdir.

Tüm bunların dışında Neo4j veri tabanı ile veriler daha anlamlı hale gelmiştir. Neo4j veri tabanına işlenen veriler sayesinde nesnel arası ilişkiler açık bir şekilde görülmüştür. Kullanıcının hangi bilgi kaynaklarını kullandığı ve kullanılan bilgi kaynaklarını ödünç alan diğer kullanıcılarla ilişkisi, Neo4j veri tabanının artı özelliklerinin başında gelmektedir. Bu sayede her bir kullanıcının sadece eğitim amaçlı olarak ödünç aldığı bilgi kaynakları değil, kültürel anlamda da kullandığı bilgi kaynaklarının tespiti çok daha kolaydır. Neo4j bu yönüyle akademik kütüphanelere, kullanıcı merkezli hizmetlerin verilmesinde yardımcı olarak kullanılabilir. Bununla birlikte akademik kütüphaneler koleksiyon yönetimini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilir, kullanıcıları için etkili ve verimli referans hizmetleri geliştirebilirler.

Neo4j veri tabanı birçok kurum tarafından kullanıldığı gibi akademik kütüphanelerde de farklı amaçlarla kullanılabilir. Hızlı ve esnek yapısıyla veriyi oluşturmaya izin veren Neo4j veri tabanı, akademik kütüphaneler için bir fırsattır. Akademik kütüphaneler, Neo4j ile bağlı oldukları üniversitelerin gözdesi olabilirler. Üniversite'nin birimlerini ve bu birimlerin iş çıktılarını analiz edebilmek araştırma kütüphanelerinin başlıca

görevlerinden biri olabilir. Bu sayede akademik kütüphaneler bağlı oldukları kurumları ileri taşıyabilecek ve “kütüphane” algısını değiştirebilirler.

Sonuç olarak akademik kütüphaneler, bir çizge(graph) veri tabanı olan Neo4j ile kaynak yönetimini başarılı bir şekilde gerçekleştirerek ve kendilerini bir adım daha öteye taşıyabilirler. Böylelikle, ellerinde var olan ham bilgiyi yorumlayıp analiz edebilir ve çağımızın gerekliliklerinden olan veri analizini en üst düzeyde gerçekleştirebilirler.

Kaynakça

- Akgün, A. E. ve Keskin, H. (2003). Sosyal bir etkileşim süreci olarak bilgi yönetimi ve bilgi yönetimi süreci. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 5(1), 175–188. <http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/view/327/317> adresinden erişildi.
- Beolchini, F. (2002). A relational database for the management of the collections housed in the G.B. Grassi Museum (University of Rome «La Sapienza»): a general survey. *Rediconti Lincei*, 13(2), 65-69. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-70-004677-7.pdf> adresinden erişildi.
- Brath, R. ve Jonker, D. (2015). *Graph analysis and visualization: discovering business opportunity in linked data*. John Wiley Sons.
- Callegari A. ve Toscani G. (1998). ELISA: a computerized system for automated management of mineralogical collection. *Museol. Sci.*, 15(2), 175-181.
- Davenport, T. (2014). *Big data @ work*. İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.
- Estabrook, G.F. (1979). A taxir data bank of seed plant types at the University of Michigan herbarium. *Taxon*, 28(1/3), 197-203. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1219576.pdf?refreqid=excelsior%3A176d0ed2109d2db16418e891064f01a4> adresinden erişildi.
- Harrington, J. L. (2009). *Relational database design and implementation* (3. bs.). Amsterdam; Boston: Morgan Kaufmann.
- Karagöz, G. N. ve Komesli, M. (2017). Çizge veri tabanı kullanılarak geliştirilen yazılım lisans yönetimi amaçlı veri görselleştirme uygulaması: BigLogVis. *Dokuz Eylül Üniversitesi-Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 19(57), 779–789. <http://web.deu.edu.tr/fmd/s57/S57-m8.pdf> adresinden erişildi.
- Neo4j. (2017). *Introducing the Neo4j graph platform*. <https://neo4j.com/> adresinden erişildi.
- Vicknair, C., Macias, M., Zhao, Z., Nan, X., Chen, Y. ve Wilkins, D. (2010). A comparison of a graph database and a relational database: a data provenance perspective. ACMSE 2010 konferansında sunulan bildiri, Oxford. doi: 10.1145/1900008.1900067
- Woodward, S. M. ve Eger, J.L. (1987). Microcomputer system at Royal Ontario Museum. *Mammal Collection Management*, (4), 129-133.
- Woodward, S. M. (1989). Collection automation: tailoring database and collection management to suit a natural history collection. *Collection Forum*, 5(2), 60-72.

Kütüphaneler Arası Ödünç Verme Hizmetinin Akademik Kütüphanelerde Koleksiyon Yönetimine Etkisi: Kadriye Zaim Kütüphanesi Örneği

Betül Özdemir Güran¹ ve Hüseyin Kaya²

Öz

Birçok bilim dalının kaynağı olan bilgi, geçmişten günümüze insanlık tarihinin vazgeçilmez unsuru olmuştur. Özellikle akademik kütüphaneler bilgiye erişim konusunda çok daha farklı bir yere sahiptir. Kullanıcıları için en kısa sürede, en doğru bilgiyi sağlamak amacıyla hizmetlerini şekillendiren akademik kütüphaneler, bilgiyi üreten ve tüketen kullanıcılarının ilgi odağı olmaya çabalamaktadırlar. İş birlikleri sayesinde kullanıcılarına daha iyi hizmet sunmayı hedefleyen kütüphaneler, hizmet çeşitliliğini artırmak için birçok çalışmaya imza atmaktadır. Bu işbirliği alanlarından biri de “kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti”dir.

Araştırmanın amacı Kadriye Zaim Kütüphanesi'nin kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti ile ödünç aldığı, ödünç verdiği kitap sayılarını ve ilgili kitapların konu başlıklarını irdeleyerek, kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti'nin, koleksiyon geliştirme ve üniversite kütüphaneleri arasındaki iş birliği konuları üzerindeki önemine dikkat çekmektir.

Araştırmada “Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından ödünç alınan ve ödünç verilen kitapların konu başlıklarının dağılımı hangi alanlardadır?” ve “Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi çoğunlukla hangi üniversiteler ile kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti gerçekleştirmiştir?” sorularına yanıt aranmaktadır.

Araştırmada Kütüphaneler Arası İş Birliği Takip Sisteminde (KİTS) yer alan “arşiv” başlığı altında 2009-2016 yılları arasında Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından ödünç verilen ve Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından ödünç alınan kitapların sayılarına erişilmiştir. Erişilen sonuçlar her yıl için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından diğer kütüphanelerden ödünç alınan kitapların sayısı incelenmiş ve LC Sınıflama Sisteminde yer alan temel konu başlıklarına göre ödünç alınan kitapların ilgili olduğu alanlar belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda kütüphaneler arası ödünç verme hizmetinin akademik kütüphanelerde kaynak yönetimi açısından doğrudan olmasa da dolaylı olarak koleksiyon geliştirme politikasına yön vereceğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kütüphaneler arası iş birliği takip sistemi, kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti, kaynak yönetimi.

Giriş

Bilimin kaynağı olan bilgi, geçmişten günümüze kadar insanlar için vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Yaşamımızın bir parçası olan bilgi teknolojileri sayesinde, günümüzde insanoğlu bilgiyi tüketen olmaktan daha

¹ Kütüphane Memuru, Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi, betul.ozdemir@atilim.edu.tr

² Uzman Kütüphaneci, Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi, huseyin.kaya@atilim.edu.tr

çok bilgiyi üreten konumuna gelmiştir. İçinde bulunduğumuz çağda insanlar, çok kısa sürede çok fazla bilgi üretmekte ve yine aynı hızda bilgiyi tüketmektedir.

“Bilgi kavramı, latince “informatio” kökünden olup, biçim verme eylemi, biçimlendirme ve bilgi-haber verme eylemi olarak tanımlanır” (Ülgen, 1980, s. 4). Bilgi, genel anlamda “düşünme, yargılama, akıl yürütme, okuma, araştırma, gözlem ve deney sonucunda elde edilen düşünsel ürün” ya da “öğrenilen şey” olarak tanımlanmıştır. “Bilgi, alınıp satılabilen bir kaynak olarak da değerlendirilmektedir”. “Bilgi, belirli bir formda işlenmiş ve elde eden için anlamlı olan, yönetsel kararlar açısından gerekli olduğu varsayılan veya gerçek değeri olan veri demektir” (Öğüt, 2016, ss. 5-6’da aktarıldığı gibi).

Bilgi serüveninin en önemli parçası olan bilgi merkezleri ise bilgiyi arayan herkesin yol göstericisi olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Kullanıcıları için en kısa sürede, en doğru bilgiyi sağlamak amacıyla hizmetlerini sürekli şekillendiren bilgi merkezlerinin, bilgiyi üreten aynı zamanda tüketen kullanıcıların ilgi odağı olması için büyük çaba göstermeleri gerekmektedir. Her geçen gün gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışan bilgi merkezleri hizmetlerini de bu çerçevede değiştirmekte ve geliştirmektedir.

Bilgi merkezlerinin yeryüzündeki bütün bilgi kaynaklarını koleksiyonlarında bulundurabilmeleri imkânsızdır. Ancak bilgi merkezleri için imkânsız olmayan şey ise bilgiye erişmektir. Bilgi merkezleri bunu bilgiye erişebilecekleri hatta bilgiyi üretebilecekleri iş birlikleri sayesinde gerçekleştirme olanağına sahiptirler.

İş birliği, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’nde “amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı” olarak tanımlanmaktadır. Ortak bir amaca sahip olan bilgi merkezlerinin de, kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde olması gerekmektedir.

Günümüz bilgi çağında eğitim ve kültür açısından toplumun vazgeçilmez bir parçası olan bilgi merkezleri hiçbir zaman tek başlarına kusursuz bir koleksiyona sahip olamazlar. “Ulusal kütüphaneler de dahil olmak üzere bir kütüphane ya da bilgi merkezinin tek başına bütün bilgi kaynaklarını toplaması ya da bu kaynaklara çeşitli yollardan erişim sağlaması olanaksızdır. Bu bakımdan bilgi hizmeti sağlayan bu tür kuruluşların kendi dermelerinde bulunmayan bilgi kaynaklarına erişim sağlamak için hemen hemen her dönemde iş birliğine gittikleri görülmektedir” (Tonta, 1997, s. 100). Adeta “Birlikten Kuvvet Doğar” atasözünün açıklayıcısı olan iş birliği, bilgi merkezleri için de aynı anlama gelmekte, birlik olmanın kuvvet kazandıracağını bir kez daha hatırlatmaktadır. Bilgi merkezleri iş birliği sayesinde insanların bilgiye erişimini kolaylaştıracak ve bu başarıyı hep birlikte göğüsleyecektir. Bunun yanı sıra bilgi merkezleri, başarısız oldukları tarafları da görme şansını yakalayacak ve sorunları yine ortak bir iş birliği ile kolayca halledebileceklerdir.

İş birlikleri sayesinde kullanıcılarına daha iyi hizmet sunmayı hedefleyen bilgi merkezleri, birçok çalışmaya imza atmaktadır. Bilgi merkezleri koleksiyon geliştirme, toplu katalog hazırlama, personel anlamında yardımlaşma, belge sağlama, konsorsiyum oluşturma vb. birçok alanda iş birliğine gitmektedir. Bu iş birliği alanlarından biri de “kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti”dir.

Kütüphaneler Arası Ödünç Verme Hizmeti

“Kütüphanelerarası işbirliği alanlarından olan kütüphanelerarası ödünç verme; kullanıcıların istekleri doğrultusunda, kütüphane dermelerinde yer almayan bilgi kaynaklarının yurt içi veya yurt dışındaki bilgi merkezlerinden ödünç alma, fotokopi veya elektronik ortamda sağlanması hizmetidir.” (Alkış ve Yılmaz, 2008, Kütüphanelerarası ödünç verme, para. 1).

Kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti ile sahip olunan bilgi kaynaklarını, diğer bilgi merkezleri kullanıcılarıyla paylaşarak bilgiye erişimi kolaylaştırmak amaçlanmaktadır. Bu hizmetle bilgi merkezleri tüm dünyaya açılabilen, sahip olduğu bilgi kaynaklarını bilgi ihtiyacı olan her kullanıcının hizmetine sunabilmektedir.

Kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti, farklı kavram ve kısaltmalarla kütüphanelerde faaliyet gösterebilmektedir. Bunlardan bazıları kaynak paylaşımı, belge sağlama, kütüphaneler arası ödünç alma, kütüphaneler arası ödünç verme gibi kavramlardır. Kavramlar ne kadar farklı olursa olsun hizmetin amacı ve işlevleri aynıdır. “Kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti iki bölümden oluşur: ödünç alma ve ödünç verme. İki bölüm: ödünç alan veya talep eden kütüphane ve ödünç veren veya yanıt veren kütüphane. Çoğu kütüphane hem ödünç alan hem de ödünç veren olarak işlev görür” (Hilyer, 2006, s. 3).

“Kütüphaneler arası iare az kullanılan kitapların uzak mesafelerde bulunan kütüphanelere gönderilmesi ile başlanmıştır” (Markley, 1961, s. 25). “Türkiye’de ise bu konuya ilk kez 1961 yılında Kütüphaneler Genel Müdürü Aziz Berker başkanlığında kurulan “Kütüphaneler Komitesi”nin yaptığı toplantılar sonucunda sunulan raporlarda değinilmiştir. Komitenin hazırladığı “Kütüphaneler Komitesi Raporu”nda “Okuyucu Hizmetlerinde İş birliği” maddesinin altında yurt içi veya yurt dışındaki kütüphanelerden ödünç kitap alınması konusu

değerlendirilmiş, fakat bu yaklaşım halk kütüphaneleri ile sınırlı kalmıştır” (Alkış ve Yılmaz, 2008, Kütüphanelerarası ödünç verme, para. 6).

1983 yılında kurulan Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi ile kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti bir kez daha gündeme gelmiştir. “Genel amacı Türkiye’deki bilimsel çalışmalarını desteklemek olan Merkez’in özel amacı üniversiteler ile diğer kamu ve özel sektör kuruluşlarındaki araştırma yapan kişilere yardımcı olmak, ayrıca kütüphanelere doküman sağlamaktır” (Tuncer, 1988, s. 57’de aktarıldığı gibi).

1985 yılında Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik bölümüyle ortaklaşa olarak üniversite kütüphanelerini esas alarak, modern kütüphaneciliğin gereklerine dair seminerler serisi düzenlemiştir. İlk ayağı 26-27 Eylül 1985 tarihinde düzenlenen seminer ve toplantılara ülkenin değişik bölgelerinden üniversite kütüphaneleri katılmıştır. Toplantılarda üniversite kütüphanelerine dair sorunlar ve çözümler ele alınmıştır. Toplantılar sonucu bazı ortak kararlar alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Demir (1991, s.71) bu kararların iş birliği açısından kütüphanelerarası ödünç kitap ve fotokopi istek formu geliştirilerek üniversite kütüphaneleri arasında ödünç verme hizmetinin başlamasına ve bu konuda standartlaşmaya yol açtığını vurgulamıştır.

Kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti de dahil olmak üzere kütüphanelerin iş birliğinde tek bir çatı altında toplanmasını sağlayan oluşum Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) ile gerçekleştirilmiştir. ANKOS İş Birliği Araştırma Grubunun çalışmaları sonucunda “Kütüphanelerarası İşbirliği Takip Sistemi” (KİTS) geliştirilerek kütüphaneler arası iş birliği süreçlerinin çevrimiçi olarak takibine olanak sağlanmıştır. ANKOS üyesi kurumların kullanımına açık olan sistem sayesinde bilgi kaynaklarının paylaşımı, sistematik ve kolay bir yapıya bürünmüştür. 172 kütüphanenin üyesi olduğu sistem, kitap, makale, tez ve kitap bölümleri isteklerinin ve takibinin yapılmasına, bu isteklerle ilgili rapor ve istatistik alınmasına, Ulusal Toplu Katalog (TOKAT) taramasının gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır (“Kütüphaneler arası işbirliği”, t. y.).

Kadriye Zaim Kütüphanesi Kütüphaneler Arası Ödünç Verme Hizmeti

Atılım Üniversitesi 15 Temmuz 1997 tarihinde Atılım Vakfı tarafından kurulmuş bir vakıf üniversitesidir. Üniversitenin misyonu toplumsal duyarlılık ve sürdürülebilirlik anlayışı içinde, bilimsel bilginin üretimi ve uygulanmasında performansı yüksek alanlar yaratarak, ulusal ve evrensel düzeyde donanıma sahip nitelikli bireyler yetiştirmektir (“Misyona”, t. y.). Atılım Üniversitesi toplamda 6 fakülte, 2 yüksekokul ile her geçen gün artan kalitesiyle eğitim hayatını sürdürmektedir.

Kadriye Zaim Kütüphanesi, tüm araştırmacıların hizmetine açık bir bilgi merkezidir. Kütüphanede bulunan bilgi kaynakları Kongre Kütüphanesi (Library of Congress-LC) Sınıflama Sistemi’ne göre düzenlenmiştir. Kütüphanenin 2017 Mayıs ayı itibarıyla 8819 kullanıcısı bulunmaktadır. Koleksiyonda 92.000 basılı kitap, 396.850 e-kitap, 1700 basılı dergi, 38.100 e-dergi, 64 veri tabanı ve 4.400 adet görsel-işitsel materyal olup, koleksiyon sürekli olarak geliştirilmektedir.

Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti, kütüphanenin hizmete açıldığı günden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Bu hizmetten sadece üniversitenin akademik ve idari personeli faydalanabilmektedir.

Amaç

Çalışmanın amacı Kadriye Zaim Kütüphanesi’nin kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti ile ödünç alıp verdiği kitap sayılarını ve ilgili kitapların konu başlıklarını değerlendirerek, kütüphanelerarası ödünç verme hizmetinin, koleksiyon geliştirme ve üniversite kütüphaneleri arasındaki iş birliği konuları üzerindeki önemine dikkat çekmektir.

Çalışmada “Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından ödünç alınan ve ödünç verilen kitapların konu başlıklarının dağılımı hangi alanlardadır?” ve “Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi çoğunlukla hangi üniversiteler ile kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti gerçekleştirmiştir?” sorularına yanıt aranmaktadır.

Yöntem

Araştırma kapsamında KİTS’te yer alan “arşiv” başlığı altındaki istatistikler kullanılarak, 2009-2016 yılları arasında Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından ödünç verilen ve Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından ödünç alınan kitapların sayılarına erişilmiştir. Erişilen sonuçlar her yıl için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından diğer kütüphanelerden ödünç alınan kitapların sayısı

değerlendirilmiş ve Kongre Kütüphanesi Sınıflama Sisteminde yer alan temel konu başlıklarına göre ödünç alınan kitapların ilgili olduğu alanlar belirlenmiştir.

Ödünç alınan kitapların sonraki senelerde Kadriye Zaim Kütüphanesi koleksiyonuna eklenip eklenmediği ve ödünç verme hizmetinde en çok iş birliği yapılan üniversite kütüphaneleri değerlendirilmiştir. Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından diğer kütüphanelere ödünç verilen kitapların sayısı ve kitapların temel konu başlıkları belirlenmiştir. Ayrıca Kadriye Zaim Kütüphanesinin 2009-2016 yılları arasında koleksiyon geliştirme bakımından hangi alanlara daha çok ağırlık verdiği değerlendirilmiştir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde elde edilen verilerin değerlendirilmesine yer verilmektedir. KİTS'te yer alan "arşiv" başlığı altındaki istatistikler kullanılarak, 2009-2016 yılları arasında Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından ödünç verilen ve Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından ödünç alınan kitaplara ilişkin bulgular değerlendirilmiştir.

Tablo 1'de, Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesinin 2009-2016 yılları arasında KİTS aracılığıyla gerçekleştirdiği kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti ile KİTS'e üye olan 171 bilgi merkezinden toplamda 73 bilgi merkezi ile işbirliği yaptığı görülmektedir.

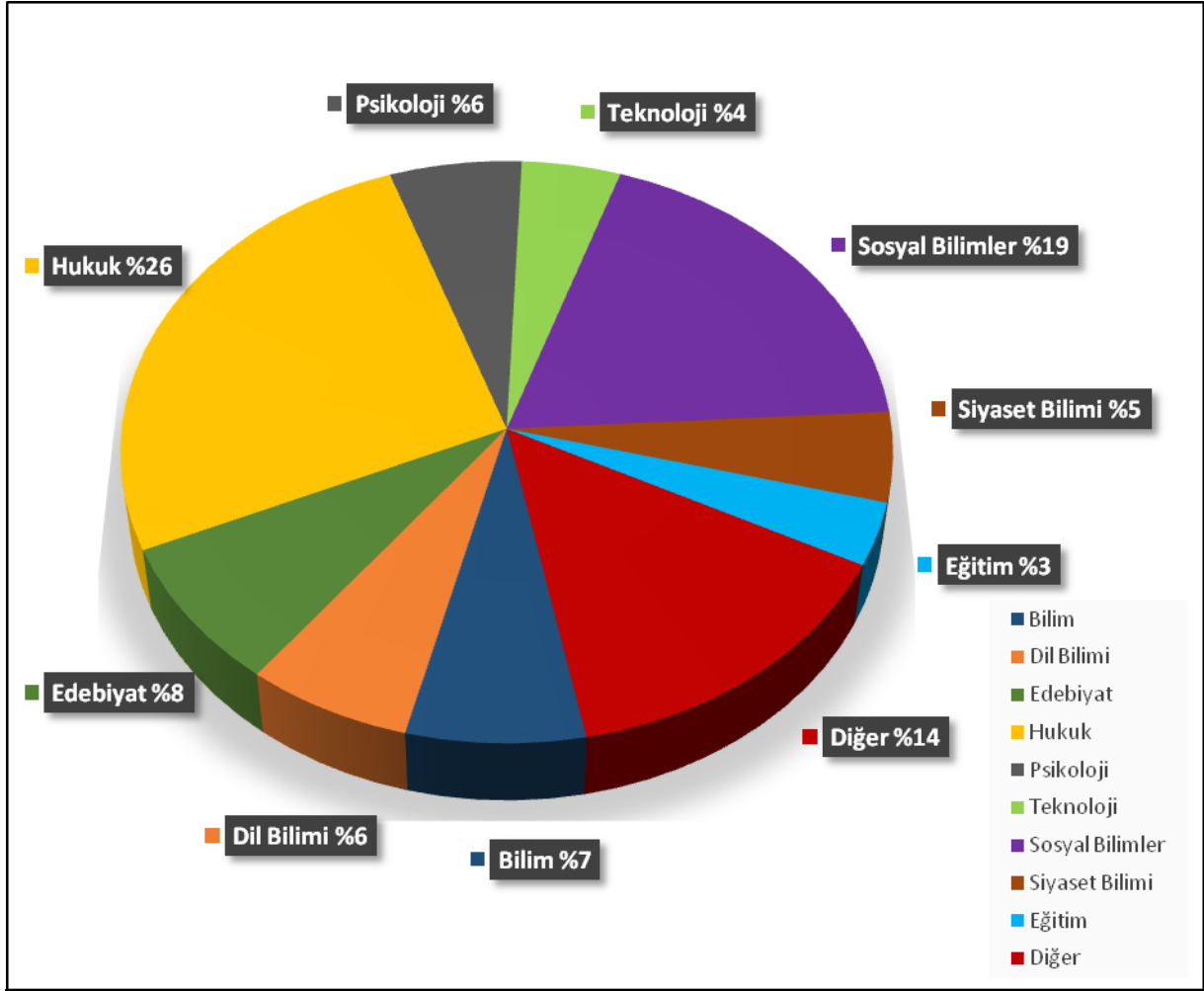
Tablo 1. Kadriye Zaim Kütüphanesinin 2009-2016 yılları arasında kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti gerçekleştirdiği üniversiteler ve ödünç alma-verme sayıları

Üniversite	Ödünç Verilen Kitap Sayısı	Ödünç Alınan Kitap Sayısı	Toplam
Abdullah Gül Üniversitesi	1	-	1
Adnan Menderes Üniversitesi	2	-	2
Afyon Kocatepe Üniversitesi	-	2	2
Ahi Evran Üniversitesi	1	-	1
Akdeniz Üniversitesi	1	-	1
Anadolu Üniversitesi	2	4	6
Ankara Üniversitesi	-	7	7
Ardahan Üniversitesi	1	-	1
Artvin Çoruh Üniversitesi	5	-	5
Atatürk Üniversitesi	1	-	1
Balıkesir Üniversitesi	1	-	1
Başkent Üniversitesi	-	4	4
Bilkent Üniversitesi	-	5	5
Boğaziçi Üniversitesi	1	12	13
Bülent Ecevit Üniversitesi	1	-	1
Çağ Üniversitesi	1	-	1
Çankırı Karatekin Üniversitesi	1	-	1
Çukurova Üniversitesi	1	-	1

Dicle Üniversitesi	1	-	1
Doğu Akdeniz Üniversitesi	1	-	1
Doğuş Üniversitesi	1	-	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	5	-	5
Ege Üniversitesi	1	-	1
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	-	1	1
Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi	1	-	1
Fatih Üniversitesi	-	1	1
Galatasaray Üniversitesi	5	20	25
Gazi Osmanpaşa Üniversitesi	1	-	1
Gazi Üniversitesi	-	3	3
Gaziantep Üniversitesi	1	-	1
Gebze Üniversitesi	-	1	1
Gediz Üniversitesi	9	-	9
Hacettepe Üniversitesi	2	-	2
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2	-	2
İpek Üniversitesi	3	3	6
İstanbul Arel Üniversitesi	1	-	1
İstanbul Aydın Üniversitesi	1	-	1
İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi	2	-	2
İstanbul Şehir Üniversitesi	3	-	3
İstanbul Teknik Üniversitesi	-	4	4
İstanbul Ticaret Üniversitesi	16	1	17
İstanbul Üniversitesi	3	3	6
İzmir Ekonomi Üniversitesi	5	1	6
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	3	-	3
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	-	3	3
Kadir Has Üniversitesi	22	-	22
Karadeniz Teknik Üniversitesi	3	-	3
Kastamonu Üniversitesi	2	-	2
Koç Üniversitesi	7	-	7
Kocaeli Üniversitesi	1	-	1

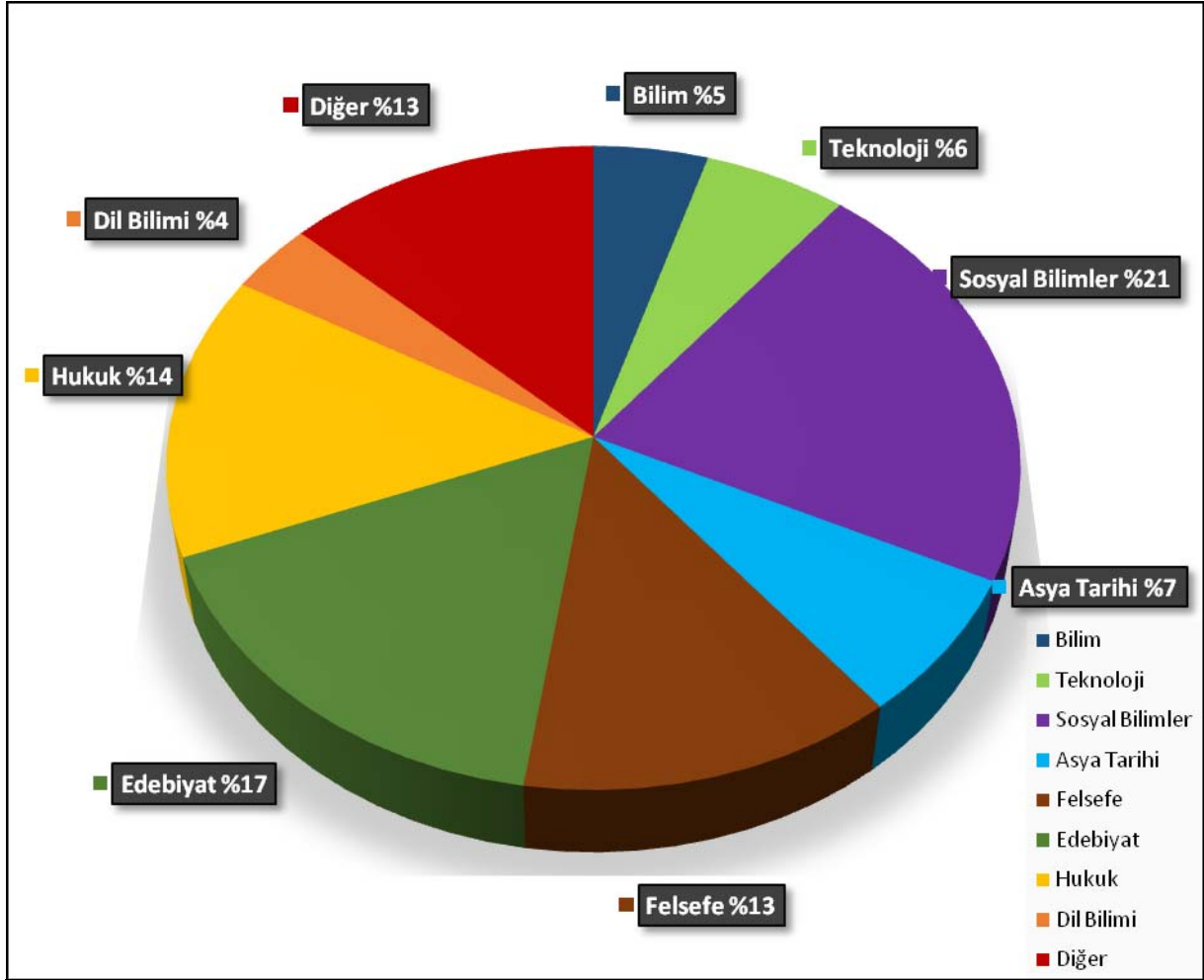
Marmara Üniversitesi	11	-	11
MEF Üniversitesi	3	-	3
Mersin Üniversitesi	2	-	2
Mevlana Üniversitesi	1	-	1
Namık Kemal Üniversitesi	2	-	2
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	4	-	4
Niğantaşı Üniversitesi	3	-	3
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	3	-	3
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1	5	6
Özyeğin Üniversitesi	1	1	2
Pamukkale Üniversitesi	2	-	2
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1	-	1
Sabancı Üniversitesi	5	2	7
Sakarya Üniversitesi	3	-	3
Selçuk Üniversitesi	1	-	1
Süleyman Demirel Üniversitesi	3	-	3
Süleyman Şah Üniversitesi	3	-	3
Turgut Özal Üniversitesi	1	-	1
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Üniversitesi	4	-	4
Uludağ Üniversitesi	3	1	4
Üsküdar Üniversitesi	1	-	1
Yaşar Üniversitesi	4	-	4
Yeditepe Üniversitesi	17		17
Toplam	201	84	285

Kadriye Zaim Kütüphanesinin 2009-2016 yılları arasında kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti ile ödünç verme işleminde, en fazla işbirliği yaptığı bilgi merkezleri sırasıyla; Kadir Has Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Gediz Üniversitesi'dir. Ödünç alma işleminde ise en fazla işbirliği yaptığı bilgi merkezleri sırasıyla; Galatasaray Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi olmuştur.

Şekil 1. 2009-2016 yılları arasında Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi'nin ödünç verdiği kitapların Kongre Kütüphanesi Sınıflama Sistemi Konu Başlıkları çerçevesinde dağılımı

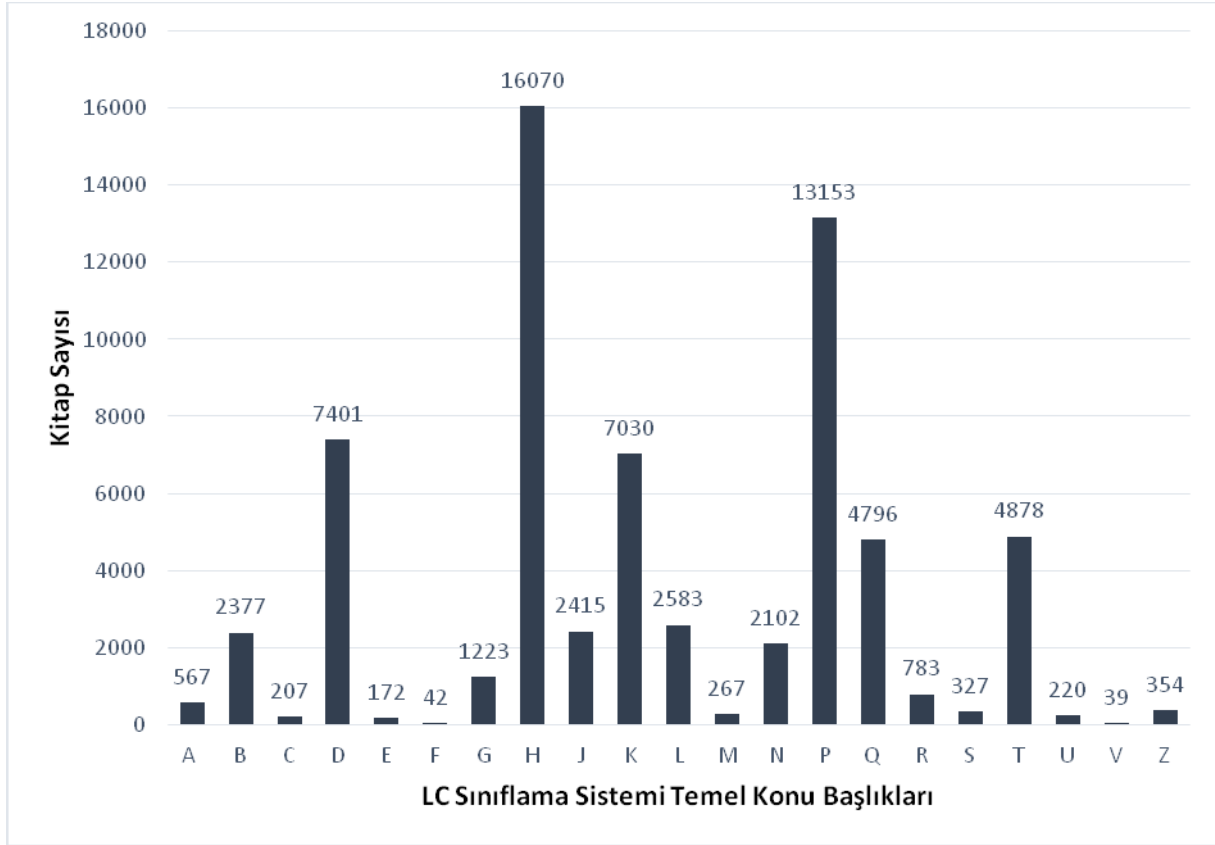
Kadriye Zaim Kütüphanesi KİTS'e üye olan üniversite ve kurum kütüphaneleri ile toplam 201 ödünç verme işlemi gerçekleştirmiştir (Tablo 1). Şekil 1'de görüldüğü üzere diğer üniversite ve kurum kütüphanelerine ödünç verilen kitapların konu başlıkları dağılımına bakıldığında, ilk sıranın "Hukuk"a ait olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla "Sosyal Bilimler", "Edebiyat", "Dil Bilimi", "Bilim", "Psikoloji", "Siyaset Bilimi", "Teknoloji", "Eğitim" ve "Diğer" (Coğrafya, Kütüphane Bilimi, Tarım, Donanma Bilimi, Antropoloji, Avrupa Tarihi, Felsefe, Reenkarnasyon, Amerika Tarihi, Güzel Sanatlar, Din, Balkan Tarihi, Tıp, Asya Tarihi) konu başlıkları takip etmektedir.

Şekil 2. 2009-2016 yılları arasında Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi'nin ödünç aldığı kitapların Kongre Kütüphanesi Sınıflama Sistemi Konu Başlıkları çerçevesinde dağılımı

Kadriye Zaim Kütüphanesi KİTS'e üye olan üniversite ve kurum kütüphaneleri ile toplam 84 ödünç alma işlemi gerçekleştirmiştir (Tablo 1). Şekil 2'de görüldüğü üzere diğer üniversite ve kurum kütüphaneleri tarafından ödünç alınan kitapların konu başlıkları dağılımına bakıldığında, ilk sıranın "Sosyal Bilimler"e ait olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla "Edebiyat", "Hukuk", "Felsefe", "Asya Tarihi", "Dil Bilimi", "Bilim", "Teknoloji" ve Diğer (Güzel Sanatlar, Politika Bilimi, Psikoloji, Dünya Tarihi, İşletme, Eğitim, Avrupa Tarihi, Amerika Tarihi) konu başlıkları takip etmektedir.

2009-2016 yılları arasında kütüphanenin ödünç verdiği ve ödünç aldığı kitapların konu dağılımına bakıldığında ilk 3 sırada her iki kulvarda da "Hukuk", "Sosyal Bilimler" ve "Edebiyat" yer almaktadır. Bu durum diğer üniversite ve kurum kütüphanelerinin aynı konu başlıklarında bilgi ihtiyacının karşılandığını ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığını göstermektedir. Kadriye Zaim Kütüphanesinin KİTS'e üye olan üniversite ve kurum kütüphaneleri ile gerçekleştirdiği 84 ödünç alma işleminde istenen kitapların daha sonra kütüphane koleksiyonuna eklenip eklenmediğine bakıldığında, diğer üniversite ve kurum kütüphanelerinden istenen kitapların 10 tanesi daha sonra Kadriye Zaim Kütüphanesi koleksiyonuna eklenmiştir.

Şekil 3. 2009-2016 yılları arasında koleksiyona eklenen kitap sayısının Kongre Kütüphanesi Sınıflama Sistemine göre dağılımı

Şekil 3'te görüldüğü üzere Kadriye Zaim Kütüphanesinin 2009-2016 yılları arasında koleksiyona eklediği kitapların konu başlıkları dağılımına bakıldığında; “Sosyal Bilimler”, “Dil ve Edebiyat”, “Dünya Tarihi” ve “Hukuk” sırasıyla en fazla kitap eklenen temel konu başlıkları olmuştur.

Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi tarafından KİTS aracılığıyla ödünç alınan kitapların temel konu başlıkları, 2009-2016 yılları arasında kütüphane koleksiyonuna eklenen kitapların konu başlıkları ile örtüşmektedir. Koleksiyon yönetiminde, KİTS ile ödünç alınan kitapların konu başlıklarına ağırlık verilmesine rağmen zaman içinde aynı alanlardaki bilgi ihtiyacın halen karşılanamaması şaşırtıcıdır.

Sonuç

Akademik kütüphaneler için koleksiyon yönetimi önemlidir. Her kütüphanede olduğu gibi akademik kütüphanelerde de kaynakların etkili kullanılması gerekmektedir. Bilimin kaynağı olan akademik kütüphaneler, koleksiyondaki bilgi kaynaklarını ihtiyaç duyan kullanıcılara başarılı bir şekilde ulaştırmalıdır. Ancak bu sayede toplumun başarısına destek olabilirler.

Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi, 2009-2016 yılları arasında kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti ile diğer bilgi merkezlerine en çok “Hukuk”, “Sosyal Bilimler” ve “Edebiyat” gibi alanlarda ödünç verme işlemi gerçekleştirmiştir. Diğer bilgi merkezlerinden ise en çok “Sosyal Bilimler”, “Edebiyat” ve “Hukuk” gibi alanlarda ödünç alma işlemi gerçekleştirmiştir.

Kadriye Zaim Kütüphanesinin kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti ile iş birliği içerisinde olduğu üniversiteler; Kadir Has Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Gediz Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'dir.

Bir akademik kütüphane için koleksiyonun nicel değerinden daha çok, sahip olduğu bilgi kaynaklarının kullanım oranı daha önemlidir. Kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti ise kendi koleksiyonunda yer almayan bilgi kaynaklarının kullanımını amaçlamaktadır. Ancak kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti verileri iyi analiz edilirse, kütüphane kullanıcılarının bilgi ihtiyaçları görülebilir ve bu yönde koleksiyon yönetimine şekil

verilebilir. Kütüphaneler arası ödünç verme hizmeti, akademik kütüphanelerin koleksiyon gelişiminin hangi yönde ilerleyebileceğine doğrudan olmasa da dolaylı olarak etki edebilmektedir.

Akademik kütüphanelerin sadece iç kullanıcısının taleplerini değil, aynı zamanda diğer üniversite ve kurum kütüphanelerinden gelen talepleri de sağlaması gerekmektedir. Bunu başarabilen akademik kütüphaneler bilimin katkı sağlayıcılarından biri olabilmektedir.

Sonuç olarak akademik kütüphaneler, kütüphaneler arası iş birliği hizmetine önem vermelidir. Sadece ulusal değil uluslararası iş birlikleri gerçekleştirmeli, kullanıcılarını kütüphanelerarası iş birliği hizmeti konusunda bilgilendirmeli ve hizmete engel teşkil edecek sorunları ortadan kaldırmaya çaba göstermelidir.

Kaynakça

- Alkış, H. ve Yılmaz, B. (2008, Haziran). *Kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti: Bilkent Üniversitesi kütüphanesi örneği*. Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi ve Belge Yönetimi ve İşbirliği Sempozyumunda sunulan bildiri, Edirne. http://eprints.rclis.org/14626/1/Edirne_Sempozyumu.pdf adresinden erişildi.
- Demir, G. (1991). *Kütüphanelerarası ödünç verme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Hilyer, L. A. (2006). Interlibrary loan and document delivery: best practices for operating and managing interlibrary loan services in all libraries. *Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve*. 16(1-2), 1-10. http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1300/J474v16n01_01 adresinden erişildi.
- İş birliği (t. y.). *Türkçe Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük*. <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Kütüphaneler arası işbirliği takip sistemi. (t.y.). <http://kits.ankos.gen.tr/> adresinden erişildi.
- Markley, A. E. (1961). Kütüphaneler arası işbirliği konusunda notlar (G. Köymen, Çev.). *Türk Kütüphaneciliği*, 10(1-2), 23-32.
- Misyon ve vizyon (t. y.). Atılım Üniversitesi. <https://www.atilim.edu.tr/tr/home/page/117/misyon--vizyon> adresinden erişildi.
- Öğüt, A. (2016). *Bilgi çağında yönetim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tonta, Y. (1997). *Kütüphanelerarası işbirliği ve bilgi kaynaklarının etkin kullanımı*. Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıl'a Armağan içinde (ss. 100-108). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü. <http://eprints.rclis.org/9471/1/isbirligi.pdf> adresinden erişildi.
- Tuncer, N. (1988). Belge sağlayan kuruluşlar: YÖK Döktümantasyon Merkezi ve BLDSC. *Türk Kütüphaneciliği*, 2(2), 51-60. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1285/1278> adresinden erişildi.
- Ülgen, H. (1980). *İşletme yönetiminde bilgisayarlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

E – Kaynak Koleksiyon Geliştirme Süreci ve Koleksiyon Kullanımını Arttırma Yöntemleri: Yeditepe Üniversitesi Örneği

Nurhan Kabakulak¹

Öz

Bu çalışmada, Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi'nde elektronik kaynak geliştirme sürecinde uygulanan politikalar ile e-kaynak kullanımını arttırmak için yapılan ve yapılması planlanan farkındalık oluşturma yöntemlerinin açıklanması hedeflenmiştir. Ayrıca, bu süreçte temel dayanak olan kullanıcıların, talepte bulunmalarını sağlamak ve e-kaynakların kullanılması için uygulanmaya çalışılan; bilgi okuryazarlığı, kullanıcı odaklı web sitesi tasarımı ve sosyal medya araçlarından yararlanma gibi farkındalık oluşturma yöntemlerinden bahsedilmiştir. Çalışmada ortaya konulan tüm bu konularla ilgili literatür taranarak elde edilen bilgiler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Elektronik kaynaklar, koleksiyon geliştirme politikası, farkındalık oluşturma, bilgi okuryazarlığı, sosyal medya.

Giriş

Yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde birçok kurum ve kuruluş değişim sürecinden geçmektedir (Helvacıoğlu, 2013). Bu değişim, hiç kuşkusuz bir üniversitenin kalbi olarak adlandırılan, bilimsel araştırmaların destekleyicisi kütüphaneleri de etkilemektedir. Kütüphaneler, artık bilinen hizmet anlayışından çok farklı bir yapıya dönüşmektedir (Elçi, 2015). Gelişen teknolojiyle birlikte kullanıcıların artık kütüphaneye gelmeden tüm kaynaklara bilgisayar aracılığıyla erişim sağlamak istemesi (Zan, 2016), güncel bilgiye erişim imkânı, aynı anda birden fazla kişinin aynı kaynağı kullanabilmesi gibi gerekçeler, üniversite kütüphanelerini elektronik kaynaklara abone olmaya yöneltmektedir. Kütüphanelerdeki bilgiye erişimi daha kolay ve hızlı hale getiren elektronik kaynak sayısının kaliteyle orantılı olarak artması üniversitenin zenginlik göstergesi haline gelmiştir (Dinç, 2014).

Hizmet kalitelerini artırma çabası içerisindeki kütüphanelerimiz (Gürdal ve Bulgan, 2006), bilimsel üretimi sağlayabilmek için elektronik kaynak koleksiyonlarını geliştirme çabasındadır. Elektronik kaynakların kütüphane koleksiyonlarına girmeye başlamasıyla birlikte bu kaynakların seçimi için hangi ölçütlere bağlı kalınacağı, değerlendirme ve sağlama işlemlerinin nasıl yapılacağı gündeme gelmiştir (Al ve Al, 2003). Bu noktada hizmet amaçlarına uygun kaliteli koleksiyon geliştirmeyi amaç edinen bilgi merkezleri (Toplu, 2009), elektronik kaynaklar için bazı politikalar belirlemektedir. Elektronik kaynakların gelişimi için sadece koleksiyon odaklı olmak yeterli görülmemektedir (Cribb, 2013). Kullanıcı odaklılık yaklaşımıyla kullanıcıların talep ve nitelikleri, bilgi merkezinin sahip olduğu bütçe olanakları, kullanılan teknolojiler ile bu kavramlara bağlı olarak yürütülen politika ve uygulamalar (Toplu, 2009) elektronik kaynak koleksiyon geliştirme sürecinde önemli rol oynamaktadır. Kullanıcıların e-kaynaklardan faydalanmaları, onların talepleri koleksiyon gelişiminin temel noktasını oluştururken, bilgi yayım araçları - yöntemler ve hizmet sunumu da (Toplu, 2009) geliştirme sürecinin dayanak noktasını oluşturmaktadır. Bilgi merkezlerinin sahip olduğu bütçe, koleksiyon gelişimini etkileyen bir başka faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi merkezleri, sahip oldukları bütçe sayesinde kullanıcı taleplerini karşılayabilmektedir (Toplu, 2009). Kısacası, kütüphaneyi oluşturan kullanıcı, personel, koleksiyon ve bütçe gibi temel öğelerin elektronik kaynak geliştirme sürecinde birbirini destekleyen ve besleyen kavramlar olduğu

¹ Uzman Yardımcısı, Yeditepe Üniversitesi Kütüphanesi, nurhan.kabakulak@yeditepe.edu.tr

söylenbilir. Bu sürecin başarısında üniversite yönetiminden kütüphanenin üst düzey yöneticisine, personelden kullanıcı kitlesine kadar herkesin önemli rolü vardır (Cribb, 2013). Personelin bu süreçte uyguladığı bazı politikalar, koleksiyon geliştirme sürecinde olumlu etkilere sebep olabileceği gibi olumsuz etkilere de yol açabilir. Birkaç örnekle açıklamak gerekirse; kütüphane personeli e-kaynakların seçim, sağlama, değerlendirme süreçlerinde doğru karar vermezse, derme geliştirme politikasını sadece içinde bulunulan dönemdeki ihtiyaca göre planlayıp, ileriye düşünmezse koleksiyon geliştirme süreci olumsuz etkilenebilir.

Kullanıcı sayısının kütüphanenin hizmet türü ve kalitesinin artmasına paralel olarak yükseldiği (Çukadar, Gürdal, Çelik ve Kahvecioğlu, 2011) düşüncesinden hareketle, kullanıcıların bu kaynaklardan verimli bir şekilde faydalanması için bilgi okuryazarlığına önem verilmezse, kullanıcılar ya e-kaynakların varlığından haberdar olmayacak ya da verimli bir şekilde nasıl erişim sağlayacaklarını bilemeyeceklerdir. Sahip olunan elektronik kaynaklar için farkındalık oluşturulmazsa, satın alma sürecinde karşılaşılan maliyet-yarar analizlerindeki dengesizlik abone olunan elektronik kaynak sayısında düşüşe sebep olabilir.

Yukarıda bahsedilenler kapsamında bu çalışmada, Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi'nde veri tabanları, e-kitaplar ve e-dergileri kapsayan e- kaynak koleksiyonunu geliştirme süreci, bu süreçte temel dayanak olan Bilgi Merkezi kullanıcılarının talepte bulunmalarını sağlamaya ve elektronik kaynakları kullanırmaya yönelik olarak uygulanmaya çalışılan bilgi okuryazarlığı, kullanıcı odaklı web sitesi tasarımı ve sosyal medya araçlarından yararlanma gibi yöntemlerden bahsedilmiştir. Ayrıca sahip olunan aboneliklerin sürdürülmesi ve yeni alımlar noktasındaki karar verme sürecinin bilgi kullanıcılarıyla nasıl ilişkili olduğu konusuna yer verilmiştir. Bu çalışmada ortaya konulan tüm bu konularla ilgili literatür taranarak elde edilen bilgiler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi'nde E-Kaynakların Değerlendirilmesi, Seçimi ve Onay Süreci

Yaşanan teknolojik gelişmeler kapsamında, geleneksel kütüphanecilik anlayışında bir binaya sığan kaynaklar, artık bilgisayarlarımızda ve cep telefonlarımızdadır. Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi, gelişen bu bilgi dünyasına isim değişikliği yaparak ilk adımını atmıştır. 1996 yılında "Yeditepe Üniversitesi Merkez Kütüphanesi" adı ile kurulan Bilgi Merkezi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler doğrultusunda 2004 yılında, bölüm ve bazı kurum adlarındaki değişikliğe paralel olarak "Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi" adını almıştır. Akademik hayata daha fazla hizmet verebilmek amacıyla e-kaynak koleksiyonun ve kullanımının artırılması hedeflenmektedir. Koleksiyon ve kullanım artışı; bütçe, personel, kullanıcı gibi faktörler sebebiyle yıldan yıla değişiklik gösterebilmektedir. Aşağıdaki bölümde abone olunan ve yeni abonelik yapılacak veri tabanı, e-dergi ve e-kitap koleksiyonunu geliştirme sürecinde izlenen adımlar ve bu doğrultuda yapılan bazı yeniliklere yer verilmeye çalışılmıştır.

Yeni Abonelik ve Abonelik Devamı Yapılacak E-Kaynaklarda Seçim ve Değerlendirme Süreci

İdari ve Akademik Personel Talepleri için Oluşturulan Formlar: Veri tabanı, e-dergi ve e-kitap seçiminde ilk olarak kullanıcı gereksinimleri göz önüne alınmaktadır. 2016-2017 eğitim-öğretim yılına kadar akademik yılın başlangıcı olan Eylül –Ekim aylarında akademik ve idari birimlere, Bilgi Merkezi Müdürlüğü tarafından belirli bir şablonda hazırlanan basılı formlar gönderilmekteydi. Aboneliğimizin olduğu veri tabanı ve dergi isimlerinin yer aldığı iki ayrı form, yeni talep edilecek veri tabanları ve dergiler için iki ayrı form hazırlanmaktaydı. Formlar, akademisyen ve idari personel tarafından doldurulmakta ve üst yazı ile Bilgi Merkezimize gönderilmekteydi. Bu süreç kâğıt ve zaman israfına yol açmaktayken, aynı zamanda akademisyen ve idari birim personeli için ayrı bir iş yükü oluşturmaktaydı. Bu iş yükünü ortadan kaldırmak, zaman yönetimini hızlandırmak için web sayfası aracılığı ile erişilebilen elektronik formlar oluşturulmuş ve kullanıcılarımızın hizmetine sunulmuştur. Yeni abonelik ve abonelik yenileme yapılacak veri tabanı formu Şekil 1 ve Şekil 2'de gösterilmektedir.

VERİ TABANI TALEP FORMU

Adınız Soyadınız *
Adınız Soyadınız*

Ünvan *
- Seçin -

Fakülte
Fakülte

Bölüm
Bölüm

E-Posta Adresiniz *
E-Posta Adresiniz*

Talep Türü *
Abonelik Devam

Access Medicine
 Access Pharmacy
 AdForum
 American Chemical Society (ACS)
 American Society Of Civil Engineering (ASCE)
 Ams Mathscinet
 Beck Online
 Cambridge Journals
 Clinical Key
 Cochrane
 Ebsco Discovery Service (EDS)
 End Note
 Hukuk Türk
 IMF
 Institution Of Physics (IOP)
 Journal Agent
 Jove
 Jstor
 Karger Journals
 Kazancı Hukuk Otomasyon
 Lebib Yalın Mevbank
 Legal Hukuk
 Oxford Journals
 Sage

Şekil 1. Veri tabanı abonelik devam talep formu

Akademik ve idari personelimiz, ihtiyaçları doğrultusunda, halihazırda abonesi olduğumuz hangi veri tabanının devamını talep ediyorlarsa talep türünü “Abonelik Devam” olarak seçmektedirler. Ardından Şekil 1’in sağ tarafında görüldüğü gibi, Bilgi Merkezi’nin abone olduğu veri tabanı listesinin yer aldığı alan açılmakta ve kutucuktan istedikleri veri tabanlarını seçerek abone olunması istenen veri tabanları kutucuğuna geçişini yapabilmekteler. Koleksiyonda olmayan veri tabanları için talepte bulunmak isteyen akademik ve idari personelimiz, Şekil 1’ yer alan talep türünü “Yeni Talep” olarak seçtiklerinde aşağıdaki Şekil 2’de yer alan kısımları doldurmaları gerekmektedir.

Adınız Soyadınız *
Adınız Soyadınız*

Ünvan *
- Seçin -

Fakülte
Fakülte

Bölüm
Bölüm

E-Posta Adresiniz *
E-Posta Adresiniz*

Talep Türü *
Yeni Talep

Veritabanı Adı *
Veritabanı Adı*

Paket Adı *
Paket Adı*

Talep Amacı *
Talep Amacı*

İletmek İstedikleriniz
İletmek İstedikleriniz

Tarih
Gün Ay Yıl

GÖNDER

Şekil 2. Yeni veri tabanı talep formu

Yeni abonelik ve abonelik devamı yapılacak dergiler için de ayrı bir Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi dergi talep formu oluşturulmuştur. Akademisyenlerimiz ve idari personelimiz, ihtiyaçları doğrultusunda halihazırda abonesi olduğumuz hangi derginin devamını talep ediyorlarsa talep türünü abonelik devam olarak seçmektedirler. Akabinde Şekil 3’ün sağ tarafında görüldüğü gibi Bilgi Merkezi’nin abone olduğu dergi listesinin yer aldığı alan

açılmakta ve kutucuktan istedikleri dergileri seçerek abone olunması istenen dergi kutucuğuna geçişi yapabilmekteler.

DERGİ İSTEK FORMU

<p>Adınız ve Soyadınız *</p> <input type="text" value="Adınız ve Soyadınız*"/>	<p>Abone Olunması İstenilen Dergiler *</p> <p>AJNR - American Journal of Neuroradiology AJR - American Journal of Roentgenology Akademik Gıda American Economic Review American Journal of Dentistry</p> <p>Ctrl tuşuna basılı tutarak birden çok dergi seçebilirsiniz.</p>
<p>Ünvan *</p> <p>- Seçin -</p>	<p>Talep Amacınız *</p> <input type="text" value="Talep Amacınız*"/>
<p>Fakülte</p> <input type="text" value="Fakülte"/>	<p>İletmek İstedikleriniz</p> <input type="text" value="İletmek İstedikleriniz"/>
<p>Bölüm</p> <input type="text" value="Bölüm"/>	<p>Tarih</p> <p>Gün <input type="text" value="Gün"/> Ay <input type="text" value="Ay"/></p>
<p>E-Posta Adresiniz *</p> <input type="text" value="E-Posta Adresiniz*"/>	<p>GÖNDER</p>
<p>Talep Türü *</p> <p>Abonelik Devam</p> <p>Talep türü seçimi yapıldıktan sonra seçiminize göre sayfa yönlendirme işlemi doğrudan yapılmaktadır. Abonelik Devam : Bilgi Merkezimizin halî hazırda aboneliği olduğu dergilerin listesini içerir. Yeni Talep : Yeni abone olunması istenilen dergiler için istek oluşturma sayfası.</p>	

Şekil 3. Dergi abonelik devam talep formu

Koleksiyonda olmayan dergiler için talepte bulunmak isteyen akademik ve idari personelimizin, Şekil 3’ te yer alan talep türünü “Yeni Talep” olarak seçtiklerinde, aşağıda Şekil 4’te yer alan alanları doldurmaları gerekmektedir.

DERGİ İSTEK FORMU

<p>Adınız ve Soyadınız *</p> <input type="text" value="Adınız ve Soyadınız*"/>	<p>Dergi Adı *</p> <input type="text" value="Dergi Adı*"/>
<p>Ünvan *</p> <p>- Seçin -</p>	<p>ISSN</p> <input type="text" value="ISSN"/>
<p>Fakülte</p> <input type="text" value="Fakülte"/>	<p>Tür</p> <p>- Hiçbiri -</p>
<p>Bölüm</p> <input type="text" value="Bölüm"/>	<p>Talep Amacı</p> <p>- Hiçbiri -</p>
<p>E-Posta Adresiniz *</p> <input type="text" value="E-Posta Adresiniz*"/>	<p>İletmek İstedikleriniz</p> <input type="text" value="İletmek İstedikleriniz"/>
<p>Talep Türü *</p> <p>Yeni Talep</p> <p>Talep türü seçimi yapıldıktan sonra seçiminize göre sayfa yönlendirme işlemi doğrudan yapılmaktadır. Abonelik Devam : Bilgi Merkezimizin halî hazırda aboneliği olduğu dergilerin listesini içerir. Yeni Talep : Yeni abone olunması istenilen dergiler için istek oluşturma sayfası.</p>	<p>Tarih</p> <p>Gün <input type="text" value="Gün"/> Ay <input type="text" value="Ay"/></p> <p>GÖNDER</p>

Şekil 4. Yeni dergi talep formu

Kullanıcılarımız, tek bir form üzerinden hem yeni talep hem de abonelik devam taleplerini yapabilmekteler. Doldurulan bu formlar, kütüphanenin e-posta adresine gönderilmektedir. Elektronik Kaynaklar Birimi’nde çalışan personel, buradaki talepleri Üniversite yönetiminin onayına sunulmak üzere gönderilecek belge içerisine aktarmaktadır. Üniversite yönetim onayına sunulacak nihai listeden önce Bilgi Merkezi personeli, aktarılan yeni

taleplerin koleksiyonumuzda olup olmadığını ve mükerrerliğini kontrol etmektedir. Özellikle yeni istenen bazı dergiler, halihazırda abone olduğumuz veri tabanları aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu durumun akademik ve idari personelin e-kaynak koleksiyonu kullanım bilgisi eksikliğinden ya da dikkatsizlik sebebiyle yaşandığı düşüncesindeyiz.

Abonelik Devamı Yapılacak Veri Tabanları için İstatistik Takibi ve Maliyet Analizi

• *İstatistik Takibi:* Koleksiyon geliştirme sürecinde abone olunan veri tabanlarının maliyetleri ve kullanımlarına ilişkin olarak bir değerlendirme çalışmasının yapılması gerekmektedir (Yalçın, 2006). Bilgi Merkezi olarak, koleksiyon geliştirmenin seçim ve değerlendirme sürecinde, düzenli olarak veri tabanlarının aylık kullanım istatistiklerini alarak bir yıllık istatistik oluşturmaktayız. Alınan bu veriler, yönetimin karar aşamasında ve kaynakların doğru kullanılmasında birincil rol oynamaktadır. İstatistiksel veriler, firmalardan alınabildiği gibi, kurum içi geliştirilen sistemler sayesinde daha ayrıntılı bilgi içerecek şekilde alınabilmektedir.

Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak, abone olduğumuz veri tabanlarının yönetici modüllerine girerek ya da firmalardan talep ederek aylara göre toplamda ne kadar makale okunmuş tespit edebilmekteyiz. Bu tespit dışında, kurum içinde geliştirmeye çalıştığımız sistem sayesinde kurum içinden ya da dışından kimin, hangi IP adresinden, hangi tarih ve saatte, hangi veri tabanını, hangi dergiyi kullandığına dair bilgi edinebilmekteyiz. Kurum içi geliştirme sürecinde olduğumuz kampüs içi ve kampüs dışı kişi bazlı e-dergi ve veri tabanı kullanımını gösteren sistemimiz aşağıdaki şekillerde gösterilmektedir.

BİLGİ MERKEZİ VERİTABANI ERİŞİM BİLGİLERİ

ERİŞİM : (Tümü) ▼
 KAYNAK : (Tümü) ▼
 VERİTABANI : (Tüm Veritabanları) ▼
 YIL : 2017 ▼
 DÖNEM : MAYIS ▼
 RAPOR TİPİ : HTML ▼

RAPORU HAZIRLA

ABONE OLUNAN VERİTABANLARI - DERGİLER						
Sıra	Veritabanı	Dönem	Araştıran Kullanıcı Sayısı	Search Sayısı	Download Sayısı	Toplam Erişim Sayısı

Şekil 5. Abone olunan veri tabanı – dergi istatistik ana sayfası

Şekil 5'te görülen erişim kısmında kampüs içi ve kampüs dışı seçeneği; kaynak kısmında veri tabanı ya da dergi seçeneği bulunmaktadır. Örneğin erişim kampüs içi; kaynak veri tabanı ve 2016 yılının mayıs ayı seçilip, raporu hazırla sekmesine tıkladığında şekil 6'da yer alan görüntüyle karşılaşılacaktır. Burada veri tabanını araştıran kullanıcı sayısı, araştırma sayısı, indirme sayısı ve toplam erişim sayısı yer almaktadır. Sıra numarasına tıkladığında veri tabanını kullananın ismi, IP numarası, tarih ve saat bilgileri sunulmaktadır. Bu tür bilgiler, personele kullanıcıların arama stratejileri ve yoğunlukla kullandıkları kaynaklara ilişkin ayrıntılı bilgi sunmaktadır (Yalçın, 2006).

ABONE OLUNAN VERİTABANLARI - DERGİLER							Sıra	Veritabanı / Dergi	Ad Soyad	Tarih	Saat
Sıra	Veritabanı	Dönem	Araştıran Kullanıcı Sayısı	Search Sayısı	Download Sayısı	Toplam Erişim Sayısı					
1	ACCESS PHARMACY	May	42	168	0	4712	1	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:55:53
2	ACCESS PHARMACY	May	9	26	0	866	2	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:02
3	AMERICAN CHEMICAL SOCIETY (ACS)	May	41	74	5	4878	3	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:12
4	AMERICAN CHEMICAL SOCIETY (ACS)	May	19	49	1	2427	4	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:14
5	BECK ONLINE	May	12	0	0	2314	5	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:14
6	BECK ONLINE	May	1	0	0	48	6	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:15
7	CAMBRIDGE JOURNALS ONLINE	May	57	0	0	72	7	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:17
8	CAMBRIDGE JOURNALS ONLINE	May	4	0	0	5	8	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:24
9	CLINICAL KEY	May	129	0	1128	43183	9	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:25
10	CLINICAL KEY	May	29	0	56	3910	10	ACCESS PHARMACY	BETÜL YAMAN	08/May/2017	11:56:27

Şekil 6. Veri tabanı kullanım istatistik takip programı görüntüsü

Abone olunan e-dergi kullanım istatistik alımı için de, kaynak olarak “Dergi” seçildiğinde Şekil 7’deki gibi bir sonuç ile karşılaşılmaktadır.

ERİŞİM : KAMPÜS İÇİ ▾
 KAYNAK : JOURNAL ▾
 VERİTABANI : (Tüm Veritabanları) ▾
 YIL : 2016 ▾
 DÖNEM : MART ▾
 RAPOR TİPİ : HTML ▾

RAPORU HAZIRLA

ABONE OLUNAN VERİTABANLARI - DERGİLER						
Sıra	Veritabanı	Dönem	Araştıran Kullanıcı Sayısı	Search Sayısı	Download Sayısı	Toplam Erişim Sayısı
1	Administrative science quarterly	Mar	1	0	4	13
2	American Journal of Neuroradiology	Mar	0	0	0	0
3	American Journal Of Psychiatry	Mar	0	0	0	0
4	American Journal of Roentgenology	Mar	2	0	0	41
5	Annual Review of Microbiology	Mar	0	0	0	0

Sıra	Veritabanı / Dergi	Ad Soyad	User IP	Tarih	Saat
1	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:48:49
2	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:48:50
3	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:48:59
4	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:49:00
5	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:49:05
6	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:49:11
7	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:49:14
8	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:49:12
9	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:49:13
10	Administrative science quarterly	FUNDA ÖZER		18/Mar/2016	10:49:13

Şekil 7. Dergi kullanım istatistik takip programı görüntüsü

Kurum içinde oluşturduğumuz bu sistem deneme sürecindedir. Değerlendirme sürecinde; firmalardan talep ettiğimiz ya da veri tabanı web sitelerine girerek aldığımız aylık kullanım istatistikleri, maliyet analizleri yapılarak yönetim onayına hazır hale getirilmektedir.

• *Maliyet – Fayda Analizi:* Koleksiyon geliştirme çalışmaları kapsamında göz önüne aldığımız diğer bir husus, maliyet – fayda analizidir. Maliyet – fayda analizi, kullanım ve kaynaktan sağlanan yararın, elektronik kaynağa ödenen ücret ile karşılaştırılarak ölçülmesidir. Bu ölçüm, az maliyetle en üst düzeyde kaynak ve hizmetin sağlanması için yapılan bir değerlendirme çalışmasıdır (Batı, 2006). Koleksiyon geliştirme sürecinde e-kaynak kullanım tespiti için yapılan istatistiksel çalışmaların, e-kaynaklara ödenen ücretlerle karşılaştırılması gerekmektedir. Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak, bunun için aboneliğimiz olan veri tabanı firmalarından, aralık ayında veri tabanı fiyat bilgisinin yer aldığı proforma fatura talep etmekteyiz. Yukarıdaki bölümde de bahsedildiği üzere, veri tabanı için yıllık alınan istatistikler veri tabanı fiyatına bölünerek birim makale fiyatı belirlenmektedir. Bu ölçüm, elektronik kaynak koleksiyon geliştirme sürecinde bütçeyi de doğru kullanmamızı sağlayan çok önemli bir değerlendirme aracıdır (Batı, 2006). Hiçbir kurum, kullanmadığı bir kaynak için satın alma döneminde bütçe ayırmak istemeyecektir. Bu sebeptir ki, bir veri tabanının fiyatı ne kadar pahalı olursa olsun, kullanım oranı fazlaysa birim maliyeti düşeceği için yönetim, satın alma sürecinde bu veri tabanının devamı için onay verecektir. Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak kullanıcı talepleri, istatistikleri ve sahip olunan bütçe çerçevesinde koleksiyon geliştirmek için değerlendirilen maliyet-fayda analizi sonuçları, Üniversite yönetimi onayına sunulacak belgeler arasına eklenmektedir.

Yeni Abonelik Yapılacak Elektronik Kaynaklar İçin Seçim Ölçütlerinin Değerlendirilmesi

Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak, satın alma sürecimizde, aboneliği elektronik kaynaklar dışında, koleksiyonumuzda olmayıp da akademik ve idari personelimizin talep ettiği ve Kütüphane yönetiminin uygun gördüğü elektronik kaynaklara da yer vermekteyiz. Yönetim onayına sunmadan önce, talep edilen elektronik kaynakların niteliklerinin nasıl olduğu, hangi sağlama yöntemiyle alınabileceği, fiyatlandırmanın nasıl yapılacağı gibi konularda hazırlık yapılması gerekmektedir. Talep edilen bilgi kaynaklarının içeriğinin kullanıcı kitlemeye uygunluğu, kullanımın işlevselliği, teknik desteğin varlığı, maliyetinin ucuzluğu ve lisansta yer alan hususlar hem kütüphane hem de kullanıcı için önemli konulardır (Dinç, 2014). Aşağıda, Bilgi Merkezi olarak yeni abonelik yapılacak elektronik kaynaklarını değerlendirirken ne gibi ölçütleri göz önüne aldığımızı yer verilmeye çalışılmıştır.

• *Kapsam:* Öncelikle değerlendirilecek olan veri tabanının kapsamında hangi konu ve disiplinlerle ilgili kaynakların bulunduğu, yoğunlaştığı alanların ne ölçüde geniş olduğu, bu kaynaklarda hangi formatlarda bilginin yer aldığı, kaynakların türleri gibi unsurlara dikkat edilmelidir (Al ve Al, 2003). Dergilerin ne kadarının tam metin makalelerden oluştuğu, uluslararası önemli indekslerde yer alıp almadığı, bilgi kaynaklarının belirli bir zamanla sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı gibi konular (Dinç, 2014) seçim sürecinin önemli bir parçasıdır. Bir kaynak hem elektronik ortamda hem de basılı ortamda bulunuyorsa, kütüphaneler kullanılabilirlik derecesi yüksek olan ve fiyat açısından daha uygun olan kaynağı tercih edebilir (Al ve Al, 2003).

• *İçerik:* Elektronik kaynağın içerisindeki bilgilerin; doğru, güvenilir ve güncel olması (Al ve Al 2003) değerlendirme sürecinde dikkat edilmesi gereken diğer bir husustur.

• *İşlevsellik:* Elektronik kaynaklara yönelik seçim kararı vermede önemli bir ölçüttür. Akademik ve idari personelimizin talep ettiği ya da Kütüphane yönetiminin uygun gördüğü elektronik kaynaklar için teknolojik engellerin olup olmadığı, indirme işlemi sırasında sayfa sınırlamasının olup olmadığı, kullanım açısından da oldukça kolay olması gibi konuların üzerinde durulması gerekmektedir (Al ve Al 2003).

• *Maliyet:* Yeni elektronik kaynak alımı için değerlendirme yapılırken firmalar tarafından kaynağın bize nasıl ve hangi fiyatlandırma modeline göre sağlanacağı seçim sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Firmalar kurumun büyüklüğünü, kullanıcı sayısını esas alarak fiyatlandırma modelleri oluşturmaktadır (Batı, 2006). Örneğin; tam zamanlı kullanıcıların sayısı baz alınarak yapılan ve kullanıcı sayısı arttıkça elektronik bilgi kaynağının fiyatını arttıran FTE sayısına göre fiyatlandırma modeli vardır. Bu modele ek olarak abone sayısına ve kurum türüne göre fiyatlandırma yapan modeller bulunmaktadır. Abone sayısına göre fiyatlandırma modelinde, ürünlerin fiyatı abone sayısına göre ayarlanmaktadır ki, herkesten eşit miktarda para talep edildiğinden kullanıcı sayısı az olan kurumlar için ekonomik bir yöntem olmamaktadır. Kurum türüne göre fiyatlandırma da ise akademik kurum, sağlık kurumu şeklinde ayırım yapılmaktadır ki, bu noktada aynı türdeki kurumlardan eşit miktarda ücret alınmakta, dolayısıyla kullanıcı sayısı az olan kurumlar bu durumdan olumsuz etkilenmektedir (Dinç, 2014).

Yönetim onayı sürecinden önce kütüphane yönetiminin yukarıda bahsedilen durumları da göz önüne alarak, değerlendirme altına aldığı elektronik bilgi kaynaklarını; doğrudan kurumsal abonelikler mi, derleyici firma

aracılığıyla mı, konsorsiyumlar aracılığıyla mı sağlayacağı noktasında karar vermesi gerekmektedir. Bu durumun, elektronik bilgi kaynaklarının maliyeti konusunda kütüphane yönetimine yol gösterdiği kanaatindeyim.

Bu sağlama yöntemlerinin içerikleri hakkında çok kısa bilgi verilecek olunursa:

Doğrudan kurumsal aboneliklerle sağlama yönteminin maliyetinin daha yüksek olması dezavantaj olurken, veri tabanlarının bazı dergilere ambargo uygulaması, bazı elektronik dergilerin basılı versiyonlarının satın alınmasına ön koşul olması gibi durumlarda bu yöntem tercih edilebilmektedir (Dinç, 2014).

Derleyici kurumlar aracılığıyla sağlama yönteminde daha az maliyetle daha çok derginin sunulması ve üye sayısının artmasıyla fiyatın azalması gibi seçenekler avantaj olurken bazı yayınlara uygulanan ambargo bu yöntemin dezavantajıdır (Dinç, 2014).

Konsorsiyumlar aracılığıyla sağlama yönteminde kütüphanelerin yayınevlerine karşı pazarlık güçleri artmakta ve fiyatlar bu noktada daha avantajlı olabilmektedir (Dinç, 2014).

Bu gibi durumlar göz önünde bulundurularak koleksiyona katılacak bilgi kaynağının hangi şartlar altında sunulduğuna dair tüm bilgilerin yönetim onayından önce toparlanması gerekmektedir.

• *Lisanslar*: Koleksiyona katılması düşünülen yeni elektronik kaynaklar için imzalanacak lisans anlaşmasının ne gibi maddeler içerdiğine dikkat edilmesi gerektiği düşüncesindeyim. Kütüphane yönetimimiz, satıcı ya da üretici firmayla imzalayacak olduğu lisans anlaşmasının ne gibi kısıtlamalar ya da izinler içerdiğine (Al ve Al, 2003), ne kadar süreyle bilgi kaynağını sunduğuna dair tüm bilgileri toplayarak karar vermekte ve yönetim onayına sunmak üzere hazırlık sürecini tamamlamaktadır.

• *Deneme Veri Tabanı Değerlendirme Formu*: Yeni veri tabanına üyelik yapılmadan önce kullanıcıların bilgi kaynağını kullanıp kullanmadığını ve kaynağın ne derece verimli kullanıldığını analiz edebilmek için mutlaka deneme olarak veri tabanına bir süre erişim sağlanmalıdır (Yalçın, 2006). Firmalar yıl içinde pek çok elektronik bilgi kaynağını tanıtmak amacıyla Bilgi Merkezimize ziyarete gelmekte ya da e-posta aracılığıyla bilgi merkezimize iletişim kurmaktadır. Kütüphane yönetimi, bu durumlar için firmaların ya da yıl içinde hocalarımızın önerdiği bazı kaynaklar için deneme erişimi talep etmektedir. Deneme erişimi için gerekli duyuru yapıp, web sayfamızda kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır. 2016 yılı itibarıyla her deneme erişimi açtığımız elektronik kaynak için deneme veri tabanı değerlendirme formu oluşturarak kullanıcılarımızın geri bildirimlerde bulunmalarını olanak sağlamaya çalıştık. Bu şekilde satın alma sürecimizde formu dolduran kişilerin talepleri, kullanım istatistikleri (firmalardan talep edilen ya da modüllerden temin ettiğimiz) de göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılmaktadır. Yukarıda bahsedilen seçim ölçütleri de değerlendirilerek yönetim onayına hazırlanılmaktadır. Deneme Erişimine Açılan Veri Tabanı Değerlendirme Formumuz, Bilgi Merkezi ana sayfasında yer alan formlar kısmına yerleştirilerek kullanıcılarımızın hizmetine açılmıştır. Formumuz Şekil 8’de yer aldığı gibidir.

DENEME VERİTABANI DEĞERLENDİRME FORMU

<p>Adınız ve Soyadınız *</p> <input type="text" value="Adınız ve Soyadınız*"/>	<p>Veri tabanını kullanmayı kolay öğrendiniz mi?</p> ☐ Evet ☐ Hayır
<p>E-Posta Adresiniz *</p> <input type="text" value="E-Posta Adresiniz*"/>	<p>Araştırmanızla ilgili bilgi bulabildiniz mi?</p> ☐ Evet ☐ Hayır
<p>Bölümünüz</p> <input type="text" value="Bölümünüz"/>	<p>Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi bu veri tabanına abone olursa ne kadar sıklıkla kullanmayı düşünüyorsunuz?</p> ☐ Yoğunlukla ☐ Ara sıra ☐ Hiç
<p>Statünüz *</p> ☐ Akademik Personel ☐ Doktora & Yüksek Lisans Öğrencisi ☐ Lisans ☐ Diğer	<p>Kayıtları görüntülerken, çıktı alırken veya kaydederken hiç problem yaşadınız mı?</p> ☐ Evet ☐ Hayır
<p>Hangi Veri Tabanını Kullandınız? *</p> <input type="text" value="Hangi Veri Tabanını Kullandınız?"/>	<p>Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi'nin bu veri tabanına abone olmasını tavsiye eder misiniz?</p> ☐ Evet ☐ Hayır
<p>Veri tabanında taramanızı kolay yapabildiniz mi?</p> ☐ Evet ☐ Hayır	<p>Diğer Yorumlarınız</p> <input type="text" value="Diğer Yorumlarınız"/>
<p>GÖNDER</p>	

Şekil 8. Deneme erişimine açılan veri tabanı değerlendirme formu

Yeni üyelik yapılacak elektronik kaynaklar için kullanıcılarımızın bu formu doldurarak görüşlerini belirtmeleri satın alma sürecinde bize yol gösterici olmaktadır.

Yeni Abonelik ve Aboneliği Yenilenecek E-Kaynaklarda Onay Süreci

Karar verme; seçenekler arasından belirlenen, amaca ulaştırarak veya problemi ortadan kaldıracak seçeneğin tercih edilmesi etkinliği olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz ve Talas, 2010). Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak nihai karar için yukarıda bahsedilen tüm politikalarımız doğrultusunda oluşturulan belgelerimizi, aralık ayında Üniversite yönetimine sunmaktayız. Üniversite yönetimi, Kütüphane yönetimiyle birlikte hangi elektronik kaynakların kullanıcı hizmetine sunulacağına karar vermektedir. Bu kararda bütçe olanakları, maliyet, teknik açıdan yetersizlikler, yazılım-donanım sorunları, kullanım azlığı vb. etkili olabilmektedir (Al ve Al, 2003). Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi'nde merkezi bütçe uygulamasının olması bütçe açısından biraz daha rahat hareket edebilmemize olanak sağlamaktadır. Yönetim için en önemli olan iki ölçüt, kullanıcının talep etmesi ve hali hazırda sahip olunan elektronik bilgi kaynağının kullanım oranının fazla olmasıdır. Bu iki durum sağlandığı takdirde bilgi kaynağının maliyeti fazla olsa da veri tabanı kullanım oranı fazlaysa birim maliyeti düşeceği için (Dinç, 2014) yönetim, satın alma sürecinde bu veri tabanının devamı için onay vermektedir. Abonelik yenilemeleri dışında yönetim, yeni abonelik yapılacak ya da satın alınacak elektronik kaynaklar için oluşturulan seçim ölçütlerini karşılayan kaynakların koleksiyonumuza katılmasına onay vermektedir. Bir veri tabanının aboneliği, kullanım azlığı ya da talep edilmemesi gibi durumlarda onay sürecinde iptal edilebilmektedir. Bu iptal işlemi uygulandıktan sonra, sene içerisinde ilgili veri tabanını kullanan akademik ya da idari personel, veri tabanına ulaşamadığına dair geribildirimde bulunabilmektedir. Yaşanılan bu sürecin iki durumdan kaynaklandığı düşüncesindeyim. Birincisi; akademik ya da idari personel konuya hiç ilgi göstermemekte ve bu sebeple sadece anlık ihtiyacını karşılaması gereken durumda bölümüyle alakalı kaynağın iptal edildiğinin farkına varabilmektedir. İkincisi ise; Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak yeterli farkındalığı oluşturamamış olmamızdır. Bilgi Merkezi'ndeki e-dergilerin varlığından haberi olmayan ya da kullanmak istediği elektronik bilgi kaynaklarına aslında kütüphane aracılığıyla erişebileceklerinin farkında olmayan pek çok kullanıcının olduğu kanaatindeyim. Onay sürecimizdeki iptallerin, bizim uyguladığımız ya da uygulamadığımız bazı yöntemler yüzünden gerçekleşmemesi için üzerimize düşen görevi yerine getirmeye çalışmaktayız. Bu doğrultuda aşağıdaki bölümde elektronik kaynak kullanımımızı arttırmaya yönelik yapmış olduğumuz ya da yapmayı planladığımız bir takım etkinliklere yer verilecektir.

Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi'nde E-Kaynak Farkındalığı Oluşturma

Üniversite kütüphaneleri, akademik kurumların bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için kaliteli hizmet verme çabasıdır. Verilen hizmetin kalitesi kapsamında kütüphanenin sağladığı ve kullanıcının faydalandığı tüm hizmetler yer almaktadır. Yaşanan teknolojik gelişmeler sebebiyle kütüphanelerin rollerinin dönüşmeye başladığını görmekteyiz. Yeditepe Üniversitesi olarak Bilgi Merkezimizin yeni neslin talebine ve teknolojiye uygun bir şekilde ilerleyebilmesi için, elektronik kaynak koleksiyonumuzu geliştirmeyi ve en üst düzeyde kullanılmayı hedeflemekteyiz. Koleksiyonun gelişim sürecinde en etkili faktör olarak değerlendirilen kullanıcı faktörüne, kütüphaneyi oluşturan bütçe, bina, derme gibi oluşumların bir parçası olarak değil, oluşumun varlık nedeni olarak yaklaşılması gerekmektedir (Akbayrak, 2005). Kullanıcı bağımlılığı ve bunun devamı için hem yenilikçi hem de zaman ve ortama göre değişiklik gösteren stratejiler geliştirilmelidir (Cribb, 2013). Yeditepe Üniversitesi olarak kullanıcı odaklı yapılanma yolunu tercih etmekteyiz. Bilgi Merkezimize gelecek zaman kaybetmek istemeyen, kütüphane web sitesinin kullanımı hakkında bilgi sahibi olmayan kullanıcılarımızın, e-kaynaklarımızı en etkin şekilde kullanımını sağlamak için yapmış olduğumuz ve yapmayı planladığımız bir takım etkinlikler madde madde aşağıdaki bölümde sıralanmaya çalışılmaktadır.

Bilgi Okuryazarlığıyla Farkındalık Oluşturma

Ağ kuşağı olarak adlandırılan yeni nesil kullanıcıların bazıları, kütüphaneyi yalnızca kitap deposu olarak görmektedirler (Gürses, 2006). Çalışmanın önemli bulgularından biri, Yeditepe Üniversitesi'nde kullanıcılarımızın bazılarının Bilgi Merkezi'nin sahip olduğu e-kaynakların farkında bile olmadığı ya da bu kaynaklara nasıl erişilebileceği konusunda bilgi sahibi olmadığıdır. Ayrıca kaynakların kullanımı sırasında “veri tabanı”, “e-kaynak” gibi temel kütüphane kaynaklarının işlevini karıştırdıkları ya da bu kavramların neyi ifade ettiğini bilmedikleri görülmektedir.

Dewey sınıflama sistemini bizlere kazandıran John Dewey'in dediği gibi zaman, kütüphanenin okul, kütüphanecinin de öğretmen olduğu zamandır (Polat, 2005). Üniversite kütüphanesi tarafından sunulan

hizmetlerin öğrenciler tarafından fark edilmesi, bilgi okuryazarı olabilme yönünde atılan önemli bir adımdır (Zan, 2016). Bu nedenle ağ kuşağı kullanıcılarımızın algılarını yıkmak için, Dewey'in dediği gibi öğretmen rolümüzü de üstlenerek bilgi okuryazarlığı kapsamında bazı çalışmalar yürütmekte ve planlamaktayız. Aşağıda bilgi okuryazarlığı kapsamında yaptığımız ve yapmayı planladığımız çalışmalara yer verilmiştir.

Sahip olduğumuz elektronik kaynakların kullanıma yönelik eğitim çalışmaları için veri tabanı firmalarının, ANKOS'un ve EKUAL kapsamında ULAKBİM'in sunduğu eğitim hizmetlerinden faydalanmaktayız. Bunun dışında, 2016 yılı itibarıyla bizden istenen eğitim taleplerini tespit edebilmek için bir form oluşturduk. Bilgi Merkezi web sayfamızda "Kullanıcı Eğitimi İstek Formu" yayınlamaya başlayarak akademik personelin öğrencileri için buldukları eğitim taleplerini gerçekleştirmeye çalışmaktayız. Daha önceki senelerde hocalarımız elektronik kaynaklar ile ilgilenen personel e-posta göndererek istekte bulunmaktaydı. Hem teknolojinin doğasına uygun hareket etmek hem de görünürlüğü daha çok arttırmak için böyle bir uygulamaya geçilmiştir. Bahsi geçen form şekil 9'de gösterilmektedir.

KULLANICI EĞİTİMİ İSTEK FORMU

Adı ve Soyadı *	Sınıf Adı
Adı ve Soyadı*	Sınıf Adı
E-Posta Adresiniz *	Katılımcı Sayısı
E-Posta Adresiniz*	Katılımcı Sayısı
Telefon Numarası *	Tarih *
Telefon Numarası*	Gün ▼ Ay ▼
Fakülte *	Zaman Saat *
Fakülte*	- Seçin -
Bölüm *	Eğitim İstenilen Yer *
Bölüm*	Eğitim İstenilen Yer*
Ders Adı *	Eğitim ile İlgili İstek ve Önerileriniz
Ders Adı*	Eğitim ile İlgili İstek ve Önerileriniz

Şekil 9. Kullanıcı eğitimi istek formu

Formlar aracılığıyla gelen talepler incelenerek program hazırlanmaktadır. Taleplere göre eğitimin, veri tabanı firma yetkilisi tarafından mı yoksa Bilgi Merkezi personeli tarafından mı gerçekleştirileceği tespit edilip, gerekli eğitim programı hazırlanır.

İleriye dönük hedeflediğimiz birkaç husus bulunmaktadır. Akademik kütüphanelerin, eğitimin ana aktörleri arasında yer aldığı görüşü hâkim olsa da, kütüphaneler üniversite yönetimi tarafından genel olarak idari birim olarak algılanmaktadır. Akademik sistemin önemli bir parçası olan üniversite kütüphanelerinin -gerçekleştirmekte olduğu bilgi okuryazarlığının, akademik müfredata yerleştirilmesi gerekmektedir (Odabaş, 2016). Bu noktada, programların oluşturulması kapsamında ihtiyaç duyulan her türlü desteği sağlaması gereken yönetimle, öğrencileri teşvik edecek akademisyenlerle ve teknolojik alt yapıyı oluşturacak bilgi işlem uzmanlarıyla iş birliği içerisine girilmesi gerekmektedir (Polat, 2005). Eğitim programı hazırlarken hangi kitleye (akademik, üst düzey yöneticiler, öğrenci) hitap edilecekse o düzey ve beklentide çalışma yapılması gerekmektedir (Polat, 2005). Bahsedilen durumların hepsinin kaliteli bir şekilde gerçekleştirilmesi için eğitim verecek personelin eğitilden geçirilmesi, gerekirse kütüphaneler arası personel değişiminin yapılarak uygulamanın geliştirilmesine imkân sağlanmalıdır.

Hedeflenen tüm hususlar gerçekleştirildiği takdirde kullanıcılarımızın elektronik kaynak geliştirme sürecinde bizlere yol göstereceklerine inanmaktayız.

Kullanıcı Odaklı Web Sitesi Tasarımı

Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak, kullanıcılarımızın sahip olduğumuz elektronik kaynaklardan en etkin şekilde faydalanması için diğer bir farkındalık oluşturma yöntemimiz, kullanıcı odaklı web sitesi tasarımıdır. Kütüphane internet sayfasının tasarımı, elektronik kaynakların kullanımını etkileyecek bir faktördür. Bu nedenledir ki, elektronik kaynakların kullanım etkinliğini ve verimliliğini arttırmak için web sitemizin kullanıcı algı ve beklentilerine uygun bir şekilde kullanıcı odaklı olarak tasarlanması sürecindeyiz.

Görsel anlamda güzel bir sayfa yapmanın web dünyasında yeterli olmadığı dile getirilmektedir (Gürdal ve Bulgan, 2006). En fazla üç rengin kullanıldığı, sadeliği içeren, her ortamdan ulaşılabilen bir sayfa, kütüphanenin sitesinin daha çok ziyaret edilmesine olanak sağlamaktadır (Gürdal ve Bulgan, 2006). Bu görüşlerden yola çıkarak biz de, 2016 yılı itibarıyla kurumsal logomuza da uygun olarak ve sadeliği içerecek şekilde web sayfamızda bazı değişiklikler yapmaya çalıştık.

Yeni Web Sayfası

Eski Web Sayfası

Şekil 10. Yeni ve eski web sitesi

Gösterilen 10 kayıt sayısı Veri Tabanı Adı-Konu-İçerik-Tür Ara

E-Kaynak Adı	Tür	Konu	İçerik	Bitiş Tarihi	Açıklama
MENDELEY	Abone	Benzerlik Tespit Aracı	Atıf ve Kaynakça Düzenleme	31.12.2018	E-Bilgi
Çin- China English Academic Journals Full-text Database	Deneme	Çoklu Disiplin	Tam Metin	23.11.2017	E-Bilgi
A.D.A.M Interaktif Anatomi	Deneme	Sağlık Bilimleri - Tıp	Görsel İşitsel	10.06.2017	E-Bilgi
Academic Search Complete	Abone	Çoklu Disiplin	Tam Metin		E-Bilgi
Access Medicine	Abone	Sağlık Bilimleri - Tıp	Tam Metin	31.12.2017	E-Bilgi
Access Pharmacy	Abone	Sağlık Bilimleri - Eczacılık	Tam Metin	31.12.2017	E-Bilgi
Acland's Video Atlas of Human Anatomy	Deneme	Tıp - Sağlık Bilimleri	Görsel - İşitsel	30.11.2017	E-Bilgi
Adalet Bakanlığı UYAP	Açık Erişim	Sosyal Bilimler - Hukuk	UYAP Mevzuat Programı		E-Bilgi
Adam Health Illustrated Encyclopedia	Açık Erişim	Sağlık Bilimleri - Tıp ve Yaşam Bilimleri	Tam Metin		E-Bilgi
African Journals Online (AJOL)	Açık Erişim	Çoklu Disiplin	Tam Metin		E-Bilgi

Şuan 1. sayfadasınız. Toplam 18 adet sayfa var.

Önceki 1 2 3 4 5 ... 18 Sonraki

Şekil 11. Kullanıcı eğitimine yönelik materyaller

Şekil 10'da, sol tarafta yeni tasarladığımız, gelişme aşamasında olan web sayfamız yer almakta, sağ taraftaki görüntü 2016 yılı öncesine ait web sayfamıza aittir. Yeni web sayfamızın sadelik içerisinde olmasına ve web sayfamızda 3 renk kullanmaya dikkat ettik. Google ara yüzünü örnek olarak tek bir ara yüzden pek çok arama yapabilmeye olanağı sağladık. Bu noktada, Şekil 11'de görüleceği üzere elektronik kaynaklar kısmında içerik sağlama konusunda daha detaylı bilgiler vermeye çalışılmıştır. Konu, tür, içerik olarak arama seçenekleri ve E-Bilgi kutusu tıklandığında kullanıcı eğitimine yönelik bilgi ve materyaller sunulmaya çalışılmıştır. Bilgi Merkezi web sayfamızda yer alan başlıklarda kullanılan kelimelerin anlaşılır olmasına ve kullanıcıları site içerisinde doğru şekilde yönlendiren ikonlara dair yapılandırma çalışmalarına devam edilmektedir. Ayrıca, ağ kuşağına ulaşabilmemiz için web sayfamızın mobil cihazlarda da kullanılabilmesi gerektiği düşünülmekte ve bunun için de gerekli çalışmalar sürdürülmektedir.

Kullanıcı odaklı web sitesi tasarımıyla farkındalık oluşturarak, yeni nesil kullanıcılarımızın elektronik kaynak kullanımını artırmayı hedeflemekteyiz. Kullanım artışı, elektronik kaynak geliştirme sürecinde kaynakların yararının belirlenmesinde bizlere yol gösterecektir.

Sosyal Medya Araçlarından Yararlanma

Değişen teknolojik gelişmelerle birlikte üniversite kütüphane kullanıcılarının gelişime açık olmaları, teknolojiye daha duyarlı olmalarını beraberinde getirmiştir (Odabaş, 2016). Sosyalleşmek, eğlenmek, bilgiye erişmek amacıyla kullanılan Facebook, MySpace, Flickr ve YouTube gibi sosyal ağlardan faydalanan kullanıcılar, sosyal ağlar aracılığıyla kütüphanelere de erişmek istemektedirler (Tonta, 2009). Kütüphane hizmetlerinin, kullanıcıların bulunduğu ortama taşınarak fiziksel mekâna bağlılığı ortadan kaldırmak (Tavluoğlu, 2013), kullanıcıyı kütüphaneye çekme açısından son derece önemlidir. Kütüphaneler, fiziksel bir mekân olmanın dışında kullanıcıların yer aldığı sosyal ağlarda da hizmet sunan sanal ortamlardır (Tonta, 2009). Üniversite kütüphaneleri; verilen hizmetlerin tanıtımını yapmak, geribildirim almak, kullanıcılarla koordinasyonu sağlamak ve iletişim kurmak gibi sebeplerle sosyal medya araçlarını kullanmaktadırlar (Akbaş ve Fenerci, 2016).

Yeditepe Üniversitesi olarak, kullanıcı neredeyse orada olabilmek (Akbaş ve Fenerci, 2016) için kullanıcılarımızın aktif olarak yer aldıkları sosyal ağlara taşınma noktasında ilerlemekteyiz. Bunu gerçekleştirirken Facebook, Instagram, Twitter gibi sosyal ağları kullanarak kullanıcılarımızın diliyle iletişim kurmaya çalışmaktayız. Üniversite kütüphanelerinin sosyal ağları, verilen hizmetleri duyurmak amacıyla kullandığı genel bir görüntüdür (Yalçın, 2014). Bu görüş paralelinde biz de, bu platformlarda deneme erişimine açtığımız veri tabanlarımızın, e-kaynaklara yönelik hazırladığımız eğitimlerin duyurularına yer vererek, sahip olduğumuz elektronik kaynaklara dair farkındalık oluşturmaya çalışarak kullanımı arttırmayı hedeflemekteyiz.

Sosyal medya araçlarıyla, kullanıcılarımızın elektronik kaynaklara erişimde yaşadığı sorunlar hakkında günün her saatinde bildirimde bulunmalarına olanak sağlamak ve yorumlar ekleyerek daha aktif olmaları amaçlanmaktadır. Elektronik kaynaklara erişim noktasında, kütüphane web sayfamızı kullanmayan kullanıcılarımız bulunmaktadır. Bu kullanıcılarımızın dikkatine çekebilmek ve onlara ulaşabilmek için sosyal medya üzerinden web sayfamıza linkler oluşturarak veri tabanlarımızı daha etkin kullanmalarını hedeflemekteyiz. Bu amaçla, diğer üniversite kütüphanelerinin sosyal medya alanında neler yaptıklarını ve güncel gelişmeleri takip ederek, kullanıcılarımızı nasıl aktif kullanıcıya dönüştüreceğimiz üzerine değerlendirmeler yapmaktayız. Böylece koleksiyon geliştirme sürecinde elektronik kaynak kullanım istatistikleri analiz edildiğinde bir takım değişikliklerin olacağı kanaatindeyiz.

Sosyal medya pek çok yönden üniversite kütüphanelerine katkı yaparken, sosyal medyanın yanlış kullanımı beraberinde bazı yasal ve etik sorunları getirmektedir (Akbaş ve Fenerci, 2016). Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak, sosyal medyada yasal ve etik şartlar çerçevesinde etkin rol oynayabilmek için sosyal medya politikası oluşturarak sanal medyadaki sınırlarımızı belirleme düşüncesindeyiz. Bu politika hem kütüphane kullanıcılarının hem de sosyal medyayı yürütmekte olan personele kılavuzluk edecektir. Bu politika ile kütüphanenin stratejisini yansıtmayı ve sosyal medyadaki pozisyonumuzu güçlendirmeyi (Akbaş ve Fenerci, 2016) hedeflemekteyiz.

Sosyal medya araçlarının yeni nesil ağ kuşağı üzerindeki etkisini kullanarak farkındalık oluşturmaya çalışmaktayız. Bu çalışmayla yeni nesil kullanıcılarımızın elektronik kaynak kullanımını arttırmayı hedeflemekteyiz. Kullanım artışı, elektronik kaynak geliştirme sürecinde kaynakların yararının belirlenmesinde bizlere yol gösterecektir.

Sonuç

Sahip olduğumuz elektronik kaynakların devamı ve yeni kaynakların koleksiyonumuza dâhil edilmesi için kullanıcılarımızın, Bilgi Merkezimizin sunduğu hizmetlerin farkında olması gerekmektedir. Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak, elektronik kaynak kullanımını arttırmak için farkındalık oluşturma yöntemlerimizin kaliteli sonuçlar almamız noktasında bize yol göstereceği kanaatindeyiz. Koleksiyonumuzdan elemek zorunda kaldığımız her elektronik kaynağımız için neden sorusunu soruyoruz. Neden sorusuyla birlikte kendimizi sorguladığımızda kullanıcılarımızın bilgiye nasıl ulaşacağı konusunda daha fazla çabalamamız, kullanıcı odaklı web sitesi tasarımına daha fazla ağırlık vermemiz ve kullanıcılarımızın aktif olarak yer aldığı sosyal medya araçlarını daha fazla kullanmamız gerektiği düşüncesine varmaktayız. Tabii ki bu süreçte bütçe ve personel açısından sıkıntılarımız olabilmektedir. Fakat Leonardo da Vinci'nin söylediği gibi, engeller bizi durduramamakta, aksine her bir engel kararlılığımızı daha da güçlendirmektedir. Güçlenebilmek için elektronik kaynak geliştirme politikalarımızı, yöntemlerimizi belirlerken, alanında uzmanlaşmış tüm üniversite kütüphanelerini takip etmekten vazgeçmiyoruz. Einstein'ın dediği gibi, ilk önce oyunun kurallarını öğrenip, herkesten iyi olmayı hedeflemekteyiz.

Kaynakça

- Akbaş, M. ve Fenerci, T. (2016). Üniversite kütüphanelerinde sosyal medya politikaları. *Bilgi Dünyası*, 17(2), 201-231.
- Akbayrak, E. H. (2005). *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi'nde hizmet kalitesi ölçümü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Al, U. ve Al, P. (2003). Elektronik bilgi kaynaklarının seçimi. *Bilgi Dünyası*, 4(1), 1-14.
- Batı, H. (2006). *Elektronik Bilgi kaynaklarında maliyet-yarar analizi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi üzerine bir değerlendirme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Cribb, G. (2013). *Üniversite Kütüphanelerinde yeni nesil pazarlama ve iletişim stratejileri = New generation marketing and communication strategies in university libraries*. <http://eresearch.ozyegin.edu.tr/bitstream/handle/10679/117/UNAKpaperV22.pdf;jsessionid=A6A111DC4143024DFB8CADAF54BA627B?sequence=1>. adresinden erişildi.
- Çukadar, S., Gürdal, G., Sönmez, Ç. ve Kahvecioğlu, K. (2011). Türkiye'de üniversite kütüphaneleri: Mevcut durum ve gelecek. *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelimler ve Sorunlar (UYK-2011)* içinde (ss. 2426-2439). İstanbul. http://eprints.rclis.org/17632/1/uyk2011_s_2426_2439.pdf adresinden erişildi.
- Dinç, M. (2014). *Üniversite kütüphanelerine satın alınan işletme ve iktisat alanlarındaki elektronik bilgi kaynaklarının maliyet-fayda analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Elçi, B. (2015). Dijital çağda dijital bir kütüphane örneği: İstanbul Bilgi Üniversitesi kütüphane ve e-Kaynaklar. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(2), 320-325.
- Helvacıoğlu, E. (2013). Sosyal girişimcilik boyutunda kütüphaneler. *Bilgi Dünyası*, 14(1), 199-203.

- Gürdal, G. ve Bulgan, U. (2006). *Kullanıcı merkezli kütüphane web siteleri ve yeni teknolojiler*. <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak06/u06-7.pdf> adresinden erişildi.
- Gürses, E. A. (2006). *Kütüphane web sitelerinde kullanılabilirlik ve kullanılabilirlik ilkelerine dayalı tasarım* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Odabaş, H. (2016). Gelecekte kütüphaneler ve üniversite kütüphanelerinde yenilikçi yaklaşımlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 797-811.
- Polat, C. (2005). *Bilgi okuryazarlığı ve üniversiteler*. <https://core.ac.uk/download/pdf/11880355.pdf> adresinden erişildi.
- Tavluoğlu, C. (2013). *Üniversite kütüphanelerinde web 2.0 araçlarının kullanımı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tonta, Y. (2009). Dijital yerliler, sosyal ağlar ve kütüphanelerin geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 742-768.
- Toplu, M. (2009). Elektronik yayıncılığın ortak koleksiyon geliştirme ve kütüphane konsorsiyumlarına etkileri ve Türkiye'deki uygulamalar. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(3), 448-488.
- Yalçın, H. (2014). *Sosyal ağlar ve bilgi hizmetleri: Ağ kuşağının kütüphanelerden beklentileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yalçın, Y. (2006). *Elektronik veri tabanlarında maliyet-fayda analizi: Başkent Üniversitesi Kütüphanesi uygulaması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz, M. ve Talas, M. (2010). Bilgi merkezinde karar verme süreci = Decision-making process in information center. *ZfWT: Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(1), 197-216.
- Zan, B. U. (2016). Üniversite kütüphanelerinin kampüs dışı erişim hizmetinin kullanıcılar tarafından farkındalığı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 235-244.

E-Kaynak Yönetimi ve E-Kaynak Yönetiminde Kullanıcı Eğitimlerinin Önemi: Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği

Zeynep İSPİR¹ ve Haşim MARKUŞ²

Öz

Gelişen teknoloji ile birlikte yeni nesil üniversitelerin bu teknolojiye ayak uydurmaları beklenmektedir. Teknolojik gelişmelerle bilginin kayıt altına alındığı ortam değişmiş ve elektronik ortamda bilgi kaynakları ortaya çıkmıştır. Gelişmelere paralel olarak üniversite kütüphanelerinin e-kaynaklara ilgisinin arttığı bilinmektedir. Bu artışla birlikte e-kaynak yönetimi ve e-kaynaklarda kullanıcı eğitimi kavramları ortaya çıkmaktadır ve kaynakların verimli kullanımı da birçok avantajı beraberinde getirmektedir. Akademik çalışmalar, araştırmalar, eğitimler, literatür taramaları, yayın analizlerinin gözlemlenmesi gibi konular, e-kaynak kullanımını arttırmada pozitif yönde etki sağlamaktadır. E-kaynak arama sistemleri sayesinde daha hızlı ve daha etkin sonuçlara ulaşılabilmektedir. Arama sistemlerinin kullanımı; doğru bilgiye doğru yollarla ulaşılması, sonuçların filtrelenmesi, kampus içi ve kampus dışı kullanımlar gibi birden fazla çözümü de beraberinde getirmektedir. Bu çözüm ile birlikte e-kaynak yönetiminde kullanıcı eğitimleri ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda, Özyeğin Üniversitesi kütüphane kullanıcılarından oluşan bir grup ile 10 soruluk odak grubu çalışması yapılmıştır. Sorulan sorular aracılığı ile kullanıcıların elektronik kaynak bilgileri, kütüphane koleksiyonu hakkındaki değerlendirmeleri, yapılan duyurularla ilgili düşünceleri, kullanıcı eğitimlerinin yeterliliği hakkındaki yorumları gibi veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Veri analizi yapılırken sorulan her soru kişi bazında yüzdeler dilimlere göre bölünmüştür. Yanıtlar da bu yüzdeler dilimlere göre puanlandırılmış ve bildiride paylaşılan bulgulara ulaşılmıştır. Bulgulardan faydalanılarak e-kaynak kullanımında kullanıcı eğitimlerinin önemi üzerinde durulmuş, kullanıcı eğitimlerinin e-kaynak yönetiminde önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Kütüphane kullanıcı eğitimi, e-kaynaklar, e-kaynakların doğru kullanımı, e-kaynak yönetimi.

Giriş

Bilginin kullanıcıya ulaşmasında geçmişten günümüze kadar gelen sürede e-kaynaklardan öğrenmenin arttığı gözlemlenmektedir. Bu gelişmenin en önemli sebebi ise, mekânların basılı kitaplara yeterli alanı sağlayamamasıdır. Türkiye’de bulunan kütüphanelerin her basılı yayını kütüphanede bulundurmaya çalışması mekânların doluluk oranını bir hayli arttırmıştır. Böylece, bilgiler elektronik olarak (pdf, dos, xls, vb.) kullanıcının hizmetine sunulmaya başlanmıştır. Daha ulaşılabilir bir kaynak olan e-kaynakların kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Artış ile birlikte elektronik kaynak yönetimi kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavramı, doğru kaynakların seçilmesi, kullanıcılara etkin bir şekilde kullanılması ve analiz edilmesi olarak açıklayabiliriz.

Kaynakların kullanıcılar tarafından etkin bir şekilde kullanımının sağlanması ile de kullanıcı eğitimi kavramının ortaya çıktığı görülür. Özellikle günümüz teknolojisinde, koleksiyonlarda kendisine geniş yer bulan e-kaynaklar kütüphaneciler ve kullanıcılar için erişimden kullanıma pek çok avantajı beraberinde getirmektedir. Bu avantajların daha etkin kullanımında kullanıcı eğitimlerinin gerekliliği kendini göstermektedir. Kullanıcıların

¹ Kütüphaneci, Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, zeynep.ispir@ozyegin.edu.tr

² Kütüphaneci Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, hasim.markus@ozyegin.edu.tr

mevcut hizmetler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması etkili tanıtım faaliyeti olarak tanımlayabileceğimiz eğitimler ile çözülebilmektedir.

E-Kaynak ve e-kaynak yönetimi nedir?

Elektronik bilgi kaynaklarının literatürde yer alan tarihteki tanımlarına bakacak olursak; bir kütüphane personelinin kütüphane kullanıcılarına verdiği hizmetler olan CD-ROM, disket, manyetik band gibi elektronik ortamlarda sağlanan kaynaklardır. Günümüz kaynaklarına yönelik olarak yapılan tanımlara göre ise bir kütüphanenin koleksiyonundaki elektronik dergiler ve kitaplar, veri tabanları, DVD-ROM ve CD-ROM'lar, taşınabilen harici diskler, çevrim içi ve çevrim dışı erişilebilen internet kaynakları elektronik kaynakları oluşturmaktadır (Al ve Al, 2003, s. 3).

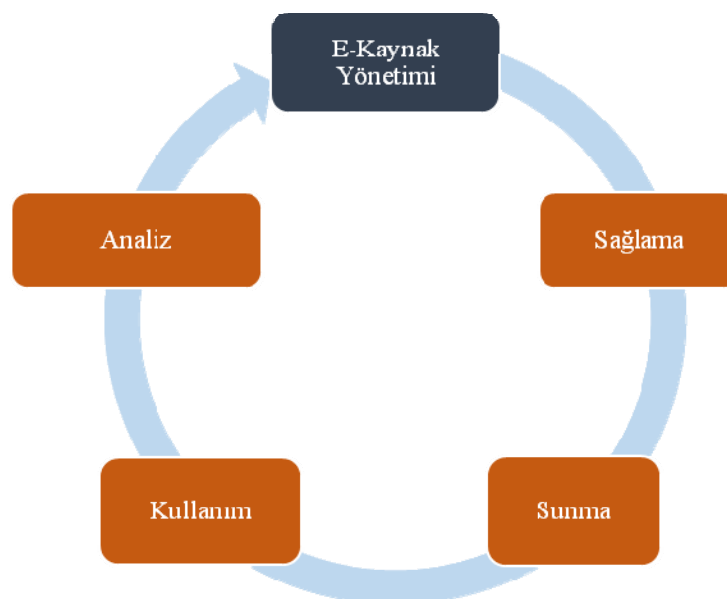
Başka bir tanımda da elektronik kaynaklar, Anglo Amerikan Kataloqlama Kuralları 2 (2002) tarafından, bir bilgisayarın veya başka herhangi bir elektronik aygıtın kullanılması yoluyla kodlanmış ve erişime açılmış herhangi bir iş olarak tanımlanmıştır. E-kaynaklara bilgisayar ağları vasıtasıyla uzaktan erişilebilir ya da bilgisayara veya yardımcı donanıma takılmak üzere tasarlanan diskler, kasetler, kartuşlar ve flaş gibi e-kaynak taşıyıcıları aracılığıyla doğrudan erişilebilir (İsibika ve Kavishe, 2018, ss. 109-125).

Elektronik kaynak sistemlerini iki bölümde inceleyebiliriz: Kütüphane yönetimi ile ilgili sistemler ve bilgiye erişim ile ilgili sistemler. Kütüphane yönetimi ile ilgili sistemler; kütüphane içinde ödünç verme, sağlama derme yönetimi gibi işlemlere kolaylık getiren elektronik kaynaklar iken bilgiye erişim ile ilgili sistemler de internet aracılığı ile çevrimiçi veri tabanlarına bağlandığımız veya yerel (LAN) ya da geniş alan ağları (WAN) sayesinde bazı CD-ROM kaynaklarını taradığımız elektronik kaynaklardır (Olçay, 1997).

Literatürdeki bu tanımlardan yola çıkarak elektronik bilgi kaynaklarını bilgisayar ya da internet gibi uzaktan bir ağa bağlanarak bilgisayar üzerinden işletilen, okunan veri programları olarak tanımlayabiliriz. Yaygın olarak kullandığımız e-kaynakları; yazılım uygulamaları, elektronik metinler, bibliyografik veri tabanları, kurumsal arşivler, web siteleri, elektronik kitaplar, elektronik dergi koleksiyonu gibi kaynaklardan oluştuğunu söyleyebiliriz.

Elektronik kaynak alımlarında kaynak sağlayıcı ile alıcı yani kütüphane arasında bir lisans anlaşması imzalanmaktadır. Bu lisans anlaşmalarında da amaç sağlayıcı ve alıcı arasındaki şartların belirlenmesidir (Atılğan ve Yalçın, 2009). Yapılan çalışmalarda lisans anlaşmalarında en önemli öğeler kullanıcı grupları ve kütüphanelerin sahip oldukları haklardır (Taşkın, 2014).

Elektronik kaynak yönetiminin yaşam döngüsünü kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik olarak kaynakları sağlanması, sağlanan bu kaynakların kullanıcılara sunulması, kullanıcıların bu kaynakları kullanmaları, ardından da kütüphaneciler tarafından kullanım istatistiklerinin alınıp analiz edilmesi olarak tanımlayabiliriz. Şekil 1.'de elektronik kaynak yönetimi şema ile gösterilmiştir.

Şekil 1. E-kaynak yönetimi

Türkiye’de Durum

Türkiye’de elektronik kaynak anlaşmaları birkaç şekilde yapılmaktadır. Üniversiteler kendileri aboneliklerini gerçekleştirerek ya da ANKOS (Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu) ve ULAKBİM (Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi) destekleri bu anlaşmaları yapmaktadırlar. ANKOS’ta çalışmalar konsorsiyum tarafından yürütülür ve kurumlar anlaşmaları kendileri imzalarlar. ULAKBİM tarafından yürütülen EKUAL’de (Elektronik Kaynaklar Ulusal Lisansı) ise süreç farklı ilerler. Anlaşmalar ULAKBİM tarafından imzalanır ve bütçe de yine ULAKBİM’e aittir (Taşkın, 2014).

Üniversite kütüphaneleri elektronik kaynak ihtiyaçlarını yukarıda belirtilen biçimlerde gidermekte ve koleksiyonlarını geliştirmektedirler. Böylece kütüphanelerde, kütüphane kullanım koşulları, kütüphane hizmet ve olanakları, kütüphane kaynakları arama motorları, web kaynakları, farklı bilgi kaynaklarını tanıma, bilgiyi arama, bulma ve doğru kaynağı seçme gibi farklı ihtiyaçlar doğmaktadır. Bu ihtiyaçları gidermek amacı ile de kullanıcı eğitimleri ortaya çıkmaktadır.

E-Kaynaklarda kullanıcı eğitimi

Kütüphane kullanıcılarının kütüphanede bulunan kaynaklardan haberdar etmek, ulaşacakları bilgiye karşı pozitif davranış sergilemelerini sağlamak, bu kaynakların kullanımına onları teşvik etmek ve ihtiyaç duydukları becerileri kazanmalarını sağlamaktır (Cribb, 1981). Bu noktada elektronik kaynaklarda kullanıcı eğitimi kavramı kullanıcıların bilinçlendirilmesi ve gereksinim duydukları kaynakları kullanabilmeleri hususunda beceri kazandırılması şeklinde iki aşamalı olarak kendini gösterir.

Günümüz kütüphanelerinde e-kaynaklar kendilerine bu kadar geniş yer bulmuşken kullanım istatistiklerinin düşük olduğu görülmektedir. Bu ters orantı, kullanıcı eğitimi, kullanıcıya tanıtım gibi konuların eksikliğinden ortaya çıkmaktadır. Kullanıcı eğitimlerinde en önemli nokta kullanıcıların gereksinimlerini anlayabilmek ve bu doğrultuda kullanıcıya yönelik bir eğitim programı hazırlamaktır. Bu eğitim programları kullanıcılara birebir ya da gruplar halinde sunulabilir. Verilen eğitimlerden sonra söz konusu gereksinimlerin karşılanıp karşılanmadığı kesinlikle analiz edilmelidir. Verilen eğitim çeşitlerinden başlıcaları; oyunlaştırma, oryantasyon programları, öğretici videolar, online eğitimler, tanıtım rehberleri, üniversitede kütüphane kullanımı dersleri ve birebir anlatımlardır.

Dünyada Kullanıcı Eğitimi Uygulamalarından Örnekler

Gülçin Cribb (1981) “Kütüphanelerde Kullanıcı Eğitiminin Önemi” adlı makalesinde kullanıcı eğitiminin tarihçesinden bahsetmiş ve konu ile ilgili şu sözlere yer vermiştir:

Amerikan Kütüphaneciler Derneği (American Library Association - ALA) bünyesi içinde, 1967’de ilk kez Kütüphane Kullanıcısı Eğitimi Sürekli Komisyonu kurulmuştur. Şimdi ise, derneğin salt bu konu ile ilgilenen en az 8 ayrı alt komisyonu bulunmaktadır. Sürekli komisyon, diğer alt komisyonların faaliyetlerini denetleyip, aralarında eşgüdüm sağlamaktadır. Amerika’da 1967’den bu yana bu alandaki faaliyetler o denli arttı ve ilgi öylesine çoğaldı ki, sürekli komisyon bu konu ile ilgili, tek başına başa çıkamaz oldu, 1971’de Yüksek Okul ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (Association of College & Research Libraries - ACRL) Bibliyografya Eğitimi Geçiş Komisyonunu kurdu. Bu komisyonun görevi uygulanmakta olan kullanıcı eğitimi programları hakkında tüm bilgilerin bir araya getirilebileceği bir toplama merkezi kurmak; mevcut programları ve materyalleri değerlendirme yöntemlerini araştırmak ve eğitim programları ile ilgili sorunları araştırmaktır. Daha sonra, 1972’de, Eastern Michigan

Üniversitesinde, Project LOEX adlı kütüphane oryantasyonu ve eğitimi ile ilgili materyallerin değiş tokuşu projesi anlamına gelen bir merkez kuruldu. (s. 93)

Amerika’da bu çalışmalara ek olarak Ohio State Üniversitesi’nde bir sömestride 8600 birinci sınıf öğrencisine kullanıcı eğitimi verebilecek bir program düzenlenmiş, Iowa State Üniversitesinde de 90 yıldır uygulanmakta olan bibliyografya eğitimi programına yılda 6000 kişi katılmaktadır. Bu eğitim, tam gün görevli 5 eğitmen, bir bölüm başkanı ve bir sekreter ile sürdürülmektedir. Öğrencilerin mezun olabilmesi için bu dersten geçer not alması gerekmektedir. İngiltere Milli Kütüphanesi Araştırma ve Geliştirme Birimi’nin kullanıcı eğitimi ile ilgili yaptığı birçok araştırma ve projeden biri slayt-teyp-kitap programdır. Mali desteğini sağlayarak kurulmasına ön ayak olduğu Loughborough Teknoloji Üniversitesi’ndeki “Kullanıcı Eğitimi Enformasyon Bürosu”nda İngiltere kütüphanelerinde ve başka ülkelerde kullanılan kullanıcı eğitimleri materyalleri toplanmaktadır. Merkez yılda üç defa mikro fiş biçiminde yayınlamaktadır ve böylelikle kullanıcı eğitimi materyali hazırlamak isteyen kütüphaneciler için başvuru kaynağı sağlanmaktadır (Cribb, 1981, s. 94). “Kullanıcı eğitimi konusunda, ulusal ve uluslararası bağlamda birçok toplantı düzenlenmiş ve düzenlenmektedir. Bilgiyi korumayı, aymayı ve geliştirmeyi hedef alan UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), özellikle bilim ve teknoloji alanında eğitim programları geliştirmek üzere önemli bir adım atarak UNISIST’i (United Nations International Scientific Information System) kurmuştur. 1973’de faaliyetlerine başlayan UNISIST’in başlıca amacı mevcut ve gelecekteki bilgi sistemleri ağını geliştirerek birleştirmektir. Bu çalışmaları arasında kullanıcı eğitimi ile ilgili olarak üç rehber kitap yayınlamıştır:

- 1) Education and Training of Users of Scientific and Technical Information
- 2) Guidelines for the organization of Training Courses, Workshops and Seminars in Scientific and Technical Information and Documentation.
- 3) Guidelines for the Evaluation of Training Courses, Workshops and Seminars in Scientific and Technical Information and Documentation.

UNESCO ayrıca, 1976’da birincisi Roma’da ikincisi Bangkok’ta olmak üzere iki seminer düzenlemiştir. Bunlardan başka 1979’da Cambridge’de konuyla ilgili bir toplantı düzenlenmiştir. Bunu Oxford’da 1981’de yapılan bir başka toplantı izlemiştir. Bu toplantı her tür kütüphanede kullanıcı eğitimini ele alan ilk uluslararası toplantı olma özelliğini taşımaktadır” (İnce, 1989, s. 21).

Türkiye’de de bu gelişmeler ışığında kullanıcı eğitimleri, kütüphanelerde seminerler, oryantasyon programları ve bireysel programlarla birlikte uygulanmakta ve geliştirilmektedir.

Bilgi Okuryazarlığı

1974 yılında Zurkowski bilgi okuryazarlığı kavramına ilk defa değinmiştir ve 1987 yılında bu kavram Educational Research for Information Center (ERIC) literatüründe yerini almıştır (Kurbanoğlu, 2010, ss. 723-724). Bilgi okuryazarlığı, literatürde şu cümlelerle tanımlanmıştır: “Bilgi okuryazarlığı, bireylerin kişisel, sosyal, mesleki ve eğitime yönelik hedeflerine ulaşmalarını sağlamak için yaşamın her alanında bilgiyi etkin şekilde arama, değerlendirme, kullanma ve yaratma becerisidir” (Alexandria Proclamation, 2005). “Bilgi okuryazarlığı, bilgi problemlerini çözmeye becerisidir” (ALA, 2000). Bu tanımlardan yola çıkarak bilgi okuryazarları bireylerin, eğitim aktivitesi ile birlikte bilgiye erişim, sorun çözmeye, çözüm üretme ve bilgiyi kullanma becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır ve bu alanda öncü grup kütüphanecilerdir.

Kütüphanelerde kullanıcı eğitimi 5 temel programdan oluşur. Bunlar:

- 1) **Oryantasyon:** Kullanıcının kütüphaneye ilk defa gelmesi ve burayı tanımasını kapsar.
- 2) **Ders ilişkili eğitim:** Kütüphanecinin kullanıcılara mevcut derslerine katılarak kütüphane kullanımını anlatmalarınıdır.
- 3) **Ders entegreli eğitim:** Kütüphane kaynaklarının kullanıcılar tarafından nasıl kullanılacağı anlatıldığı derslerdir.
- 4) **Takım öğretimi:** Öğretim üyeleri ile kütüphaneciler ortak olarak kütüphane kullanımını anlatmak için ders hazırlarlar.
- 5) **Ayrı kurslar:** Kütüphaneciler tarafından verilen derslerdir. Bu dersler kredili ya da kredisiz olabilir (Aldemir, 2003, s. 276).

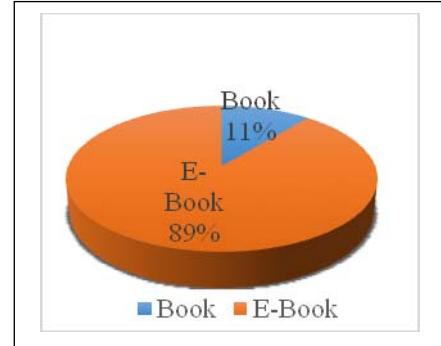
Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı üniversitelerde mezun olacak öğrencilerin bilgi okuryazarı bir birey olmaları gerekliliği üzerinde durulmuştur. California (1994), Kentucky (1995) ve Utah (1996)'da buna yönelik olarak üniversitelerin ders programlarıyla bilgi okuryazarlığının bütünleştirilmesi yolu izlenmiştir (Aldemir, 2003, s. 277).

Türkiye'de de bilgi okuryazarlığı kavramı ilk olarak Gürdal tarafından 1998 yılında incelenmiştir (Gürdal, 1998). Bilgi okuryazarı özelliklerine sahip olmak yaşam boyu öğrenmeyi de beraberinde getirir (Gürdal, 2000). Bu alanda bilinen ilk uygulamalı çalışma, Kurbanoğlu ve Akkoyunlu tarafından 2001 yılında bir ilköğretim okulunda uygulanan programdır (Aldemir, 2003, s. 276). Üniversitelerde de uygulamaya yönelik olarak çalışmalar mevcut olup geliştirilmektedir.

E-Kaynaklarda Kullanıcı Eğitimi: Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği

Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi koleksiyonu 50.000 basılı kitap ve dergi, 3.000 DVD, 409.000'den fazla e-kitap, 80.000'i aşkın e-dergiden oluşur ve kütüphane kullanıcılarına 7/24 hizmet sağlar. Teknolojik gelişmeleri takip ederek özellikle elektronik koleksiyonunu geliştirir. Bilgi kaynaklarının yanı sıra bilgi teknolojisi ekipmanları ve zeka oyunlarını da koleksiyonuna dahil etmiş olan Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, mobil teknolojileri de kullanarak kullanıcılarının araştırma ve eğitim ihtiyaçlarını kampus dışında da destekler. ("vizyon ve misyon", 2016)

➤ 50,000+ kitap
➤ 409,000+ e-kitap
➤ 3,000+ DVD
➤ 80,000+ e-dergi
➤ 74 veri tabanı
➤ 2600 m2
➤ 30 kullanıcı bilgisayar
➤ 23 grup çalışma odası
➤ 7/24 çalışma alanı

Şekil 2. Özyeğin Üniversitesi koleksiyon verileri

Şekil 3. Özyeğin Üniversitesi koleksiyon dağılımı

Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi de bilgi okuryazarlığı adı altında kullanıcıları için kullanıcı eğitim programları hazırlar. Bu kullanıcı eğitim programları akademik personelle birlikte planlanmaktadır. Planlanan bu program öğrencilerin ders programlarına entegre edilerek kullanıcı eğitimleri desteklenir. Bu eğitimler alanında uzmanlaşan kadrosu ile fakülte kütüphanecileri tarafından yapılmaktadır.

Kullanıcı eğitimi programları dört temel yöntem ile kullanıcıya sunulmaktadır. Bunun yanı sıra oyunlaştırma yöntemi olan "LIBERO (Library Hero: Kütüphane Kahramanı)," ile de kullanıcıların eğitimleri desteklenmeye başlanmıştır.

Genel Oryantasyon Programları: Bu program akademik dönem başında yeni kullanıcılar için üniversite oryantasyon programı ve kütüphane turlarını içermektedir.

Bireysel Programlar: Bireysel olarak ya da küçük gruplar halindeki kullanıcılardan gelen istekler üzerine yaptıkları çalışmalara destek vermek amacı ile düzenlenen programlardır. Aynı zamanda yeni başlayan akademik personele hoş geldiniz ziyaretleri de programın içinde yer almaktadır.

Derse/Konuya Özel Programlar: Mevcut öğrencilerin öğretim programına senkronize edilmiş şekilde tasarlanan program çeşididir. Hazırlık sınıfları için temel seviyede kütüphane eğitimleri, lisans için derse entegre edilmiş (BUS 101 ve BUS 102), lisans üstü ve doktora programları için her yıl takvime göre değişen bir program tasarlanmıştır.

Öğrenci Gelişim Seminerleri: Yeni başlayan her öğrencinin zorunlu olarak aldığı SEC 101 dersi kapsamında öğrenci gelişim seminerleri ve oyunlaştırılmış kütüphane eğitimi programları düzenlenmektedir. Bu seminerlerin başlıkları şu şekildedir: Bilginin Yolculuğu, Aşırıdan Kullanmak, Sen Seç (bir veri tabanının bilinmeyen yönleri), Google'lamak (İnternet kaynaklarının değerlendirilmesi).

SEC 101 dersi adı altında oyunlaştırılmış kütüphane eğitimi olan LIBERO da kullanıcı eğitimleri programında kullanılmaktadır. LIBERO kullanıcılara kütüphane kaynak ve hizmetlerini kullandırmak, kullanıcıların farkındalıklarını, bilgi ve becerilerini artırmak için interaktif ve eğlenceli formatta tasarlanmış etkinliğin adıdır. Bu oyun takımlar halinde kütüphane personelinin danışmanlığında oynanır.

Aşağıda bu eğitimlerin 2016-2017 verileri verilmiştir.

Tablo 1. 2016-2017 kullanıcı eğitimi verileri

Ders ve Fakülte	Eğitim Sayısı	Katılımcı	Süre (dk.)
Mimarlık Fakültesi	4	60	190
İşletme Fakültesi	5	192	210
Uygulamalı Bilimler Fakültesi	1	4	40
Sosyal Bilimler Fakültesi	1	20	50
Yabancı Diller Yüksekokulu	68	1087	2720
GARM 406	1	4	40
PSY 501	1	10	30
ENG101	17	471	680
SEC101	9	57	410
SEC302	1	25	35
SEC 401	2	26	80
Toplam	110	1956	4485

2016-2017 eğitim öğretim yılında Özyeğin Üniversitesi Kullanıcı eğitimleri 110 eğitimle, 1956 katılımcıya, 4485 dakika ile tamamlanmıştır.

Bu eğitimlerin sonunda Özyeğin Üniversitesi lisans ve lisansüstü öğrencilerinden 9 kişilik bir Odak grup oluşturulmuştur ve bu gruba 10 adet soru yöneltilmiştir. Sorular kütüphane eğitimlerinde kütüphanecilere sıkça sorulan sorulardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Yapılan bu nitel çalışmanın sonrasında ulaşılan sonuçlar yüzdelerle değerlendirilmiştir. Kullanıcıların verdiği yanıtlar 1'den 10'a kadar puanlandırılmıştır. Aşağıda bu sorular yer almaktadır:

1. E-Kaynak dendiğinde aklınıza ne tür kaynak çeşitleri gelmektedir, e-kaynakları tanımlayabilir misiniz?
2. Kütüphanenin e-kaynak koleksiyonu konu ve içerik bakımından ihtiyaçlarınızı karşılıyor mu?
3. E-kaynak kullanımlarında en sık karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
4. Kütüphane tarafından yapılan e-kaynak duyuruları hakkında görüşleriniz nelerdir? Takip ediyor musunuz? Bunların sizce ne yönde faydaları vardır? (Yardım sayfaları, broşürler vb.)
5. Bildiğiniz e-kaynak platformları var mı? Bunlardan hangilerini yoğun olarak kullanmaktasınız?
6. Araştırma konunuz ile ilgili e-kaynaklara okul içinde veya okul dışında hangi yollarla erişiyorsunuz?
7. Kullanıcı eğitim çalışmaları sizce yeterli mi? Bu çalışmaların artırılması ya da değiştirilmesini ister misiniz? İstedığınız bir eğitim çalışması var mıdır?

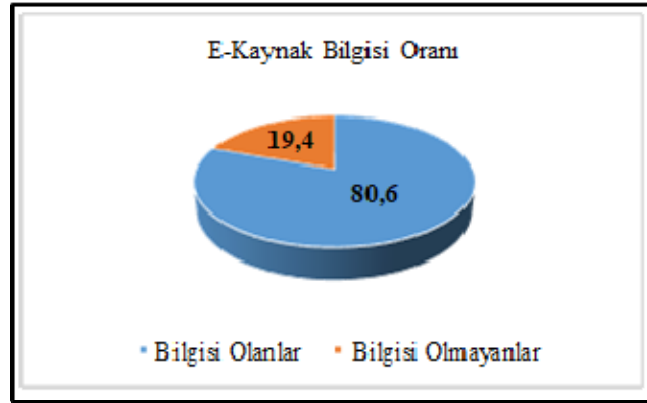
8. Kütüphaneden tarama ve kişiselleştirmeye yönelik örnek çalışmalar yapılmasına nasıl bakıyorsunuz? (Kullanıcıya özel profil, klasör, tarama ve posta hizmetleri, diğer e-kaynaklarla bağlantı kurma, arayüz özelleştirme, birden çok veritabanını birlikte arama seçenekleri oluşturma ve keyword oluşturma)
9. Sizce kullanıcı eğitimlerinin e-kaynak yönetimi açısından önemi nedir?
10. E-Kaynaklardan maksimum yararı sağlamak için önerileriniz nelerdir?

Odak Grubu Çalışması Bulguları

Odak grubu çalışması sonucunda verilen yanıtlar 1'den 10'a kadar puanlandırılmış ve bu puanlar yüzdelik değerlere çevrilerek oranlar oluşturulmuştur. Ulaşılan bulgular aşağıda grafiklerle gösterilmiştir.

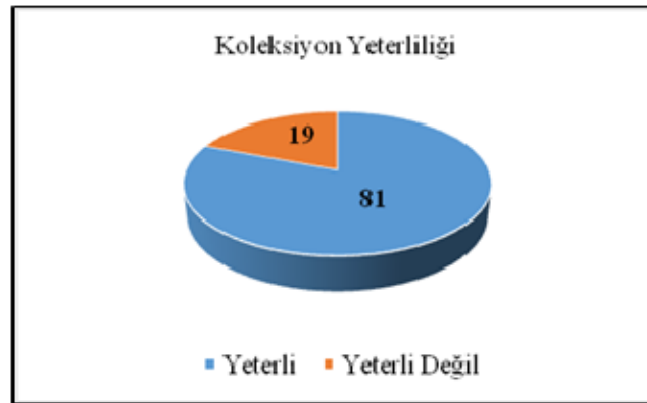
Kullanıcıların elektronik kaynaklar hakkındaki bilgilerini ölçmek amacı ile, Odak grubu çalışmasındaki 9 kullanıcıya sorulan sorular sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Bu çalışma sonucunda katılımcıların %80,6'sının e-kaynak bilgisinin olduğu, %19,4'ünün de e-kaynak bilgisinin olmadığı gözlemlenmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. E-kaynak bilgisi oranı

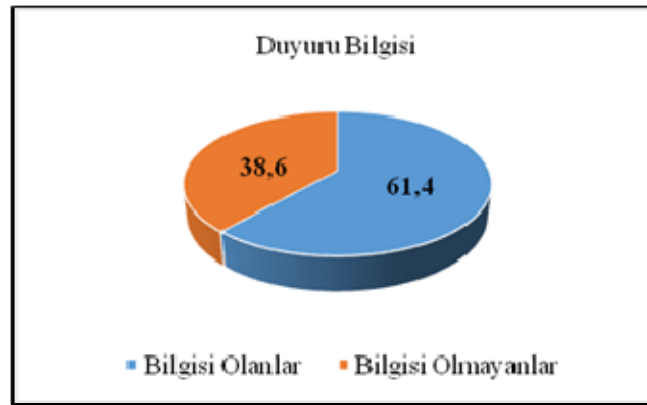
Kullanıcılara kütüphane koleksiyonunun araştırmaları için yeterli olup olmadığı bilgisini ölçmek amacı ile sorulan bu soru ile aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Şekil 5. Koleksiyon yeterliliği oranı

Yapılan Odak grubu çalışması sonucunda katılımcıların %81'inin Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesinin elektronik koleksiyonunun yeterli olduğunu, %19'unun da yetersiz olduğunu düşündüğü saptanmıştır.

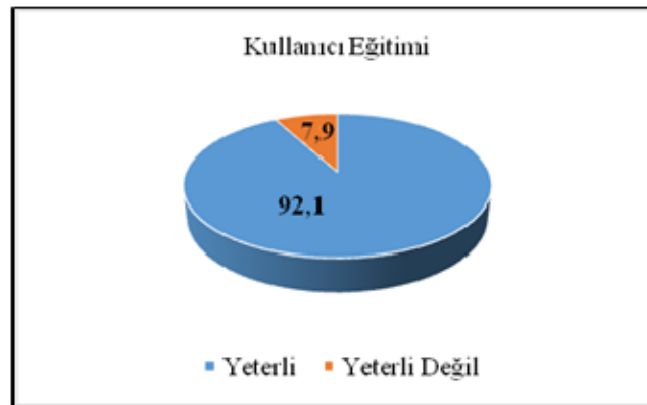
Kullanıcıların kütüphane tarafından yapılan duyurular hakkındaki bilgilerini ve takibini ölçmek amacı ile sorulan soru ile aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Şekil 6. Duyuru bilgisi oranı

Yapılan bu çalışma sonucunda katılımcıların %61,4'ünün duyuruları yeterli bulduğu, %38,6'sının da bu duyuruları yetersiz bulduğu görülmüştür.

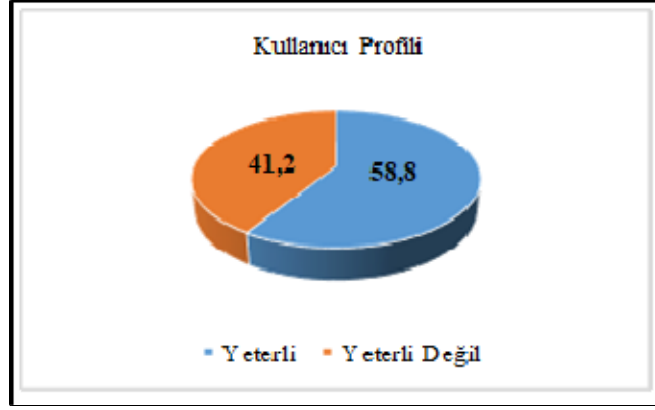
Kullanıcılara kütüphane tarafından verilen eğitimleri yeterli bulup bulmadıkları sorusu sorulmuş ve alınan yanıtlar sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Şekil 7. Kullanıcı eğitimi oranı

Odak grubu çalışması sonucunda katılımcıların %92,1'inin kullanıcı eğitimlerini yeterli bulduğu, %7,9'unun da yetersiz gördüğu saptanmıştır.

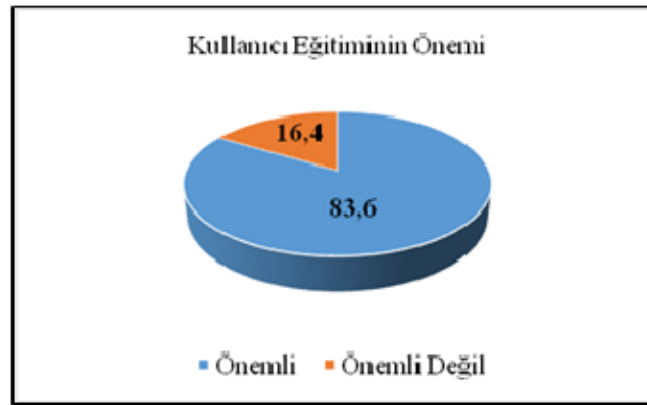
Kullanıcıların kullanıcı profili tarafındaki ihtiyaçları sorulduğunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Şekil 8. Kullanıcı profili oranı

Yapılan Odak grubu çalışması sonucunda katılımcıların %58,8'inin e-kaynak kullanıcı profili oluşturma ve özellikleri konusunda Özyeğin Üniversitesi kütüphanesini yeterli bulduğu, %41,2'sinin de kullanıcı profilini yetersiz bulduğu görülmüştür.

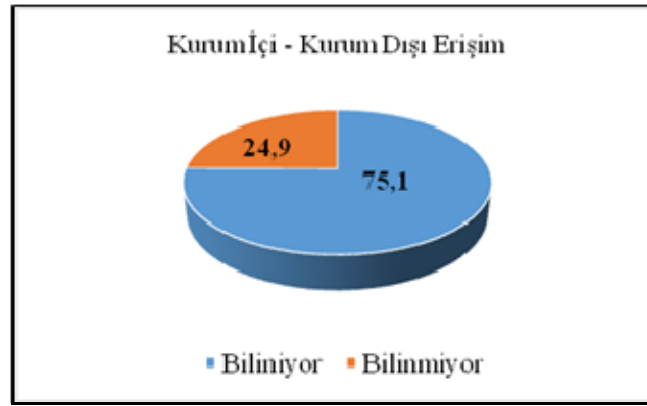
Kullanıcılara verilen eğitimlerin kullanıcılar tarafından ne derecede önemli olduğunu anlayabilmek adına sorulan bu soru ile aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Şekil 9. Kullanıcı eğitiminin önemi oranı

Bu çalışma sonucunda katılımcıların %83,6'sı kullanıcı eğitimlerini önemli bulurken, %16,4'ü de kullanıcı eğitimlerinin önemli olmadığını belirtmiştir.

Kullanıcıların kaynaklara kurum içi ve kurum dışı erişim yöntemlerinin bilgisini ölçmek amacı ile sorulan soru ile aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

şekil 10. Kurum içi-kurum dışı erişim oranı

Odak grubu çalışması sonucunda katılımcıların %75,1'i kurum içi ve kurum dışı erişim hakkında bilgi sahibi iken, %24,9'unun da yeterli bilgisi olmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

2008 yılında kurulan Özyeğin Üniversitesi bu tarihten itibaren veri tabanı abonelikleri ile elektronik veritabanı hizmetine başlamış olup 2008 yılında da ANKOS'a katılmıştır. Aradan geçen dokuz yıl sonunda 74 tane veri tabanı, 409.000 e-kitap ve 80.000 e-dergi ile kullanıcılara hizmet vermektedir. Hizmete sunulan kaynakların maksimum fayda sağlaması ve yeni bilgilerin üretilmesi kullanıcı eğitimleri ile desteklenmiştir.

Kullanıcı eğitimleri ile birlikte e-kaynakların yaygın olarak kullanıldığı yapılan odak grubu çalışması ile görölmüştür. Bununla birlikte analiz etmek ve yeni dönemde eksiklikleri gidermek için odak grubu çalışması sonuçları yol gösterici olmuştur. Üniversitemizde bulunan kullanıcıların %80,6'sı elektronik kaynaklardan haberdar olduğu belirlenmiştir.

Elektronik kaynaklardan haberdar olmayan %19,4'lük bir kısım kullanıcı için bu oranın en aza indirilmesine yönelik olarak çalışmalar yapılmaktadır. Bu alışmalar arasında yukarıda bahsi geçen kullanıcı eğitimlerine ek olarak duyuru mailleri, kütüphane web sayfası üzerinden duyurularda bulunma ve sosyal medya duyuruları da yer almaktadır.

Kullanıcıların %81'i Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi koleksiyonunu yeterli bulmuştur. Bu oranı yükseltmek için kütüphanemiz yeni veri tabanı anaşmaları ile elektronik kaynakların sayılarının artırılması ve koleksiyonun geliştirilmesi üzerinde çalışmalarına devam etmektedir.

Kütüphane kullanıcılarının %61,4'ü kütüphane tarafından yapılan duyurular hakkında bilgiye sahiptir ve bu duyuruları takip etmektedir. Bu oranı arttırmak için kullanıcı eğitimlerinde duyuruların sık sık takip edilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır.

Kullanıcıların %83,6'sı kullanıcı eğitimlerinin önemli olduğunu belirtmektedir. Kullanıcıların %92,1'i de kullanıcı eğitimlerinin yeterli olduğunu düşünmektedir. Bu sayının artırılması için yeni bir oyunlaştırma projesi olan LIBERO tasarlanmış olup bunun yanında oryantasyon videoları da kullanıcılara sunulmaya başlanmıştır.

Kullanıcıların %58,8'i elektronik ortamda kullanıcı profili oluşturma konusunda bilgiye sahiptir. Kullanıcı profilinin geliştirilmesi için sağlayıcı firmalar ile görüşmeler yapılmaktadır.

Kullanıcıların %75,1'i kurum içi ve kurum dışı kütüphane kaynaklarına erişim yolları hakkında bilgi sahibidir. Geriye kalan %24,9'luk kısım için kullanıcı eğitimlerinde kurum içi ve kurum dışı kaynaklara nasıl ulaşabileceklerine dair gerekli bilgilerin üstünde durulmaya başlanmıştır.

Yapılan çalışmalarla birlikte kütüphanecilerin daha ayrıntılı duyuruları yapması ve profil geliştirme çalışmaları üzerine yoğunlaşması gerektiği gözlemlenmiştir. Kullanıcıların duyuruları zamanında takip etmesi, kullanıcı eğitimi çalışmalarına katılması, kütüphanecilerle birlikte çalışması, kendilerine sunulan kullanıcı hizmetlerini öğrenmesi ve kullanması, yeni kaynaklar buldukça kütüphanecilere önerilerde bulunması önerilmektedir.

Kaynakça

- Al, U. ve Al, P. (2003). Elektronik bilgi kaynaklarının seçimi. *Bilgi Dünyası*, 4(1), 1-14.
- Aldemir, A. (2003). *Bilgiye erişimde yeni yaklaşım: Bilgi okuryazarlığı*. <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak03/u03-29.pdf> adresinden erişildi.
- Alexandria proclamation on information literacy and lifelong learning: Beacons of the information society. (2005). <https://www.ifla.org/publications/beacons-of-the-information-society-the-alexandria-proclamation-on-information-literacy> adresinden erişildi.
- American Library Association. (2000). *Information literacy: A position paper on information problem solving*. Wisconsin: Wisconsin Educational Media Association.
- Atılğan, D. ve Yalçın, Y. (2009). Elektronik kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4),769-802.
- Cribb, G. (1981). Kütüphanelerde kullanıcı eğitiminin önemi. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(2), 90-99.
- Gürdal, O. (1998). Yaşam boyu öğrenme etkinliği: Enformasyon okuryazarlığı. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(2), 176-187.
- Gürdal, O. (2000). Yaşamboyu öğrenme etkinliği. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(2), 76-187.
- İnce, N. (1989). *Özel kütüphanelerde kullanıcı eğitimi* (Yayımlanmamış bilim uzmanlığı tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Isibika, I. S., ve Kavishe, G. F. (2018). Utilisation of subscribed electronic resources by library users in Mzumbe university library, Tanzania. *Library Review*, 67(1/2), 109-125.
- Kurbanoglu, S. S. (2010). Bilgi okuryazarlığı: Kavramsal bir analiz. *Türk Kütüphaneciliği*, 2(4), 723-747.
- Olçay, E. (1997). *Elektronik bilgi kaynakları ve derme geliştirme politikaları*. <http://inet-tr.org.tr/inetconf3/bildiriler/kutuphan.htm> adresinden erişildi.
- Taşkın, Z. (2014). Elektronik kaynak lisans anlaşmaları: Türkiye’de kütüphane ve kütüphanecilerin durumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(1), 6-17.
- Vizyon ve misyon. (2016). *Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi*. <https://library.ozyegin.edu.tr/tr/vizyon-ve-misyon> adresinden erişildi.

2010 Yılından Günümüze Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Kurulan Üniversitelerin Kütüphane Personel Politikaları

Serkan İpekçi¹

Öz

Bu araştırmada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) tarihinde en fazla üniversite kuruluşunun gerçekleştiği 2010 yılından günümüze kadarki dönemde kurulan üniversitelerin kütüphane personel politika ve uygulamaları incelemektedir. Araştırma şu on (10) yeni üniversiteyi kapsamaktadır: Ada Kent Üniversitesi, Akdeniz Karpaz Üniversitesi, Arkan Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi, Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi, Girne Üniversitesi, Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, Kıbrıs İlim Üniversitesi, Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi ve Uluslararası Fındal Üniversitesi. Araştırmanın temel soruları, kütüphane personel politikasının varlığı ve özellikleri, mevcut kütüphane personelinin istihdam şekli ve mesleki nitelikleri ile üniversite yönetimlerindeki kütüphaneci algısına yöneliktir. Bu noktadan hareketle, adı geçen tüm kurumlarda yerinde inceleme ve görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca basılı ve elektronik kaynaklar üzerinden derlenen ilgili verilerin doğrulanması yine yüz yüze görüşmelerde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada erişilen ilk bulgular, genelde üniversitelerin kuruluş süreçlerinde kütüphane personel politikasının varlığını ihmal ettikleri yönündedir. Öte yandan zamana paralel olarak bu politikanın eksikliğini ise kütüphanelerin gelişim ve kullanıcıya hizmet süreçlerinde ciddi şekilde yaşadıkları anlaşılmıştır. Bu durumun ana nedenleri ise üniversite yönetimlerinin bilgi eksikliğinden kaynaklı kütüphaneci algıları, KKTC'de mesleki iş gücünün sayıca yetersizliği ve ilgili pozisyonlar için geçerli ücret uygulamalarıdır. Bu araştırma, tüm bu sorun ve durum tespitlerini neden-sonuç ilişkileri içerisinde ortaya koymaktadır.

Anahtar sözcükler: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, üniversite kütüphaneleri, personel politikası.

Giriş

Sadece üniversite kütüphanelerinde değil tüm kurum ve yapılarda insan refahı ve gelişimini sağlama adına temel unsur yine insan kaynağıdır. Bilindiği üzere insan kaynağının toplamdaki niteliği ve iş algısı da kurumsal performansı doğrudan etkileyen önemli unsurlardan biridir. Çalışanların hata payları da olacak şekilde risk alma konusunda cesaretlendirilmeleri ve kurumsal gelişime yönelik kalite ölçümleri temel yöneticilik işlevleri arasındadır (Bayır, 2007, s. 25). Üniversite kütüphanesi ölçeğinde ise insan kaynağının eğitim altyapısı ve yaratıcılık, iş geliştirme vb. becerileri o kütüphanenin yapı ve hizmet kapasitesine doğrudan etki eder. Bir üniversite için uzman niteliği taşıyan kütüphane kadrosunun istihdamı, kadronun sürekli eğitimi ve bireylerdeki yaratıcılığın özgürce iş geliştirmeye dönüşümüne yapılan yatırım ise birçok açıdan gösterge niteliği taşır. Drucker ve Reich'in tanımladığı anlamda birer "bilgi işçisi" niteliğine sahip kütüphaneciler her üniversite için yatırım değeri olan önemli bir gruptur (Özer, Özmen ve Saatçioğlu, 2004, ss. 254-275'de aktarıldığı gibi).

Amaç ve Kapsam

KKTC'de 2010 yılından günümüze kadarki dönemde kurulan üniversitelerin kütüphane personel politikalarının incelenmesi çalışmanın temel amacını ifade etmektedir. Çalışmanın bir diğer amacı da içinde bulunduğumuz

¹ Direktör, Girne Amerikan Üniversitesi Kütüphanesi, serkanipekci@gau.edu.tr

2010'lu yıllarda üniversite kütüphanelerinin kuruluş süreçleri, personel yapıları ve izlenen yöntemlere dair KKTC özelinde bir görünüm sunmaktadır.

Yöntem

Bu noktadan hareketle öncelikle çalışmada ele alınacak üniversiteler hakkında ön veri toplanmış ve belirli kriterleri yerine getiren üniversiteler tespit edilmiştir. Örneğin 2010 yılından günümüze KKTC'de kurulan üniversite sayısı çok daha fazla olsa da kurulma onayını almış ancak henüz yerleşkesini tamamlayarak öğrenci alımına başlamamış olan birçok üniversite inceleme dışında tutulmuştur. Ardından da üniversitelerdeki ilgili karar vericiler ve kütüphane personeli ile iletişime geçilerek yüz yüze görüşme aşamasına gelinmiştir. Bu süreçte elde edilecek verilerin ve karşı taraftan aktarılacak bilgilerin doğruluğunu artırma adına söz konusu veri ve bilgilerin yazım aşamasında anonim olarak kullanılacağı taahhüdünde bulunulmuştur. Bu yolla o güne dek kurulum sürecindeki kütüphanelerine dair çeşitli nedenlerle bir planlama ve değerlendirme yap(a)mayan karar vericiler için bu araştırmanın kapsamına giren konulardaki sorulara yanıt vermek mümkün olduğunca kolay hale getirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada ilerleme sağlandıkça hem üniversitelerin kuruluş süreçlerinde kütüphane konusunun yer alma şekli hem personel yapısının genel görünümü hem de üniversite yönetimlerindeki kütüphane ve kütüphaneci algısına dair bir fikir elde etmek mümkün olmuştur.

Çalışma kapsamında seçilen ve yukarıda bahsedilen yöntem üzerinden ele alınan üniversitelerin temel bilgileri ise şu şekildedir:

Tablo 1. Araştırmaya konu olan KKTC üniversiteleri

ÜNİVERSİTE	TÜRÜ	KURULUŞ YILI	ŞEHİR	ÖĞRENCİ ALIMI
1) Ada Kent Üniversitesi	VAKIF	2016	G.MAĞUSA	EVET
2) Akdeniz Karpaz Üniversitesi	VAKIF	2012	LEFKOŞA	EVET
3) Arkin Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi	VAKIF	2017	GİRNE	HAYIR
4) Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi	VAKIF	2017	LEFKOŞA	HAYIR
5) Girne Üniversitesi	VAKIF	2013	GİRNE	EVET
6) Kıbrıs Amerikan Üniversitesi	VAKIF	2014	LEFKOŞA	EVET
7) Kıbrıs İlim Üniversitesi	VAKIF	2013	GİRNE	EVET
8) Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi	VAKIF	2016	GÜZELYURT	EVET
9) Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi	VAKIF	2015	LEFKOŞA	EVET
10) Uluslararası Final Üniversitesi	VAKIF	2015	GİRNE	EVET

Bulgular

Çalışmaya konu edilen on (10) üniversiteye dair tüm bulgular o üniversitelerde görevli toplam yirmi (20) kişi ile yapılan yüz yüze görüşmelerde gerçekleştirilen ses kayıtları ve el notlarından derlenerek analiz edilmiştir. Bu kişilerin beşi (5) kütüphane müdürü, beşi (5) kütüphane görevlisi, yedisi (7) genel sekreter ve üçü (3) ise rektördür. Araştırma verilerinin çeşitlendirilmesi ve güvenilirliği amacıyla her üniversitede birden fazla kişi ile görüşülmeye özen gösterilmiş ve tüm üniversiteler için bu mümkün olmuştur. Araştırma yürütülürken henüz kütüphane kadrosunda kimsenin olmadığı üniversitelerde söz konusu görüşmeler hem genel sekreter hem de rektör ile

yapılmıştır. Bulguların ayrıntılı anlatımından önce KKTC yükseköğretimi ve üniversite kütüphanelerine dair genel bir görünüm sunulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

6 yıldan 3 aya!

KKTC'de yükseköğretim 1979 yılında sonradan Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne dönüşecek olan Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün kurulmasıyla başlamış ve 2010 yılına dek sırasıyla Girne Amerikan Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefke Avrupa Üniversitesi ve Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi kurularak gelişimlerini hızla sürdürmüştür. 2010 yılından sonra ise yeni üniversitelerin hazırlıkları hız kazanarak günümüze gelindiğinde 2010 yılı öncesi döneme göre üniversite sayısı yaklaşık %500'lük artışla neredeyse 5 katına çıkmıştır. Bu artış beraberinde yükseköğrenim için KKTC'de bulunan öğrenci sayısının 93.292 kişi gibi rekor bir düzeye ulaşmasını sağlamıştır (Bayrak Radyo Televizyon Kurumu [BRTK], 2016). Bu sayı bazı üniversitelerinde 50.000 civarında öğrenciye sahip Türkiye için çok görünmeyebilir; ancak yerli ve göçmen nüfus toplamı 300.000 kişi civarındaki bir ada devleti için neredeyse nüfusunun 1/3'ü demektir. Aynı sayıyı Türkiye'ye uyarlırsak ülkede her yıl yarımından fazlası yurtdışından gelecek 26.000.000 civarı öğrencinin varlığı demektir. Ancak KKTC'de yükseköğretim konusunda en çarpıcı verilerden biri 2010 yılı öncesinde üniversite kurulma sıklığı ortalama 6,2 yıl iken 2010 yılından günümüze bu sıklığın ortalama 3.7 aya kadar inmiş olmasıdır. Söz konusu durum doğal bir sonuç olarak hem toplumda hem de yükseköğretim camiasında kalite ve sürdürülebilirlik tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Aynı şekilde üniversite sayısındaki artış üniversite türlerinde de çeşitliliği doğurarak 'tematik' üniversitelerin önünü açmıştır. Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, Arın Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi ve Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi bu anlamda verilebilecek örneklerdendir.

KKTC Üniversite Kütüphanelerine Genel Bakış

KKTC'de neredeyse üssel şekilde artan üniversite sayısı bir anlamda üniversite kütüphaneciliği için bir fırsat niteliği taşır. Zira kütüphaneler arası iletişim ve iş birliği ortamını zenginleştirilmesi, mesleki örgütlenmelerin önünü açması ya da iyi uygulama örneklerinin oluşması için yeterli bir sayıyı ifade eder. Ancak bu süreçte kurulan birçok üniversite kütüphanesi gelecek adına daha şimdiden umut vermemektedir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde ilk odaklanılan konu üniversite kütüphanelerinin kuruluş süreci olmuştur. Veriler, sürece eşlik eden bir planlama dokümanının olmadığı ya da bu konuda profesyonel danışmanlık alınmadığını göstermektedir. Bu nedenle kurulma şekli ve personel istihdamı gibi temel konulardaki ihmaller beraberinde yapısal sorunları doğurmaktadır. Ayrıca Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve KKTC Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK) ilgili mevzuatında açıkça belirtilmesine rağmen 2010 yılından günümüze kurulan üniversitelerin neredeyse hepsi kütüphane yapılanmaları adına ciddi plansızlık ve eksikliklerle kurulmuştur. Özellikle son yıllarda kurulan üniversitelerin eğitim-öğretim faaliyetine başlamadan kütüphane yapılanmalarını eksiksiz hale getirdiğine dair bir örneğe rastlanmamaktadır. Bu sonuca ulaşılmasında adı geçen ve denetleme yetkisi bulunan yükseköğretim kurumlarının üniversite kütüphanelerini fiziki yapı, personel, bütçe, koleksiyon vb. konularında değerlendirmek yerine sadece 'kitap sayısı'nı temel gösterge olarak almasının da payı bulunmaktadır. Örnekleri gittikçe çoğalmakla birlikte son yıllarda hizmete başlayan üniversite kütüphanelerindeki koleksiyonlar içinde 2010 öncesi hizmete başlamış üniversite kütüphanelerinden edinilen bağış yayınların payı büyüktür. Zira araştırma kapsamındaki on (10) üniversiteden sekizi (8) kütüphane kurulum sürecinde KKTC dahilindeki bir başka üniversite kütüphanesinden bağış yayın alındığını görüşmelerde ifade etmiştir. Herhangi bir planlama ve nitelikli koleksiyon yönetim ilkelerine dayanmayan bu yöntemle yeni üniversite kütüphaneleri belirli sayıda bir koleksiyona sahip olmuştur.

Yazılı Politika

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde bir diğer odaklanılan konu yazılı hale getirilmiş bir kütüphane personel politikasının varlığı olmuştur. Araştırmaya konu olan on (10) KKTC üniversitesinin hiçbirinde 'kütüphane personel politikası' kuruluş sürecinde ele alınan bir çalışma konusu maalesef olmamıştır. Üniversite sahipleri ya da kurucu kadrolar 'bir kütüphanenin kurulması gerektiği' noktasında konularını sabitlemiş ve bu konumu üniversite içi görevlendirme ile başkalarına aktararak izlemişlerdir. Yeterli iş gücü planlaması, uzman kadronun istihdamı, eğitim ihtiyaçları vb. temel adımları içerecek bir yazılı politikadan yoksun yürütülen kütüphane kuruluş süreçleri de doğal olarak ciddi eksiklikleri beraberinde getirmiştir. Öyle ki öğrenci alımına başlamış ancak halen kütüphane kurulumu gerçekleştirilmemiş üniversiteler mevcuttur. Görüşmelerde bu kapsama giren üniversiteler etkin bir kütüphane yapılanması için belirli bir öğrenci sayısına erişilmesinin beklendiğini öne sürmüşlerdir.

Üniversite kütüphanelerinde personel ve işleyişe dair yazılı politikaların varlığındaki eksiklik sadece uzman personel istihdamı ile sınırlı değildir. Aynı şekilde kütüphanelerin etkin ve bilimsel hizmet süreçlerinde temel teşkil edecek ‘kütüphane yönetmelikleri’, ‘etik kod’ ve/veya ‘kişisel verilerin korunması ve işlenmesi yönetmelikleri’ birçok kütüphane için henüz üzerinde çalışma yapılmayan politika çıktılarıdır.

Personel İstihdamı

Bilgi işlem sorumlusu, emlak danışmanı, sağlık programları direktörü, halkla ilişkiler görevlisi... Bu örnekler, etkin ve güncel bir yazılı politikaya dayanmayan kütüphane personel istihdamının üniversiteler tarafından hangi meslek grubuna mensup kişilerle doldurulduğuna dair uç örneklerdir. Asıl meslekleri kütüphanecilik alanının çok uzağında olan ancak kütüphane görevliliğini yürüten tüm bu kişiler araştırma kapsamında yüz yüze görüşmeye dahil edilmiştir. Araştırmaya konu olan üniversitelerin kütüphane personel istihdamına baktığımızda dört (4) üniversite personel istihdamını kendi bünyesinde diğer alanlarda görevli personeli görevlendirerek karşılarken, üç (3) üniversite ise kurum dışından, bir (1) üniversite ise tavsiye ile gönderilen personel istihdamına gitmiştir. Geri kalan iki (2) üniversite ise henüz kurum içi-dışı ya da alan içi-dışı bir istihdamda bulunmamıştır.

Bu üniversitelerin dördünde (4) kütüphanede görevli olup da fiziken orada bulunan kimse yokken; üç (3) tanesinde sadece bir, iki (2) tanesinde iki ve bir (1) tanesinde de üç personel hizmet vermektedir. Genel bir bakışla on (10) farklı üniversite kütüphanesinde sadece toplam on (10) personel görev yapmaktadır.

Üç üniversite bir ya da iki kişiden oluşan kütüphane kadrosuna ek olarak 2010 öncesinde kurulan üniversitelerde görev yapan uzman kütüphanecilerden danışmanlık hizmeti almaktadır. ANKOS ve ULAKBİM EKUAL ile ilişkiler ve yararlanılabilecek kaynaklar, koleksiyon yönetimi ve personel eğitimi bu kapsamda en sıklıkla başvurulmuş danışmanlık hizmeti konularındadır.

Girne Amerikan Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Direktörlüğü tarafından 2016 yılında üniversitenin sürekli eğitim merkezi bünyesinde verilmeye başlanılan “*Modern Kütüphanecilik Sertifika Programı*”na ise sadece iki (2) üniversiteden kütüphane personeli başvurmuştur.²

Personelin Niteliği

Araştırma kapsamında doğrudan kütüphane görevlileri ile yapılan yüz yüze görüşmelerde toplamda on (10) personelden sadece ikisinin (2) önceki meslek yaşamında kütüphanecilik deneyimi olduğu öğrenilmiştir. Aynı şekilde toplamdaki on (10) personelden sadece ikisi (2) üniversitelerin bilgi ve belge yönetimi bölümünden mezun olmuştur ve çalıştıkları üniversite onların da ilk işyerleridir. Aynı şekilde söz konusu on (10) personelden hiçbirisi bilgi ve belge yönetimi alanında lisansüstü eğitim almamaktadır.

Tartışma

Uluslararası öğrenci sayısının çokluğundan akademik dönemdeki iklimsel uygunluğa, çok çeşitli ülkelerden gelen akademisyen varlığından gelişime açık birçok araştırma alanlarına dek yükseköğretim adına tüm paydaşlarına önemli imkânlar sunabilen KKTC üniversiteleri aynı gelişimi kütüphanelerinde neden gösterememektedir? Yüz yüze görüşmelerde araştırmanın bulgular kısmında ortaya konan genel duruma neden olarak aşağıda başlıklandırılmış konular üzerine durulmuştur. Tartışma kısmındaki konulara kütüphane görevlilerine ek olarak özellikle genel sekreter ve rektör düzeyindeki kişilerin görüş ve paylaştıkları bilgiler yön vermiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan ve üniversitelerde kütüphane müdürü ya da görevlisi pozisyonundaki kişi sayısı toplam kişi sayısının tam yarısı olan on (10) kişidir. Üniversitelerde genel sekreter ya da rektör pozisyonundaki kişi sayısı da diğer yarıyı oluşturan yine on (10) kişidir. Her iki grubun üniversite kütüphanelerinin kuruluş süreci ve mevcut durumlarına yönelik olarak farklı saptamalarda bulunduğu görülmüştür. Öyle ki kütüphane müdürü ve görevlileri üniversite içi karar alma süreçlerindeki sorunlara, mesleki baskı gruplarının eksikliğine ve üst kurumlarca etkin denetim ve yönlendirmenin olmayışına işaret ederken; genel sekreter ve rektörler ise kurumsal kültürleri ve entelektüel birikimleri için zamana ihtiyaç duyulduğunu ve ada genelinde nitelikli iş gücünün çok kısıtlı oluşunu ifade etmişlerdir.

² Program hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.gau.edu.tr/haber/3276/gausemden-modern-kutuphanecilik-sertifika-programi>

Kütüphane Kavramı ve Karar Alma Süreçleri

2010 yılından günümüze kurulan ve kurulmaya devam eden KKTC üniversitelerinin varlık nedenleri hem ada toplumu hem de yükseköğretim camiası için tartışma konusu olma niteliğini uzun süre daha sürdürecektir. Her ne kadar vakıf üniversitesi olarak adlandırılrsa da üniversitelerde karar alma yetkisi genellikle tek bir kişide toplanmaktadır. Bu kişinin de aynı zamanda üniversiteyi finanse eden kişi olması ise sıkça karşılaşılan bir durumdur. Görüşmelerde bu yönde paylaşılan bilgi, araştırma kapsamındaki tüm üniversitelerin finanse edilmesini sağlayan kişilerin ya mütevelli heyetine başkanlık ediyor ya da üyesi bulunuyor olduklarıdır. Kütüphane müdürü ve görevlilerinin bariz çoğunluğu yapılan tüm yüz yüze görüşmelerde yeni bir proje ya da hizmet geliştirme sürecinde öncelikli olarak tahmini maliyeti en aza indirmeye özen gösterdiklerini ifade etmiştir. Bunun da temel nedeni kuşkusuz kütüphane personel istihdamından bilgi kaynaklarının seçimine, bütçe planlamasından kullanıcı hizmetlerine dek daima maliyet odaklı bir bakış açısının üniversite yönetimlerine hâkim olmasıdır. Aynı şekilde kütüphane müdürü ve görevlilerinin tamamına yakını kütüphanenin gelişimi adına sunulan bir proje veya çalışmanın ilk olarak fayda-maliyet analizine tabi tutulduğunu, bilimsel ve mesleki getirilerinin ikinci planda değerlendirildiği fikrine sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Üniversite İçi Entelektüel Birikim

Çoğu KKTC üniversitesi ilgili YÖK ve YÖDAK mevzuatını nasıl yerine getirdiği anlaşılmasa da öğretim elemanı kadrolarında ciddi eksikliklerle kurulmaktadır. Sadece bir ya da iki öğretim üyesinden ibaret akademik birimlere sahip üniversitelerde doğal olarak kurum içi gelişime katkı sağlayacak ya da yönlendirecek entelektüel bir birikim oluşmamaktadır. Bu entelektüel yoksunluk kütüphanelere doğrudan yansırken, etkin bir işlev yerine getiremeyen kütüphaneler de yine akademisyenlere bilimsel bilgi hizmeti ve akademik çalışmalarda ihtiyaç duyulan uygun bilgi kaynaklarını sunamaz hale gelmektedir. Oysa bilindiği üzere alanında uzman ve deneyimli akademik kadroya sahip üniversiteler aynı zamanda en etkin iç işleyiş ve sürdürülebilir gelişimsel yapıya sahip üniversitelerdir. Örneğin bir üniversitenin bilimsel performansı ile kütüphanesinin gelişmişliği arasındaki doğru orantı defalarca ortaya konmuş bir gerçektir (Tunç ve Yılmaz, 2014).

Mesleki Baskı Grupları

Kurumlardaki gelişimsel bozukluklar sadece KKTC ve sadece kütüphanecilik alanı ile sınırlı değildir. Hemen her alanda ihmal ve bakış açılarındaki eksikliği üzerinde taşıyan yapılar mevcuttur. Ancak bu tür örnekler artıkça hem sivil toplumdan hem de muadil yapı ve kurumlardan telkin ve tepkiler gelişir. KKTC üniversite kütüphanelerinin en azından standart bir yapı ve koleksiyon kalitesinde buluşması adına ihtiyacı hissedilen en temel eksikliklerden biri bu anlamda lobi faaliyeti yürütecek ve bir baskı unsuru niteliği taşıyacak mesleki bir örgütlenmedir. Örneğin Türkiye’de Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) YÖK’ün üniversite kütüphaneleri ile ilgili değerlendirmelerinde yararlanabilmesi adına mesleki standartların belirlenmesini sağlamıştır (Yükseköğretim Kurulu Üniversite Kütüphaneleri Çalışma Grubu, 2014). Aynı şekilde Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (IFLA), Birleşmiş Milletler 2030 Ajandası’nın oluşturulması sürecinde kültürel mirasın korunması, evrensel okuryazarlık, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve bilgiye erişim hakları konularında görüş bildirmiş ve metne ciddi katkı sağlamıştır (“UN Sustainable Development Knowledge Platform”, 2015).

Nitelikli İş Gücü Eksikliği

KKTC’de kütüphane ve bilgi bilimleri alanında en az lisans düzeyinde öğrenim görmüş ve kişisel gelişimine yatırım yapan nitelikli iş gücüne dair hissedilen büyük eksik sadece üniversitelerle de sınırlı değildir. Kamu kurum ve kuruluşlarından diğer ilgili tüm kurumlara ve kütüphane türlerine dek söz konusu eksiklik kendisini ciddi şekilde ortaya koymaktadır. Bugün sayıları yirmiye (20) yaklaşan KKTC üniversiteleri içinde sadece Yakın Doğu Üniversitesi’nde Bilgi ve Belge Yönetimi olmakla birlikte yıllık ortalama on (10) öğrenci gibi çok az ve zorlukla doldurulabilen bir kontenjana sahiptir. Bölümdeki öğretim üyelerinden alınan bilgiye göre de mezunlarının çoğu genellikle ülkeden ayrılarak KKTC’deki iş gücüne dahil olmamaktadır (A. Oktan, kişisel iletişim, 17 Eylül 2017).

Etkin Denetim ve Yönlendirme

Üniversite kütüphanelerine yönelik olarak yine kütüphane ve bilgi bilimleri formasyonuna sahip bireyler tarafından gerçekleştirilmeyen tüm denetleme, inceleme vb. süreçler genellikle nesnellliğini ve mesleki dayanaklarını yitirmiş kriterlere göre sürdürülmektedir. Yükseköğretim camiası ve karar vericilerin bilinçaltında varlığını çok kere ispatlamış ‘basılı kitap fetişizmi’ üniversite kütüphanelerinin gelişmişlik düzeyini sadece sahip

olunan basılı kitap sayısı ile ölçmeye yönlendirmektedir. Ancak Türkiye’de örneğin Özyeğin Üniversitesi’nin uyguladığı üzere ‘core collection’ yöntemi ile birçok iyi uygulama örneği yaratıldığını biliyoruz (M. Önder, kişisel iletişim, 15 Mart 2015). Ayrıca günümüzde üniversite kütüphaneleri için gittikçe önem kazanan ‘yaratıcı (inovatif) kullanıcı hizmetleri’ de bir üniversite kütüphanesinin gelişimi adına ana unsurlardan biri haline almaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak 2010 yılından günümüze KKTC’de kurulan on (10) üniversite ‘kütüphane personel politikası’ odaklı olarak incelenmiştir. Ön veri derleme, bilgi doğrulama ve yüz yüze görüşme teknikleriyle yürütülen inceleme sonucunda hiçbir üniversitenin kuruluş sürecinde kütüphane yapılanmasına temel teşkil edecek ‘personel politikası’ belirlemediği görülmüştür. Bu politikadan yoksun şekilde oluşturulan kütüphane kadroları da çoğunlukla alan dışı personel ile doldurulmuştur. Bir anlamda domino etkisi yaratan bu süreç görüşme yapılan kitlenin farklı nedenler ortaya koyarak da olsa ifade ettiği üzere, ideal kütüphane seviyesine erişme noktasında zamana ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Kurulmasının üzerinden üç yıl geçmesine rağmen ANKOS ve ULAKBİM EKUAL üyeliği bulunmayan, görev tanımında kütüphane sorumluluğunun dışında fotokopi, karşılama görevlisi ve güvenlik görevlisi gibi ek görevler olan bir personelle yönetilen ya da yükseköğretim hayatının beşinci yılında olmasına rağmen halen bir kütüphaneci istihdam etmemiş üniversiteler yukarıdaki işlevsizlik ve durağanlığa birer örnektir.

Etkin ve meslek standartları ile örtüşen bir kütüphane personel politikası geliştirmek söz konusu üniversiteler için ilk adım olmalıdır. Bu politikaya uygun işe alım süreçlerinin ardından personelin kişisel ve mesleki gelişimine sürekli olarak yatırım yapmak aynı oranda üniversitenin gelişimine de yatırım yapmak anlamına gelecektir.

Kaynakça

- Bayır, D. (2007). *Kütüphane ve bilgi merkezlerinde insan kaynakları yönetimi: Performans değerlendirme sistemleri ve Koç Üniversitesi Kütüphanesi örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul. <http://www.bbytezarsivi.hacettepe.edu.tr/jspui/bitstream/2062/471/1/198.pdf> adresinden erişildi.
- Bayrak Radyo Televizyon Kurumu [BRTK]. (2016). *Üniversitelerdeki öğrenci sayısı 93 bin 292’ye ulaştı*. <http://www.brtk.net/universitelerdeki-ogrenci-sayisi-93-bin-292ye-ulasti/> adresinden erişildi.
- Özer, P. S., Özmen, Ö. ve Saatçioğlu, Ö. (2004). Bilgi yönetiminin etkililiğinde kilit bir faktör olarak bilgi işçileri ve insan kaynakları yönetiminin farklılaşan özellikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 254-275. <http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/cilt6.say%C4%B11/6.1%20ozer-ozmen-saatcioglu.pdf> adresinden erişildi.
- Tunç, M. ve Yılmaz, N. (2014). *Üniversitelerin bilimsel performansının geliştirilmesine kütüphaneler nasıl katkı sağlayabilir?* Yayımlanmamış metin. ResearchGate. <https://www.researchgate.net/publication/261475877> adresinden erişildi.
- UN Sustainable Development Knowledge Platform. (2015). *Joint statement on: People, planet and partnerships*. <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=255&nr=15769> adresinden erişildi.
- Yükseköğretim Kurulu Üniversite Kütüphaneleri Çalışma Grubu. (2014). *2023’e doğru Türkiye’de üniversite kütüphaneleri: Mevcut durum, sorunlar, standartlar ve çözüm önerileri raporu*. <http://yok.gov.tr/documents/9273450/9459025/%C3%9Cniversite+K%C3%BCt%C3%BCphaneleri+Raporu+Yeni/0afe641a-1e58-4822-a8de-a8ae35d4c4db> adresinden erişildi.

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinde Hasan Âli Yücel Bağış Koleksiyonuna Yönelik Dijitalleştirme Çalışmaları

Burcu Böke¹, Ebru Kaya², Türkan Barutcu³ ve Taner Korkmaz⁴

Öz

Bu bildiri, İhsan Doğramacı (İD) Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinde halen yürütülmekte olan dijitalleştirme projesi hakkında hazırlanmıştır. Eski Milli Eğitim Bakanı, Köy Enstitülerinin kurucusu, öğretmen, yazar Hasan Âli Yücel'e ait olan değerli koleksiyon, 2013 yılında, ailesi tarafından İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesine bağışlanmıştır. Koleksiyon içeriği; kitap, dergi, ayrı basım, fotoğraf, davetiye, günlük, kupür, albüm, el yazmaları, kitap taslağı, makale, açılış konuşmaları ve mektuplardan oluşmaktadır. Koleksiyonda yer alan fotoğraf, davetiye, günlük, kupür, el yazmaları, kitap taslağı, makale, açılış konuşmaları ve mektup türündeki materyaller kütüphanenin dijitalleştirme projesi içerisinde ele alınmıştır. Diğer materyaller ise aynı yıl içinde, kütüphane binasında bulunan Hasan Âli Yücel Salonu'nda hizmete sunulmuştur. Dijitalleştirme projesi için ilk olarak, açık kaynak kodlu DSpace yazılımı kullanılarak İD Bilkent Üniversitesi kurumsal arşivi oluşturulmuş; üniversiteye ait tüm dijital koleksiyonlar için gerekli sanal mekânlar hazırlanmıştır. Dijital içeriğin yaratılmasında yüksek görüntü kaliteli fotoğraf çekimi ile Optik Karakter Tanıma (OCR) özellikli metin tarayıcılar kullanılmıştır. Yardımcı programlarla dijital kopyaların nicelik analizleri yapılmış; belgelerin orijinalliğinin korunmasına özen gösterilmiştir. Dijital kopyanın künye bilgilerinin hem kütüphane kataloğu hem de kurumsal arşiv üzerinde oluşturulması amaçlanmıştır; kayıt ilk olarak kütüphane otomasyon sisteminde oluşturulmuştur. Katalog kaydı oluşturulurken, daha önce İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi materyal türlerinde bulunmayan "archival material" türü yaratılmış; Describing Archives: A Content Standard (DACS) ve Resource Description and Access (RDA) standartları doğrultusunda, bu türe uygun MARC 21 alanları kullanılmıştır. MARC 21 formatından Dublin Core formatına, kurumsal arşiv standartlarına göre dönüşümü "Simple Archive Format" komut dizisi kullanılarak sağlanmıştır. Kurumsal arşivin uluslararası tekil erişim adresi olan Handle (Kulp) uzantıları, katalog kayıtlarının 856 MARC 21 alanlarında elektronik yayına erişim linki olarak tanımlanmıştır.

Anahtar sözcükler: dijitalleştirme, arşiv materyali, DSpace, Describing Archives: A Content Standard (DACS), Resource Description and Access (RDA), MARC21, Dublin Core.

Giriş

Üniversite kütüphanelerinin, içinde buldukları akademik ortamın bilimsel araştırma ve geliştirmelerini desteklemek amacıyla koleksiyonlarını geliştirdikleri ve hizmete sundukları bilinmektedir. Bu çalışmada, eski Milli Eğitim Bakanı, Köy Enstitülerinin kurucusu, öğretmen, yazar Hasan Âli Yücel'in ailesi tarafından İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesine bağışlanan koleksiyona yapılan işlemler anlatılmaktadır.

¹ Kütüphaneci, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, tburcu@bilkent.edu.tr

² Dr., Müdür, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, ebrukaya@bilkent.edu.tr

³ Kütüphaneci, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, turkang@bilkent.edu.tr

⁴ Kütüphaneci, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, tanerkorkmaz@bilkent.edu.tr

Hasan Âli Yücel'in kitap, dergi, ayrı basım, fotoğraf, davetiye, günlük, kupür, albüm, el yazmaları, kitap taslağı, makale, açılış konuşmaları ve mektuplardan oluşan koleksiyonu, 2013 yılında kızı Canan Yücel Eronat ve Muammer Eronat'ın evlatları tarafından İD Bilkent Üniversitesine bağışlanmıştır.

Çalışmada ilk olarak Hasan Âli Yücel tanıtılmış; bağış koleksiyonu içerisinde yer alan kitap, dergi ve ayrı basım türü kaynaklara yapılan fiziksel ve teknik işlemler anlatılmıştır. Sonrasında, koleksiyonda yer alan fotoğraf, davetiye, günlük, kupür, albüm, el yazmaları, kitap taslağı, makale, açılış konuşmaları ve mektup türü kaynaklara yapılan dijitalleştirme ve erişime açma işlemleri anlatılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle üniversitenin kurumsal arşivinin oluşturulmasına yönelik çalışmalara değinilmiş; ardından dijitalleştirme işlemleri açıklanmış ve son olarak işleme alınan kaynak türleri için oluşturulan yeni MARC 21 alanları ile kurumsal arşivde kullanılan Dublin Core alanlarının dönüştürülme çalışmaları açıklanmıştır.

Hasan Âli Yücel kimdir?

İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Hasan Âli Yücel Koleksiyonu sayfasından alınan bilgilere göre (2014),

Hasan Âli Yücel; öğretmen, yazar, eski Milli Eğitim Bakanı ve Köy Enstitülerinin kurucusudur. 17 Aralık 1897'de İstanbul'da doğmuştur. Sırasıyla Mekteb-i Osmani, Vefa İdadisi, Darülmüallimin-i Âliyede (Yüksek Öğretmen Okulu) öğrenim görmüştür. 1922'de öğretmenliğe başlamıştır. 1932 yılında Dolmabahçe'de toplanan Dil Kurultayının ardından Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (Türk Dil Kurumu) etimoloji kolu başkanlığına getirilmiştir. 28 Aralık 1938'de 2. Celal Bayar hükümetinde Milli Eğitim Bakanı olmuştur. Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetlerinde de bakanlık görevini sürdürmüştür ("İD Bilkent Üniversitesi", 2014).

Hasan Âli Yücel döneminin, Milli Eğitim Bakanlığının en parlak dönemlerinden olduğu kaydedilir (Emiralioglu, 1967). Üniversite reformu, Köy Enstitülerinin kurulması, Tercüme Bürosunun kurularak dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi, resmi ve telifli ilk Türkçe ansiklopedi olan Türk Ansiklopedisi'nin ön çalışmaları O'nun bakanlığı döneminde gerçekleşmiştir. Türkocağı, Halkevleri, Türk Dil ve Tarih Kurumları Genel Merkez üyeliklerinde verimli hizmetleri görülen Hasan Âli Yücel; CHP Genel Merkez Yönetim Kurulu üyeliğinde, UNESCO yöneticiliği ve genel kurul temsilciliğinde bulunmuştur (Coşkun, 2007).

Devlet Konservatuarı'nın kurulmasında, Türkiye'nin UNESCO'ya girişinde, Üniversiteler Yasası'nın çıkartılmasında önemli katkıları olmuştur. 5 Ağustos 1946'da yedi yıl, yedi ay, yedi gün sürdürdüğü Milli Eğitim Bakanlığı görevinden istifa etmiş ve kendini yazın ve kültür uğraşlarına vermiştir. 1956'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarını kuran ve yönetimini üstlenen Hasan Âli Yücel 26 Şubat 1961'de vefat etmiştir. Sağlığında ve ölümünden sonra yayınlanan mesleki, edebi ve düşünsel eserlerinin başlıcaları: Mantık (1926), Goethe (1932), Mevlana'nın Rubailer (1932), Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış (1932), Dönen Ses (Şiirler - 1933), Fransa'da Kültür İşleri (1936), Pazartesi Konuşmaları (1937), Sizin İçin (Şiirler - 1937), İçten Dıştan (1938), Türkiye'de Orta Öğretim (1938), Bilimler Felsefesi (1947), Davam (1947), Hürriyet'e Doğru (1955), İyi Vatandaş İyi İnsan (1956), Kıbrıs Mektupları (1957), Edebiyat Tarihimizden (1957), İngiltere Mektupları (1958), Dinle Benden (1960), Hürriyet Gene Hürriyet I-II (1960-1966), Allah Bir (1961), Kültür Üzerine Düşünceler (1974), Geçtiğim Günlerden (1990), Öğretmen-Öğrenci Köşesi (1995)'dir (İD Bilkent Üniversitesi, 2014).

Hasan Âli Yücel Bağış Koleksiyonu

Bağış işlemleri İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Teknik Hizmetler Bölümü'nde yürütülmüş; 5973 adet kitap, 172 adet basılı derginin belirli sayıları ile 118 adet ayrı basımın kataloglama, sınıflama ve fiziksel işlemleri aynı

yıl içinde tamamlanmıştır. Koleksiyonun bir bütün halinde kalması amacıyla, yine 2014 yılı içinde İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Merkez Kampüs Binası A Blok (-1). katta “Hasan Âli Yücel Koleksiyonu” adı ile bir salon hazırlanmış; kataloglama ve sınıflama işlemi tamamlanan tüm kitaplar, dergiler ve ayrı basımlar bu salonda kullanıma sunulmuştur.

İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi tarafından belirlenen ve kütüphane web sayfasında sunulan Hasan Âli Yücel Koleksiyonu kullanım kuralları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Hasan Âli Yücel Salonu, öncelikle Hasan Âli Yücel Koleksiyonu materyallerinin kullanımı içindir. Bu salon, bireysel araştırmacılar için tasarlanmıştır.
- Hasan Âli Yücel Koleksiyonu’nda yer alan materyaller yalnızca bu salon içerisinde veya Halil İnalçık Salonu’nda kullanılır, dışarı çıkartılamaz.
- Salonda kullanılmak üzere her kullanıcıya, kimlik karşılığında bir seferde en fazla beş materyal verilir. Materyaller iade edilirken kütüphaneci tarafından hasar kontrolü yapılır ve hasar yoksa kullanıcının kimliği geri verilir.
- Hasan Âli Yücel Koleksiyonu materyalleri dikkatli kullanılmalıdır. (Gerekli durumlarda eldiven vs. kullanımı istenebilir.)
- Araştırmacılar yalnızca kurşun kalem kullanabilir, dolma kalem ve tükenmez kalem kullanılamaz. Kurşun kalem görevli kütüphaneciden temin edilebilir.
- Hasan Âli Yücel Salonu sessiz çalışma alanıdır. Cep telefonu kullanılamaz. Diğer kullanıcıları rahatsız etmemek koşulu ile dizüstü bilgisayar kullanılabilir.
- Hasan Âli Yücel Koleksiyonu materyallerinden fotokopi çektirilemez. Dijital fotoğraf çekimi, sorumlu kütüphanecinin bilgisi dahilinde, ancak flaş kullanılmadan mümkündür.
- Hasan Âli Yücel Salonu’na yiyecek ve su dahil hiçbir içecek sokulamaz (“İD Bilkent Üniversitesi”, 2014).

Koleksiyonda yer alan fotoğraf, davetiye, günlük, kupür, el yazmaları, kitap taslağı, makale, açılış konuşmaları ve mektup türündeki materyaller kütüphanenin dijitalleştirme projesi içerisinde ele alınmıştır. Dijitalleştirme projesi için ilk olarak, açık kaynak kodlu DSpace yazılımı kullanılarak İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi oluşturulmuş; üniversiteye ait tüm dijital koleksiyonlar için gerekli sanal mekânlar hazırlanmıştır.

İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi - DSpace

Dijitalleştirme projesi sayesinde belgenin aslı korunmakta, bilginin yaygınlaştırılması sağlanmakta ve bilgi kaynağının yıpranması önlenmektedir. Belgenin aslının korunması; kaynakların orijinal kopyalarının elden ele dolaşarak zarar görmesini engellemektir. Bilginin yaygınlaştırılması; kaynaklar dijitalleştirilirken genellikle nadir ya da tek kopya olan ve bu nedenle sınırlı erişimin söz konusu olduğu değerli eserler dijitalleştirilmektedir (Korkmaz, 2015). Bu sayede, aynı kaynağı kullanmak isteyen farklı kullanıcıların, dünya genelinde eş zamanlı olarak istenen bilgiye erişimi sağlanmaktadır (Lee, 2001). Bilgi kaynağının yıpranmasının önlenmesi ise çok

kullanılan koleksiyonların zarar görmesini önlemeye yönelik koruma amacı taşımaktadır (Küçük ve Soydal, 2003).

Dijitalleştirme projesi uygulayan üniversitenin entellektüel birikimini açık erişim veya kurum içi paylaşımlarla depolama imkânı bulunmaktadır. Üniversitede yürütülen her türlü akademik faaliyetin sunulması sayesinde, üniversitenin görünürlüğünün ve saygınlığının arttığı bilinmektedir. Bununla beraber, bilgi kaynaklarının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlanması araştırmanın etkisini artırmaktadır. Akademik iletişim ağı sayesinde bilimsel araştırma sonuçlarının kayda geçirilmesine olanak sağlanmaktadır. Araştırma sonuçlarının bilim dünyasına duyurulması kolaylaşmaktadır. Araştırmacılar açısından düşünüldüğünde araştırma sonuçlarının aranması, depolanması, atıf yapılması, arşivlenmesi ve diğer araştırmacılarla paylaşılması önemli bulunmaktadır (Korkmaz, 2015).

Dspace şu şekilde tanımlanmaktadır:

Kurumlara özel iş akış süreci kullanarak dijital eserleri depolamayı, bir kurumun dijital eserlerini Web üzerinden dağıtarak kullanıcılara içeriğindeki eserleri aramayı, bunlara erişme olanağı sağlamayı ve dijital eserleri uzun süreli korumayı amaçlar. DSpace yazılımı kullanılarak bir akademik kurumda üretilen kitap, makale, bildiri, teknik rapor, fotoğraf, harita, ön baskı, ders notu, veri setleri, görüntüler, ses ve video dosyaları, bilgisayar programları gibi hemen hemen her tür materyal arşivlenebilmekte ve Web aracılığıyla herkesin erişimine açılabilir (Çelik, Gürdal, Keten, Türkfıdanı ve Kutlutürk, 2013, ss. 842-843).

DSpace açık kaynak kodlu yazılımı, dünya genelinde 1000'in üzerinde kullanıcı ve geliştirici topluluk kullanmaktadır. Bu, günümüzde en geniş kullanıcı profiline sahip yazılım ya da projedir. Dünya genelinde DSpace kullanıcı toplulukları incelendiğinde, üniversite kütüphanelerinin kurumsal depo kütüphanesi kurulumunda; farklı veri türlerini arşivleme amacıyla kullandıkları anlaşılmaktadır (Duraspace, 2015).

İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi web sayfasından alınan bilgilere göre DSpace kullanımının nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır (Korkmaz, 2015).

- Dünya çapında kullanıcı topluluğu ve geliştiricilerine sahiptir.
- Ücretsiz, açık kaynak kodlu bir yazılımdır.
- Kurum ihtiyaçlarına göre tamamen özelleştirilebilir.
- Eğitim, kamu, özel ve ticari kuruluşlar tarafından kullanılır.
- Her türlü dijital içeriği muhafaza eder, yönetir ve erişime sunar.
- Verileri uluslararası Dublin Core standartlarında tutar.
- OpenAIRE uyumludur.
- Tüm içerik (word, ppt, pdf, video gibi) türlerini kabul eder.
- Dublin Core üst veri standartlarını kullanır.
- Özelleştirilebilir web ara yüzünü destekler.

- OAI (Açık Arşivler Girişimi) uyumludur.
- Ekleme / çıkarma yeteneği vardır.
- Onaylama, düzeltme, ret veya yazara dönülerek “işlemi azaltma” yoluyla içeriği oluşturma seçeneklerine sahip iş akışı özelliği vardır.
- Lucene arama motoru ile üst verilerde ve tam metinde arama imkânı verir.
- Tek merkezli olmayan sunuş işlemi sağlar.
- Java API (Uygulama Geliştirme Arayüzü) aracılığıyla geliştirilebilir.
- PostgreSQL, Oracle veya MySQL veri tabanlarını kullanır.
- Çoklu dil desteği vardır.

İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi 2015’in ilk yarısında mikroformlar, tezler, ders notları, öğrenci projeleri için dijitalleştirme projelerine başlamıştır. Bu çalışmalara paralel olarak, açık erişim platformu olan DSpace kurulumunu gerçekleştirmiştir. Kurumsal Arşiv (DSpace)'de makale, bildiri, tez, proje, ödev, ders notu, mikroform, teknik rapor, fotoğraf, harita, ön baskı, veri setleri, ses ve video dosyaları gibi akademik dokümanlar derlenmeye başlanmıştır.

İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşiv’i (DSpace) için yazılım ve donanım gereksinimleri ise şu şekilde belirlenmiştir (Korkmaz, 2015).

- Sanal sunucu için en az 4 yıllık büyüme hızına oranla ihtiyaç duyulan 50 TB sabit disk
- OpenJDK 7
- Apache Maven 3.x
- Apache Ant 1.8 veya üstü
- PostgreSQL (Veri Tabanı)
- Apache Tomcat 7 veya üstü
- Perl (sadece DSpace-info.pl için gerekli)
- DSpace 4.2 sürümü için: İşletim Sistemi Linux

İşletim sisteminin versiyonu, kurulumu yapılacak DSpace sürüm versiyonuna göre değişiklik gösterebilmektedir. Test yayında DSpace 4.2 versiyonu için Ubuntu-14.10-desktop-amd64 işletim sistemi kullanılmaktadır.

İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivinin tüm kurulum işlemleri kütüphane personeli tarafından gerçekleştirilmiştir. Arşivin ana sayfası Şekil 1’de sunulmaktadır.

The Institutional Repository, a service of Bilkent University Libraries, collects, preserves, and distributes the intellectual output of Bilkent University. Faculty, staff, and students are invited to deposit their research and scholarship. Departments, administrative units, programs, and centers are invited to use the Institutional Repository to distribute their working papers, technical reports, conference proceedings, and other research material. For assistance in depositing documents, or for more information, please contact us.

Communities in Bilkent

Select a community to browse its collections.

- Scholarly Publications
- University Centres and Units
- University Library

Recently Added

Analysis of large Markov chains using stochastic automata networks
Oleg, Gusak (Bilkent University, 2001-07)

Analysis and design of switching and fuzzy systems
Akgül, Murat (Bilkent University, 2002-09)

In this thesis we consider the controller design problems for switching and fuzzy systems. In switching systems, the system dynamics and/or control input take different forms in different parts of the underlying state space. ...

DISCOVER

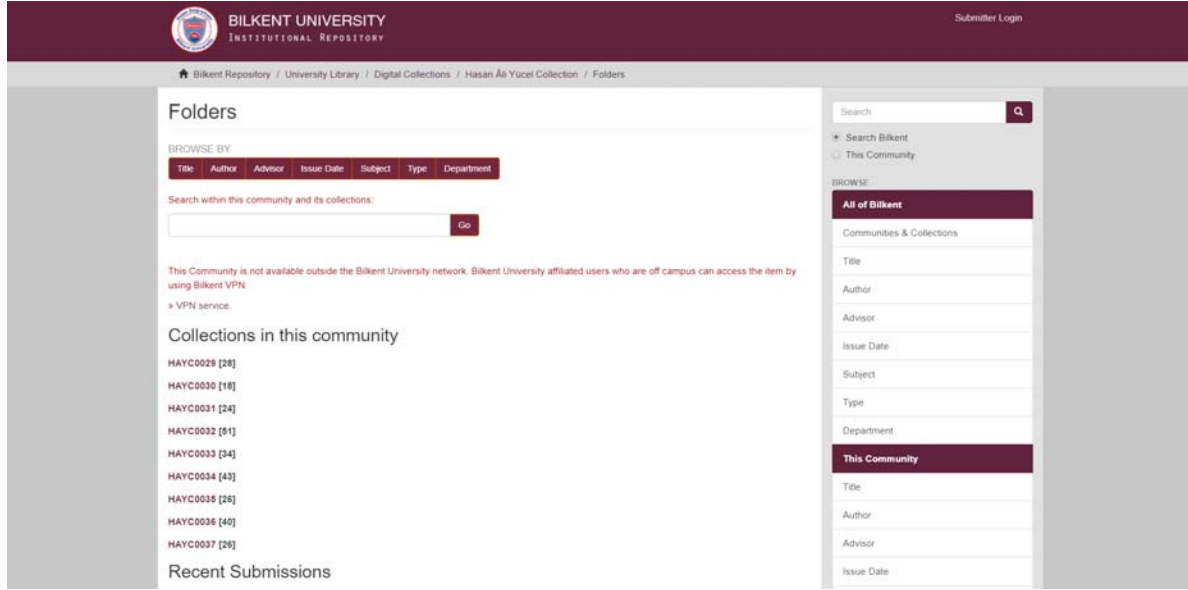
Author

- Ozbay, E. (605)
- Demir, H. V. (433)
- Güvenen, Orhan (305)
- Ciraci, S. (210)
- Aydinli, A. (201)
- Tanatar, B. (194)
- Arikan, O. (180)
- Özel, Oktay (184)
- Altar, A. (161)
- Bayindir, M. (144)

Şekil 1. İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi ana sayfası

Şekil 1’den anlaşılacağı üzere Kurumsal Arşiv tüm üniversitenin kullanımına yönelik hazırlanmıştır. Bu nedenle ana sayfadaki başlıklar Bilimsel Yayınlar, Üniversitedeki Bölümler ve Üniteler ile Üniversite Kütüphanesinden oluşmaktadır. Üniversite Kütüphanesi sekmesinin altında ise Dijital Koleksiyonlar ve Hasan Âli Yücel Dijital Koleksiyonu yer almaktadır.

İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi - Hasan Âli Yücel Koleksiyonunda yer alan fotoğraf, davetiye, günlük, kupür, el yazmaları, kitap taslağı, makale, açılış konuşmaları ve mektup türündeki koleksiyona yönelik kontroller İD Bilkent Üniversitesi bünyesinde, kütüphane ve Tarih Bölümü arasında işbirliği sağlanarak yürütülmüştür. Koleksiyon, Hasan Âli Yücel ve ailesi tarafından dosyalanarak tanzim edilmiş halde bağışçılardan teslim alınmıştır. Bu dosyalama sisteminde, konusal ve tarihsel yaklaşımların korunduğu görülmüştür. Tüm incelemeler sonucunda, dijital koleksiyonun da aynı konusal ve tarihsel mantıkla oluşturulmasına karar verilmiş ve dosya içeriği korunmuştur. Koleksiyonun ana sayfası Şekil 2’de sunulmaktadır.

Şekil 2. İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi - Hasan Âli Yücel Koleksiyonu ana sayfası

Şekil 2’de görüleceği üzere, koleksiyon HAYC (Hasan Âli Yücel Collection) dosya adı ve sıra numarası ile sisteme yüklenmiştir. Bu koleksiyonda eser adı, yazar, tarih, konu ve anahtar kelime ile taranma imkânı bulunmaktadır. Her dosyada bulunan kayıt sayısı parantez içinde sunulmaktadır.

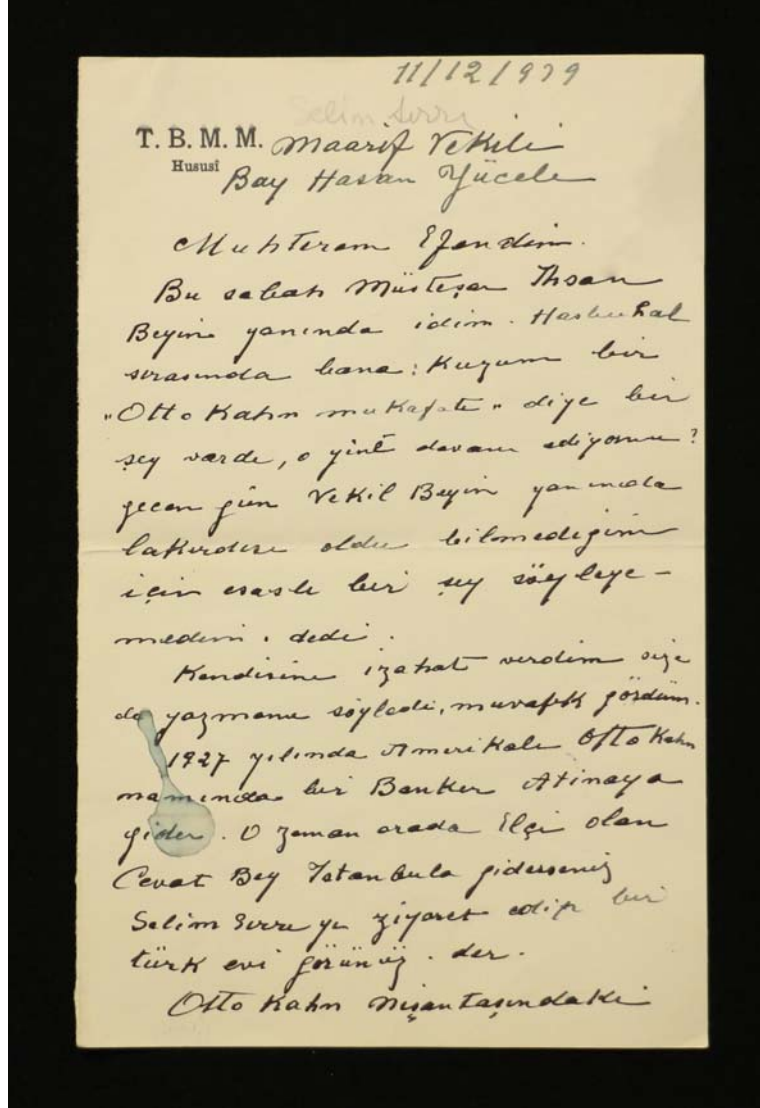
Dijital içeriğin yaratılmasında yüksek görüntü kaliteli fotoğraf çekimi ile OCR özellikli metin tarayıcılar kullanılmıştır. Dijital belgelerin nicelik analizleri yapılarak, yardımcı programlarla belgelerin orijinalliği korunarak düzenlemeler yapılmıştır. Bütün bu işlemler için İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Teknik Hizmetler Birimi içerisinde bir tarama-fotoğraf çekme ve içerik düzenleme laboratuvarı kurulmuştur. İşlemlerin tamamı kütüphane personeli tarafından tamamlanmış; projenin hiçbir aşamasında hizmet alımı yapılmamıştır. Tarama-fotoğraf çekme işlemlerinde, Library of Congress Digital Preservation standartları temel alınmıştır (“Library of Congress”, 2016).

İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi özel koleksiyonlarının sayısallaştırılmasındaki temel nedenin, bu koleksiyonların sürekliliğinin sağlanması olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, dijitalleştirme işlemlerinde kullanılacak yazılım ve donanımın birbirleriyle uyumu ve sayısallaştırma kalitesi büyük önem taşımaktadır. Çeşitli donanım ve yazılımların belirlenmesi süreci farklı kombinasyonların denenmesi ile netlik kazanmış; tüm bu denemelerin sonunda donanım, yazılım ve ortam koşullarının uyduğu, en iyi sonucun alındığı bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, sistemin özellikleri Tablo 1’de sunulmaktadır:

Tablo 1. Dijitalleştirme projesindeki donanım, yazılım ve tarama özellikleri

Resim Formatları Teknik Özellikleri	Doküman Formatları Teknik Özellikleri	Kullanılan Yazılımlar	Kullanılan Donanımlar
Dimensions 3648 x 5472	Tarama formatı max. 480 x 360 mm (19 x 14 inch)	Adobe Acrobat Pro DC	Canon 70D + 18-135 Mm Is Stm Foto Kamera
Dikey Çözünürlük 72 dpi	Tarama modu renkli, siyah beyaz, b/w	Adobe Photoshop	Zeta Color Scanner
Yatak Çözünürlük 72 dpi	Çözünürlük 300 dpi, 600 dpi	Adobe Illustrator	28" 4K Monitör High dpi scaling ve UltraSharp 23.8" 8ms Full HD IPS Led Monitörler
Bit derinliği 24		Abbyy Fine Reader Pro	DVI 4 GB 128Bit GDDR5 16x PCI-E 3.0 Ekran Kartları
Renk gösterimi sRGB			

Belirtilen sistem özelliklerine göre, dijital kopyası oluşturulan bir kaynağın görünümü Şekil 3’de sunulmaktadır:

Şekil 3. Hasan Âli Yücel Koleksiyonu’nda bulunan bir kaynağın dijital kopyası

Şekil 3’te görüldüğü üzere, kaynağın orijinal yapısı mümkün olduğu kadar korunmaktadır. Kaynağın orijinal halinde bulunan leke, yırtık, delik, kat izi vb. görünüm unsurlarına kesinlikle müdahale edilmemiştir.

Arşiv materyali katalog kayıtlarının oluşturulması

Proje içerisinde, İD Bilkent Üniversitesi katalog kayıtlarında daha önce kullanılmamış olan “archival material” türünün kullanılmasına karar verilmiştir. Ayrıca, dijital kopyanın künye bilgilerinin hem kütüphane kataloğu hem de kurumsal arşiv üzerinde oluşturulması amaçlanmış ve kayıt ilk olarak kütüphane otomasyon sisteminde oluşturulmuştur. Kaynak türünü tanımlayabilmek için Describing Archives: A Content Standard (DACS) ve Resource Description and Access (RDA) standartları kullanılmıştır. DACS, Society of American Archivists tarafından arşiv materyallerini tanımlamak için resmi bir standart olarak kabul edilmektedir (DACS, 2013). DACS ve RDA doğrultusunda, bu türe en uygun MARC 21 alanları kullanılarak katalog kayıtları oluşturulmuştur (RDA Toolkit, 2016). İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi otomasyon sistemi üzerinde oluşturulan arşiv materyaline ait katalog kaydının ekran görüntüsü Şekil 4’te verilmektedir.

Selim Sırrı Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : letter, 1939 December 11 / Tarcan, Selim Sırrı, 1874-1956?

Control Bibliographic MARC Holdings Call Number/Item Bound-with

Shadow title

Rec_Type	p	Bib_Lvl	c	TypeCtrl	a	Enc_Lvl	I
Desc	i	Entrd	170419	Dat_Tp	e	Date1	1939
Date2		Ctry	tu	Repr		Lang	tur
Mod_Rec		Source	d				

Label	Tag	Ind.	Contents
▼ Cataloging Source	040		B9K b eng e rda e dacs c B9K
▼ Geographic Area Code	043		a-tu---
▼ Local LC call number	090		HAYC 29-1
▼ Personal Author	100	1	Tarcan, Selim Sırrı, d 1874-1956? e correspondent.
▼ Title	245	10	Selim Sırrı Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : k letter, f 1939 December 11.
▼ Production, Publication, Distribution, Manufacture, and Copyright Notice	264	0	[Ankara], c 1939 December 11.
▼ Address	270		İhsan Doğramacı Bilkent University, Main Campus Library Building, Hasan Âli Yücel Collection b Ankara d Turkey e 06800 k 0-312-266-4472 l 0-312-266-4391 m library@bilkent.edu.tr
▼ Physical description	300		3 correspondence a 10 f leaves
▼ Content Type	336		text 2 rdacontent
▼ Media Type	337		unmediated 2 rdamedia
▼ Carrier Type	338		sheet 2 rdacarrier
▼ Physical Medium	340		d handwritten d typed.
▼ Organization/arrang.	351		b Organized alphanumeric file classification according to subject.
▼ General Note	500		Holograph.
▼ General Note	500		Title devised by cataloger.
▼ Access restriction	506		Physical collection is stored in closed stack; digital version is available only through the Bilkent University Institutional Repository.
▼ Scope and content	520	2	The letter is about the student scholarships from the American banker Otto Khan to Selim Sırrı Tarcan.
▼ Terms of use/reprod	540		Collection is open for research use. Not available for commercial use, sale, or reproduction.
▼ Acquisitions source	541		c Gift, a Hasan Âli Yücel's family ; d 2013.
▼ Language	546		Collection material in Turkish.
▼ Finding aids	555	0	Finding aid available in the Bilkent University Institutional Repository only (filed under Hasan Âli Yücel Collection)
▼ Held by	596		UNIVERSITY
▼ Personal subject	600	10	Yücel, Hasan Âli, d 1897-1961 v Correspondence.
▼ Subject term	650	0	Education z Turkey y 20th century.
▼ Subject term	650	0	Scholarships z Turkey.
▼ Genre index term	655	0	Letters.
▼ HTTP	856	42	uhttp://hdl.handle.net/11693/33062 zAn electronic version accessible through the Institutional Repository; click for

Şekil 4. İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi otomasyon sistemi üzerindeki katalog kayıt örneği

Katalog kayıtlarında kullanımı dikkat çeken MARC 21 alanları ise Tablo 2 ve Tablo 3'te sunulmaktadır ("Library of Congress", 2018).

Tablo 2. Fixed-Length Data Elements MARC 21 alanındaki kullanımlar

Leader & 008 Alanı	Kodlar	İD Bilkent Üniversitesi Uygulaması
Leader/06 Type of Record	p	mixed materials
Leader/07 Bibliographic level	c	collection
Leader/08 Type of Control	a	archival control
Leader/17 Encoding Level	I	full-level cataloging
Leader/18 Descriptive Cataloging Form	i	ISBD punctuation included
008/06 Date Status	e	detailed date
	s	single known date
	q	questionable date
008/39 Cataloging Source	d	other

Tablo 3. Katalog kayıtlarında kullanılan MARC 21 alanları

Tag	MARC 21 Alanları	MARC 21 Alt Alanları	İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Uygulaması
040	Cataloging Source	e description conventions	a B9K b eng c rda e dacs c B9K
090	Locally Assigned LC-Type Call Number	a classification number	a HAYC
245	Title Statement	k form f inclusive dates	E.g. a Selim Sırrı Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : k letter, f 1939 December 11.
264	Production, Publication, Distribution, Manufacture, and Copyright Notice	c detailed date	E.g. a [Ankara], c 1939 December 11
270	Address	a address b city d country e postal code k telephone number l fax number m electronic mail address	a İhsan Doğramacı Bilkent University, Main Campus Library Building, Hasan Âli Yücel Collection b Ankara d Turkey e 06800 k 0-312-266-4472 l 0-312-266-4391 m library@bilkent.edu.tr
300	Physical Description	3 materials specified a extent f type of unit	E.g. 3 correspondence a 10 f leaves
340	Physical Medium	d information recording technique	E.g. d handwritten d typed
351	Organization and Arrangement of Materials	b arrangement	b Organized alphanumeric file classification according to subject.
500	General Note	a general note	a Title devised by cataloger
506	Restrictions on Access Note	a terms governing access	a Physical collection is stored in closed stack; digital version is available only through the Bilkent University Institutional Repository.
520	Scope and Content	a summary, etc.	E.g. a The letter is about the student scholarships from the American banker Otto Khan to Selim Sırrı Tarcan.
540	Terms Governing Use and Reproduction Note	a terms governing use and reproduction	a Collection is open for research use. Not available for commercial use, sale, or reproduction.
541	Immediate Source of Acquisition Note	c method of acquisition a source of acquisition	c Gift, a Hasan Âli Yücel's family ; d 2013.

			d date of acquisition	
555	Cumulative Index/Findings Note	Aids	a cumulative index/finding aids note	a Finding aID available in the Bilkent University Institutional Repository only (filed under Hasan Âli Yücel Collection)
856	Electronic and Access	Location	u uniform resource identifier z public note	u http://hdl.handle.net/11693/33062 z An electronic version accessible through the Institutional Repository; click for access

MARC 21 formatından Dublin Core formatına dönüştürme

MARC 21 formatında oluşturulan kayıtların Dublin Core formatına dönüşüm işlemi “Simple Archive Format” komut dizisi kullanılarak sağlanmıştır. Kurumsal arşivin uluslararası tekil erişim adresi olan Handle (kulp) uzantıları, arşive ait kütüphane katalog kayıtlarının 856 alanlarında elektronik yayına erişim linki olarak tanımlanmıştır. Kurumsal Arşiv kayıtlarında kullanılan Dublin Core alanları ve Marc 21 karşılıkları Tablo 4’te sunulmaktadır (“Library of Congress”, 2008).

Tablo 4. Kurumsal arşiv kayıtlarında kullanılan Dublin Core alanları ve MARC 21 karşılıkları

MARC 21 Tag	DC Alanları	Uygulama Notları
100, 110, 111, 700, 710, 711	Contributor	
720		
651, 662	Coverage	
751, 752		
	Creator	Creator element not used.
008/07-10	Date	
260\$c\$g		
500-599, except 506, 530, 540, 546	Description	
340	Format	
856\$q		
020\$a, 022\$a, 024\$a	Identifier	
856\$u		
008/35-37	Language	

041\$a\$b\$d\$e\$f\$g\$h\$j

546

260\$a\$b

Publisher

530, 760-787\$o\$t

Relation

506, 540

Rights

534\$t

Source

786\$o\$t

050, 060, 080, 082

Subject

600, 610, 611, 630, 650, 653

245, 246

Title

Repeat dc:title for each. Some applications may wish to include 210, 222, 240, 242, 243, and 247.

Leader06, Leader07

Type

See Appendix 2 for Leader-Type rules.

655

İşlem için .mrc uzantılı kütüphane kayıtları .csv dosya formatı halinde otomasyon sisteminden çekilmiştir. MARC 21 alan isimleri ile tüm Dublin Core alan isimleri karşılaştırılmış ve kullanılacak Dublin Core alan adları seçilmiştir. Veri dönüştürme işlemi sonrasında, Simple Archive Format dizini kullanılarak Linux ortamında kayıtların toplu aktarımı sağlanmıştır. Kurumsal Arşiv toplu aktarımı için hazırlanmış .csv dosya formatı örneği Şekil 5'te sunulmaktadır.

	A	B	C	D	E	F
1	filename	filename	filename	dc.contributor.author	dc.title	dc.date.issued
2	HAYC29-1.pdf	HAYC29-2.pdf		Tarcan, Selim Sırrı	Selim Sırrı Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1939 Aralık 11	1939-12-11
3	HAYC29-10.pdf			Saydam, Refik	Refik Saydam'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1939 Temmuz 20	1939-07-20
4	HAYC29-11.pdf			Tanrıöver, Hamdullah Suphi	Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1940 İlk K 31	1940-04-23
5	HAYC29-12.pdf	HAYC29-13.pdf		Soyak, Hasan Rıza	Hasan Rıza Soyak'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1939 Ocak 25	1939-01-25
6	HAYC29-14.pdf			Kırdar, Lütfi	Lütfü Kırdar'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1947 Şubat 4	1947-02-04
7	HAYC29-15.pdf			Kırdar, Lütfi	Lütfü Kırdar'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1946 Şubat 26	1946-02-26
8	HAYC29-16.pdf			Sökmen, Tayfur	Tayfur Sökmen'in Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1938 Kasım 14	1938-11-14
9	HAYC29-17.pdf			Solok, Cevdet Kudret	Cevdet Kudret Solok'un Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1944 Kasım 7	1944-11-07
10	HAYC29-18.pdf			Solok, Cevdet Kudret	Cevdet Kudret Solok'un Atatürk Lisesi Müdürlüğü'ne mektubu : 1944 Mart 11	1944-03-11
11	HAYC29-22.pdf			Güçer, Behçet	Behçet Güçer'in Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1947 Mayıs 1947	1947-05
12	HAYC29-23.pdf			Güçer, Behçet	Behçet Güçer'in Maarif Vekaleti'ne (Milli Eğitim Bakanlığı'na) mektubu : 1939 Ocak 19	1939-01-19
13	HAYC29-24.pdf			Orbay, Kazım	Kazım Orbay'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1959 Şubat 26	1959-02-26
14	HAYC29-25.pdf			Şenozan, Şükrü	Şükrü Şenozan'ın Hasan Âli Yücel'e yazdığı akrostiş : 1953 Aralık 31	1953-12-31
15	HAYC29-26.pdf			Şenozan, Şükrü	Şükrü Şenozan'ın Hasan Âli Yücel'e yazdığı mektup : 1946 Ağustos 21	1946-08-21

Şekil 5. Toplu aktarımda kullanılmak üzere Simple Archive Format Dizini için hazırlanmış .csv dosya örneği

Linux Terminal Arayüzünden Kurumsal Arşive Veri Aktarımı

DSPACE yazılımı için işletim sistemi olarak Linux kullanıldığı daha önce belirtilmiştir. Veri dönüştürme işlemi için hazırlanan veri dosyalarının aşağıdaki komutlarla Linux terminal ara yüzünden aktarımı sağlanmaktadır.

SafBuilder dizinine gider.

```
cd /home/dspace/SAFBuilder
```

Safbuilder dizininde yer alan src klasöre okuma ve yazma yetkisi verir.

```
chmod -R 777 /home/bilkent/SAFBuilder/src
```

HAYC0029 klasörü içerisinde toplu aktarım için hazırlanan .csv dosyası ve dijitalleştirilmiş dosyalar yer almaktadır. .csv formatındaki kayıt listesinden dosya içeriğinde yer alan dijital belgeleri kıyaslayarak, her bir kayıt için .xml formatında Dublin Core kaydı oluşturur.

```
./safbuilder.sh -c src/HAYC0029/HAYC0029.csv -z
```

SafBuilder dizininden çıkarır.

```
cd
```

Safbuilder dizininde yer alan src klasörü okuma ve yazma yetkisi tekrar verilir.

```
chmod -R 777 /home/bilkent/SAFBuilder/src
```

DSpace@ kullanıcısı ile toplu aktarımı yapılacak olan koleksiyon ID'si verilir. Aktarımda olası hatalar sonucu kullanılabilir bir batch.map dosyası /DSpace dizinine yazdırılır ve aktarım başlar.

```
/dspace/bin/dspace import -a -e dspace@bilkent.edu.tr -c 11693/33212 -s  
/home/bilkent/SAFBuilder/src/HAYC29/SimpleArchiveFormat/ -m /dspace/batch1.map
```

Aktarım sonrası Kurumsal Arşiv arayüzünde, kayıtların ön gösterim resimlerinin oluşabilmesi için filter-media dizini çalıştırılır.

```
/dspace/bin/dspace filter-media -n -v > /dspace/log/media-filter.log 2>&1
```

Toplu aktarım sonrası yeniden indeksleme yapılır.

```
/home/dspace/scripts/build-indexes
```

Kayıt aktarımı sonrasında Kurumsal Arşiv sistemi üzerinde yer alan arşiv materyaline ait ekran görüntüleri Şekil 6 ve Şekil 7'de sunulmaktadır.

The screenshot shows the Bilkent University Institutional Repository interface. The main content area displays the title 'Selim Sırrı Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1939 Aralık 11'. Below the title, there is a list of files for viewing/opening, including HAYC29-1-1.jpg (3.837Mb), HAYC29-1-2.jpg (3.888Mb), HAYC29-1-3.jpg (3.517Mb), HAYC29-1-4.jpg (3.841Mb), HAYC29-1-5.jpg (3.214Mb), HAYC29-1-6.jpg (3.691Mb), HAYC29-1-7.jpg (5.910Mb), and HAYC29-2.pdf (812.8Kb). A 'View/Open' button is present. Below the file list, the 'Date Issued' is 1939-12-11 and the 'Author' is Tarcan, Selim Sırrı. A 'Show full item record' button is located at the bottom left. The right sidebar contains a search bar, a search filter (Search Bilkent, This Collection), and a 'BROWSE' section with 'All of Bilkent' and 'This Collection' options.

Şekil 6. Toplu aktarım sonrası Kurumsal Arşiv kayıt arayüzü

Şekil 6'da görüldüğü üzere, örnekteki mektubun tüm sayfa görüntüleri (HAYC29-1.1-1.7.jpg) ile mektubun Türkçe tercümesi (HAYC29-2.pdf) aynı kayıt altında sunulmaktadır. Her görüntü ya da tercüme için ayrı kayıt oluşturulmamış; aynı kayıt altında görüntüler eklenmiştir.

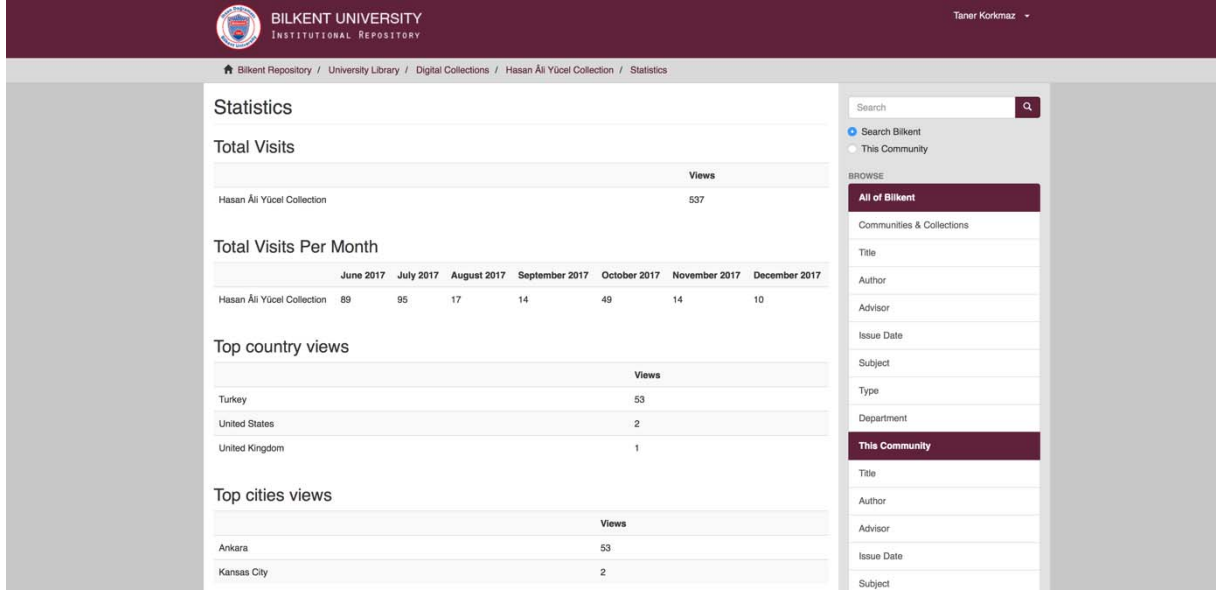
The screenshot shows the Bilkent University Institutional Repository interface. The main content area displays the title 'Selim Sırrı Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1939 Aralık 11'. Below the title, there is a table of metadata fields and values. The right sidebar contains a search bar, a search filter (Search Bilkent, This Collection), and a 'BROWSE' section with 'All of Bilkent' and 'This Collection' options.

Field	Value	Language
dc.contributor.author	Tarcan, Selim Sırrı	en_US
dc.date.accessioned	2017-05-31T06:30:24Z	
dc.date.available	2017-05-31T06:30:24Z	
dc.date.issued	1939-12-11	en_US
dc.identifier.uri	http://hdl.handle.net/11693/33062	
dc.description	Ankara, 1939 December 11.	en_US
dc.description	İhsan Doğramacı Bilkent University, Main Campus Library Building, Hasan Âli Yücel Collection Ankara Turkey 06800 0-312-266-4472 0-312-266-4391 library@bilkent.edu.tr	en_US
dc.description	Organized alphanumeric file classification according to subject.	en_US
dc.description	Holograph.	en_US
dc.description	Physical collection is stored in closed stack	en_US
dc.description	Digital version is available only through the Bilkent University Institutional Repository.	en_US
dc.description	Collection is open for research use. Not available for commercial use, sale, or reproduction.	en_US
dc.description.provenance	Made available in DSpace on 2017-05-31T06:30:24Z (GMT). No. of bitstreams: 2 HAYC29-1.pdf: 194840 bytes, checksum: 67920e60068087961047b703f6b3 (MD5) HAYC29-2.pdf: 168581 bytes, checksum: 78da8de8e17850497495a80972224d (MD5) Previous issue date: 1939-12-11	en
dc.language.iso	en_US	en_US
dc.rights	info:eu-repo/semantics/openAccess	en_US
dc.subject.lcc	HAYC 29-1	en_US
dc.subject.lcsb	Yücel, Hasan Âli, 1897-1961 Correspondence.	en_US
dc.subject.lcsb	Education Turkey 20th century.	en_US
dc.title	Selim Sırrı Tarcan'ın Hasan Âli Yücel'e mektubu : 1939 Aralık 11	en_US

Şekil 7. İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi üzerindeki materyal kayıt örneği

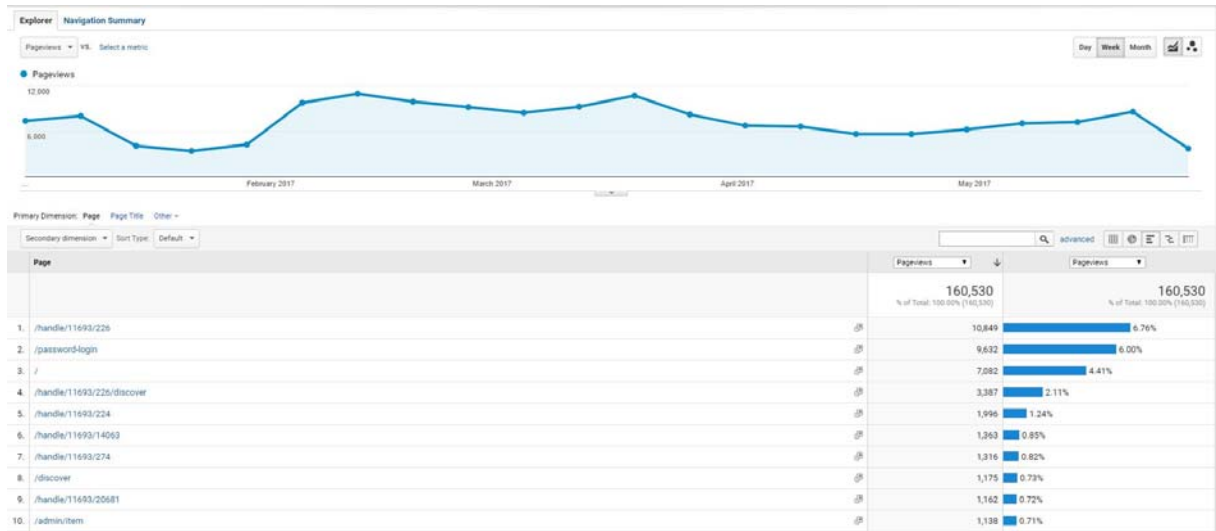
Şekil 7’de kaynağın Dublin Core formatına göre kayıt bilgileri sunulmaktadır. Tablo 4’te sunulduğu üzere, MARC21 alanları ve buna karşı gelen seçilmiş Dublin Core alanları dönüştürme işlemi sayesinde otomatik olarak tanımlanmıştır.

Kurumsal arşiv üzerinde erişime sunulan kaynakların, kullanım istatistikleri de takip edilebilmektedir. İstatistiklerin DSpace üzerinden takip edilmesi Şekil 8’de; Google Analytics üzerinden takip edilebilmesi ise Şekil 9’da sunulmaktadır.

Şekil 8. İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi Hasan Âli Yücel Koleksiyonu kullanım istatistikleri

Şekil 8’de görüldüğü üzere Kurumsal Arşivin tüm koleksiyonlarına yönelik inceleme yapılabilmektedir. Bu incelemelerde, toplam ziyaret sayısı, ülkelere ve şehirlere göre görüntüleme sayıları bulunabilmektedir.

Şekil 9. İD Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi kullanım istatistikleri

Şekil 9’da görüldüğü üzere günlük, haftalık ve aylık dönemlerle istatistik almak mümkündür. Sayfa görüntüleme bazında tüm ziyaretlerin toplu ve tekli olarak incelenmesi mümkündür.

İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi olarak koleksiyonun dijitalleştirilmesi, erişime sunulması ve kullanım istatistiklerinin alınması işlemlerinin tamamı düzenli olarak takip edilmekte ve aylık raporlarla kütüphane yönetimine sunulmaktadır.

Sonuç

Hasan Âli Yücel bağış koleksiyonu için dijitalleştirme, kataloglama ve erişime sunma çalışmaları, hâlen devam etmekte olan bir projedir. En güncel haliyle, şu an koleksiyonda 290 adet katalog kaydı bulunmaktadır. Devam eden dijitalleştirme, kataloglama ve erişime sunma projeleri tamamlandığında, erişim politikası olarak “açık erişim” tercih edilecektir.

Teşekkür

Hasan Âli Yücel’in değerli koleksiyonunu İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesine bağışlayan, kızı Canan Yücel Eronat, değerli eşi Muammer Eronat ve evlatları Münib Âli Eronat ve Mümine Âhu Eronat’a teşekkür ederiz. Ayrıca, bağış koleksiyonundaki tüm kaynakların erişime sunulmasında emeği geçen tüm İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi personeline teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Coşkun, A. (2007). *Hasan Âli Yücel: Aydınlanma devrimcisi*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Çelik, S., Gürdal, G., Keten, B., Türkfıdanı, A. ve Kutlutürk, L. (2013). *Açık erişim ve DSpace kurumsal arşiv yazılımı*. <http://openaccess.iyte.edu.tr/handle/11147/4322?show=full> adresinden erişildi.
- Describing archives: A content standard [DACS]. (2013). http://files.archivists.org/pubs/DACS2E-2013_v0315.pdf adresinden erişildi.
- Duraspace. (2015). <https://wiki.duraspace.org/display/DSDOC4x?src=breadcrumbs-homepage> adresinden erişildi.
- Emiralioglu, M. (1967). *Hasan Âli Yücel*. Ankara: Emel Yayınları.
- İD Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Hasan Âli Yücel koleksiyonu. (2014). <http://library.bilkent.edu.tr/tr/hasan-ali-yucel-koleksiyonu> adresinden 2017 yılında erişildi.
- Korkmaz, T. (2015). İ. D. Bilkent Üniversitesi kurumsal arşiv proje raporu. <http://repository.bilkent.edu.tr/handle/11693/2075?show=full> adresinden erişildi.
- Küçük, M. ve Soydal, İ. (2003). Dijital kütüphanelerde standartlar ve protokoller. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(2), 121-146.
- Lee, S. (2001). *Digital imaging: A practical handbook*. New York, NY: Neal-Schuman.
- Library of Congress: Library of Congress digital preservation. (2016). <http://www.digitalpreservation.gov/> adresinden erişildi.
- Library of Congress: MARC 21 format for bibliographic data. (2018, Nisan). <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/> adresinden erişildi.
- Library of Congress: MARC to Dublin core crosswalk: Development and MARC standards office Library of Congress. (2008, 24 Nisan). <https://www.loc.gov/marc/marc2dc.html> adresinden erişildi.
- RDA Toolkit. (2016). *RDA Toolkit*. <http://www.rdatoolkit.org/> adresinden erişildi.

Değişen Dünyada Elektronikleşen Bilgi Kaynakları

Betül KURT¹

Öz

Günümüzde bilginin, elle tutulur materyallerden çok, elektronik ortamlarda tutulması; onun saklandığı, düzenlendiği ve erişime sunulduğu yer olan kütüphaneleri doğrudan etkilemiştir.

Bilgi, yalnızca basılı kaynaklar aracılığı ile bireylerin kendi imkânlarının elverdiği kadar ulaşılabilen bir olgu iken artık dünyanın her yerinden elektronik gelişmeler sayesinde elde edilebilmektedir. Bu durum akla, basılı materyallerin teknolojiye rağmen ayakta kalıp kalmayacağı gibi bir soruyu getirmektedir.

Çalışmamızda, öncelikle geçmişten günümüze teknolojinin kütüphanelere getirdiği yeniliklerden bahsedilmiştir. Sonrasında bilgi kaynaklarının e-kaynaklar ve basılı kaynaklar olarak ayrımı yapılarak karşılaştırılmış ve bu kaynakların tanımı üzerinde kısaca durulmuştur. Ayrıntılara girilmeden genel bir bakış açısı yakalanmıştır; çünkü konu çok geniş kapsamlı bir niteliktedir.

Anahtar sözcükler: Elektronik kaynak, basılı kaynak, teknoloji.

Giriş

Bilinen ilk uygarlıklar dahil geçmişten günümüze bütün topluluklarda kültür düzeyini belirlemede en önemli ölçüt olan bilgi ögesi, ilkel toplumlarda konuşarak ve işaretlerle aktarılmıştır (Ender, 2013). Aktarılan bu bilgiyi kaydetme ve kalıcı olarak gelecek nesillere aktarma isteği, yazının bulunması ile önemini arttırmış; kil tabletler, parşömen, papirüs gibi araçlara kaydedilerek nesilden nesile aktarılmıştır. Bu gelişmeleri; kağıdın keşfi, bugünkü USB belleklerle hemen hemen aynı amacı taşıyan resim, yazı ve benzeri verileri kaydetmeyi sağlayan mikroformlar, görsel ve işitsel kaynak olarak adlandırabileceğimiz plak, kaset, slayt, film şeridi, videokaset, CD, DVD ve Blu-ray Disk (BD), grafik kaynaklar diyebileceğimiz; resimler, fotoğraflar, sanat baskıları, posterler, harita ve plan gibi kartografik kaynaklar eğitim fişleri, duvar şemalarının icadı izlemiştir (Dalkıran, 2013. s. 183).

Belirtilen bu gelişmeleri kendi bünyesine entegre etmek durumunda kalan kütüphaneler de özellikle 1960'lı yıllardan itibaren hizmetlerini daha etkin ve verimli kılmak amacıyla bilgi teknolojilerini kullanmaya başlayarak büyük bir evrim geçirmiştir (Dalkıran, 2013). Bu entegresyan ile gerek bilgi erişim hızının artması, gerekse veri depolama kapasitelerindeki artışlar özellikle web üzerinden erişilebilen elektronik veri tabanı uygulamalarının kullanımını kaçınılmaz hale getirmiştir (Atılğan ve Yalçın, 2009, s. 770). Kütüphaneler; bu gelişmeler doğrultusunda araştırma kaynaklarının çeşitlenmesi üzerine ekonomik, teknolojik, sosyo-politik, kültürel ve demografik olarak etkilenmiştir (Üstün, 1994). Bu etkilere örnek olarak; yeni kavram, yeni kaynak yönetimi (elektronik biçimde), yeni örgütsel şema ve yeni hizmet biçimlerinin ortaya çıkışını gösterebiliriz (Üstün, 1994. s. 218).

Gelişen araştırma kaynaklarının kütüphanelere etkisinin yanında değişen kullanıcı ve araştırmacı profilinde göz önünde bulundurmak gerekir. Özellikle "Z kuşağı" olarak adlandırılan yeni neslin farklı düşünce becerileri kütüphane personelini, bilgiyi aktarmak adına yenilikçi ve teknolojiyle dahada iç içe olma yoluna itmektedir.

¹ Uzman Yardımcısı, Yeditepe Üniversitesi, betul.kurt@yeditepe.edu.tr

Teknolojik Gelişmeler Işığında Kütüphaneler

Kütüphanelerin geleneksel görevlerinden olan basılı kaynakların temin edilmesi (satın alma, bağış gibi), belirli kurallara doğrultusunda sınıflandırılması ve araştırmacılara sunulması herhangi bir değişikliğe uğramadan 20. yy'ın ortalarına kadar devam etmiştir. Bu pasif yapıyı değiştirmek adına özellikle gelişmiş ülkelerin kütüphane yönetimleri; kullanıcılarına en doğru, en kapsamlı ve en iyi hizmeti sunma amacıyla 1960'lı yıllardan itibaren mevcut teknolojiyi kullanmaya başlamış ve büyük değişimler geçirmiştir (Dalkıran, 2013. s. 184). Bu değişimin kütüphaneler açısından en büyük adımı, kullanıcılar arası bilgi paylaşımını sağlayan bilgisayar ağlarının geliştirilmesi olmuştur. Bu ağlar sayesinde okuyucuya kısa sürede güvenilir bilgi sunulmuş ve kütüphanenin rutin görevlerinin (toplu katalog hazırlama, kaynak tarama, ödünç işlemleri v.b.) daha az çaba ile daha az vakit harcanarak yapılmasını sağlayan kütüphane otomasyon sistemleri oluşturulmuştur (Tuncer, 1986).

Bir yandan bilgisayar gibi elektronik cihazların olduğu her yerde kaçınılmaz olan, gün geçtikçe daha çok yaygınlaşan bir iletişim ağı olan internetin ortaya çıkması, bilgiye ulaşımına farklı boyutlar kazandırmıştır (Saray, t. y). Özellikle html ve veri tabanı uygulamalarının birleşmesi internet üzerinden yapılan araştırmalar açısından fayda anlamında büyük bir adım olmuştur (Bahşioğlu, 2006). İnsanlar için uzaktan iletişimde mail adresleri ve sosyal medya ne kadar önemli ise araştırmacılar içinde internet bir o kadar önemlidir. Örneğin araştırmacılar çalışma yaptığı konu alanında ne kadar tez veya makale olduğunu internet aracılığı ve çevrimiçi veri tabanları yardımı ile kolayca öğrenebilmektedir. Diğer bir örnek olarak bir akademisyen makalesini yayınlamak istediğinde hangi dergide yayınlaması gerektiği hakkında internetin bize sunmuş olduğu veri tabanları sayesinde kolayca bilgi edinebilir.

Birçok araştırmacıya destek olan ilk çevrimiçi veri tabanları 1984 yılında YÖK Dokümantasyon Merkezi'nde yayın tarama hizmeti bilgisayarlar aracılığı ile yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. Bibliyografik yayın taraması niteliğindeki bu hizmet, DIALOG bilgi merkezine bağlanarak gerçekleştirilmekteydi (Tuncer, 1986). Daha sonra kütüphaneler, öz süreli yayın ve basılı dizinlerini CD-ROM formatında satın almaya başladılar. Kütüphaneye ait bir bilgisayara CD-ROM sürücü ile veya yerel ağlar aracılığı ile bir sunucu üzerinde, satın alınan veri tabanının uygulamasıyla yayın tarama olanağı sağlanmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda, bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak bahsedilecek olan elektronik kaynaklar, kütüphanelerde kısa sürede yerini almış ve araştırmacılar için vazgeçilmez bir araç konumuna gelmiştir (Bahşioğlu, 2006).

Bütün bu teknolojik gelişmeler beraberinde daha fazla ihtiyacı da getirmiştir. Gün geçtikçe kullanılan teknolojik araçlar gelişmiş, değişmiş ve bu durum kullanıcının taleplerini çeşitlendirmiştir. Bu gelişmelere örnek olarak kütüphane personelinin değişen rollerini öne sürebiliriz. Aktif olarak sosyal ağları kullanan, elektronik cihazlar sayesinde her an sosyal mecralara erişebilen araştırmacılar bu anlık erişimleri (yer, mekân ve zaman kısıtlaması olmaksızın) araştırma alanında da görmek istemektedirler. Bu nedenlerle elektronik ve geleneksel kütüphaneyi birbiri ile bağdaştırarak, her zaman "hazır ve nazır" bir kütüphane ortaya koymak bilgi profesyonellerini zorlayan bir yükümlülük halini almıştır (Tonta, 2009, s. 245).

Kütüphane personelinin artan kullanıcı taleplerini karşılayabilmesi için;

Mesleğe hakim,

- Alanındaki gelişmelere uyum sağlayabilen,
- Geniş kültür birikimine sahip,
- Çevrimiçi veri tabanlarını etkili ve verimli kullanabilen (Özenç Uçak, 1995),
- Kullanıcı ile doğru iletişim kurabilmek için insan ilişkilerinde kendini geliştirmek adına gerekli eğitimleri alan,
- Elektronik araştırma araçlarını kullanımda kolaylık sağlaması için teknolojik gelişmeleri takip eden,
- Yeni neslin (Z kuşağının) tamamen teknoloji odaklı olan bilgiye erişim yollarına hakim,
- Bütün bu yetkinlikleri araştırmacının ihtiyaçları ve değişen çağ doğrultusunda kazanmaya çalışan gibi yetkinliklere sahip olmalıdır.

Kütüphane personelleri batılı üniversitelerde, akademik yaşamın olmazsa olmazı olarak adlandırılmakta ve statü açısından akademisyenlerden ayrı tutulmamaktadır (Uçak ve Çelik, 1993). Bu değer farkında olan kütüphanecinin kendini geliştirmek adına daha azimli olacağı düşünülmektedir. Sonuçta geleceğin kütüphanecisi bugünden farklı donanımlara sahip olmak zorundadır (Özenç Uçak, 1995. s. 54).

Basılı mı Elektronik mi?

Kütüphanelerin geleneksel araştırma kaynaklarından olan basılı materyaller kâğıdın yaygınlaşması, matbaanın icad edilip basımcılığın yaygınlaşması ile ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu kaynakların kolay ve kısa sürede basılması ve fiyatlarının da düşürülmesi kütüphanelerdeki kullanımı artmıştır. Kendilerine has özellikleri bulunan basılı materyalleri (kitap, dergi, harita, broşür v.b.) kullanabilmek için eğitime veya ek bir bilgiye ihtiyaç yoktur. (Dalkıran, 2013, s. 180). Bu materyaller kütüphane personeli tarafından kullanıcının talebi üzerine kolayca temin edilebilmektedir.

Elektronik kaynaklar ise “CD-ROM’lar, internet üzerinden erişilebilen kaynaklar, manyetik bantlar, optik diskler, e-dergiler, e-kitaplar, çevrimiçi veri tabanları gibi elektronik ortamlarda bulunan ve mekân kısıtlaması olmadan teknolojik cihazlardan erişilebilen kaynaklar” olarak tanımlanmaktadır (Dalkıran, 2013, s. 184).

Günümüze kadar basılı materyaller bilimsel araştırma sonuçlarını duyurmak ve araştırmacılar arasında iletişim kurmak amacıyla kullanılan en önemli araçlardan birisiyken son yıllarda elektronik yayınlar da aynı amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle internetin giderek artan kullanım oranı ve her yerden teknolojik cihazlar ile bilgiye erişim sağlanabilmesi sebebi ile elektronik kaynakların kullanımında büyük bir artış gözlemlenmiştir (Tonta, 2000, s. 1). Ayrıca bu kaynakların kullanımının artmasına; güncel bilgiye erişimi kolaylaştırması, en az maliyetle bilgiye erişim, arşivleme için yer probleminin en aza inmesi ve çok sayıda kullanıcının aynı anda aynı kaynağı kullanabilmesi gibi avantajlar da örnek verilebilir (Dalkıran, 2013, s. 185). Bu kaynaklar sayesinde araştırmacılar tarafından bilgiye fiziki olarak erişmek zorunda kalmamak olumlu bir örnek olsa da bu kadar geniş kapsamlı elektronik bibliyografyanın denetiminin güçleşmesi kaçınılmaz olmuştur (Özenç Uçak, 1995, s. 52). Bu soruna ek olarak elektronik bilgi kaynaklarının nasıl arşivleneceği ve bunların kopyalanması ile ortaya çıkan telif hakkı sorunudur (Tonta, 2000). Elektronik yayınlar kolayca kopyalanabilip dağıtılmakta, telif hakları basılı yayınlara oranla daha kolay ihlal edilebilmektedir. Bu da elektronik bilgi kaynaklarını sağlayan yayın evleri ile kütüphaneler arasında bazı anlaşmalar imzalamayı zorunlu kılmıştır. Bu sorunlara ek olarak elektronik bilgi kaynaklarının kullanımı ve yönetilmesi birçok ek bilgi gerektirdiği için (kaynağın hangi sekmeden indirileceği, kaynağa erişilecek internetin mevcudluğu, donanım vb.) kullanımları basılı kaynaklara oranla daha karmaşıktır. Ayrıca araştırılan bilgiye erişim yükü büyük oranda kullanıcıya kaymaktadır (Afzali, 2003, s. 113) Örneğin basılı bir materyali araştırmacının kütüphane personelinin talep etmesi yeterli olurken, elektronik kaynağa erişebilmesi için tek başına ilgili bütün veri tabanlarını taraması gerekmektedir. Araştırmacıların bu işlemi genellikle iş ve ev ortamı gibi kütüphane dışında gerçekleştirdikleri göz önüne alınırsa kütüphane personelinin verdiği kullanıcı eğitimini tekrar ele alması gerekmektedir. Bu olumsuz gibi görünen şartların yanında bugün kütüphaneler 7 gün 24 saat hizmet verebilen mekândan bağımsız hizmet noktaları haline gelmiştir.

Elektronik kaynakların araştırmacılara sağladığı faydaları aşağıdaki gibi maddelendirebiliriz:

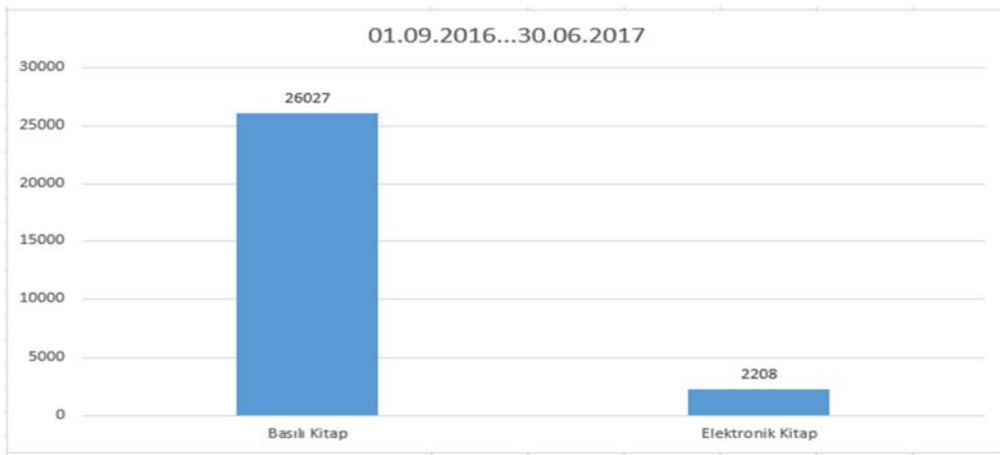
- Kütüphaneye gitmeden literatür taraması yapmak mümkündür,
- Aynı kaynaktan aynı anda birden fazla kişi yararlanabilir,
- Zaman sınırlaması ortadan kalkmıştır,
- Hem kişisel hem de kurumsal maliyet düşmüştür,
- Erişilen yayın sayısı katlanarak artmıştır,
- Yayınların kullanıma sunulması için gerekli zaman kısalmıştır,
- Akademisyenlerin klasik yöntemlerle yaptıkları araştırmayı yapmak için harcadıkları süre karşılaştırılmayacak biçimde kısalmıştır,
- İyi hazırlanmış ara yüzler verimli olarak kullanılırsa araştırmacının ilgi duyduğu yayınların yeni çıkan sayılarına hiçbir çaba göstermeksizin erişmesi ve istediği taramaları belli sürelerle rutin olarak yaptırması mümkündür.
- Birçok ciddi bilimsel yayının birkaç ay sonra çıkması gereken sayıları birkaç ay öncesinden yayınlanabilmektedir.
- Erişilen kaynakların artmasıyla birlikte üretilen yayın sayısında artışlar başlamıştır. Bu durumun gelecekte katlanarak artması beklenebilir (Kaygusuz, 2004).

Ekonomik açıdan bilgi kaynaklarını ele alacak olursak; basılı yayınların fiyatlarını basım, dağıtım ve editoryal giderler belirlerken, elektronik yayınlarda ise editoryal maliyete ek olarak ağ ve sunucu maliyetleri de eklenmektedir. Bu sebeple elektronik yayınların maliyeti basılı yayınların maliyetine oranla katbekat artmaktadır (Atılğan ve Yalçın, 2009, s. 777). Ayrıca bir defaya mahsus ödeme yaparak satın alınan basılı kaynaklar istenildiği müddetçe kullanabiliyorken, elektronik bilgi kaynaklarını bir kez satın almak, düzenli olarak güncellenen bilgi ve

fiyatlandırma politikası nedeniyle yeterli değildir. Kaynaklara belirli bir süreliğine abone olmak, veri tabanı içerisindeki belirli kaynakları satın almak ya da firma ile lisans anlaşması yapmak elektronik bilgi kaynaklarının fiyatlandırılması konusunda yardımcı olacaktır (Tonta, 1998, s. 2). Görüldüğü üzere bugün, dünyada bilgi ticari amaçlar için ve ekonomi odaklı kullanılmaktadır (Üstün, 1994).

Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi'nin Elektronik Kitap ve Basılı Kitap Kullanım Oranları

Bildiri boyunca bahsedilen elektronik ve basılı kaynak karşılaştırmalarına örnek olarak; 1990'lı yıllardan beri yaşanan teknolojik gelişmeleri takip edebilmek ve kullanıcılarına daha iyi bir hizmet sunabilmek adına Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi 2016 yılında 158,963 adet elektronik kitabı koleksiyonuna katmıştır. Bunun yanında 140,842 adet basılı kitaba da sahip bulunmaktadır. Kullanıcılarımız web üzerinden üniversitenin kendilerine tahsis edilmiş kullanıcı adı ve şifresi ile 7 gün 24 saat istedikleri yerden e-kitaplara ulaşabilmektedirler. Buna rağmen Şekil 1'de belirtildiği üzere Bilgi Merkezi'ndeki e-kitap kullanım oranı basılı kitap kullanım oranından çok daha düşüktür.

Şekil 1. Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi'nin e-kitap ve basılı kitap kullanım oranı

Bu kullanım azlığının sebebi olarak diğer çalışmalarda değinilen ve Yeditepe Üniversitesi Bilgi Merkezi personeli tarafından kullanıcılarla iletişim anında gözlemlenen şu ortak nedenleri öne sürebiliriz,

- E-kitapların biçimleri arttıkça e-kitap okuyucular yetersiz kalmaktadır. Bir cihazda görüntülenebilen kitap diğer cihazda görüntülenememektedir. Örneğin, kullanıcı birden fazla e-kitaba sahip olmak istediğinde elinde bir adet e-kitap okuyucu varsa birden fazla e-kitap okuyucu satın almak zorunda kalabilir.
- Bir başka problemde elektronik cihazların görüntü kalitesinin net olmaması gibi nedenlerden dolayı grafik, tablo, ses ve görüntü dosyalarına tam olarak erişilememesidir.
- İnternet bağlantısının yetersiz olduğu alanlarda e-kitaba erişimde problem yaşanabilmektedir (Önder, 2010).
- Bir başka sorun da telif haklarından dolayı çok fazla sayıda sayfaya sahip olan e-kitapların parça parça indirilebilmesinin e-kitaba erişimde kullanıcıyı vazgeçirebiliyor oluşudur.
- Kullanıcı e-kitaplara erişim konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığından ve Bilgi Merkezine de danışmadığından dolayı e-kitaba erişimi ertelemektedir.

Sonuç

Kil tabletlerden bilgisayar teknolojisi gibi birçok elektronik cihazın kütüphanelere girdiği sürece dek tek değişmeyen olgunun, bilginin nesilden nesile aktarılması gerektiği ve bilgi paylaşımının önemi olduğu öne sürülebilir. Bu yolda araştırmacıyı doğru yönlendirebilmek adına kütüphanelere büyük sorumluluk yüklenmektedir. Araştırmacıları doğru yönlendirmek adına teknolojinin araştırma alanında getirdiği bütün yeniliklerin takibinin yapılması ve değişen araştırmacı taleplerine uygun hizmetler sunulması gerektiğine inanılmaktadır. Ayrıca bu elektronik gelişmelerin kütüphane sistemine entegre edilirken beraberinde getireceği

problemler (e-kaynakları kopyalamanın kolaylığı ile gelen telif hakkı ihlalleri gibi) daha ayrıntılı bir şekilde incelenmeli ve fayda-zarar analizleri yapılmalıdır (Üstün, 1994). Bütün bunlara ek olarak bütün gelişmeler kütüphanecilik mesleğine daha aktif, daha anlamlı ve önemli görevlerle yeni bir kimlik kazandırmaktadır (Üstün, 1994). Kütüphaneciler olarak bu gelişmeleri takip edip uyguladığımız sürece varlığımızı sürdürebileceğiz (Dalkıran, 2013).

Yeni nesil araştırmacıların tercihleri göz önünde bulundurulduğunda bilgiyi edinmede ne kadar elektronik kaynaklar tercih edilse de kütüphanelerin geleneksel araştırma kaynakları olan basılı kaynakların yerini tam anlamıyla alamayacağı düşünülmektedir. Buna örnek olarak Dalkıran'ın "Gelişen teknolojiyle birlikte elektronik ortam gibi yeni bilgi kayıt ortamlarının ortaya çıkmasıyla, dünyada kâğıt tüketiminin ve buna bağlı olarak basılı kaynakların sayısının azalacağı tahmin edilmekteydi. Ancak, yaygınlığını günümüzde de koruyan basılı kaynaklar, kütüphanelerde yoğun olarak kullanılmaya devam etmektedir." savını gösterebiliriz (Dalkıran, 2013, s. 181).

Teşekkürler

Başta yol göstericiliğiyle olmak üzere, her açıdan desteğini eksik etmeyen müdürüm R. Handan Çelik'e; her an beni cesaretlendiren meslektaşlarım Nurhan Kabakulak, Aslıhan Aslım ve Semra Güneylü Altun'a; ayrıca Girayhan Üstüner'e teşekkürü bir borç bilirim.

Kaynakça

- Afzali, M. (2003). *Elektronik bilgi kaynaklarının üniversite kütüphanelerine ekonomik etkisi: İran Temel Bilimler İleri Araştırmalar Enstitüsü örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Atılğan, D. ve Yalçın, Y. (2009). Elektronik kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 749-802. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/535> adresinden erişildi.
- Bahşişoğlu, H. K. (2006). E-kaynaklar kullanımının akademik çalışmalara sağladığı kolaylıklar. *Bilgi Teknolojileri Kongresi IV Akademik Bilişim 2006 Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 118-122), Denizli. ab.org.tr adresinden erişildi.
- Dalkıran, Ö. (2013). Teknolojinin kütüphanelere etkisi: Bilgi kaynakları açısından bir yaklaşım. *Bilgi Dünyası*, 14(1), 172-190. <http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/376> adresinden erişildi.
- Ender, B. (2013). Dijital çağın dijital topluma Edirne Belediye Başkanlığı tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri Festivali'nin sayısallaştırılması projesi. *ÜNAK 2013 Konferansı: Bilgi Sistemleri, Platformlar, Mimariler ve Teknolojiler Bildiri Kitabı* içinde (ss. 76-82) İstanbul: Üniversite ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği.
- Kaygusuz, A. (2004). *E- kütüphane; avantajlar, yasal ve teknik sorunlar*. ab.org.tr/ab04/tammetin/40.doc adresinden erişildi.
- Önder, I. (2010). *E-kitap olgusu ve Türkiye'de durum* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özenç Uçak, N. (1995). Kütüphaneleri etkileyen teknolojik yenilikler ve geleceğin kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 9(1), 49-55. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/986> adresinden erişildi.
- Saray, F. (t. y). *İnternet nedir?* http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/074/%C4%B0nternet_ders_notu.pdf adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (1998). Elektronik kütüphaneler. *Özel Ulak*, 1(2), 3. <http://eprints.rclis.org/3823/1/tonta-ozel-ulak-1998.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2000). Elektronik yayıncılıkta son gelişmeler. *Bilgi Dünyası*, 1(1), 89-132.
- Tonta, Y. (2009). Dijital yerliler, sosyal ağlar ve kütüphanelerin geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 742-768. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/534> adresinden erişildi.
- Tuncer, N. (1986). Kütüphanelerde bilgisayar kullanımının getirdiği sorunlar. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 35(2), 7-15. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1371> adresinden erişildi.
- Uçak, N. ve Çelik, A. (1993). Üniversite Kütüphaneleri Üzerine. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 115-121.
- Üstün, A. (1994). Teknolojik gelişmelerin kütüphane ve bilgi merkezlerine etkisi (Yasalar Açısından Bir Yaklaşım). *Türk Kütüphaneciliği*, 8(3), 217-229. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1054> adresinden erişildi.

Kaynak Yönetiminde “80/20 Kuralı”: Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği

Burcu Umut Zan¹

Öz

80/20 Kuralı olarak da bilinen Pareto Prensibi, tahmini olarak parçaların %80'inin, kaynakların hemen hemen %20'si tarafından gerçekleştirileceği fikrinden oluşmaktadır. Örnek bir ifadeyle 80/20 Kuralı, en verimli dergilerin %20'sinin, ilgili konudaki makalelerin %80'ini yayımladığı; toplam literatürün %80'inin ise, o literatürde çalışma yapan yazarların %20'si tarafından gerçekleştirildiği; bir kütüphanedeki tüm kitapların %20'sinin, kütüphanenin dolaşımının %80'ini oluşturduğu veya bir toplantıda alınan kararların %80'inin, zamanın %20'sinde yapıldığı görüşüne dayandırılmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı, Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphanesi tarafından hizmete sunulan veri tabanlarının kullanım oranlarının, 80/20 Kuralı'na uyumluluğunu analiz etmektir. Çalışmamızda, 2015-2016 yıllarını kapsayan iki yıllık dönem için; SpringerLink, Taylor & Francis, JSTOR (Journal Storage), ACS (American Chemical Society) ve IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) veri tabanları ile uzaktan erişim platformu olan Deepknowledge portalının 80/20 Kuralı'na uyumluluğu araştırılmıştır. Analiz, veri tabanı içindeki dergiler ve tam metin indirilen makaleler bazında yapılmıştır. Bu analiz yapılırken ACS, JSTOR, SpringerLink ve Taylor & Francis veri tabanlarına ait en sık kullanılan dergiler ve bu dergiler içinden indirilen makale sayıları belirlenmiştir. Deepknowledge platformu için yapılan analizlerde; bu portalı kullanmak için hesap oluşturan üyeler ve üyelerin bu alanı kullanma sıklığı üzerinden işlem yapılmıştır. 80/20 Kuralı temelinde incelenen veri tabanlarının kullanımı konusunda fikir veren sonuçların, koleksiyonun ve kaynakların yönetiminde diğer yöntemler ile birlikte kullanıldığında da fikir verici olacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Pareto prensibi, 80/20 kuralı, elektronik yayınlar, veri tabanları.

Giriş

1848 yılında Paris'te doğan Vilfredo Pareto (1848-1923), ekonomist, sosyolojik kuramcı ve aynı zamanda bir bahçıvandır. Pareto, 1870 yılında Turin Politeknik Üniversitesi'nden mühendislik derecesini alarak mezun olmuş; daha sonra İsviçre'de, Lozan Üniversitesi'nde politik ekonomi alanında profesörlük unvanını almış ve hayatının geri kalan kısmını burada geçirmiştir (Crawford, 2001, s. 72; “Vilfredo Pareto”, 2017) . Pareto, matematiksel araçları ekonomik analizlere uygulamış ve en kısa ifade ile “sonuçların %80'i, eylemlerin %20'si tarafından oluşturulur” olarak bilinen gözlemin literatüre girmesini sağlamıştır. 80/20 kuralı olarak da anılan Pareto Prensibi, Pareto'nun İtalya'da gelir dağılımında var olan eşitsizliği göstermek için yaptığı bir gözleme dayanmaktadır. Bu gözlemin sonucunda İtalya'daki servetin %80'ine İtalya'daki nüfusun %20'sinin sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Pareto, değişik durumlarda da bu oranın gözlemlendiğini fark ederek deneysel bir çalışma yapmıştır. Çalışmasında, bahçesine ektiği bezelye tohumlarının %20'sinin, mahsulün %80'ini verdiğini tespit ederek, önemli azınlık ile önemsiz çoğunluğa ilişkin matematiksel bir modelin var olabileceğini ortaya çıkarmıştır (Crawford, 2001, s. 72). Ancak Vilfredo Pareto tarafından 1896'da yapılan bu gözlemin (Zhu ve Xiang, 2016, s. 847) ekonomi alanında hak ettiği yeri bulması, 1954 yılında Joseph Juran tarafından kaleme alınan “Yönetimin planlanmasında ve kontrolünde ilkeler (Universals in management planning and controlling)” adlı makalenin Management Review dergisinde yayımlanmasından sonra olmuştur. Juran, bu makale ile birlikte ilk kez “Pareto Prensibi” terimini

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, burcumut@gmail.com

kullanarak bu oranı Pareto'nun adı ile anmış ve Pareto'nun bu gözlemini diğer alanlar için genelleyerek formüle etmiştir (Crawford, 2001, s. 72). Daha önce de ifade edildiği üzere, Pareto Prensibi sonuçların %80'ini, eylemlerin %20'since oluşturması üzerine temellenmiştir. Ekonomi biliminden çıkış noktasını alan bu oran, daha sonra pek çok alanda kullanılmıştır. Örneğin; bir şirketin pazara sürdüğü ürünlerin %20'si şirketin pazar kârının %80'ini oluşturur; trafikte meydana gelen kazaların %80'ine sürücülerin %20'si sebep olur; bir toplantıda alınan kararların %80'i toplantının toplam süresinin %20'sinde alınır veya şikâyetlerin %80'i müşterilerin %20'sinden gelmektedir. 80/20 Kuralı çoğunlukla Pareto Prensibi veya Pareto Dağılımı olarak kullanılmakla birlikte Joseph Juran tarafından alternatif bir terim olarak "Önemli Azınlık, Önemsiz Çoğunluk Yasası" olarak da ifade edilmiştir (Nisonger, 2008, s. 63). Benzer şekilde, kütüphanecilik ve bilginin

literatüründe 80/20 Kuralı olarak anılan (Yılmaz, 2005, s.2) Pareto Prensibi, alan içinde farklı uygulamalar ile kullanım bulmuştur. 80/20 Kuralı ilk kez 1969 yılında, kuralın sahibi olan Pareto gibi yine bir mühendis olan Richard Trueswell tarafından kütüphanecilik ve bilginin literatürüne kazandırılmıştır (Nisonger, 2008, s. 64'de aktarıldığı gibi). Trueswell, kütüphanecilik ve bilginin alanında yapmış olduğu bu çalışmada, kütüphane dolaşımında olan yayınların 5 yıllık bir periyotta izlenmesi suretiyle koleksiyon kapsamındaki çekirdek yayınlarının belirlenmesi yoluna gitmiştir (Yılmaz, 2005, s. 3'de aktarıldığı gibi; Nash, 2016, s. 119'da aktarıldığı gibi). Bu tarihten sonra, 80/20 Kuralı temelinde pek çok çalışma alanı kazandırılmıştır. Nisonger, 2008 yılında yaptığı derleme çalışmasında kütüphanecilik ve bilginin alanında, 80/20 Kuralı temelinde oluşturulan çalışmaları incelemiş ve Kuralın bilginin kapsamında en çok uygulama alanı bulduğu konuları sınıflandırarak tartışmıştır. Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde kütüphane bağlamında 80/20 Kuralı'nın, özellikle belirli alanlarda çok popüler olduğu; ancak pek çok alanda da nadiren kullanıldığı gözlemlenmiştir. Nisonger'in söz konusu çalışmasından yola çıkarak 80/20 Kuralı'nın sıklıkla kullanıldığı alanları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Basılı yayınlar üzerine 80/20 Kuralı uygulaması,
- Elektronik kaynaklar üzerine 80/20 Kuralı uygulaması,
- Atıf verisi üzerine 80/20 Kuralı uygulaması,
- 80/20 Kuralı'nın diğer bibliyometrik yasalar ile karşılaştırılması (Zipf, Lotka ve Bradford Yasaları),
- Kütüphaneler arası ödünç alma veya doküman talep hizmetlerinde 80/20 Kuralı uygulaması (Nisonger, 2008).

Ekonomi alanında geliştirilen 80/20 Kuralı'nın, kütüphanecilik ve bilginin alanında, daha çok işletme konseptinin kütüphanecilik yönetimine uygulanması amacıyla yönelik çalışmalarda kullanıldığı gözlemlenmektedir. İşletme; "insan ihtiyaçlarını giderecek, sorunları çözecek, beklentilerini karşılayacak derecede fayda sağlamak için üretim faktörlerini kullanarak mal ve hizmet üreten, çoğu kez kâr amacı güden ekonomik, teknik ve sosyal girişimler" olarak tanımlanmaktadır ("AÖF Genel İşletme", 2017). Bu tanıma karşın, kütüphaneler kâr amacı gütmeyen işletmelerdir ve kullanıcılarının bilgi gereksinimlerini geniş kapsamlı ve gerektiğinde en güncel kaynaklarla, en kısa süre içinde karşılamayı hedeflemektedirler. Kâr amacı gütmeyen kütüphanelerin uzun dönemde kârı ise sorgulayan ve üreten bireylerin topluma kazandırılması olmaktadır. Üniversite kütüphaneleri ise, bağlı olduğu üniversite tarafından desteklenerek kurulan ve bu üniversitenin eğitim, öğretim ve araştırma hizmetlerinin aksamadan ilerlemesi için öğretim üyesi ve öğrencilere gereksinim duydukları bilgi kaynaklarının sürekli ve güncel olarak sağlanması işlemini yaparak denetim altına alan, bilimsel çalışmalara destek sağlayan birimlerdir (Çelik, 2000, s. 54). Bu noktada üniversite kütüphaneleri; eğitim ve öğretimi, bilimsel çalışmaları en üst düzeyde desteklemek üzere, bütçeleri doğrultusunda, gereksinim duyulan alanda en uygun bilgi kaynaklarına erişim imkânı sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, bilgi kaynaklarına yapılan yatırımın çok iyi plânlanmış olması üniversite kütüphaneleri için büyük önem taşımaktadır. Toplumsal gelişmelere katkı sağlayacak bilimsel araştırmaların ortaya konması bir üniversitenin temel amaçlarından biridir. Bu amacın gerçekleştirilmesi dünyadaki bilimsel çalışmaların ve yeniliklerin takip edilebilmesi ile yakından ilişkilidir. Güncel bilgileri içermeleri bakımından, akademik araştırma çalışmalarında kullanıcıların, kütüphane kaynakları arasında en sık başvurdukları kaynaklar süreli yayınlar olmaktadır.

Süreli yayınları, önceden tanımlanmış bir bitiş tarihi olmayan, birbirini izleyen ayrı bölümler halinde düzenli veya düzensiz aralıklarla yayımlanan; cilt, sayı veya yıl bilgisi gibi kronolojik veya nümerik ifadeler taşıyan ve güncel bilgiler içeren farklı ortamlarda yayımlanabilen yayınlar olarak tanımlamak (Dilek Kayaoğlu, 2008, s. 14-15) mümkündür. Süreli yayınların tanımında da üzerinde durulan "farklı ortamlarda yayımlanabilen" ifadesi; zaman içinde enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda, daha çok ağlar aracılığı ile elektronik olarak dağıtılan formatlar olarak vücut bulmaya başlamıştır. Nitekim 1990'lı yılların ortaları, elektronik olarak yayımlanan dergilerin sayısal artışının gözlemlendiği bir dönem olarak anılmaktadır (Dilek Kayaoğlu, 2008, s. 15). Bu yeni ortamın kullanıcılara ve kütüphanelere sağladıkları avantajlar (Batı, 2006, ss. 17-18; Dilek Kayaoğlu, 2008, ss. 23-24; Atılğan ve Yalçın, 2009, ss. 774-775) elektronik yayınların kütüphanelerde daha çok tercih edilir

duruma gelmesini sağlamıştır. Elektronik yayınların kütüphanelerde tercih edilir hale gelmesi bir süre sonra kütüphaneleri sahip olma modelinden, belirli süreler için kaynağa erişim sağlama modeline taşınmıştır (Karasözen ve Gürbüz, 2004). Buna bağlı olarak fiyatlandırma esasları şekil değiştirmeye başlamıştır. Bu değişiklik kütüphanelerin harcama plânlarında da kendini göstermiştir. Özellikle araştırma kütüphanelerinde elektronik kaynaklara ayrılan payın tüm bütçe içinde önemli bir oran teşkil ettiği bilinmektedir (Batu, 2006, s. 1).

Sürelî yayın yönetim sürecinin monografılarla karşılaştırıldığında daha karmaşık olduğu bilinen bir gerçektir (Dilek Kayaoğlu, 2008, s. 27). Sürelî yayınların yapısal karmaşıklığının dışında, sürelî yayınlar için izlenen yüksek fiyat politikaları dönem içinde başa çıkılması gereken bir problem olarak kendini göstermiştir. Ancak artan sürelî yayın maliyetlerine karşın, bilimsel iletişimin sektöre uğramasını engellemek ve bilimsel araştırmalara destek olmak için belirli bir dönem kütüphane yönetimlerinin abonelik devam ettirme veya iptalleri ile ilgili olarak zorlu kararlarla karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir (Tonta, 2006, s. 1; Boz ve Yıldızeli, 2008, s. 201; Dilek Kayaoğlu, 2008, s. 29). Başlangıcı 1900’lerin ortaları olarak kabul edilen sürelî yayınlardaki fiyat artışları, 1990’ların ortaları ile kütüphanelerde artarak görülmeye başlayan elektronik yayınlar içinde durumunu korumuş ve elektronik yayınlar için izlenen fiyat politikası kriz olarak nitelendirilebilecek boyutlara ulaşmıştır (Atılğan ve Yalçın, 2009, s. 777). Bu krizi aşabilmek, aynı zamanda bilimsel iletişimin sektöre uğramasını engellemek ve bilimsel araştırmalara destek olmak için kütüphaneler farklı fiyatlandırma modellerine dayalı abonelikler gerçekleştirmeye başlamıştır. Kütüphanelerin, elektronik yayınlara erişim için doğrudan abonelik, yayınevleri ya da aracı firmalar aracılığı ile veya konsorsiyumlar aracılığı ile abonelik gerçekleştirme yoluna gittikleri görülmektedir (Atılğan ve Yalçın, 2009, s. 777). Kütüphaneler, yayınevleri ya da aracı firmalar aracılığı ile dergi paketlerine abone olmayı tercih ettiklerinde, paket içindeki bir derginin ücreti ile kıyaslandığında avantajlı bir fiyat teklifi ile karşılaşmaktadır. Ancak duruma maliyet-fayda ilişkisi çerçevesinden bakıldığında, paket içinde kullanılan dergilerin tüm paket içindeki payının ne olduğunu analiz etmek, kütüphanenin sürelî yayınlarda yaptığı seçim kararlarını ve sağlama sürecini yeniden gözden geçirmesine katkı sağlayacaktır.

İlgili Literatür

80/20 Kuralı ile ilgili olarak kütüphanecilik ve bilgin bilim alanında yapılan ilk uygulamalı çalışmanın 1969 tarihli, Richard Trueswell’e ait “Some behavioral patterns of library users: the 80/20 rule” adlı çalışma olduğu bilinmektedir (Nisonger, 2008, s.64). Bu tarihten sonra alanla ilgili pek çok başlık üzerinde 80/20 Kuralı uyumluluğunu araştıran çalışmalar yapılmıştır (Evans ve Peters, 2005; Nisonberg, 2005; Tonta ve Ünal, 2005; Yılmaz, 2005). Çalışmalar değerlendirildiğinde, bu araştırmaların daha çok çekirdek sürelî yayınları tespit etmek üzere yürütüldüğü görülmektedir. 2008 yılında 80/20 Kuralı ve çekirdek yayınlar temelinde bir derleme çalışması yapan Nisonberg (2008), konu ile ilgili olarak yapılan çalışmaları gruplamış ve karşılaştırmalı olarak tartışmıştır. Yapılan çalışmada, 80/20 Kuralının kütüphanecilik ve bilgin bilim alanında kullanımının zaman içinde değişiklik gösterdiği gözlemlenmiştir. 1990’lı yıllara kadar azalan bir şekilde basılı yayınların dolaşım verileri temelinde 80/20 Kuralı uygulanmaktayken, 2000’li yıllar ile birlikte bu kuralın elektronik veri tabanlarına yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir.

Son dönemlerde konsorsiyumlar çerçevesinde sunulan veri tabanları üzerine 80/20 Kuralı uyumluluğunun araştırıldığı görülmektedir (Emrani, Moradi-Salari ve Jamali, 2010; Singson ve Hangsing, 2015). 58 kurumun bir araya gelmesiyle oluşan İran Ulusal Konsorsiyumu - ConIran için abonelik modeli geliştirmek üzere Emrani ve diğerleri (2010) tarafından bir çalışma yapılmış ve çalışmada Elsevier’in Science Direct veri tabanı kullanılmıştır. 2004-2009 yılları arasındaki dönem verileri temel alınarak yürütülen çalışmada Science Direct’in 80/20 Kuralına uyumluluğu araştırılmış ve analiz sonucunda verilerin 80/20 Kuralı’na uyumlu sonuçlar verdiği saptanmıştır. Emrani ve diğerleri tarafından gerçekleştirilen bu çalışmada, dergilerin kullanılma sıklığı incelenerek dergi maliyetlerinin fayda açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde farklı lisans modelleri için öneriler sunulmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Konsorsiyuma bağlı kurumların konu alanları ve kullanım miktarları dikkate alınarak dergilerin üç veya dört farklı kategoride gruplara ayrılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Konsorsiyum temelinde yapılan bir başka çalışma da, Singson ve Hangsing’e (2015) aittir. Çalışma, Hindistan’ın en büyük konsorsiyumu olan INFLIBNET (Information and Library Network) üzerinden yapılmıştır. Singson ve Hangsing tarafından yürütülen bu çalışmada, söz konusu akademik konsorsiyuma ait kullanım verilerinin 80/20 Kuralı’na uyumluluğunun ölçülmesi amaçlanmıştır. 18 yayıncıya ait 6854 adet dergi, INFLIBNET tarafından alınan istatistikler doğrultusunda, 2011 yılı baz alınarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak, 80/20 Kuralı’nın bazı durumlarda 75/25 gibi bir oran gösterdiği, 80/20 Kuralı göstergesinin, kullanıcıların araştırma eğilimlerini gösterdiğinden konsorsiyumlar için fiyatlandırma görüşmelerinde kullanılabilir bir parametre olabileceği; yayıncılar temelinde bakıldığında ise koleksiyonunda daha fazla dergi bulunduranların 80/20 Kuralı’na uyma şansının, koleksiyonunda daha az dergi bulunduranlara göre daha yüksek olduğu; genel olarak bakıldığında ise tüm tam metin indirme sayılarının 80/20 Kuralı’na uyumlu olduğu yönünde bulgular tespit edilmiş ve abonelik kararlarının alınımında ölçümlerin önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Kütüphaneler üzerinde 80/20 Kuralı uygulamalarının daha çok kütüphaneciler tarafından yapıldığı görülmektedir. Ancak, Evans ve Peters (2005) tarafından yapılan çalışma bir ilk olması açısından önemlidir. Çünkü, Emerald çalışanı olan yazarlar, bir kütüphane üzerine elektronik dergi veri tabanının kullanım analizini yaparak yayımlamıştır. Bu çalışma, erişimi Katalonya Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu aracılığı ile sağlanan, işletme yönetimi alanında yayınları içeren Emerald Management Xtra Koleksiyonu'nun kullanımının 80/20 Kuralı ile uyumluluğunun araştırılmasına dayanmaktadır. Çalışmada 80/20 Kuralı uyumluluğu, hem Konsorsiyum kanalı ile gelen kullanım istatistikleri hem de Emerald web sayfası üzerinden alınan istatistikler için kontrol edilmiştir. Sonuç olarak, Emerald web sitesinden alınan sonuçlar ile Konsorsiyumdan alınan istatistiksel veriler üzerinde yapılan işlemlerde, sonuçların birbirine yakın çıkmasına rağmen 80/20 Kuralı uyumluluğundan uzak olduğu sonucuna varılmıştır.

Zhu ve Xiang, 2016 yılında yaptıkları çalışmada, 2007-2013 dönemleri arasında örneklem olarak seçtikleri altı veri tabanının 80/20 Kuralı'na uyumunu kontrol etmeyi ve ayrıca 80/20 Kuralı'nda ortaya çıkan farklılıkların zamana ve veri tabanı türüne göre değişiklik gösterip göstermediğini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışma için seçilen altı elektronik kaynağın (Elsevier Science Direct, Wiley Blackwell, Springer Dergi Paketi, EBSCO Business Source Premier, American Chemical Society and American Institute of Physics) içinden 42 adet farklı dergi örnek olarak seçilmiştir. Seçilen veri tabanlarında en sık tam metin indirme yapılan dergilerin sıralanması ile 42 adetlik dergi grubu belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda dergilerin %78,57'sinin Pareto Prensibi ile uyumluluk gösterdiği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda çok disiplinli veri tabanları ile tek disiplinli veri tabanları arasında 80/20 Kuralı performansı açısından değerlendirildiğinde çok küçük farklılıklar olduğu, bununla birlikte zaman değişimine göre veri tabanı türlerine bağlı olarak dikkate alınabilir bir değişim gözlemlenmediği tespit edilmiştir.

Cervone (2009), 80/20 Kuralı'nı; kütüphanede yürütülen "Dijital Kütüphane Projesi" yönetiminin başarısını değerlendirmek amacı ile kullanmıştır. Cervone, farklı bir bakış açısı ile proje yönetiminin başarısında en etkili faktörlerin tanımlanmasında 80/20 Kuralı'nı kullanmış ve böylece 80/20 Kuralı'nın ortaya koyacağı farklı sonuçlara dikkat çekmiştir. Cervone, oluşturduğu varsayımlara dayalı olarak yürüttüğü bu çalışmada, dijital kütüphane yönetim projesi için çözülmesi gereken ve önceden tanımlanmış sorunları listelemiştir. Sorunlu durumlardan hazırlanan beşli Likert tipi ölçek ile 25 kişilik bir grubun vermesi olası cevaplarından yola çıkılarak değerlendirme yapılmıştır. Olası cevaplar üzerinden önem derecesine göre cevap verenlerin sayısı, toplam ağırlık, normalize edilmiş ağırlık, sorulara verilen cevaplara göre konunun önem yüzdesi, normalize edilmiş yüzde değerleri bulunmuştur. Bu değerler içinden konunun önem yüzdesi ve normalize edilmiş yüzde değerleri üzerinden işlem yapılmıştır. Tanımlanan konunun tüm konular içindeki yüzdesi ve kümülatif yüzde ile gösterildiğinde bu hesaplamanın 80/20 Kuralı'na uyumlu olduğu, konuların ağırlıklarına göre ilk iki konunun sorusunun yaklaşık %80'lik oranı oluşturduğu görülmüştür. Ancak analiz normalize edilmiş yüzde değeri üzerinden yapıldığında, kümülatif toplamların 80/20 Kuralı'na uyumlu olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak, dijital kütüphane projesinin basamaklandırılmasında en etkili faktörlerin tanımlanmasında ve önceliklerin belirlenmesinde, 80/20 Kuralı proje yöneticileri ve proje takımları için kullanımının uygun olduğu; ancak herhangi bir araç gibi 80/20 Kuralı'nın da karşılaşılan her durumu desteklemediği sonucuna varılmıştır.

Ülkemizde 80/20 Kuralı temelinde yapılan çalışmalara ilk örnek olarak, Yılmaz'ın 2005 yılında yapmış olduğu çalışma verilebilir. Yılmaz, 1923-2002 yılları arasında Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nda "Müzecilik" konusunda yayımlanmış 1271 makalenin 80/20 Kuralı ile uyumlu olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmanın sonunda alınan örneklemin 80/20 Kuralı ile uyumlu olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yapılan diğer çalışmaların, biliminde Güç Yasaları olarak karakterize edilen dağılımlar (Milojević, 2010, s.1) ile birlikte yürütüldüğü dikkat çekmektedir. 80/20 kuralı dışında farklı amaçlarda dağılımları inceleyen Bradford Yasası, Lotka Yasası ve Zipf Yasaları Güç Yasaları başlığı altında değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2005, s.3). Tonta ve Ünal (2005) tarafından yapılan çalışmada, 2000-2002 yılları arasında ULAKBİM Belge Sağlama Hizmeti kapsamında talep edilen belge isteklerinden elde edilen veriler Bradford Yasası'na göre incelenmiştir. Çalışmada ayrıca ilgili veriler, 80/20 Kuralı'na göre analiz edilmiş ve belge isteklerinin %80,3'lük kısmının toplam dergilerin %21,4'ü tarafından karşılandığı ve bu oranın 80/20 Kuralı ile uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır (Tonta ve Ünal, 2005, s. 88). Tonta ve Al (2006) tarafından yapılan benzer bir çalışma, 1974-2002 yılları arasını kapsayan dönem için Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nde üretilen 100 adet tez çalışması üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, tezlerden yapılan atıfların Bradford Yasasına ve 80/20 Kuralı'na göre uyumu incelenmiştir. Elde edilen bulgularda, atıf verilen dergilerin %18,5'inin, dergilere yapılan tüm atıfların %80'ni oluşturduğu ve 80/20 Kuralı ile uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır (Tonta ve Al, 2006, s. 291). Tonta ve Al tarafından yapılan bir başka çalışmada da, 1923-1999 yılları arasını kapsayan Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası'nda mevcut olan makalelerin Bradford Yasası'na uyup uymadığı test edilmiştir. Bu makalede, Bradford Yasası'nın yanı sıra, alınan örnekleme makalelerin dergilere göre dağılımının Pareto ve Price yasalarına uyum gösterip göstermediği de araştırılmış; ancak yapılan analizlerde 80/20 uyumun tam olarak gözlenmediği sonucuna varılmıştır (Tonta ve Al, 2008). Zan (2012) tarafından yapılan çalışmada, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

ve Bilkent Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından oluşturulan, 2001-2010 yılları arasında, Web of Science, Science Citation Index Expanded alanında indekslenen, matematik konu başlıklı yayınları üzerine bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonunda, her iki üniversite için yazar sayısı ve yayın sayısı ilişkisinin Price Yasası’na uyumlu olduğu ancak ilgili veriler 80/20 Kuralı ve Lotka Yasası kapsamında değerlendirildiğinde uyumlu sonuçlar elde edilmediği tespit edilmiştir (Zan, 2012, s. 152).

Yapılan çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, özellikle bazı alanlarda 80/20 Kuralı’nın sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu alanlar, daha çok koleksiyonun değerlendirilmesi, elektronik veri tabanlarının kullanımının incelenerek çekirdek dergilerin bulunması ya da Güç Yasaları çerçevesinde 80/20 Kuralı’nın uygulanması şeklinde görülmektedir. İlgili literatüre ait çalışmaların sonuçları, genel olarak değerlendirildiğinde analizlerin tam anlamı ile 80/20 oranına uymadığı ancak Kural’a uyumlu olarak kabul gören çalışmalara ait sonuçların 80/20 oranına yakın değerler aldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar özellikle koleksiyon yönetiminde karar verme aşamasında değerli sonuçlar ortaya koymaktadır. Ancak koleksiyonun büyüklüğü veya seçilen hesaplama yöntemi sonuçları etkileyebilmekte ve 80/20 oranından uzak sonuçlar elde edilebilmektedir. Tüm bunlarla birlikte, çalışma sonucunun 80/20 Kuralı ile uyumlu olması, kalan %80’lik kısmın önemsiz ya da göz ardı edilebilir olduğu yorumunu getirmemelidir. Öte yandan, 80/20 Kuralı’nın başka bir varyasyonu olan ve “Uzun Kuyruk (Long Tail)” olarak adlandırılan yöntemde 80/20 kuralının 80/30’lara, hatta bazen 80/50’lere kadar değiştiği görülmektedir (Schöpfel ve Ledu, 2012). Ekonomistler tarafından “Hoşçakal Pareto Yasası, Hoşgeldin Uzun Kuyruk” olarak karşılanan bu yöntem pek çok farklı alanda da kullanılmaya başlanmıştır (Brynjolfsson, Hu ve Simester, 2011). Bu şekilde, 80/20 Kuralında önemsiz çoğunluk olarak kabul edilen parçaların önem kazanmaya başladığı görülmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışmanın amacı, seçilen belirli veri tabanlarının kullanımının Pareto Prensibi ile uyumlu olup olmadığını belirlemektir. Başka bir ifade ile veri tabanı içinde tam metin olarak indirilen makalelerin %80’inin veri tabanı içindeki dergilerin %20’si tarafından karşılanıp karşılanmadığının belirlenmesi, çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Bir diğer amacı ise, veri tabanlarının türünün ve zaman değişikliğinin Pareto Prensibi üzerindeki etkisini belirlemektir.

Araştırma Soruları

Çalışmamızın araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. Veri tabanlarından indirilen tam metin makalelerin %80’ini yayımlayan dergiler sık kullanılan dergiler olarak tanımlanırsa, sık kullanılan dergiler ile az kullanılan dergilerin oranı arasında veri tabanlarına göre fark var mıdır?
2. Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphanesi tarafından kullanıcılara sunulan belirli veri tabanlarına ait kullanımlar 80/20 Kuralı’na uyumlu sonuçlar vermekte midir?
3. Veri tabanları türlerine göre analiz edildiğinde 80/20 Kuralına uyumlulukta farklılıklar gözlenmekte midir?
4. Kullanım süresi temel alınarak analiz edildiğinde 80/20 Kuralı’na uyumlulukta farklılıklar gözlenmekte midir?

Yöntem

Evren ve Örneklem

Çalışmamızın evrenini, Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphanesi tarafından sunulan elektronik veri tabanları oluşturmaktadır. Örneklemi, Kütüphane’nin kullanıcılarına sunduğu veri tabanları içinden SpringerLink, Taylor & Francis, JSTOR (Journal Storage), ACS (American Chemical Society), IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) olmak üzere beş adet veri tabanı ve Deepknowledge platformu oluşturmaktadır.

Kapsam

Çalışmanın kapsamını, 2015-2016 dönemi için Çankırı Karatekin Üniversitesi Kütüphanesi tarafından hizmete sunulan çok konulu ve tek konulu veri tabanları ile uzaktan erişim platformunun kullanım sayıları oluşturmaktadır. Bu veri tabanlarından SpringerLink ve Taylor & Francis çok disiplinli özelliğe sahipken, IEEE ve ACS ise tek disiplinli veri tabanlarıdır. JSTOR veri tabanı kapsamında; Sanat ve Bilim (I-II), İşletme (I-II) ile Ekoloji ve

Botanik koleksiyonlarına abonelik mevcuttur. ACS; Amerikan Kimya Derneği tarafından yayımlanmakta olan, kimya alanı ve ilgili disiplinlerdeki dergilere tam metin erişim imkanı sunmaktadır. IEEE ise; elektrik ve elektronik, bilgisayar, bilgi teknolojileri, biyoteknoloji, fizik ve ilgili diğer konulardaki dergilere tam metin erişim hizmeti vermektedir. Deepknowledge, kütüphane tarafından sağlanan veri tabanlarına, kullanıcıların uzaktan erişim sağlayabilmeleri için sunulan bir platform hizmetidir.

Yöntem

İlgili yayıncıların web sitelerinden, 2015-2016 dönemini içeren, COUNTER uyumlu veri tabanı kullanım istatistikleri alınmıştır. Çalışmanın analizleri, tam metin indirme sayıları dikkate alınarak yapılmıştır. Çalışmada, Microsoft Office Excel programı kullanılmıştır. Veri tabanları için analizler iki basamakta yapılmıştır.

Çalışmanın ilk basamağında analiz edilen veri tabanları içinde, en sık kullanılan dergiler ile az kullanılan dergiler tespit edilmiştir. Bu noktada, her veri tabanı için dergiler tam metin makale indirme sayılarına göre çoktan aza doğru sıralanmış; sıfır sayıda indirme yapılan dergiler hesaplamaaya dahil edilmemiştir. Her veri tabanı için kullanım istatistikleri bu şekilde düzenlenerek, tam metin indirilen makalelerin %80'ni karşılayan dergiler "sıklıkla kullanılan dergiler", geri kalan %20'lik kısmı oluşturan dergiler ise "az kullanılan dergiler" olarak tanımlanmış ve "sıklıkla kullanılan dergiler" ile "az kullanılan dergiler" arasındaki oran incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci basamağında, indirilen makalelerin %80'nini karşılayan dergilerin, veri tabanı içindeki tüm dergilere oranı hesaplanmıştır. Benzer şekilde uzaktan erişim platformu olan Deepknowledge kullanılarak yapılan başarılı giriş sayılarının %80'inin, tüm kullanıcıların yüzde kaç tarafından yapıldığı yıl bazında analiz edilmiştir.

Araştırma Bulguları

Sık Kullanılan ve Az Kullanılan Dergilerin Oranlarının Tespit Edilmesi

Araştırmanın ilk kısmında, her veri tabanında bulunan dergiler tam metin makale indirme sayılarına göre çoktan aza doğru sıralanmış, sıfır sayıda indirme yapılan dergiler hesaplamaaya dahil edilmemiştir. Her veri tabanı için, indirilen makalelerin %80'inin ait olduğu dergiler sayısal olarak tespit edilmiş ve bu dergilerin kullanılan dergiler içindeki oranı belirlenmiştir. Tam metin indirmelerin %80'ini karşılayan dergiler "sık kullanılan dergiler", tam metin indirmelerin %20'sini karşılayan dergiler ise "az kullanılan dergiler" olarak tanımlanmıştır. Tablo 1'de SpringerLink, Taylor & Francis, JSTOR, ACS ve IEEE veri tabanları içinde sıklıkla kullanılan dergiler (SKD) ve az kullanılan dergilerin (AKD) oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Springerlink, Taylor & Francis, JSTOR, ACS ve IEEE veri tabanları için sık kullanılan ve az kullanılan dergilerin yüzdeleri

	SpringerLink		Taylor&Francis		JSTOR		ACS		IEEE	
	SKD	AKD	SKD	AKD	SKD	AKD	SKD	AKD	SKD	AKD
2015	34,9	65,1	35,1	64,9	33,7	66,3	Abonelik yok		32,7	67,3
2016	33,6	66,4	30,6	69,4	40,2	59,8	31,4	68,6	26,8	73,2

SpringerLink veri tabanına ait veriler incelendiğinde, her iki yıl içinde oranların birbirine yakın değerler aldığı görülmektedir. Her iki yıl için yaklaşık olarak dergilerin %34'ü sıklıkla kullanılan dergiler olurken, %66'sı az kullanılan dergiler olarak kalmaktadır. Benzer şekilde, Taylor & Francis veri tabanında sıklıkla kullanılan dergilerin oranı 2015 ve 2016 yılları için sırasıyla %35,1 ve %30,6 olarak tespit edilmiştir. JSTOR veri tabanında 2015 yılı için sık kullanılan dergilerin oranı %33,7 iken 2016 yılında sıklıkla kullanılan dergilerin oranında artış olduğu ve bu oranın %40,2'ye çıktığı görülmüştür. Tek disiplinli veri tabanlarından ACS'de, 2016 yılı için sıklıkla kullanılan dergi oranı %31,4; IEEE'de ise 2015 yılı için %32,7 ve 2016 yılı için %26,8 olarak belirlenmiştir.

80/20 Kuralı'na Uyum

Çalışmanın bu kısmında, veri tabanlarından tam metin olarak indirilen makalelerin %80'ni karşılayan dergilerin, veri tabanı içindeki tüm dergilere oranı araştırılmıştır. Tablo 2'de SpringerLink, Taylor & Francis, JSTOR, ACS ve IEEE veri tabanlarının 80/20 Kuralı'na uyumunu gösteren oranlara yer verilmektedir.

Tablo 2. SpringerLink, Taylor & Francis, JSTOR, ACS ve IEEE veri tabanlarının 80/20 Kuralı'na uyumu

	SpringerLink		Taylor&Francis		JSTOR		ACS		IEEE	
	Makale %	Dergi %	Makale %	Dergi %	Makale %	Dergi %	Makale %	Dergi %	Makale %	Dergi %
2015	80,0	7,4	80,01	11,6	80,3	30,11	Abonelik yok		79,9	7,7
2016	79,9	7,6	80,02	9,4	79,8	35,7	80,8	27,12	80	5,9

SpringerLink veri tabanı için indirilen tam metin makalelerin %80'i, 2015 ve 2016 yılları için yaklaşık olarak dergilerin %7,5'si tarafından karşılanmıştır. Taylor & Francis veri tabanı için bu oran, sırası ile %11,6 ve %9,4'olarak tespit edilmiştir. JSTOR veri tabanı farklı bir kullanım oranı ile kendini göstermektedir. İndirilen makalelerin %80'i 2015 yılı için veri tabanındaki tüm dergilerin %30,11'i, 2016 yılı için ise %35,7'si tarafından karşılanmıştır. Tek disiplinli veri tabanlarından ACS veri tabanında, 2016 yılında indirilen makalelerin %80'i, dergilerin %27,12'si tarafından karşılanmıştır. IEEE veri tabanında indirilen makalelerin %80'i 2015 yılında dergilerin %7,7'si, 2016 yılında ise %5,9'u tarafından üretilmiştir.

Uzaktan erişim platformu olan Deepknowledge üzerinden 80/20 Kuralı'na uyumu kontrol edilirken, kullanıcıların başarılı giriş sayıları üzerinden işlem yapılmıştır. 2015 ve 2016 yılları için toplam kullanıcı sayısı ve kullanıcıların her yıl için yaptıkları çoklu başarılı giriş sayıları belirlenmiştir. Bu bilgilerden yararlanılarak her bir kullanıcının yıl içinde yaptığı başarılı giriş sayıları tespit edilmiş ve 80/20 Kuralı için analiz yapılmıştır. Tablo 3'te Deepknowledge platformu yönetim ara yüzünden alınarak işlenen sayısal bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 3. Deepknowledge platformu

Yıl	Başarılı Giriş %	Kullanıcı %
2015	80,2	15,6
2016	80,1	19,4

2015 yılı içinde Deepknowledge platformu kullanarak veritabanlarına uzaktan erişim yapan kullanıcıların %15,6'sı platform kullanımının %80,2'sini gerçekleştirmiştir. 2016 yılı içinde ise, başarılı girişlerin %80,1'i kullanıcıların %19,4'ü tarafından gerçekleştirilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Çalışma kapsamında, SpringerLink, Taylor & Francis, JSTOR, ACS ve IEEE veri tabanları kullanım verilerinin 2015-2016 yılları arasında 80/20 Kuralı'na uyumu araştırılmıştır. 2015 ve 2016 yılı verileri 80/20 Kuralı çerçevesinde değerlendirildiğinde, JSTOR veri tabanı hariç SpringerLink, Taylor & Francis, ACS ve IEEE veri tabanlarının, 2015 ve 2016 yılları için yaklaşık sonuçlar verdiği görülmektedir. Her veritabanı için analizin yapıldığı iki yıllık döneme ait sonuçların ortalaması, 80/20 Kuralı çerçevesinde değerlendirildiğinde; SpringerLink veri tabanında tam metin indirmelerin %80'inin, dergilerin %7,5'i; Taylor & Francis veri tabanında tam metin indirmelerin %80'inin, dergilerin %10,5'i; JSTOR veri tabanında tam metin indirmelerin %80'inin dergilerin %33'ü; IEEE veri tabanında tam metin indirmelerin %80'inin, dergilerin %7'si tarafından karşılandığı sonucuna varılmıştır. Yalnızca 2016 verileri bulunan ACS veri tabanında tam metin indirmelerin %80'inin, dergilerin %27'si tarafından karşılandığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında kullanım istatistikleri değerlendirildiğinde, çok

disiplinli veri tabanlarının 80/20 bandını yakalayamadığı, bu oranın SpringerLink ve Taylor & Francis veri tabanlarında tam metin indirmelerin %80'inin, dergilerin yaklaşık %9'undan yapıldığı görülmektedir. Çok disiplinli olmayan veri tabanlarından ACS ve IEEE karşılaştırıldığında, ortaya çıkan desenin birbirlerinden farklı olduğu dikkat çekmektedir. Uzaktan erişim platformu olan Deepknowledge üzerinden alınan kullanım istatistikleri değerlendirildiğinde, yıl bazında alınan sonuçların birbirine yakın değerler verdiği görülmektedir. 2015 ve 2016 dönemine ait sonuçların ortalaması alındığında Deepknowledge platformu üzerinden yapılan başarılı girişlerin %80'inin, kullanıcıların %17,5'i tarafından yapıldığı görülmektedir. Alınan sonuçlar tam olarak 80/20 oranını karşılayamamasına rağmen, kendi içinde bir desen oluşturmaktadır. Bu sonuçların tutarlılığının daha uzun dönemleri kapsayan araştırmalar ile kontrol edilebileceği düşünülmektedir.

Çalışmada ayrıca, tam metin indirmelerin %80'ni karşılayan dergilerin, tam metin indirmelerin %20'sini karşılayan dergilere oranı belirlenmiştir. Böylece veri tabanları içinde sıklıkla kullanılan dergiler ile az kullanılan dergilerin oranları tespit edilmiştir. İki yıllık dönemin ortalaması alındığında SpringerLink veri tabanı içinde kullanılan dergilerin %34,3'ünün, Taylor & Francis veri tabanında kullanılan dergilerin %32,9'unun, JSTOR veri tabanında kullanılan dergilerin %37'sinin, IEEE veri tabanında kullanılan dergilerin %29,8'nin sık kullanıldığı sonucuna varılmıştır. 2016 verileri bulunan ACS veri tabanında ise, dergilerin %31,4'ünün sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Analiz sonucunda, veri tabanlarında sık kullanılan dergilerin az kullanılan dergilere oranlarının özellikle çok konulu veri tabanlarından SpringerLink ve Taylor & Francis için, 2015-2016 dönemlerinde birbirine yakın sonuçlar verdiği söylenebilir niteliktedir. Ancak zaman içinde her veri tabanında sık kullanılan dergiler ile az kullanılan dergiler arasındaki oranın, her yıl için birbirine benzer olduğu konusundaki varsayımı güçlendirmek için analizlerin daha geniş bir dönemi kapsayacak şekilde yapılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Bu çalışma, seçilen veri tabanları üzerinden belirli bir konudaki literatür gereksiniminin o konuda yayımlanan az sayıda bilimsel dergi ile karşılanabilir olduğu temelini, 80/20 Kuralı olarak da bilinen Pareto Prensibi ile analiz etmiştir. "İlgili Literatür" başlığı altında sunulduğu üzere kütüphanecilik ve bilgilendirme alanında 80/20 Kuralı'nı ölçen pek çok çalışma yapılmıştır. Özellikle elektronik kaynaklar üzerine yapılan çalışmaların pek çoğunun, tam olarak 80/20 oranını, başka bir ifadeyle yüzdeler dilimlerini karşılayamadığı bilinmektedir (Nisonger, 2008, s. 68). Bu nedenle bazı çalışmalar, sonuçların %80'ini etkileyen eylemlerin %10-30 arasında çıkmasının, 80/20 Kuralı'nı geçerli kılmakta olduğu varsayımı ile yola çıkmaktadır (Zhu ve Xiang, 2016, s.849). Farklı değişkenlerin etkisinin 80/20 Kuralı'nda kendisini göstereceği unutulmamalıdır. Bu nedenle, yapılan analizlerde büyük sapmaların olması bu kuralı geçersiz kılmayacaktır. Çalışma kapsamında var olan bazı değişkenlerin sonuçları etkilediği düşünülmektedir. Örneğin; Çankırı Karatekin Üniversitesi örneğinde incelenen 5 veri tabanından SpringerLink, Taylor & Francis ve IEEE veri tabanlarının 80/20 Kuralı'na uyumu incelendiğinde, 80/20 bandının altında sonuçlar ile karşılaştığı görülmektedir. Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2007 yılında kurulmuş genç bir üniversitedir ve buna bağlı olarak öğretim üyesi sayısı azdır. Pek çok bölümde öğretim üyesi sayısının az, buna bağlı olarak kişi başına düşen ders yükünün ve öğrenci sayısının çok olduğu bilinmektedir. Öte yandan, öğretim üyelerinin unvanları incelendiğinde sayısal olarak pek çoğunun atama ve yükselme kriterlerini sağlamak için çalışmakta olduğu da görülmektedir. Olaya Kütüphane perspektifinden bakıldığında ise, analiz verilerinin alındığı dönem için, kütüphanenin az sayıda personel ile müstakil olmayan bir alanda geçici olarak hizmet verdiği ve bunlara bağlı olarak Kütüphane hizmetlerinin kullanıcılara tanıtılmasında aksaklıkların var olduğu görülmektedir. Ancak veri tabanları ile ilgili analizlerin benzer ölçekteki üniversite kütüphanelerinde sürekli yapılması, özellikle 80/20 bandının altında kalanlar için kullanıcı tanıtım ve eğitimlerine önem verilmesi, önem arz etmektedir. Aynı şekilde 80/20 Kuralı'nın çekirdek dergilerin tespit edilmesi bağlamında ve koleksiyon yönetiminde karar verme aşamalarında farklı yaklaşımlarla birlikte kullanıldığında geçerli sonuçlar sunacağı kanaatine varılmıştır. Benzer çalışmaların farklı büyüklükteki üniversiteler ile daha uzun zaman periyotlarını kapsayacak şekilde yapılması öneri niteliğinde sunulmaktadır.

Kaynakça

- AÖF genel işletme ders notları: Ders kitabı. (2017). <http://www.aofdestek.net/genel.isletme/59100acikogretim.fakultesi.genel.isletme.ders.notlari.ders.kitabi.html> adresinden erişildi.
- Atılğan, D. ve Yalçın, Y. (2009). Elektronik kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 769–80-2.
- Batı, H. (2006). *Elektronik bilgi kaynaklarında maliyet-yarar analizi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi üzerine bir değerlendirme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Boz, M. ve Yıldızeli, A. (2008). Bilimsel iletişimde kütüphaneler ve bilgi merkezlerinin rolü. *Akademik Bilişim Konferansı*, 30 Ocak-1 Şubat 2008 içinde (ss. 201-207). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale http://ab.org.tr/ab08/kitap/Bildiriler/Boz_Yildizeli_AB08.pdf adresinden erişildi.
- Brynjolfsson, E., Hu, Y. ve Simester, D. (2011). Goodbye Pareto Principle, hello Long Tail: the effect of search costs on the concentration of product sales. *Management Science*, 57(8), 1373–1386. <https://doi.org/10.1287/mnsc.1110.1371>

- Cervone, H. F. (2009). Applied digital library project management: Using Pareto analysis to determine task importance rankings. *OCLC Systems & Services: International Digital Library Perspectives*, 25(2), 76–81. <https://doi.org/10.1108/10650750910961875>
- Crawford, W. (2001). Exceptional institutions: Libraries and the Pareto Principle. *American Libraries*, 32(6), 72–74.
- Çelik, S. (2000). Üniversite kütüphaneleri: Amaç, görev, işlev, yönetim ve örgüt yapısı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (2), 52–62.
- Dilek Kayaoğlu, Hülya. (2008). *Sürekli yayınların yönetimi*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Emrani, E., Moradi-Salari, A. ve Jamali, H. R. (2010). Usage data, e-journal selection, and negotiations: An Iranian consortium experience. *Serials Review*, 36(2), 86–92.
- Evans, P. ve Peters, J. (2005). Analysis of the dispersal of use for journals in Emerald Management Xtra (EMX). *Interlending & Document Supply*, 33(3), 155–157.
- Karasözen, B. ve Gürbüz, E. (2004). *ODTÜ Kütüphanesi performans bütçeleme projesi ve toplam kalite çalışmaları*. <http://eprints.rclis.org/9620/> adresinden erişildi.
- Milojević, S. (2010). Power law distributions in information science: Making the case for logarithmic binning. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 61(12), 2417-2425.
- Nash, J. L. (2016). Richard Trueswell’s contribution to collection evaluation and management: A review. *Evidence Based Library and Information Practice*, 11(3), 118–124.
- Nisonger, T. E. (2008). The “80/20 rule” and core journals. *The Serials Librarian*, 55(1–2), 62–84.
- Schöpfel, J. ve Leduc, C. (2012). Big deal and long tail: e-journal usage and subscriptions. *Library Review*, 61(7), 497–510. <https://doi.org/10.1108/00242531211288245>
- Singson, M. ve Hangsing, P. (2015). Implication of 80/20 rule in electronic journal usage of UGC-infonet consortia. *The Journal of Academic Librarianship*, 41(2), 207–219.
- Tonta, Y. (2006). *Açık erişim: Bilimsel iletişim ve sosyal bilimlerde sürekli yayıncılık üzerine etkileri*. https://www.researchgate.net/publication/28806571_Acık_Erisim_Bilimsel_Iletisim_ve_Sosyal_Bilimlerde_Sureli_Yayincilik_Uzerine_Etkileri adresinden erişildi.
- Tonta, Y. ve Al, U. (2006). Scatter and obsolescence of journals cited in theses and dissertations of librarianship. *Library & Information Science Research*, 28(2), 281–296.
- Tonta, Y. ve Al, U. (2008). Türkçe makalelerin dergilere dağılımı ve Bradford Yasası. *Bilgi Dünyası*, 9(1), 41–66.
- Tonta, Y. ve Ünal, Y. (2005). Scatter of journals and literature obsolescence reflected in document delivery requests. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 56(1), 84–94.
- Vilfredo Pareto. (2015) *New World Encyclopedia* içinde. http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Vilfredo_Pareto adresinden erişildi.
- Yılmaz, M. (2005). 80/20 Kuralı. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(3), 308-320.
- Zan, B. U. (2012). *Türkiye’de bilim dallarında karşılaştırmalı bibliyometrik analiz çalışması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Zhu, Q. ve Xiang, H. (2016). Differences of Pareto Principle performance in e-resource download distribution: An empirical study. *The Electronic Library*, 34(5), 846–855.